

John Carter Brown.

GAUDEO

John Carter Brown.

Rich No. 57.

C

CHILIDÚGU
SIVE
RES CHILENSES
VEL

Deſcriptio Status tum naturalis, tum civilis, cum moralis Regni populique Chilenſis, inſerta ſuis locis perfectæ ad Chilenſem Linguam Manuductioni,

DEO O. M.

MULTIS AC MIRIS MODIS
JUVANTE

opera, ſumptibus, periculisque
BERNARDI HAVESTADT
Agrippinenſis quondam Provinciæ Rheni Inferioris primum Horſtmariæ in Weſtphalia, deinde in Americæ Meridionalis Regno Chilenſi e Societate JESU Miſſionarii.

TOMUS I.

JOHN CARTER BROWN

17 77.

Ferdinand van Graes. emit Langenberg ex permutatione

Permiſſu Superiorum ac Rmi & Eximii D. Ordinarii Colonienſis Facultate ſpeciali.

Monaſterii Weſtphaliæ Typis Aſchendorfianis.

FACULTAS SPECIALIS.

Tractatum de lingua Indorum * in Chilenſibus Provinciis habitantium & doctrina Chriſtiana iis tradita ſcriptum à R. D. BERNARDO HAVESTADT Colonienſi quondam Miſſionario in dictis terris Indicis, dum ſacra Evangelici operarii functione cum aliis Societatis JESU ſacerdotibus linguæ illius peritiam acquiſivit, & prædicatione aliisque exercitiis perfecit, ſcriptum, ac deinde diligenti opera expolitum imprimendi Facultatem concedo.

23. Martii 1775.

J. G. KAUFFMANNS, S. Th. D.
Curiæ Archi-Ep. Sigillifer Major & Librorum Cenſor Ordinarius, Canonicus ** S. Mariæ in Capitol. & ad gradus mpp.

* Prior hujus libri Titulus erat: Chilidugu sive Tractatus de Lingua ſeu Idiomate Indo-Chilenſi.

** Modo ad S. Gereonem, nec non Examinator ſynodalis, atque Emeritus Univerſitatis Colonienſis p. t. Rector perquam Magnificus.

Habet autem Lingua Chilenſis quam plurima omnino præclara, rara & inaudita: unicam nempe Declinationem, Conjugationem unicam, & utramque perfacilem & obviam; unicum genus, nullum Nomen aut Verbum anomalum; Regulas non niſi univerſales ac ſine exceptione, atque ſemper eadem vox paucis literis mutatis, demptis aut adjectis, agit vices & ſubſtantivi, & verbi, & adjectivi, & adverbii; adjectisque vel inſertis variis & ſæpe permultis Particulis format omnia & quæcunque ſua compoſita, nec raro ſenſum integrum & bene longum:

Unde fit, ut Lingua Chilenſis ſit Lingua multo facillima; & tametſi Barbarorum, non ſolum non barbara; ſed aliis Linguis tanto melior; ut ſicuti montes Andes alios montes; ita hæc alias Linguas uſque eo ſupereminieat; ut qui callet Chilenſe Idioma, alias Linguas velut e ſpecula longe infra ſe deſpiciat; clare patenterque agnoſcens quantum ſit in illis ſuperflui, quam multa quoque deſint, &c. &c. & quam jure merito unicuique non Chileno exprobrari poſit:

Si tua Lingua bona eſt, tamen eſt præſtantior illâ Lingua Chilena, brevis quam docet iſte liber. vide. P. 5. ſub finem.

CHILIDÚGÚ

PARS PRIMA:

Chilenſis Linguæ Grammatica.

PARS SECUNDA:

Indiculus univerſalis R. P. POMEY Soc. Jeſu in Linguam Chilenſem translatus, additisque exemplis quam plurimis ad facilius addiſcendum auctus. (a)

PARS TERTIA:

Catechiſmus in proſa & verſu.

PARS QUARTA.

Voces Indicæ ordine alphabetico, adjectis numeris, ubi ſingulæ plenius & copioſius explicantur. (b)

PARS QUINTA:

Voces latinæ eodem ordiue, & adjectis numeris.

PARS SEXTA:

Notæ Muſicæ ad canendum in Organo cantiones Partis tertiæ à n. 650. uſque ad n. 676.

PARS SEPTIMA:

Mappa Geographica cum Diario &c. (c)

INDEX

(a) Hæc Tomus. I. (b) hæc Tomus II. (c) hæc Tomus IIJ.

INDEX CAPITUM
PARTIS PRIMÆ

Dedicatoria.
Caput 1. de literis earumque pronuntiatione an. 1
Cap. 2. de Nomine. 6
Cap. 3. de Pronomine. 13
§. 1. de Pronomine primitivo. 13
§. 2. Pronomina derivata. 24
Cap. 4. de Verbo. 32
§. 1. de Verbo absque negatione & Tranſitione. 32
§. 2. de Verbo Paſſivo. 96
§. 3. de Verbo Negativo. 104
§. 4. de Verborum Tranſitionibus. 118
Tranſitio ad primam. 119
Tranſitio ad ſecundam. 150
Secundus modus Tranſitionis 1mæ ad 2dam. 173
Tertius modus 1mæ ad 2dam. 174
Tranſitio ad tertiam. 175
Alius modus Tranſitionis ad 3tiam. 181
Tranſitio Reciproca. 185
Alius modus Tranſitionis 1mæ ad 2dam. 187

Cap. 5. Literæ & particulæ, quæ verbis additæ, aut inſertæ, eorum ſignificationem extendunt, mutant, aut aliter afficiunt. 191
Appendix de Verbo Pin. 234
§. 1. Variæ ſignificationes Verbi Pin. 235
§. 2. Conſtructio Verbi Pin, 237
Cap. 6. de Relativis & Interrogativis. 263
Cap. 7. de Comparativis & diminutivis. 269
Cap. 8. de Conſtructione Nominum, Verborum, participiorum, &c. 274
Cap. 9 de Adverbiis. 286
§. 1. Regulæ formandi adverbia. 287
§. 2. de adverbiis, quæ adverbiis latinis reſpondent. 288
§. 3. de adverbiis Linguæ Chilenæ propriis. 289
Cap. 10. de Præpoſitionibus. 290
Cap. 11. de Conjunctionibus. 291
Cap. 12. de Interjectionibus. 292
Cap. 13. de Particulis expletivis & exornativis. 295
Cap. 14. Idiotiſmi ſeu modi loquendi Linguæ Chilenæ proprii. 296
Cap 15. de accentu & orthographia. 298
Epiſtola. 299

INDEX

INDEX PARTIS SECUNDÆ
SEU INDICULI UNIVERSALIS.

Pars prima de mundo ejusque partibus.

Prænotanda.	300
Mundi creatio.	301
Cap. 1. de Mundi partibus.	309
de cœlo Empyreo.	311
de Firmamento & Aſtris.	320
Planetæ.	3[illegible]
Cap. 2. de Aëre.	344
Meteora ignea.	345
lucida.	346
aquea.	347
Cap. 3. de igne.	349
Cap. 4. de terra.	356
Animalia terreſtria.	361
domeſtica.	362
belluæ ſilveſtres.	373
feræ ſeu animalia ferocia.	375
ſerpentes.	376
amphibia.	377
inſecta.	378
volucres.	379
aves aucupes.	380
prædatric es.	381
nocturnæ.	382
oſcines ſeu canoræ.	383
aquatiles.	384

voraces. 385
eſcariæ. 386
indolis ab aliis diverſæ. 387
inſecta volucria. 388
avis partes & membra. 389
Piſces. 392
piſcis membra. 394
Arbores. 397
fructiferæ. 398
non fructiferæ. 399
arbuſta. 401
partes arboris. 403
plantæ. 406
frumenta. 407
legumina. 408
herbæ hortenſes. 409
ſimplicia. 410
Machiorum medicantium cantiunculæ. 411
agreſtes herbæ. 412
flores. 415
colores. 417
metalla. 420
foſſilia. 423
lapides. 425
Cap. 5. de aqua. 428

Pars ſecunda.

De Homine ejusque partibus. 434
partes exteriores humani corporis. 436
partes internæ: oſſuariæ, 454

car-

carneæ, 455
cartilagineæ, 456
humores, 457
excrementa. 458
quinque ſenſus corporis. 459
dotes humani corporis. 461
vitia humani corporis. 462
vitia gravia. 463
de veſtibus. 466
veſtes muliebres. 469
mundus muliebris. 472
de re cibaria. 474
potio. 477
de anima: illius facultates virtutesque. 480
vitia. 483
animi motus. 486
flagitia, quæ vitiorum cupiditatumque effrenatarum effectus ſunt. 489

Pars tertia.

De Civitate ejusque partibus. 492
Cap. 1. de incolis Civitatis:
ætatis differentia. 495
diverſitas conditionum. 498
Cognationum varii gradus. 501
Affinitatum varietas. 504
modi & formulæ. 506
ſalutandi & valedicendi. 506
ſalutandi per alium. 507

petendi, colloquendi. 508
minæ, comminatio. 509
juramenta. 510
execrationes, imprecationes. 511
excuſationes. 512
Nomina, cognomina. 513
mutuæ inter homines rationis diverſitas 514
Cap. 2. de domo ejusque partibus. 517
domûs ſupellex. 520
Cap. 3. de Templo & rebus ſacris. 523
Cap. 4. de Forenſi Curia. 525
Reorum ſupplicia. 528
Cap. 5. de re militari. 531
Cap. 6. Scientiæ: Medicina, 534
Aſtronomia, 539
Arithmetica, 544
Statica. 551
Geometria. 554
Nautica. 557
Muſica. 561
Mechanica. 565
Artes liberales. 570
Notandum. 574

INDEX PARTIS TERTIÆ, QUÆ EST CATECHISMUS IN PROSA & VERSU.

Caput 1. Preces: per ſignum Crucis. 575
Pater noſter. 576
Ave MARIA. 577
Credo. 578
Decalogus. 579

Quinque præcepta Eccleſiæ. 580
Septem Sacramenta. 581
Actus Contritionis. 582
Salve Regina. 583
Interrogatiunculæ Catecheticæ. 584
Cap. 2. Tres ſermones, quibus dictæ Rogatiunculæ acclarantur. 585
Sermo primus, quo explicantur tres primæ quæſtiunculæ. 586
Sermo 2dus ſuper quartam, 5. 6. 7. 8. 9. 10. & 11. interrogationes. 591
Sermo tertius ſuper interrogatiunculam 12. & reliquas. 603
Cap. 3. ſermo quartus ſuper interrogationes 12. 13. & 14tam. 615
Cap. 4. Praxis adminiſtrandi Indis Chilenſibus Matrimonium.
Examen. 630
Proclamationes. 631
Cap. 5. de Sacramento Pœnitentiæ. 634
Ratio interrogandi accedentem Indum Chilenſem ad Pœnitentiæ Tribunal. 635
Cap. 6. de ſanctiſ. Euchariſtiæ Sacramento.
§. 1. de Communione Infirmorum ſeu ſacro Viatico. 636
§. 2 de Sacramento extremæ Unctionis. 638
§. 3. Doctrina de Ssmo Euchariſtiæ Sacramento. 639
Præparatio ad ſacram Communionem. 639
Oratio ante ſacram Communionem. 640

Gratiarum actio poſt ſacram Commu nionem. 641
§. 4. de Sacroſancto Miſſæ Sacrificio. 642
de Ssmo Roſario. 643
Cap. 7. de Sacramento Baptiſmi. 644
Cap. 8. de Confirmationis Sacramento. 646
de Sacramento Ordinis ſacri. 647
Cap. 9. de actibus Fidei, ſpei & charitatis. 648
Cap. 10. Catechiſmus in verſu: Credo. 650
Pater noſter. 655
Decalogus. 656
de Ssmo JESU Nomine. 665
ad Ssmam Euchariſtiam, & ſimul de immaculata B. V. M. conceptione. 657
Scitu neceſſaria neceſſitate medii. 658
Varii actus Contritionis. 659
Attritionis & Contritionis ſimul. 663
Cantio P. Ludovici de Baldivia de puero JESULO. 665
Salve Regina. 666
Omni die dic MARIÆ. 667
de S. Joſepho. 668
ad S. Angelum Cuſtodem. 669
de animabus in Purgatorio. 670
Modus mane ſurgendi & de bona intentione. 672
Cantanda in adventu Præſidis, Epiſcopi, R. P. Provincialis &c. 673
In Comitiis generalibus. 675
Verſus Latini.

DEDICATORIA SANCTISSIMÆ VIRGINIS MARIÆ NOMINI.

Hunc Tractatum, O DEIpara Virgo! Hiſpanice DEO juvante a me conſcriptum, ſanctiſſimo Diviniſſimoque JESU dilectiſſimi Filii Tuì Nomini jam ab anno 1765. *dedicavi: Hunc eundem ab eodem me ſervo Tuo Mancipioque, eodem favente Numine nunc redditum Latine; cui potius quam Tuo ſancto, & poſt JESU Nomen ſanctiſſimo Nomini dicem, dedicem, conſecrem?*

JESUS Filius Tuus Homo eſt; at Homo-DEUS: Tu affectu ac Patrocinio Univerſi generis humani es Mater, & Mater mea; at ſimul generatione, qua JESUM Virgo peperiſti; es DEIpara: JESUS ſalvatoris Nomen eſt, quod qui invocaverit,

ſalvus

ſalvus erit: MARIA Salvatoris Matris eſt Nomen ſtellam ſignificans; quam qui ſemper reſpexerit; ſalutis portum inveniet: JESUM inclamantes ſalvi erunt: MARIAM ut par eſt, invocantes, JEſus ſalvos faciet: JEſum legimus feciſſe MARIÆ Nomine intercedente; quod ſolo ſuo Nomine invocatus non fecerat: nam ſic Filius Matrem vult honorare: JESUS ſui Myſtici corporis, quod eſt Eccleſia, caput eſt; ſed hujus ſui Myſtici corporis, MARIAM vult eſſe collum; eo quod omnia nos vult habere per MARIAM: Pharao Ite, aiebat, ad Joſeph: JESUS nos mittit ad MARIAM; Optimus Filius ad optimam Matrem; ut Mater ſic a Filiis honoretur.

JESUS eſt Luminare majus, ut præſit diei: MARIA Luminare minus, ut præſit nocti: JESUS verus DEUS cultu Latriæ in Cœlo & in Terra jure merito colitur & adoratur: MARIA Deipara, eſt ſola, quæ cultu Hyperduliæ (uti cæleſtis Curiæ cæteri Aulici & Miniſtri cultu Duliæ) jure merito colitur & honoratur: JESUS eſt ſol ſe ipſo Lucens, fulgens, fovens: MARIA JESU DEI & ſui Filii lucet, fulget, fovetque

Lu-

Lumine; atque ita lucet, fulget, fovet; ut cui MARIA in hac mundi nocte non luxerit, fulſeritque, quem MARIA non foverit, teſte D. Bernardo ac communi SS. PP. æternum pereat.

Eja ergo o Deipara, o Mater mea, o ſemper Virgo immaculata! immaculata, quando es concepta; & ab originali labe, ob præviſa JESU Chriſti merita, cujus præelecta ab omni retro æternitate, futura eras puriſſima Mater; fuiſti præſervata: (a) *& immaculata, quando DEUM verum vera DEI Mater Virgo concepiſti; & in partu, & poſt partum ſemper Virgo permanſiſti.*

Eja ergo, inquam, DEI Salvatoris noſtri ſanctiſſima, Clementiſſima, puriſſima atque multo dulciſſima Mater! Hoc

(a) Uterque & JESUS & MARIA peccati Originalis eſt expers, attamen longe diverſo reſpectu: nam JESUS Chriſtus eſt ipſe Redemptor Homo: DEUS, qui qua Deus ab æterno genitus a Deo Patre absque Matre; & qua Homo in tempore natus ex Maria ſemper Virgine absque Patre: non deſcendit ab Adamo generatione ordinaria: MARIA autem JESU Chriſti Redemptoris Hominis. DEI vera Mater, ab Adamo generatione ordinaria deſcendens; ob præviſa ab æterno infinita JESU Chriſti Redemptoris Hominis-DEI, DEI & ſui Filii merita, eſt a DEO ab æterno a labe peccati originalis præſervata.

per JESU Nomen, cui Hiſpanice a me ſcriptum ſcis tot jam annis fuiſſe dicatum hoc opuſculum; idem nunc Latine a me redditum, Tuoque dedicatum Nomini, quæſo reſpicere, ſuſcipere ac admittere non dedigneris: ſit totus Tuus hic Tractatus, uti ipſe Tuus eſſe cupio; atque ut ſim & nunquam non ſim; per utrumqne Nomen oro, rogo, obſecro etiam atque etiam, iterum iterumque. Geiſtæ (b) 9. *Octobris* 1772.

O ſanctiſſima ſemper Virgo MARIA! Tuus o DEIpara ſemper ab Originali nævo Immaculata

Servus, Cliens & Mancipium BERNARDUS HAVESTADT e Societate JESU DEI Patris & veſtri Filii: DEI Patris, qua DEUS eſt; veſtri, veræ DEI Matris, qua Homo DEUS eſt.

(b) Vocabatur etiam domus Spiritûs, Arx Geiſtana, Collegium Soc. Jeſu ac domus tertiæ Probationis: diſtat Monaſterio Weſtphaliæ quatuor circiter leucis germ. verſus Orientem in hyberno ſolſtitio. Fundator V. P. Mauritius de Büren, qui ibidem obiit, at hic Monaſterii ante aram maximam honorificentiſſime ſepultus ſuperpoſita ſepulchro eleganti artificio laminâ ærea, quæ præter Familiæ inſignia habet, quæ ſequuntur: R.P. Mauritius de Büren olim Cameræ Imperialis Præſes, Nobilium Dominorum & Baronum in Büren &c. ultimus ſpem Familiæ Deo generoſe obtulit, in Societate Jeſu piiſſime mortuus Geiſtæ anno MDCLXI. VII. Novembris, duorum Societatis JeſuCollegiorum ſeu domuum Fundator munificus, plurium liberalis Benefactor, cujus Corpus ſub hoc lapide ad æterna præmia redituram exſpectat animam. Bene precare Lector & dic Requiem æternam dona Ei Domine. Ætas omittitur, obiit autem, ni fallor, ſexagenario major, quadragenarius ingreſſus Societatem.

CHILIDÚǴU

PARTIS PRIMÆ SEU GRAMMATICÆ CAPUT PRIMUM DE LITERIS EARUMQUE PRONUNTIATIONE.

1. A a. *b*. c. ç. *ch*. d. e. f. g. **g**. h. i. j. k. l ll. **ll**. m. n. **n**.* o. p. q. r. **r** s. t. **t**. u. v. ù. û. x. y. z. *gue*, *gui*. *que*. *qui*.

Difficultas omnis ac differentia Idiomatis Indo-Chilenſis ad alias linguas, potiſſimùm conſiſtit in hisce literis: b ç. ch. g. **g** j. **ll**. **n**. **r**. t. ù. û. x. z. ex quibus ſolùm ſex ſunt propriæ Idiomati Chileno; reliquæ autem acceptæ mutuo à lingua Hiſpana: nam cùm ex vocibus Idiomatis Indo-Chilenſis complures ſint Hiſpanæ, quamvis plerumque corruptæ; illarum ſcilicet rerum, quæ ante Hiſpanorum adventum, in Chilenſi Regno neſciebantur: propterea etiam more Hiſpano videntur pronuntiandæ: & Indi Chilenſes ità eas revera pronuntiant.

* ñ

Superatur hæc difficultas pronuntiando literam primam, quæ eſt *B.* eodem modo quo profertur *V* conſonans; nam ab Hiſpanis *b* ſcribitur indifferente pro *v.* conſona; & viciſſim altera pro altera; eandemque obtinet pronuntiationem. Hoc autem verum eſſe, id argumento eſt, quod ſæpenumerò ambæ in eadem dictione reperiantur E. g. *Sabana* & *Savana*; Syndon: *Sabio* & *ſavio*; ſapiens: & ſimiliter in aliis. Unde illud: Felices Hiſpani, quorum bibere vivere eſt: & cum Hiſpanus Germano objiceret eum pro *DEUM verum ex DEO vero*, dicere: *DEUM ferum ex DEO fero*; hic prompte reſpondit: & vos Hiſpani dicitis DEUM viventem, bibentem in ſæcula ſæculorum.

Altera quæ eſt ç Hiſpanis dicta *c con cedilla*; ſeu c cum c parvo; præponiturque duntaxat vocalibus *a*, *o* & *u*; valet tantundem ac *c* vulgare poſitum ante *e* & *i*; aut quantum *s*; eſtque illud quod Galli habent in gentili ſuo vocabulo *François*, ubi illud ç æquipollet literæ *s*. Falluntur, qui dum ſcribunt hiſpanice, ponunt hoc *ç* ante *e* vel *i*; cum planè ſit ibi ſupervacaneum.

Tertia eſt *ch*, quæ effertur ut a Germanis tſch ſeu *tſch*, ita ut extremum linguæ oris palato illidatur, ac dentes labiaque magis comprimantur, quam in ſonando *ch*

Gallo-

Gallorum: veluti *mucho*, multùm; *muchacho*, adoleſcens; quæ leguntur ac ſi ſcriptum eſſet: *mutſcho*, *mutſchatſcho.*

Quarta in ordine eſt *g* ante *e* vel *i*, quæ quemadmodum & *j* Hiſpanis *jota*; imo & *x*, Hiſpanis dictum *equìs* vel *ecqs*; pronuntiantur ferme ut *h*, nam licet Hiſpani non agnoſcant *h* literam: at habent ejus ſonum & aſpirationem, eamque ſatis fortem, nec in ſolo *g*, ſed ut dictum, etiam in *j* & *x*: & in *x* quidem, juncto vocalibus: uti patet in dictionibus, quæ tribus hisce literis indiſcriminatim ſcribuntur E. g. *tigeras*, *tijeras*, *tixeras*; forfices: *trabajo*, *trabaxo*, *travaxo*; labor: quæ pronunciantur uti a Germanis legitur: *tiberas*, *trabacho.*

2. Quinta litera eſt g Indo-Chilenſe; quod effertur *ng*: E. g. g*e* oculus; dic *nge*: *meli*g*e*; quatuor oculi; conſpicilia; *melinge*: *du*g*un*, loquor; *dungun*. Unde quando vox præcedens g particulare (ſic enim eſt appellandum, ut diſtinguatur a *g* hic ſupra) deſinit in vocalem; hæc vox pronuntiabitur haud ſecus, ac ſi cum ſequente eſſet eadem vel compoſita. E. g. *Senor JESU Chriſto DIOS* g*ei*, *che* g*ei cai*; Dominus JESUS Chriſtus & DEUS eſt & Homo: enuntietur: *Senor JESU Chriſto DIOS* g*ei*, *Chengei cai.*

Sexta eſt geminum **ll** quod Hiſpanis & Chilenis commune eſt; & pronuntiationem obtinet, qualis in vocibus gallicis deprehenditur habentibus *i* ante *ll*; ut *fille*, *pareille*, *bataille*, & ſimilibus aliis. Verum notatu dignum; quando vox Hiſpana vel Indo-Chilenſis incipit ab **ll**; non illud accipiendum perinde ac ſi haberet *i* præpoſitum ſibi: quin potius imaginari oportet, quo ſono poſſit enuntiari ſeparatum ab iſto *i*. E g. *llamma*, flamma; *llaga*, plaga; *llechi*, &c. non exprimentur, veluti ſi haberent *i* ante ſe (nam ſic diceretur E. g. *illechi* tribus ſyllabis; cum tantum duæ ſint) verum dividendo vocem gallicam *fille* in duas partes hoc pacto: *fi-lle*; promptiſſimum fuerit apprehendere ſecundam partem (intellige ſonum ipſius) & applicare dictionibus Chilenis & Hiſpanis, quæ inceperint ab iſto *ll* ante vocalem quamcunque.

Septima eſt **n*** vocata *n con tilde*, hoc eſt **n** cum titulo vel ſigno; æquipollens gallico *gn* in his vocibus *campagne*, *montagne*: ſit exemplo *ſeñor*, quod legitur *ſeignor*.

Octava eſt **r**, quod raro occurrit, & forti valde ſono præditum veluti *erre*: & *ſ* ut *eſſe*.

Nona eſt **t** quod æquivalet *ch*. V. ſupra, nam in nullo differt.

* ñ

3. Decima eſt *ù*, quod pronunciatur ut *i* vel ut *u* Gallorum: vel pronuntia u latinum & ordinarium; uti in hac voce *cuculus*, apertis labiis at dentibus clauſis. Sed NB quod iſtud *ù* particulare poſitum ante vocalem ſonet ſicut apud Hiſpanos *y* in hac voce *mayòr*: aut uti apud Germanos præſertim Colonienſes g vel g in hac dictione gegeben, & quando ita fuerit pronuntiandum; notabitur circumflexo E. g. *relûe*, ſeptem; *lamûen*, ſoror; dic *relye* vel *rel*ge; *lamyen vel lam*gen. NB Quoties *ù* particulare eſt ultima dictionis litera, & notata circumflexo; pronuntiandum erit uti *h* in his vocibus *ah*, *vah*. Et ſi voci terminatæ in *û*, ut fiat verbum, in fine addatur *n*; manente circumflexo pronuntiabitur ut apud Hiſpanos *y*; & apud Germanos, præcipue Colonienſes, g. E. g. *naû*, deſcenſus; *naûn*, deſcendo: *naûpage*, deſcende; profertur: *nah*, *nayen vel na*gen; *nahpange*. NB 3tio. *ù* particulare, quod ſemper & ſuâ naturâ eſt breve; multoties omitti, vel ſolum ſcribi accentu: atque idem accidit literæ *e* ante *l* vel *n*. E g. *dgu*, res; *mtn*, ſolùm; *mlen*, adſum: lege: *dùngu*, *mùten*, *melen*.

Undecima eſt *x* ante vocalem, & profertur aliquanto durius magisque quam *jota*; licet inter ipſas alioqui magna ſit cognatio; niſi quod litera *x* eſt magis gutturalis. Ob-

ſerva quando *x* occurrit in dictione compoſita cum *ex*, tunc eam retinere genuinam ſuam pronuntiationem, ut *Excellencia*, *excepto* : quamvis non deſint ex Hiſpanis, qui legant, ſcribantque *eſcellencia*: *eſcepto*.

Duodecima & poſtrema eſt z, quæ interdum ſonat aſperius quam *c*, aut *s*; & quaſi Gallorum z, ſœpius tamen ſonum obtinet eundem cum *ç*: & Hiſpani ſcribunt promiſcue E. g. *haçer* pro *hazer*; facere: *lienço* pro *lienzo*; linteum: Quanquam illud z in dictionis fine poſitum, nihil omnino differat ab *ſ* finali; excepto quod effertur cum tono gravi E. g. Suarez, Vaſquez, Martinez. &c. dicatur *Suares*, *Vaſques*, *Martines*.

Quod ad reliquas literas attinet; nullum reperio pronuntiationis diſcrimen a lingua Gallica vel ab aliis: tantum q profertur ut *cou*; non *cu*, ſicut apud Gallos. Addo quod Hiſpani conſonantes non geminant præter *l* & *r*; & aliquando m, ante quod præmittunt frequentius *n*, ut *enmendar* pro *emmendar*.

Nec fuerit abs re hic admonere *gn* Hiſpanum & per conſequens etiam Indo-Chilenſe, non efferri ad modum *gn* Gallici; nihil enim hac ratione diſcerneretur ab *n*; ſed ita quaſi *g* ſeparatum eſſet ab *n*. E. g.

digno,

digno, legatur *dig no*; dignus: quin etiam Hiſpani non raro excludunt *g* ſcribentes *dino* pro *digno*; *ſinificar* pro *ſignificar*. Præterea Hiſpani nunquam uſurpant *t* ubi vim habet eandem cum *c*; ut in his vocibus: *gracia*, *intencion*, *paciencia*, aliisque: non enim reperies *t* ante *i* propterea, quod ipſum *t* perpetuò ſonat qualiter in dictionibus *Tirano*, *Tiberio*, *Titiro*, & conſimilibus.

Habito ſermone de ſimplicibus literis, prætereunda non eſt pronuntiatio ſyllabarum *gue* & *gui*; *que* & *qui*; cum non proferantur ut apud Germanos; ſed proprie ſicut apud Gallos; & quemadmodum Itali ſcribunt ac enuntiant *ghe* & *ghi* pro *gue* & *gui*: item *che*, *chi* pro *gue gui*. Neque eſt ulla exceptio de *que* & *qui*; at vero de *gue* omnino; in quo expreſſe percipitur *u*; ſicut *aguelo*, avus; *ciguena*, ciconia; *aguero*, augurium; *verguenza*, verecundia; &c. pronuntia, agu - elo, &c. De *gui* non obſervavi quod excipiatur præter *arguyr*; quod ſcribitur per ypſelon, & effertur velut *argouyr* ita diſtinctum: argou - yr; non autem: argo - uir per v. conſonantem.

Inveniuntur etiam dictiones ſcriptæ per *qua*; ut *quaſi*, *qualidad*: in quibus illud *u* ſoni expers eſt; ac pronuntiatur *caſi*, *calidad*; eſtque germana ipſorum orthographia.

Contra Nebriſſenſis in Dictionario ſuo per *cua* ſcribit voces, quæ ſuapte naturâ ſcribendæ ſunt per *qua*; ut *quando*, *quaderno*, *quarenta*, & aliæ plures: quas ille ſcribit *cuando*, *cuaderno*, *cuarenta*, exiſtimans forte *qua* efferri ut *que*, ita ut *u* quieſcat.

4. Sumit ſibi Lingua Chilenſis licentiam uſurpandi unam literam pro alia; idque 1. ut formet Diminutiva. V. n. 273. 2dò ad ſignificandum affectum amoris, blanditias &c. 292. 3tiò. quia aucupantur verborum concinnitatem, orationis cultum, famamque eloquentiæ: vel etiam ad cujusvis arbitrium ac libitum. Hinc ſunt ſynonima: *huif*, *huiv*, *huib*; ordo: *chollob*, *chollof*, *chollov*; tegula: *ape*, *epe*; pene, fere, prope: *voro*, *voru*; os, oſſis. *Amomn*, *amumn*; ite: *cal*, *call*; lana: *lamûeu*, *llamûen*; ſoror: *Chili*, *Chilli*, *Chile*; Regnum Chilenſe: *colù*, *collù*; color heluus ravus; *mogeli*, *mogelli*; ſi vivam *ruca*, *duca*, *ſuca*; domus: *huera*, *hueda*, *hueſa*; malus, a, um: *carù*, *cadù*, *caſù*; viridis, crudus: *anùn*, *anun*; ſedeo: *ùnm*, *ùnm*; avis: *cuù*, *cu*; manus: *ancùn*, *anquen*; ſiccus: *vircùn*, *virquen*, ſubfrigidus: &c. 94. 198. 223.

5. Eſt etiam perfrequens, ut in fine vocum unam vel plures ſyllabas omittant. 1. in 2da perſona Imperativi. E. g. *matul* pro

ma-

matulge; propera 2do. in Nominibus propriis. E g. *Ancai* pro *Ancayecu*. *Alecoi* pro *Alecoyam*. *Paineu* pro *Painehuala*. *Huaiquilaf* pro *Huaiquilafquen*. *Huenull* pro *Huenullanca*. *Maripil* pro *Maripillan*. *Quintulem* pro *Quintulemu*. &c. 3tio. in nominibus conſanguinitatem ſignificantibus. E.g. *Lam* pro *lamúen*; ſoror. *nau* pro *nahue*; filia 289. 5to. in hac voce *Huentu*; vir, homo. E g. *mari mari pu Huen!* 506. 52.

De accentu dicetur n. 34 298.

6. CAPUT II. De Nomine.

Numerus Singularis.

Nominativus x.	E. g. *Ruca*, domus. *Nuque*,
Gen. x *ni*. 24 26.	mater. *peni*, frater.
Dat. x *mo* v. *meu*.	*chao*, pater. *cucu*, avia.
Acc. x.	*pillan*, tronu, diabolus.
Voc. A. x. v. x *em*. 200.	*lamûen*, ſoror. *Pilin*,
Abl. x *mo* v. *meu* v.	pruina. *Pelon*, *lux*.
egu. 290. 22.	*Namun*, pes. *Votm*,

filius. *Kdau*, labor. &c. Nam omnia & ſingula ſunt monoptota, quæ absque literæ mutatione, ac ſub una eademque terminatione flectuntur in numeros & caſus ope quarundam notarum vel particularum, quæ illis vel in fine vel in principio adduntur, ut monſtrat Paradigma: nam x ſupponit pro omni nomine, cujuscunque demum ſit termina-

minationis: idemque reſpective intelligatur de Pronominibus, verbis, &c.

7. Dualis:

Nom. x. *egu.*
Gen. x. *egu ni.* 26.
Dat. x *egu mo* v. *meu.*
Accuſ. x *egu.*
Voc. A x *egu!*
Abl. x *egu meu* v. *mo.*

8. Pluralis,

Nom. *pu* x. v. x*ica.* v. x *egn.* 21. 180.
Gen. *pu* x *ni.* v. *ica ni.* v. x *egn ni.* 26.
Dat. *pu* x *meu.* v. *ica meu.* v x *egn. meu* v. *mo.*
Acc. *pu* x. v. x *ica.* v. x *egn.*
Voc. *A pu* x. v. *A* x *ica* v. *A* x *egn.*
Abl *pu* x *mo.* v. x *ica meu.* v. x *egn mo* v. *meu.*

9. Genitivus plerumque præcedit ſubſtantivum ad quod pertinet: E. g. *Pedro ni pinom*; uxor Petri. *Incke ni chao*; pater meus. *Huinca ni mapu*; Hiſpanorum terra, Hiſpania. *Ta ni chao, ta ni nuque, ta ni lamûen ta ni lan.* v. *Ta ni lan ta ni lamûen, ta ni nuque, ta ni chao*; Mors Sororis, Matris Patris mei. 282.

10. Etiam Pluralitatem ſignificat *Que* poſitum inter adjectivum & ſubſtantivum. E. g. *Huera que che*; homines mali. *Pichi que mamll*; parva ligna. *Cùme que cal*; lanæ bonæ. 220.

11. Quoties nomen de ſuo & per ſe Dualem vel Pluralem denotat, vel jungitur cum Numerali; nec Duali nec Plurali opus eſt. E. g. *ge*, oculi: *epu* v. *cùla ruca*, duæ v. tres domus. Particula *pu* eſt arbitraria, poteſtque vel poni vel omitti. E. g. *meli buentu* v. *meli pu buentu*, quatuor homines.

12. Genera ſunt tantum duo, maſculinum & fœmininum; nec aliter cognoſcuntur, quam 1mo. ex natura rei: ſic *Chao*, pater; eſt maſculinum: & *Ñuque*, mater; fœmininum. 2do addendo *Huentu*, mas. *domo*; fœmina: v. *ùllcha*; Virgo. & perinde eſt num rationale, num irrationale ſit. E. g. *Huentu oviſa*, aries; *domo oviſa*, ovis; *ùllcha oviſa*, Agnes: *domo che*, mulier; v. *domo* antonomaſtice: uti *huentu*, vir: non *huentu che*. Aliquando etiam genus maſculinum ſignificatur per *alca* v. *allca*; E. g. *alca achahuall*, Gallus; quamvis proprie rem fortem, firmam, robuſtam, ſolidam vel duraturam ſignificet. E. g. *alca pirina*, fræmum bonum, duraturum.

13. CAPUT III. De Pronominibus.

§. 1. De Pronomine primitivo.

Singularis.	Singularis.
Nom. *Inche.* Ego.	Nom. *eimi.* Tu.
Gen. x (*inche*) *ni*; meî,	Gen. x (*eimi*) *mi* v. *ni* tuî.

Dat. x *mo* v. *meu.* mihi.
Acc. x. me.
Abl. x *meu* v. *mo*. v. *egu* a me.

Dat. x *meu* v. *mo.* tibi.
Acc. x te. Voc. *AX!* ô tu!
Abl. x *mo* v. *meu* v. *egu* a te.

14. Exempla pro Confabulatione: *inei?* quis? *inche*, ego. *eimi em!* tu! *inche em*, quinimo. *Huaiquilaf eimi?* esne tu *Huaiquilafquen?* n. 5. *Huaiquilaf inche: inche mai: inche llechi: inche no cam ve?* ego ſum. *A ni aiñelchi Patiru egu* v *egn:* ô mei cari duo v. plures Patres! *A pu Chao!* ô Patres, ô Genitores! *inche eimi cam! inche eimiabun?* fortaſſe ego ſum ſicut tu. *Inche no eimi:* ego non ſum tuî ſimilis; non ſum is qui tu *eimi inchelaimi:* tu non es qui ego. *inche ni aiñel ta DIOS:* DEUS amor meus. *mi aiñel inche llechi:* ego ſum tuus amor, quem tu amas. *inche ta ni inche geum:* cum ſim qui ſum. *Nuque ema!* ô indulgentiſſima & ſuaviſſima mater. *pu peni ema!* Cariſſimi Fratres. *ni rito inche; rito inche:* hìc e regione. *eimi mi ple*, ante, coram te. *eimi mo cùtu:* a v. uſque ad te. *eimi cona? eimi cona geimi?* esne fortis, magnanimus? *cona inche*, *inche cona*, *inche conagen:* ſum medius fidius alter Hercules.

15. Dualis.
Nom. *Inchiu.* nos duo.

Dualis.
N. *eimu.* Vos duo: ambo; uterque.

Gen. x *iu* v. *yu* 53.	G. x *mu*
Dat. x *meu* v. *mo.*	D. x *meu* v. *mo.*
Acc. x.	A. x. Voc. *A*x!
Abl. x *mo* v. *meu*, v. *egu*	Abl. x *mo* v. *meu* v. *egu.*

16. Exempla: *Inchiu cona*, nos duo viribus & animo præſtantes *eimu cùgen:* Vos duo terræ filii; abjecti & nullius animi. *eimi inchiu*; ego & tu. *teye eimu*; tu & ille. *inei rume inchiu*; neque ego, neque tu. *inei tume eimu*; nec tu. nec ille *eimi inchiu amomariu*; nos duo v. ego & tu orabimus. *mi peni eimu chgarcuimu*; tu & tuus frater vos invicem vulneràſtis. *chem dgu geiu veichi huentu inchiu?* quid ille ad me. *uüaugei ta yu cùmen:* nos duo ſumus pares. *gei dgu inchiu mo:* nos duo habemus adhuc tractandum aliquod negotium v. negotiolum. *gebuelai dgu inchiu mo*: neuter alteri debet.

17. Pluralis.	Pluralis.
Nom. *inchin* nos	N. *eimn.* Vos.
Gen. *x in.* noſtrî, noſtrûm.	G. *x mn.* veſtrî, veſtrûm.
Dat. *x mo* v. *meu.* nobis.	D. *x meu* v. *mo.* vobis.
Acc. x nos.	Acc. x. vos. Voc. *Ax!* ô vos.
Abl. *x meu* v. *mo* v. *egn* a nobis.	Abl. *xmo* v. *meu* v. *egu.* à vobis.

18. Exempla: *Taſtu inchin*; coram nobis.

bis. *inei rume inchin*; nec nos nec iſti. *Pedro, Franciſco inchin duguain:* Petrus, Franciſcus & ego loquemur. *mi pu peni eimn allcùmiſſapalaimn*: Tu & tui fratres non interfuiſtis ſacro.

19. Singularis	Dualis.	Pluralis.
N. *Teye.* ille.	N. *Teyegu.* illi duo.	N. *Teyegn.* illi.
Gen. *xni.* illius.	G. *x ni.*	G. *xni.* illorum.
D. *xmeu* v. *mo.* illi.	D. *x meu* v. *mo.*	D. *x meu* v. *mo.* illis.
Acc. x. illum.	Acc. x.	Acc. x illos.
Abl. *xmo* v. *meu* v. *egu.* ab illo.	Abl. *x meu* v. *mo* v. *egu.*	Abl. x *meu* v. *mo* v. *egu.* ab illis.

20. Ita pariter eodem modo:

Va, tva, vachi, tvachi: Hic iſte.	*x egu*	*x egn* v. *eign.* iſti.
Vei, tvei, veichi, idem.	*x egu*	*x egn* v. *eign.* iidem.

21. Quotiescunque his Pronominibus tertiæ perſonæ additur aliquod ſubſtantivum; particula Dualis vel Pluralis adhærebit ſubſtantivo. E. g. *Teye huentu egu*: illi duo homines. *Vachi domo egu:* hæ duæ fœminæ. *Vachi pu Ulmen*, iſti Divites, Nobiles. *Veichi pu mallûen*, eædem mulieres. *Cùme pu huentu*, boni homines. *pu Huinca*

cona,

cona, milites Hiſpani. *Mari mari pu peni egu*; *pu peni egu*, Fratres ſalvere vos jubeo. *Pedro egu vùtalcoilladuguprabigu*, Petrus & ſua Familia. v. ſui amici, v. ſuæ factionis homines falſo illum criminati ſunt *Apo eigu malopaqueigu:* Dux una cum ſuis bellum apparat. Sic enim aliqui loco *egu* dicunt vel pronuntiant *eigu*.

22. Particula *egu* ſignum ablativi, inſtrumentum aut ſocietatem ſignificat. E g. *huipu egu*, cultro. *Pedro egu*, una cum Petro.

23. Exempla: *Tva mai*, *Teye no:* hoc potius, quam illud. *Tva chei*, *teye chei mai*, aut hoc, aut illud. *Vachi cahuallu* v *cahuallu tva*, hic equus. *Eimi tva* (ſubintelligitur *tauge*) hoc accipe *Vei mo len*, hic ſto. *Vei mo knobin*, hic illud pono. *Inche ni piel clei tva*, tibi hoc polliceor, in meque recipio. *Tei no cam?* nonne illud eſt v. an non eſt idem. *Vei tva*, eſt idem, illud eſt. *Vau* (idem quod *va meu*) *llechi*, hic eſt. *Vau mlen*, præſto ſum *Tva llechi*, iſtud eſt. *Tva Huaiquilafquen*, Ecce *Huaiquilaf* 5. *Teye Huanquelenco*, ille eſt *Huanquel*. *Tva ta in mlen*, hic ſumus. *Teye ni mlen*, ibi ſunt, illic ſtant, expectant. *Teye ni chao tva mai*, hic eſt ejus pater. *Veii*, eſt idem, ille eſt. *Veilai*, non eſt idem, ille. *Veipe*, ſit idem. *Tva llechi maupeal*, hoc eſt

eſt bonum ad reſtes contorquendos. *Tva ticaabuel llechi:* inde poſſunt tegulæ confici. *Tva ta* ni *acutun*, ecce adſum, nunc venio. *Tva ta* in *mien pu Patiru!* ecce habemus Patres. *Tva ta yu mtn peun*, nos duo non nos videbimus deinceps. *Tva ta* ni *mtnn*, hucuſque duntaxat pervenit: hoc & nihil amplius; hoc prætereaque nihil. *Chem mo* v. *chem egu rputubimi vachi mamll? cachal mo* v. *egu*, qua ratione, quo inſtrumento hoc lignum formâſti? Securi *Ladcùn egu cupaquei tùyùn*, lætitiam inſtar pediſſequæ comitatur afflictio *Inei rume Pedro Pablo egu quim Chiliduguquelaimu*, neuter, neque tu Petre, neque tu Paule ſcitis linguam Chilenſem. *Chem vemlaian rume tva egu*, neutrum, neque hoc neque illud faciam.

24. §. 2 Pronomina Derivata.

Singularis: *Inche* ni; v. ni: meus. Dualis: *inchiu iu*, v. *yu*, utriusque noſtrûm. Pluralis: *Inchin in*; v. *in*. noſter.

25. *Eimi mi*; v. *mi*, tuus. Dualis: *eimu mu* v. *mu*, utriusque veſtrûm, amborum, ambarum, Pluralis. *Eimn mn*; v. *mn*. veſter.

26. Singularis. *Teye ni; Tva ni; vachi ni: veichi ni:* ſuus illius, hujus, iſtius. Dualis: *Teyegu ni; tva egu ni; vachi egu ni; veichi egu ni.* amborum; utriusque, illius, hujus, iſtius, ipſius, ejusdem.

Pluralis. *Tryegn ni; vachi egn ni; tva egn ni; veichi egn ni.* ſuus, illorum, horum, illorum, ipſorum, eorundem.

27. Exempla: *Inchin ta in Chao:* Pater noſter *mi peni*, tuus frater. *inche ni tetva*, hoc eſt meum. *inche ni eluel tva*, hoc eſt datum a me: iſtud meum eſt donum. *eimi mi te tva no*: hoc non eſt tuum *inche ni ruca; ni ruca inche; ni ruca*, mea domus. *inche jod cùmei:* meum præſtat, eſt melius. *inche ni acutun huemali ta mi acutun*, Te prior adveni. 23. 295:6.

28. Hæc Pronomina: *Noſtras*, *veſtras* &c. fiunt addendo huic voci *mapu*, terra; particulam *tu*. 226. E. g. *inche ni mapu tu che:* conterraneus meus. *eimn ta mn mapu tu huentu*, veſter popularis, concivis. Sic etiam dicitur: *ni ruca tu che*, mei domeſtici. *Vau tu mançun*, hujus loci, domûs, oppidi bos. Sunt tamen & alii hæc explicandi modi: E. g. *mapu tu che inchiu;* v. *mapuhuen inchiu*, ſumus cives. *mapuhuen Pedro eimu*, tu & Petrus eſtis conterranei. 204. *Tucapel maputuche*, homines ex Tucapel. *Santa Feé egn*, homines Miſſionis *ſanta Feè*. *Cautùn che*, urbis Imperialis, v. qui habitant ad *Cautùn* Fluvium. *Millanamun egn:* familia *Millanamuni*.

29. Pronomen *Ipſe*, *Egomet* explicatur voce *quidu*; quæ vox etiam *ſolus* ſignificat. E. g. *Ta* ni *quidugen mo cùmei ta DIOS*. DEUS ſuapte natura bonus eſt. *quidu inche* v. *inche quidu*, Egomet, ego ipſe, ſolus ego. *quine antù quidulehuen*, tota die fui ſolus. *quiduvoe che*, Monachus, Eremita, homo ſolitarius. *quidu toquiuquei tva*: ipſe ſe & ſua moderatur, eſt ſui juris. *gelai quidu toquiun*, non eſt ſui juris. *quiduduamn*, ſum ingenuus ac mei juris. 193.

30. NB. quod Pronomina Poſſeſſiva nunquam ſola ponantur. hinc quando interrogant vel reſpondent. E. g. *inei* ni *te tva?* hæc res cujus eſt? non dicunt; *inche* ni, ſed addunt ſubſtantivum dicendo, E. g. *inche* ni *te tva*; v. *inche* ni *te*: mea. Vel reſpondent per Pronomina Primitiva. E. g. *inche*.

31. De Pronominibus *is*, *ea*, *id*: dicetur opportuniore loco. 181. 183. 184. Idem eſt de Relativis *qui quæ quod*: & Interrogativis: *quis*, *qualis* &c. 263. item de Adjectivis. 91.

32. CAPUT IV. *De Verbo.*

§. 1. DE VERBO ABSQUE NEGATIONE ET TRANSITIONE.

E. g. *Lan*, morior. *gev*, ſum. *pin*, dico, *von*

non, vinco. *elun*, do. *aiùn*, amo. *cupaln*, affero. adduco, traho. *uûimn*, incendo, &c. quia pro omnibus & ſingulis, nullo excepto, ſupponit x, cum enim omnia ac ſingula terminentur ac deſinant in *n*; ſolum hoc *n* mutatur, ùt docet, monſtratque Paradigma: E. g. La–n. ge–n. pi–n. &c. 92.

MODUS INDICATIVUS.

Tempus.		Perſonæ.
Præſen x	– – n.	Singularis: n. imi. i.
Imperf.	– – bun.	Dualis: iu *v.* yu. 53.
Præt. Perf.	– uyen.	imu. igu.
Pluſquamp.	uyebun.	
Futurum.	– – – an.	Pluralis. in. imn. ign.

34. Mox notandum accentum habere in ultima 1mo omnes primas Perſonas temporum Indicativi ac Optativi. E. g *elun*, *elubun*, *eluuyen* &c. 2do. Paſſiva in *el.* E g. *eluel* &c. 80. 3tio. Gerundia Accuſativi, quæ non habent inſertam particulam *bi.* E.g. *eluam*, &c. 66. 4to. Omnia Impersonalia E. g. *piam*, &c. 101. 5tò omnes voces quæ finiuntur in *mom* v. *mum.* 210. 6tò omnes Infinitivi tam affirmativi quam negativi. E.g. *ni elun*, *ni elunon*, *ni eluuyenon*, &c. 49. 108 7mò quæ exeunt in *bum.* 67. 73. 8vò. omnes perſonæ verborum deſinentium in *bin* v. *bi.* Scilicet primæ & tertiæ perſonæ. E. g. *elubin*, *elubi*, &c. 175. 9nò. nomina ab-

ſtracta : item primæ perſonæ Paſſivi E. g. *temogen*, 285. *elugen* 96. &c. 10. omnia nomina habentia in fine *ù* particulare poſt aliquam vocalem. E. g. *uyaù* v. *ûûaù*. 11. nomina quæ deſinunt in *r*. *f* vel *v* conſonantem. E. g. *utar*, *chollof*, *huiv*. Habent accentum in penultima. 1. Secundæ perſonæ ſingularis, item ſecundæ & tertiæ Dualis & Pluralis. E g. *eluimi*, *eluimu*, *eluigu*, *eluimn*, *eluign*. 2. omnia tempora ſubjunctivi. E. g. *eluli*, *elulmi*, *elule*, &c. 3tiò prima ſingularis, & ſecunda Pluralis Imperativi. E. g. *eluchi*, *elumn*, &c. 4to Gerundia cum particula *bi*, *elubium*. &c. 5to. Participia tam activa quam paſſiva in *lu*. E. g. *elulù*, *elugelu*, &c. 6to Nomina ſubſtantiva & adjectiva quæ ſunt diſſyllaba, terminanturque in vocalem. E. g. *ella*, *nua*, *voro*, *chaol*, &c. Reliqua omnia ſunt ambigua & ad libitum. Suppono quod pronuntiatio ſequatur accentum ita, ut illa ſyllaba pronuntietur longa, quæ notatur accentu.

35. Verba, quæ in prima perſona præſentis Indicativi v. Infinitivi ante *n* finale habent conſonantem ; conjugantur pronuntianturque ac ſi ante ultimum *n* haberetur *i* vel *ù* vel *e*. E. g. *quimn*, pronuntia: *quimin* v. *quimùn* vel *quimen*, accentu in penultima ſeu ultima brevi. 3. En cum iis quæ haben-

habentur 51. 52. 53. 54. Proſodiam univerſam in una ſola pagina!

36. NB. Hanc linguam plerumque Præſenti uti pro Præterito. E g. *allcün*, audivi. *pí*, dixit. ac propterea adhibent ſœpe *que* ut ſigno temporis præſentis. 220. E. g. *kdauquen*, laboro: *iquei*, prandet, comedit. Quamquam aliquoties etiam non obſtante particula *que* Tempus præteritum ſignificetur. E g. *gemequen cara mo*, fui in civitate. Item Futuro utitur loco Imperativi: imo etiam loco Præſentis, quando actio præſens certo eſt vel videtur futura. E. g. *Cheuaimi?* quo vadis? *cheu uutaiaimi?* quo iter inſtituis; quo proficiſceris: *cupaian*, volo comedere. 296.

37. Exempla: *Inei cam aucalmaputuuyei?* quis in Patria, Regno, Provincia res novas eſt molitus? quis fuit Author, Anteſignanus vel cauſa rebellionis? *uûau* v *quine mo urbigu*, uterque eſt ſubmerſus, ambo unà fluctibus hauſti, obruti ſunt. *Abuecbi peuaiu*, neſcio quando nos duo nos videbimus iterum. (ironice, unde rectius: vale ſed ut brevi redeas, v. abeo ſed mox rediturus) 288 6. *dugucloaiu Apo*: unà loquemur cum Gubernatore *Vacbi buentu incbiu amocaiu*, hunc hominem itineris ſocium habui. *Amoain* v. *amoan pign*, dixerunt ſe venturos.

38. Imperativus.

Sing. chi. ge. pe. Dual. iu. mu. gu. Plur. in mn. gn.

39. Primis & ſecundis perſonis poteſt addi *ca:* ad excitandum animum. E. g. *yavuluge ca*, age dum; age ſis: cape bonum animum.

40. Tertia ſingularis poni poteſt loco tertiæ Dualis v. Pluralis addito *egu* v *egn*. E. g. *lape egu*, ambo moriantur; uterque occidatur. *lape egn!* pereant. 105. 106. Exempla:

41. *Lachi huedachi*, moriar modo fatur! *cupachi*, væ tibi ſi venero. *deutuchi pin* v. *piun*, iram continui, animo imperavi. *calli vempe*, auſit ſi lubet! ſine faciat. *calli piaupe*, abeat in malam crucem. *callipe mai*, ſuas ſibi res habeat. *Larumege*, *tanarumege*, utinam pereas: Dii te perdant. *amoge amoge petti*, quod differtur non auffertur: nondum omnium dierum ſol occidit: pœnitebit te facti frater, amice! *yemein ca dgu*, Tranſeamus ad alia. *aſpe vachi dgu*; *huenu prape*, *pu pulli conpe*; *conai:* omittamus illa, obruamus iſta ſilentio; oblivione deleantur. *cupalige pelon:* affer lucem.

42. Optativus.

Imperfectum. abun. | Perſonæ formantur ut N. 33. mutando n.

Per-

Perfectum. uyean. Pluſpuamp. ayeabun	Primæ perſonæ in *imi*, *i*: *iu*, *imu*, *igu*, *in*, *imn*, *ign*.

43. Tempora Optativi adhibentur aliquoties loco ſubjunctivi. E. g. *Vemabun*, facerem.

44. Item ſignum optantis, deſiderantis v. optativi eſt *chi* affixum ſubjunctivo: E. g. *ibulichi*, vellem edere, utinam haberem ad comedendum. Item *vel* v. *velem* annexum verbo vel ſubſtantivo. E. g. *Putunvelem*, vehementer ſitio. *duamvel*, habeo quod petam, obſecrem. Plura docebunt

45. Exempla. *iabun*, fame crucior. *laiabun pin*, deſideravi mihi mortem. *bueneabun pita ni duam*, habui animum furandi, voluntate in furtum conſenſi. *lachi pi*, mortem ſibi optat, peroptat. *pulcu em!* ubi, unde hauſtum acquiram! *cùme duam mo gillacaiabun quine cabuelln, pebuli*, emerem equum, ſi invenirem. *gemeabuli cara mo, aldûn cullin cupallaibun:* afferrem multa, ad civitatem ſi irem. *peabun em!* quidquid darem, ut viderem. *quimabun ta ni buerin: quimabun mai, gei chei ta ni buerin:* cuperem ſcire, quid vel in quo peccaverim. *vachi antù acutuabuicam?* non adducor, ut credam eum eſſe venturum hodie: hodie eum

minime expecto. *pichin miſqui iabun em:* quàm vehementer nunc parum mellis mea natura appetit! *chumabui, chumgeabui!* quid agas.

46. SUBJUNCTIVUM.

Tempus		Perſonæ.			
Præſens - -	li.				
Imperf. - -	buli.	Singularis	i.	mi.	e.
Perf. - -	uyeli.	Dualis	iu.	mu	gu.
Plusquamp.	uyebuli	Plural.	iñ.	mn	gn.
Futurum 1. -	ali.		vel		
Futur. 2dum.	abuli.	Sing.	li.	lmi.	le.
Aoriſtus 1	uyeali.	Dual.	liu.	lmu.	lgu.
Aoriſtus 2.	uyeabuli.	Plur	liñ.	lmn.	lgn.

47. Tempora Optativi funguntur nonnunquam vice temporum ſubjunctivi, uti dictum 43. E. g *Vinu cupalbuimi, vill ta mi aiùnque* v. *duamvel yeabuimi:* ſi afferres vinum, quodcunque velles, aufferres.

48. ***gemeali cara mo, aldùn cullin cupalan;*** ſi ivero in urbem, multa inde adducam: ***rupale quine cùyeu, cupatuan:*** redibo poſt menſem. ***chillcatuli;*** v. ***denma chillcatuli; umautumen,*** poſt ſtudium eo cubitum. ***ni aiùam, ni aiùbuam,*** &c. ut amem, ut amarem &c. 66. 110. 141. ***mi aiùam;*** ut ames. &c. 291:17.

46. INFINITIVUS.

Tempus.

Præſens - -	n
Imperf. - -	bun
Perf. - -	uyeen
Plusquamp.	uyebun
Futurum -	an
Futur. 2 -	abun
Aoriſtus 1. -	uyean
Aoriſtus 2.	uyeabun

His Infinitivis addunt̄ur Poſſeſſiva 24. prout recta ſignificatio ſenſusque poſtulaverit; ut exemplis fiet perſpicuum.

50. Exempla. *mamuimbin ta mi elun:* quod mihi das *v.* dediſti *v.* tuum donum gratificor. *cùmei tamn pibun*: dicebatis bene. *cùmei ta in gùmatum ta in puchao ta ni lan mo:* mortem parentum deplorare juſtum, æquum, bonum eſt. *cúmelai ladcún buerilcagen mo:* non eſt bonum illatâ injuriâ triſtari. *gebuelai ulchen* v. *ulcheun*, vendere homines deinceps non licet, non eſt amplius licitum *cùme dgu ta in mien ta in Patiru*: bonum nobis eſt nos habere noſtros Patres. *cùmei ni aiun ta DIOS:* pietas ad omnia utilis. *DIOS ta mi aiueteu ta mi montuuyen*, DEO O M. adſcribas, quod evaſeris. *cumei tùyùn cùme vemn mo*: lætari de operibus bonis non eſt illicitum. *ape quine cùyeni ta ni acutun*, v. *acutuuyen*, *acutuel*, *acutumom:* ex quo redii, ferme integer elapſus eſt menſis. 62. 63.

51. NB. Quotiescunque verbum deſinit in *in*; *n* ultimum in ſecunda perſona Indicativi & Optativi non mutabitur in *imi*, *imu*, &c.; ſed in *mi*, *mu*, *mo*: idque Euphoniæ gratia E g. *in*, edo, comedo, manduco *imi*, ediſti: *pin*, dico: *pimi*, *pimu*, *pimn* Verba autem, quæ per accidens in *in* exeunt; in omnibus Temporibus, Perſonis, Numerisque *i* mulctantur. E. g. *elubin*, *elubimi*, *elubi*, *elubiu*, &c. 175.

52. Quando ante *imi*, *i*, *iu*, *imu*, *imn*, præcedit vocalis, utraque vocalis coaleſcit in unam ſyllabam. E. g. *ado peaimi*, nunc videbis. *peaimi* eſt triſyllabum. *pegei*; videtur, apparet: diſſyllabum. Non tamen ſi præcedat conſonans: E. g. *cupalimi*, trahis, affers, adducis: *cupalimi* ſunt quatuor ſyllabæ.

53 *Uyen* pronuntiatur vel ut *uyen* diſſyllabum, vel ut *uien*, triſyllabum, ſecunda brevi, idem eſt de *uye* v. *uie* interpoſito in aliis temporibus. Item perinde eſt dicere *yu*, monoſyllabum, aut *iu* diſſyllabum: *aiùn* v. *ayùn*, amo; *amuiu* v. *amuyu*, eamus: *Bùrenien* v. *Bùrenyen*, compatior.

54. Ejusdem Euphoniæ ergo interponitur inter *aa* unum *i*. E. g. *laan*, *laian*; moriar; & pronuntiatur vel *layan* v. *laiau*: & ſemper in idem recidit.

55.

55. NB. Sœpenumero verba, quæ habent *l*, quantumvis ſignificationem habeant toto cœlo diverſam; videntur omnino eadem vel ſynonyma ut *pelan*, non video: *pelan*, video mori: *cupalai*, non venit; *cupalai*, afferet, &c. 46. 80. 87. 94. Ad tollendam igitur hanc amphibologiam notabimus *l*, quando neceſſe fuerit, accentu E. g. ĺ, aut notabitur alio caractere, e. g. gothico vel curſivo: at non erit neceſſe, ſi dictum *l* eſt litera initialis, vel particulæ negativæ *la* 105. aut nota ſubjunctivi, 46. 131. vel participii, 80. aut particula *le*, *lle* 205. &c.

56. Hæ dictiones: volo, vellem, volui; explicantur vel anteponendo *cùpa*, vel *duam* interponendo. E. g. *cùpa confeſſabun* v. *confeſſaduambun*, vellem confiteri. Alios modos videre erit in exemplis.

57. Exempla: *amomariabun*, vellem orare. *Allcù Miſſaian pibnn*, cuperem audire Sacrum. *nellipuquen ta ni amomarial*; v. *amomarian piquen*: volo, cupio orare. *quintuquebubin ta ni lagmabubiel*, quærebam illum occidere. *quintuquen ta ni laial*, mors eſt, quam mihi quæro, cupio, deſidero. *quintuquebuimi ta mi ulmengeabuel*, v. *ta mi ulmengeabun*, quærebas tibi divitias, volebas eſſe dives. *laduami*, agit animam, jacet moribundus. *Huampuan piquen* v. *piquei ta*

ni duam, lintrem conficere v. navigare cogitc. *re ian piqueimi*, v. *piquei ta mi duam*, ſolùm cogitas cibum & potum. *ni votm duami* v. *duamtuquei*, de filio eſt ſollicitus. *duamtuquei ta ni uùtaial*, iter meditatur.

58. Hi modi loquendi: dicitur, fertur, rumor v. fama eſt, &c. vertuntur poſtponendo *piam* E. g. *ca Patiru cupaiai piam:* alius Pater huc venturus dicitur. *Hueni piam:* puerum vocant. *elge meſa piam*: jubent ſterni menſam. Poteſt etiam verbum *pin* adhiberi in aliis Modis, Temporibus, Perſonis, Numeris prout ſenſus poſtulat. E. g. *Pelon pigeimi*, lucem juberis afferre. *Co pi Apo*, Dominus aquam petit, v. dixit: Aqua, qui eſt proprius modus loquendi & Idiotiſmus hujus Linguæ: ſed de hoc fuſius. 234. 237. modò ſufficiant hæc pauca.

59. Exempla: *pulcu pin*, volo bibere; ad bibendum venio, adſum *lagmgepe pi*, vult ut occidatur. *pelmtugechi pin*, peto ut me hoſpitio accipiant. *pltulgepe pigeimi*, petunt ut te ſuſpendio necent. *mi pigenon piqueimi*, dicis tibi non dicta: non dicenda. *Tva mi pigenobun llechi:* non eſt hoc quod tibi dicebatur. *mi pivalnoal piqueimi*: dicis quod dicere tibi non eſt licitum. *Ktal cùpalaimi piam:* juberis afferre ignem. *laiai pi ampincaman*, Medicus dixit illum moriturum.

uan

uan pilan: non dixi me iturum. *Vei vemquilmi pieimi*, ne illud facias, moneris. *laian em pii piam* v. *pigei*: dicunt illum dixiſſe ſe moriturum. *acutui pigei allcùn*: audivi dici eum adveniſſe. *lai pigei:* fertur obiiſſe. *vemge* v. *vempe ni pium vemquelai:* quantumvis ego ipſi id mandaverim, præceperim; non fecit, neglexit *Vemabun cam chi*, *cùmpemgei ni piabueum chei?* Egone id facerem, ut dicerer eſſe ſtultus. *Huenevoegei*, v. *hueneiauquei ni pigen:* dicitur fur. *cùmelcai ni pigen:* audit liberalis *mi pigen tva:* ita de te prædicant. *pigen tva:* hic eſt rumor, qui ſpargitur. *piam dugu:* fabulæ & inania verba.

60. Poſſum dare, &c. fit antepoſito *pepi;* quod eſt verbum *pepin*, poſſum. 281. 801.

61. Exempla. *Pepi umautulan:* non poſſum dormire. *pepilan vachi cùdi:* neſcio qua ratione, quo modo hoc lapide molam. *cupaiai chei:* fortaſſe veniet. *pepi ulaian piai:* dicet venire ſe haud poſſe *lemlaiabimi vachi mamll:* num par es huic ligno E. g. attollendo? *lemlaian*: ſum impar. *yavùduambuelan*: non poſſum ultra. *ni mtetun*, *mtnn*, *mtpun*, *cupamontulbin:* facio quantum poſſum, ut illum liberem. *mi venn vemaimi:* facies quod in te eſt. *ni elubiel eluabin:* dabo quando potero. *mogen mogequen:* vix

vitam duco. *elun eluain:* dabimus ſi potuerimus. *cupan cupaiam:* veniunt ut licet, poſſunt, ſumptus & vires ſinunt. *pepi amomarilaiaimi* v. *rupallaiaimi quine amomariqueum:* non poteris recitare unum Roſarium. *allcùMiſſapalaiabuimi rume?* nunquam venies ad audiendum Sacrum. *contuvallaimi:* non potes intrare, es impotens. *Epu duam uyau tutelvallai:* fruſtra quis duos lepores inſequitur: nemo poteſt duobus Dominis ſervire.

62. Hæc: ſcio, audio, videtur, meretur &c. fiunt vel per Infinitivum vel per Subſtantiva.

63. Exempla: *quimn ta mi cùme mogen, ta mi Chriſtianogen, ta mi cùme piuque:* mihi conſtat de tua bona vita; te eſſe verum Chriſtianum; bonæ voluntatis, indolis. *allcùn ta mi ulmengen;* audio te divitem, nobilem eſſe. *allcùn ta mi lagmuyen* v. *ta mi lagmmom.* audivi te occidiſſe *allcùllen ta mi aiùbiel ta mi Chriſtianogeal:* percipio te velle fieri Chriſtianum *cùpa piluan em:* puto me inſurdeſcere. *duamtumn ta mn Chriſtianogen,* reminiſcimini, memineritis, cogitate vos eſſe Chriſtianos. *vemgelai pin,* arbitror ita non eſſe. *gei ta ni dugulabin,* habeo quæ tibi dicam, loquar. *leñ quimn ta mi lauyeabuel, hueichamebulmi:* certo ſcio te

in

in prælio, ſi interfuiſſes, fuiſſe occiſum. *quimbimi ta ni quimn*: ſatis ſcis me ſcire. *pequellebin ta mi huerachegen*: cognoſco tuam malitiam, te eſſe hominem malum, perverſum. *raquilabimi ta mi nuagen* v. *ta mi nuageimi*: non te pudet tuæ luxuriæ, malitiæ. *quinturquebi ta ni cùmeleal*: videtur quærere quæ ſua ſunt; ſibi eſſe bonus, cutim ſuam curare. *cùmerqueimi pin*, *cúmer quei picimi*: videris mihi vir bonus. *chillcatulai pigeimi*: diceris non incumbere ſtudiis. *aldú chovúgei pigerqueimi*, v. *piqueam*, videris eſſe valde piger. *Pevali ta DIOS cúmequeche*, boni merentur Deum videre. *Vúta Apo gevalimi*: mereris Regnum vel Rex eſſe. *quimn chillcatun*: ſcio ſcribere. *cúmelcangei ta in lagmabiel ta in pu caine*: expedit nobis hoſtes noſtros occidere.

64. GERUNDIUM GENITIVI.

Fit ponendo Subſtantivum loco Verbi, unde derivatur. E. g. Tempus laborandi: Verbum eſt *Kúdaucan* laborare: Subſtantivum *Kúdau*, labor: *antú* ſignificat tempus, dies. Dic igitur *Kúdau antù*. 543 & ita de reliquis Plura in exemplis. Neſcio an hæc vox *kúdau* non ſit eadem quæ Κῆδος græce; latine labor: adeoque Græci pronuntiaverint ſuum η, ut Indi-Chilenſes ſuum *ú* particulare, 115.

65.

65 Exempla: *Eluquibilmi ta ni duguyequeum egn:* non des ipſis cauſam murmurandi. *eluquellebige ta ni cutanduamqueum ta ni buerilcan mo,* v *ta ni cutanduamam:* propone ipſis motiva doloris v. dolendi de ſuis peccatis. *niei vachi buentu ta ni datuabiel reche aldún tipantu mo* v. *niei ta ni datuabium:* habet hic homo in multos annos materiam perſequendi v. cur, unde, quare Indos perſequatur. *Langei*, adeſt vitæ v. moriendi periculum. *Huedon gei:* En periculum rumpendi caput. *utſuaûn gei:* datur periculum ruendi, cadendi, decidendi in præceps. *Apelpapebui ta ni laiabuel:* parum aberat quin morerer *ape urbi:* vix non ſubmerſus eſt *unoduamn* v. *cutanduamn ni buerilcan ni vla:* doleo de peccatis meis. *Chovuqueimi ta mi cutanduamn* v. *ta mi cutanduamal ta mi buerilcan mo:* tibi non lubet te ad dolorem peccatorum tuorum excitare.

66. GERUNDIUM ACCUSATIVI.

Præſens – –	am.	His adduntur Poſſeſſiva. 24.		
Imperf. –	buam.	ni.	mi.	ni
Perfectum	uyeam.	iu.	mu.	ni.
Plusquamp.	uyebuam	in.	mn.	ni.

67. Loco *am* etiam dicunt *al* quod eſt Futurum primum participii Paſſivi *ael* 80.

E. g.

E. g. *Ta mn duamtuam* v. *duamtual ta mn pibiel*, *munan nemel meu unopituquellen*: ut jam dicta vobis in memoriam revocem, ea paucis repeto.

68. Idem Gerundium non inepte explicatur per *mo*. E. g. *Chillcan mo cùmei*: ad ſcribendum inſervit.

69. Aliquoties Gerundium Accuſativi fit ut Gerundium Genitivi 64. E. g. *Ampiñ labuen*: herba ad ſanandum.

71. Exempla: *Tva ta ñi laiam*: Hoc mihi vitam auferet; afferet mortem. *Cùmei vachi mamll tpuam*: lignum ad verberandum. *Cùmelcaṅe ta mi aiùpranoam*: ut dent, da; ut faciant, fac; ut ameris, ama. *Cùmei yeam* v. *yeṅeam*: utile ad portandum. *ṅepai mapu mo ta ~~ñi raquiṅ~~eam pu ulmen mo*: venit huc, ut honore afficeretur; ut populi auram, plauſum, munera conſectaretur. *Lapai Chili mapu mo*: in Chilim moriturus advenit. *Cùmei DIOS aiùalmo*, *cùmei Dios ñi aiùgen*, ñi *aiùṅeal*, *aiùṅeam*, *aiùgen mo*: DEUS eſt amandus, amore dignus. *nien quiñe huaca laṅmal*: habeo vaccam, quam occidam. *nien quiñe cahuallu laṅmam*: habeo equum, quo occidam. *mançun nielañ ta ñi quetaiam*. non habeo boves, quibus arem, v. ad arandum. *cùmei vachi ilon i-*

 loal

loal mo v. *ilongeam mo:* bona eſt hæc caro ad comedendum. *cùmei cancahuel mo* v. *ni cancalgeabum:* bona eſſet aſſa. *chumam* v. *chumal vachi huaca? quetaiam: lagmal:* ad quid iſta vacca? ad arandum: ut occidatur. *chumal vachi mamll? ktaltual; tpuam:* ad quid lignum hoc? ut incendatur; ad verberandum, ad focum, ad verbera. *vau mo mlei quine chançu laumal:* en porcus deglabrandus, depilandus. *cupaleleimi vau meu ta mi mlepraiam* v. *ta mi mlepraial mo:* num te huc, otio ut vacares, adduxi. *ùte ta ni conoalu* v *ùte ta ni conoam:* ne frigus intret. *cùllin ta ni elugealu* v. *elugeam:* ut mercedem accipiat. *apelpapei ta ni vùchaael* v. *vuchaiam:* ſeneſcit. *aldùhuei ta ni acutuam:* non veniet tam cito. *quine tipantu moi* v. *pitui ta ni cayu mari tipantuam* v. *tipantual:* unus annus mihi deeſt, ut ſexaginta numerem. *cùla antùhuebui ta ni nùdhuelgeabum:* tres dies reſtabant, ut reſti ſuffocaretur. *gelai ta ni mogeam:* non habeo ad me ſuſtentandum.

72. GERUNDIUM ABLATIVI.

Tempus.

Præſens	- -	um
Imperf.	-	buum.
Perfectum	-	uyeum.
Plusquam.		uyebuum.
Futurum 1.	-	aum.

His addi poſſunt Poſſeſſiva vel integra 24. vel abbreviata. 66.

Futur.

Futur. 2. – abuum.
Aoriſtus 1. uyeaum.
Aoriſtus 2. uyeabuum

73. Loco *um* ſœpe ponitur *ium* Euphoniæ causâ. 55. E. g. *inaituum* v. *inaituium DIOS ni piel*, *praiaimi buenu mapu mo*: obſervando mandata v. præcepta Dei, cælum conſcendes. Item dicunt *bum* per ſyncope loco *buum*.

74. Idem Gerundium fit per Infinitivum poſtponendo *mo* v. *meu*: ſupletque pro Participiis. E. g. *ni inalelu confeſſabun mo*, *elcabin quine buerilcan*: confitens v. quando confitebar ultima vice; peccatum reticui. Plura docebunt

75. Exempla: *Kùdaucan mo* v. *kdaucamom cupai iom pen*: lucrum acquiritur laborando: impigris, impigre laborantibus pretioſa pecunia nubit. *cùme moǥeum* v. *cùme moǥen mo llùcan ǥelai*: recte faciendo neminem timeas *mi mupium*, v. *mi mupin mo*, v. *mi mupiel mo aiecauǥe*: dicendo verum, in ſinu tuo rideas licet. *ta mi quinechi buerilcamom leû llùcaqueimi*, vel ſemel ſi peccaveris, quod recte timeas, habes. *Chillcatun mo llumùdn*, ſtudendo lumen oculorum amiſi *aiebui*, *aiebulu*, *petu aiebulu lai*: ridens, ridendo, inter ridendum obiit. *aldùn tùyùn*

ta mi pebin mo v. *ta mi pemom mo:* de tua præſentia vehementer gaudeo v. gaviſus ſum. *chem ulaiabuimi ta mi peabubium ta DIOS*, quid dares pro DEO videndo. *genoum chem ulgeai*, nemo dat quod non habet, ex nihilo nihil fit. *ni chao ni mogebuum*, quando tuus parens adhuc erat in vivis. *inche ni acunoium ula*, *ni acunon*, *ni acuuyenon ula*, *inche ni acumonom*, *inche acunobuli*, *inche aculabun ula*; *eimi acutuimi*: antequam ego advenirem; jam tu aderas. *pen meu ptmtuquen*, tabacum, ſolùm dum offertur, ſumo, haurio. *ni huerilcan mo* v. *ni huerilcaum mo ta che tpuntugequei albue ni ruca mo*, propter peccata homines in inferno puniuntur.

76. SUPINA.

Hoc Supinum: venio viſum, &c. fit per particulam *pa.* *E. g. pepaquen*, venio viſum. *allcùmiſſapan*, venio auditum Miſſam. 213.

77. Iſtud: eo viſum; formatur interpoſito *me.* E. g. *pemen*, eo viſum. *yemege co*, i allatum aquam. 209.

78. Hæc dictio: Redeo e. g. ex templo, ſchola, &c. ita vertitur: E. g. *allcùn Miſſa*, *vei ni cupan*, interfui Sacro; inde redeo. Reliqua declarabunt

79 Exempla : *Quimpaquen*, venio ut diſcam. *quimnequen*, eo ut ſciam, diſcam, intelligam. *quimmelcagepaquen*, venio ut docear *acun ta ni quimam* v. *quimalu*, venio v. veni ut audiam, percipiam, reſciam. *quimpalabin ta ni chao*, quando meus pater eſt mortuus: ego uſum rationis necdum attigeram. *pivalpi*, miſit dictum, nuntiatum. *chumupaian*, ad quid eam. *elpaian* v. *elmean ta ni cabuallu*, ibo allaturus meum equum. *imean*, ibo pranſum. *vill amomaripaiaign*, *re vùcha* v. *vùcha mtn amomaripalai* v. *pu vùcha no*, omnes, exceptis ſenioribus, venient ad orandum. *cupatun ta ni bueichamom*, ex prælio adſum, redeo. *epu buentu lagmbin*, *vei ni cupatun* : duos homines occidi nunc jam. *unomen ta ni tpugemom*, vapulavi.

PARTICIPIA

80. Activa.		Paſſiva.
Præſens	- - lu.	- - - - el
Imperf.	- - bulu.	- - - buel.
Perfectum	- uyelu.	- - - uyeel.
Plusquamp.	uyebulu.	- - - uyebuel.
Futur. 1.	- - alu.	- - - - ael.
Futur. 2.	- - abulu.	- - - abuel.
Aoriſtus 1.	- uyealu	- - - uyeael.
Aoriſtus 2.	uyeabulu.	- - uyeabuel.

81. Participiis Paſſivis anteponuntur Ge-

 nitivi

nitivi Pronominum Primitivorum. E. g. *inche ni eluel*, meum donum: quod ego dedi *Pedro ni eluuyeel*, quod Petrus dedit. Loco *el* etiam dicitur Euphoniæ gratiâ *iel*.

82. Ante *el* ſœpe ponitur *bi*, quod ad Pronomen quod præcedit, pertinet. E. g. *ta mn pibiel*, quod vobis eſt dictum. At ſi adeſt Subſtantivum, ad iſtud, quamvis ſequatur, ſpectabit. 176. 183.

83. Exempla: *cúmegelu*, bonus. *bueragelu*, malus. *utegelu*, frigidus. *cullingelu*, dives. *ilon gelu*, carneus. *ilogelu*, comeſtus. *coſque elugelu*, *elugeal*, panis datus, dandus. *elual*; *elugeal*, *elugeael tva*: hoc eſt dandum. *piel*, dictum. *cúme piel*, optima propoſitio. *guma utun*, redeo plorans. *ullcùconpai*, intravit iratus. *pi ni gúman*: flens dico. *duguquei ni ladcun*, mœſtus loquor. *ladcún* v. *ladcúquechi tipai*, exivit triſtis. *pratulibuen gepai*, venit ſuſpirans. *aretuyecupan cabuellu*, veni equis meritoriis, commodatis. *aie aiebulu buiftubi ta ni duam*, per ludum ac jocum voti compos evaſit. *rupa rupaum acupei ta lan*, ſerius aut citius mors ſua quemque manet. *inche ni aiùel vachi chillca*, hic liber eſt, quod cupio. *ucalel cullin*, bona derelicta. *tarilel cabuellu*, equus ligatus. *buera ial*, cibus vulgaris, malus. *buera mlqueel*, opus male elaboratum. *ual*, *amoal*; abitus,

abitus, diſceſſus. *naûal*, deſcenſus. *praial*, aſcenſus. *laial*, obitus. *lagmal*, internecio, cædes, ſtrages. *eimi mi matulcabiel allbulmi em!* quod nimium properaſti, offendiſti. *inche ni lagmabiel Pedro*, Petrum de medio tollam, morte afficiam. *mi lagmbiel mo ta mi caine núllimi*, jam jam occiſurus hoſtem, fugiſti. *mi lagmduamgebuel mo* v. *mi lagmduamgebum mo*, *montuimi*, jam jam occidendus evaſiſti.

84. Participia fiunt adjectiva addito *chi*. 194. E. g. *mogeluchi laluchi che cai*, vivi & mortui. *A aiüelchi chao em*, O dilecte genitor Ipſa quoque Participia ſuplent pro adjectivis. E. g. *quimnolu* v. *quimnochi Huinca:* Hiſpanus imprudens, imperitus. *chumnolu* v. *chumnochi huentu*, homo innocens *manchaquelu* v *manchaquechi che*, tardus, lentus. *cogelu*, *cogechi mapu*, irriguum pratum. *cachugechi lelvun*, campus paſcuis abundans.

85. Verbalia in *or* & quæcunque alia, quæ conſuetudinem aut habitum ſignificant, fiunt mutando *n* primæ Perſonæ Indicativi in *voe* v. *ve*. E. g. *Pútúvoe* v. *Pùtùve*, potator, bibax. *duguve* v *duguvoe*, loquax Sunt tamen & alii id explicandi modi.: E. g. *Pùtùvinuvoe* v. *putuvinuquelu*, *pùtùvinuchi*, *pútúvinuquechi*, *pútùvinugechi*, vinoſus. Om-

nia quoque verba activa antepoſita Nominibus ſubſtantivis ſublato *n* ultimo, conſuetudinem habitumve ſignificant. E. g. *lagm chen*, homines occidere; *lagmche*, occiſor, Parricida. 94.

86. Exempla: *Inche amocavoe gen*, ſoleo facere iter. *eimi ulchevoe geimi*, es plagiarius. *lagmchevoe geimi*; *eimi lagmchequeimi*; *lagmchelu eimi*; *lagmlmchequeimi*; *lagmqueimi ta che*; *lagmbilu che eimi*; *lagmlmqueimi ta che*, es latro 94.

87. Verbalia in *bilis* E. g. amabilis, &c. fiunt inſerendo *val*, 227. v. Participiis activis E. g. *aiùvalu*, amabile; v. Præſenti Indicativi: & tunc conjugatur per modos, tempora, numeros & perſonas. E g. *aiúvalu*, ſum amabilis. *aiùvalimi*, es amabilis, &c. 33.

88. *Quimvali*, eſt facile intellectu. *yavùduamlu nopinvalai*, vir fortis eſt invincibilis, vinci non poteſt, nequit.

89. Locus ubi fit actio, explicatur mutato *n* ultimo verbi vel in *queum*. 220. v. *peum* aut *peium* 214. 219. vel in *hue* 202. Idem fit ad ſignificandum inſtrumentum. E. g. *Confeſſaqueum* v. *confeſſahue*, *pu pllù ni mogepeium*, Purgatorium; locus expiandis piorum manibus a DEO deſtinatus; locus ubi detinentur beatæ animæ; ſed poſt cer-

tum

tum tempus ad cœlum evolant. *Miſſapiqueum* v. *Miſſapibue*, Templum, Sacellum; locus ubi, v. liber quo dicitur Miſſa. *lachebue*, *labue che*, *che ta ni labue*: ubi v. unde homines moriuntur. *tpubue*, virgæ, flagellum. *chillcaqueum*; calamus, atramentum, & quæcunque alia ad ſcribendum neceſſaria. *recabue*, veru.

90. Exempla: *Pepilmatubin quine chillcatuqueum Patiru*, Patris atramentarium, calamum, thecam calamariam apparavi, concinnavi, aptavi, compoſui, inſtruxi. *ta ni umautuqueum*, meus lectus; locus ubi dormio, v. ſuus ubi dormit. *cupaquilmi ta ni kùdauqueum mo*, non ingrediaris, noli venire ad officinam meam. *Tva ta ni moggequeum: tva ta ni iqueum:* his vitam ago, his paſcor, his lueror victum, alimenta. *tva ta ni neculqueum*, his curro, v. currit. *tva ta mi lagmlmchequeum:* hoc inſtrumento ſoles homines occidere. *tva cahuallu mi cupamom:* hoc equo huc advectus es. *chucbi corù ta mi enumlmobium ta mi anca*; v. *ta mi enumlgemom ta mi anca*, quo juſculo es calefactus? *Tva panilbue ta ni rialoncoam*, en enſem, acinacem, gladium, ferrum ad ſcindenda, findenda a me capita. *tva mencubue pulcu ni acumom*, in hoc valè potus fuit adportatus.

91.

91. Verba præpoſita ſubſtantivis agunt vices adjectivorum. E. g. *Elunche*, homo liberalis, munificus. *gùmanpnen*, infans plorabundus, in fletu nimius. *uden Huinca*, Hiſpanus inviſus, odio habitus. *aiùn Patiru* Pater omnibus carus.

92. Et Subſtantiva, & Pronomina, Participia, adjectiva, adverbia, &c. fiunt verba ſolo addito *n* v. *tun*. E. g. *mamlln*, *mamlltun*, lignum v ligna ſcindere, cædere, findere. *inchebun*, ego eram. *elulun*, do, ſum dans. *Pedrobui*, Petrus erat. *quinei*, eſt unus. *cheuaimi?* quo vadis. Et contra verba fiunt ſubſtantiva *n* v. *tun* ultimo ablato. E g *lan*, mori; *la*, cadaver. *yalln*, gignere; *yall*, proles *huimn*, aſſueſco, conſueſco. *huim*, conſuetudo: dicitur de loco, cui aliquis eſt aſſuetus, ita ut aura, hominum mores, victus, &c. placeant. *temn*, creſco, *tem*, grandævus. *tann*, labi; *tan*, lapſus. *neculn*, currere. *necui*, curſus. *naûn*, deſcendo. *naû* deſcenſus. *vunan*, putrio. *vuna*, res putrefacta. &c.

93 Exempla: *Eimi inchelaimi*, tu non es is, qui ego. *eimimolan*, operâ tua non indigeo. *quinemoknon*, colligere, accumulare, 197. 781. *epu pneni*, geminos enixa eſt. *cuùlbimn*, manus ad opus. *quinelebui ta ni pirina*; *epubin*, ex uno fræno meo, duo feci.

tebuan,

tehuan, in canem mutari. *alhuen*, fieri cadaver, in Dæmonem converti, a Diabolo obſideri *tuſqueni* eſt redactum in cineres. *Huincai*, *huincai i*, Hiſpanus vult haberi, Hiſpanis ſe annumerat. *Apobi*, ipſi dedit Præfecturam, *cutanpiuquen*, cor mihi dolet, *veii*, eſt idem *veilai*, non eſt idem. *Cain*, alius v. alter ego: ego & ille; habeo nunc ſocium, meî ſimilem, imò æqualem mihi; qui eſt alter Ego, qui uti ego; ſic oculos, ſic ille manus, ſic ora ſecutus v. conſecutus. En Linguam Chilenam omnium primam & antiquiſſimam. *

94. NB. Verborum ſignificatio mutatur ponendo ante *n* ultimum vel *l* v. *m*, v. alias literas aut particulas. 191. vel permutando *n* in *tun* v. *cùn*. 226 198. E g. *cupan*, venio. *cupaln*, traho, ſeu facio venire. *dugun*, loquor.

---

* Joci cauſa; probaturque ſequenti ſophiſmate: Lingua, quam verè, purè, caſtigatè & propriè eſt locutus primus hominum Adamus, illa dubio procul eſt prima & antiquiſſima: atqui primus hominum Adamus eſt locutus Chilenè vere, pure, caſtigatè & propriè; ergo Lingua Chilena eſt omnium prima & antiquiſſima. Peob. min. Primus hominum Adamus imponens nomen ſuo Primogenito eum vocavit CAIN, atqui eum vocans CAIN eſt locutus Chilenè verè, purè, caſtigaté & propriè; ergo linguam Chilenam eſt locutus verè &c. prob. min, nam vox CAIN in lingua Chilena verè, purè, caſtigatè ac propriè ſignificat..

quor. *duꞡuln*, facio loqui. *duꞡulquei tutuca*, calamum aut tibiam inflat. *moyun*, lacteo. *moyuln*, lacto *uûin*, ardeo. *uûimn*, accendo. *uûimbiꞡe vela*, accende candelam. *urcun*, fatigari. *urcutun*, capere quietem. *urculn*, fatigare. 226. *tepeun*, exterreri, metu percelli. *tepeſcun*, terrere, metu percellere. Quoties verba neutra deſinuut in duas conſonantes; &, ut fiant activa, illis additur *l* v. *m*; addendum quoque erit ù particulare: atque ita conjugandum E. g. *temn*, creſco. *temùmn*, educo, facio creſcere. *quimn*, ſcio. *quimùln*, doceo, inſtruo, ſcire facio. 35. Aliquoties literæ mutantur. E. g. *lan*, morior. *laꞡmn* v. *laꞡùmn*, occido, *afn* v. *abn* v. *avn*, finio. *apùmn*, conſumo. *naûn*, deſcendo. *naûln* v. *nacùmn*, demitto, proſterno. (de *nacùmn* v. 788.) Verba Frequentativa formantur interpoſito *lm*. E. g. *yelmn* v. *ielmn*, porto frequenter, portare ſoleo. *pelmn*, iterum iterumque video. De reliquis particulis 191. 287.

95. Exempla: *aucalbi ta ni chao*, cauſa fuit, ut ſuus Pater res novas moliretur, a Rege deficeret. *duꞡului pu ulmen*, quod Reguli v. Caſiquii loquerentur invicem; ſua conſilia conferrent, ad colloquendum convenirent, ipſe effecit. *laꞡmlbin ta ni Chao*, ſuum v. ejus patrem e medio ſuſtuli. *nlalbin ulûin*, januam ipſi aperui. *tepelbin ta ni piu*-

que,

que, magna eum lætitia affeci. *conlmalbin*, perfeci, ut intraret. *cùme iauln*, *yavuduamln yavuln laialu*, morienti, moribundo, animam agenti pie ſubvenire, eum piis adhortationibus juvare, excitare, confirmare, timidum roborare, jacentem erigere. *teca tecavoe*, *teca tecaquechi*, qui ſemper ambulat, ſpatiatur. *tipa tipaquilmi*, v. *con conquilmi*, noli exire v. intrare tam frequenter, tam continuo. *aie aiequilmi*, non rideas ſemper.

96. §. 2. DE VERBO PASSIVO.

Verbum Paſſivum nihil omnino difficultatis habet: nam mutato *n* cujuscunque verbi in *gen*, ſum; res eſt confecta, ac conjugatio fit ut alias. E. g. *aiùn*, amo: mutato *n* in *gen*; *aiùgen*, amor *aiùgeimi*, amaris. *aiùgei*, amatur, &c. *aiùgebun*, amabar. *aiùgeuyen*, amatus ſum, &c. 32 33.

97. Paſſivum fit etiam per Participia Paſſiva. 80. E. g. *veichi curam inche ni eluel* v. *eluuyeel*, illa ova ſunt data a me. meum donum.

98. Exempla: *Quine Huinca lagmgei*, quidam Hiſpanus eſt interfectus. *tpuhuegequile veichi pnen*, non vapulet magis iſte parvulus. *inche elugen quine cùdu*, mihi datum eſt ſtragulum. *utegen*, frigeo. *congei*, ingredi

gredi licet, patet janua. *la ŋen*, habeo mortuum, vita functum. *inche yavùŋen* v. *yavuŋen inche*, ſum fortis, magnanimus. *ilon caruŋei*, cruda eſt caro. 83.

99. Tertia Perſona Indicativi Præſentis Verbi *ſum* multoties exprimitur per *lle* v. *llechi*. 207. E. g. *Pedro lle* v. *llechi*, Petrus eſt. *vei lle ve*, ita eſt. Aliquoties nec particulam, nec verbum ponunt. E. g. *Cùyen DIOS cam ve: Cùyen DIOS cam?* an Luna eſt DEUS?

100. Exempla: *Ovicha caman huenevoe llechi*, Opilio fur eſt. *DIOS ta in moŋen llechi*, DEUS eſt vita noſtra. *mi peni vemŋelan*, non ſum tuo fratri ſimilis. *cachelan inche*, non ſum peregrinus, extraneus. *einn ta in monmahue lle ve*, cognatione conjuncti, communione ſanguinis devincti, ejusdem gentis & familiæ ſumus. *mapu dŋu ta ni pepilmaŋeal pu Huinca ta ni duam llechi*, Indorum dirimere controverſias Hiſpanorum munus eſt. *quintupllùn pu Patiru ta ni duam lle*, Sacerdotum eſt zelus animarum. *anùmmapun pu apo ta ni toquin lle ve.* Terram in pace ſervare eſt officium Gubernatorum.

101. Imperſonaiia: Fertur, dicitur, luditur, bibitur, ſaltatur, &c. fiunt mutando lite-

literam ultimam tertiæ Perſonæ ſingularis Temporis ſignificandi in *am*. in Imperativo autem *am* tertiæ Perſonæ additur. E. g. *pùtùn* in tertia Perſona *putui*, *i* mutato in *am* pùtùam: bibitur. *prubuam*, ſaltabatur. Reliqua per

102. Exempla: *cunapapeam*, ingrediuntur, ingredi licet. *coſque eluqueam pu cunúval*, datur panis pauperibus. *oviſa ul queam*, oves vendunt. *llecu mleam*, ſunt vicini, parum abſunt. *vei piam*, ita fertur, dicitur. *vaple miauqueam*, huc veniunt. *pepi amoam*, licet ire, abire. *pepi cupalaiam*, non poſſunt venire. *comleu* v *mleciu*, aqua hic habetur, hic non deeſt. *quine cupau* v. *cupaeu*, unus venit huc. Sic: *vau* pro *va* v. *vei meu.*

103. Miſeret, pœnitet, piget, juvat, delectat, &c. explanantur ut in ſequentibus exemplis: *Bùrenien*, *cutanien*, miſeret. *chovùn*, piget. *afentun*, tædet. *tepelai*, delectat. *adi eimi mo huerilcan genon*, decet te vitæ puritas. *unoduamn ta ni ulmobium ta ni cabuellu*, pœnitet me equum meum vendidiſſe. *chovuqueimi ta mi cùtanduamn* v. *ta mi cùtanduamal ta mi huerilcan mo*, te piget dolere v. dolorem excitare de pectis tuis. *chovuqueimi ta mi cùmegen* v. *ta mi cùmegeal*, piget te eſſe bonum. *tepelaimi* v.

tùyù-

tùyulaimi ta mi chao ta mi glameteu mo, non te delectat reprehendi a tuo Patre. *cùtan-duamaimi ta mi bueriſcamobiuu mo ta Dios*, te pœniteat DEUM O. M. offendiſſe.

104. §. 3. DE VERBO NEGATIVO.

Dantur tres particulæ, quæ inſertæ Verbo negant quæ Verbum affirmat: hæ ſunt *la*, *qui*, *no* *La* inſeritur Indicativo & Optativo: *qui* Imperativo; ita tamen ut hic Imperativus exprimatur non per Imperativum 38; ſed per Subjunctivum 46. Denique *no* & Subjunctivo & Infinitivo, & Participiis Gerundiisque immittitur: ubi vero quælibet particula ſit ponenda, ſequens Paradigma docebit.

105. Indicativus.	
Tempus.	
Præſens x	*la*n.
Imperf. -	*la*bun.
Perfectum	uye*la*n.
Plusquam.	uye*la*bun.
Futurum. -	*la*ian.
Imperativus.	
*qui*li. *qui*lmi. *qui*le.	
*qui*liu. *qui*lmu. *qui*legu	
*qui*lin *qui*lm. *qui*legn.	

Optatus.	
Imperf. -	*la*iabun.
Perfect. -	uye*la*ian.
Plusq.	uye*la*iabun.
Subjunctivus.	
Præſens - -	*no*li.
Imperf. -	*no*buli.
Perf. -	uye*noli*.
Plusq. -	uye*no*buli.
Futur. 1. -	*no*ali.
Futur. 2. -	*no*abuli.
Aoriſtus 1.	uye*no*ali.
Aoriſt. 2.	uye*no*abuli.

106. Tertiæ Perſonæ Imperativi poſſunt fieri tribus modis. 1. modo ordinario e.g. *eluquile*, non det. 2. addito *pe*. E.g. *eluquilepe*. 3. per ſyncopen aufferendo *e* inter *l* & *p*. E.g. *eluquilpe*. in Plurali additur *eg̃u* v. *eg̃n*, 40. v. *eig̃n*. 21.

107 Exempla: *calli vemquilmi*, *raquilabin*, facias, non facias, nihil ex eo ſum ſollicitus. *entumag̃elaiaimi ta mi huerilcan*, *unoltunolmi ta mi hueñeel*, non dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum. *pramuiauquilmi ta mi huerilcan mo*, *uduang̃echi piaimi ta mi lludnoam*, non glorieris de iniquitate, nam cum minime reris, dabis pœnas. *quiñe tipantunole ula*, *laiaimi*, ante annum elapſum vitâ v. de vita decedes. *pelalaiabun ta mi chao*, Patrem e vita cedere, extremum vitæ ſpiritum edere, ſpiritum DEO reddere non videam. *tutelaimi ta mi piel meu*, extra chorum ſaltas, non eſt ad rem, quod loqueris.

108 INFINITIVUS.

Ubi in Indicativo interponitur *la*; in Infinitivo ejus loco pone *no*. 105. *mi pig̃enon piqueimi*, dicis, quod tibi non eſt dictum. *tva ta mi pig̃enobun llechi*, iſtud non eſt, quod tibi erat dictum. 49.

109. Gerundia Accuſ.		Gerundia Ablativi.
Præſens -	*no*am.	- *no*ium v. *no*um.

Imperf. -	*no*buam.	-	*no*buum.
Perfect. -	uye*no*am.	-	uye*no*um.
Plusq. -	uye*no*buam.	-	uye*no*buum.
Futur. 1. -	*no*aiam.	-	*no*aium.
Futur. 2. -	*no*abuam.	-	*no*abuum.
Aoriſtus 1.	uye*no*aiam.	-	uye*no*aium.
Aor. 2.	uye*no*aiabuam.	-	uye*no*abuum.

110. Exempla: *genoum:* quando non eſt; non habetur, non datur. *Ta mi lagmnobium ula, ta mi lagmnouyen ula, ta mi lagmnobiel ula, duchotubimi*, antequam eum occideres, grave illi vulnus inflixiſti.

111 Gerundium Genitivi.

Negatur ut in his exemplis: *Vachi antù kdau antù no*, hic dies feſtus, non profeſtus eſt. *huerincaduamlabin ta DIOS*, v. *cùpa huerilcaquelabin ta DIOS*, non habeo animum aut intentionem DEUM O. M. offendendi.

112. PARTICIPIA.

Activa.			Paſſiva.
Præſens -	*no*lu.	-	*no*el.
Imperf. -	*no*bulu.	-	*no*buel.
Perfect. -	uye*no*lu.	-	uye*no*el.
Plusq. -	uye*no*bulu.	-	uye*no*buel.
Futur. 1. -	*no*alu.	-	*no*ael.
Futur. 2. -	*no*abulu.	-	*no*abuel.
Aoriſtus 1.	uye*no*alu.	-	uye*no*ael.
Aoriſt. 2.	uye*no*abulu.	-	uye*no*abuel.

113. Exempla. *Inolu utuquelaimi rume*, nunquam exis jejunus. *pinolu tuutui*, tacitus abivit. *llitulnoelchi dgu deumavallai*, res nunquam cœpta, nunquam perfecta. *tipatui* v. *tipapatui quimnolu*, v. *ta ni quimnoel ta ni chao*, clam, clanculum, patre inſcio exivit.

114. Perſonæ eodem modo formantur, ut in verbis ſimplicibus. 33. 46. Pronomina quoque Infinitivis, Participiis &c. addenda, ſunt eadem. 49. 72. 81. 66.

115. In Reſponſionibus ordinariis, quæ fiunt nullo adhibito Vrrbo; aliis utuntur particulis: nempe *mu*, *muca*, vel ſi per *no* reſpondent, iſtud *no* nunquam ponitur ſolum, ſed addita Perſona quæ negat, aut de qua negatur. E. g. *Cùyen DIOS cam ve? mu*, *muca*, Luna an eſt DEUS? non, minime, nequaquam. *eimi vemimi tva? mu*, *inei cam vemi? quimlan*, *inche no*, an tu hoc feciſti? non; quis igitur? neſcio, ego non feci. *mu* horum Indorum forte eſt *μη* Græcorum, maxime ſi pronuntiatur *mù* uti ſolent multi. 64. Etiam reſpondent aliquando: *aiùlan*, nolo. ſed eſt modus reſpondendi ruſticus: vel dicunt *pilan* v. *pilan em*, nolo, quod eſt urbanius.

116. In more poſitum eſt apud Indos Chilenſes, ut qui loquitur, poſt quamlibet

periodum, ſermonem circumſpiciens intermittat, & alter cui loquitur; etiamſi in fine orationis omnia ſit negaturus vel ſingulis contradicturus; in ſignum ſuæ attentionis, & quod diligenter auſcultet, confirmet omnia ac ſingula his ac ſimilibus verbis: *vei ca*, *vei llechi*, *vei mai*, &c. 288. 4. unde Auditorem velit, nolit, attentas aures præbere, & intento animo audire oportet. *no* additum voci, facit illam ſignificare contrarium. E.g *Che no tva*, non eſt homo, eſt bellua *Chao no tva*, iſte non pater, ſed tyrannus eſt. *Huinca no tva*, *alhue llechi*, hic non Hiſpanus, ſed Diabolus eſt.

117. Exempla: *Chumqueimi? chumquelan?* quid agis? nihil. *cheu cupaimi? cheu cupalan*, unde venis? nusquam. *chumgechi conimi? mu gelai*, quomodo intrâſti? nullo modo: nego ſuppoſitum, me exiviſſe. *cheutuuimi! gelai ta ni conn*; *gelai ta ni tuun*, quomodo es egreſſus? nec intravi, nec exivi. *gelai*, *gelai veichi dgu*, *vemgelai*, Nego, non eſt ita. *inei tvei? inei no*, quis ille? nemo. *chuml acutuaimi? chuml no?* quando redibis, venies? nunquam. *chem dgu tva? chem no*, quid eſt iſtud? nihil. *quidu eimi mi piggen tva? re inche no.* Tu ſolus ita vocaris, non certe, plures dantur Petri. *chem dgu gei? lancùrumei*, quid novi? nihil. *chem elubimi?*

chem

chem ño, chem elulabin rume, quid dediſti illi? nihil omnino. *quimnolu eimi? quimnolu no*, ignoras? non ignoro. *chumtn mita? aldù mita no*, quoties? raro *vei no cam?* nunquid iſtud? *eimi no?* nunquid Tu? *mu, mu cai, mu mai, mù ula*, non, minime, nequaquam, neutiquam. *eimi rume ulaiaimi*, nec tu ibis. *coſque iquellebin, ilon no*, panem malo, quam carnem. *tva mai, teye no*, hoc, non illud, prius, potius, magis hoc, quam illud.

118 §. 4. De Verborum Tranſitionibus.

Peculiare & proprium eſt Linguæ Chilenæ, ut quoties actio verbi refertur ad aliam, Perſonam ſive primam, ſive ſecundam, ſive tertiam; non utatur, nec indigeat Pronominibus mihi, tibi, ſibi, illi, nobis, vobis, &c. nec me, te, ſe, nos, &c. E. g. ut vertant hunc ſenſum latinum. ego do tibi; non dicunt: *inche elun eimi mo*, nam hoc ſignificat: ego do pro te, quemadmodum: *ullculen eimi mo*, ſonat: ego ſum iratus contra te, 290. 6 ſed utitur omnino alia loquendi ratione huic Linguæ propria ac peculiari: quæ ratio v. modus loquendi proprius ac ſpecialis vocatur Tranſitio. Sunt autem hæ Tranſitiones quatuor, v. ſi mavis octo; nam in idem recidit. Prima Tranſitio eſt Tranſitio ad primam (ſubintellige

 Per-

Perſonam) & hæc ſubdividitur in duas; nempe in Tranſitionem ſecundæ ad primam, & in tertiæ ad primam. E. g. Tu mihi das, ille mihi dat. Secunda Tranſitio eſt Tranſitio ad ſecundam, quæ etiam in duas ſubdividitur, ſcilicet in Tranſitionem primæ ad ſecundam & tertiæ ad ſecundam. E. g. ego tibi do, ille tibi dat. Tertia Tranſitio eſt Tranſitio ad tertiam. Subdividitur in primæ ad tertiam, in ſecundæ ad tertiam, in tertiæ ad tertiam. E. g. ego illi do, tu illi das, ille illi dat. His additur Tranſitio reciproca uniuscujusque Perſonæ ad ſe ipſam. E. g. Ego do mihi, tu das tibi, ille dat ſibi. Literas vel Particulas, quæ formant unamquamque Tranſitionem, & locum ubi quælibet litera vel particula ſit ponenda, monſtrabit ſine ullis verborum, vel ulterioris explicationis, ambagibus, ſequens Paradigma:

119. TRANSITIO AD PRIMAM.

Indicativus.

	à 2da ad 1mam. Tu me.	Præſens.	a 3tia ad 1mam. ille me.	
Singul.	Eimi x	- - *en*	Teye	- *eneu*
	Eimu	- - *mon*	Teyegu	
	Eimn		Teyegn	

Dual.

Dualis.	Eimi eimu eimn	- *moiu.*	Teye Teyegu Teyegn	- *eiu mo.*
Pluralis	Eimi eimu eimn	- *moin.*	Teye Teyegu Teyegn	- *ein mo.*

120 Imperfectum.

Eimi	- - bu*en*.	Teye teyegu teyegn	- bu*eneu*
Eimu eimn	- *mo*bun		
Eimi eimu eimn	- *mo*buiu	Teye teyegu teyegn	- bu*e*iu *mo*
Eimi eimu eimn	- *mo*buin	Teye teyegu teyegn	- bue*in* mo

121. Præteritum Perfectum.

Eimi	- - uye*en*	Teye teyegu teyegn	- uyee*neu*.
eimu eimn	- uye*mon*.		
Eimi eimu eimn	- uye*moiu*	Teye teyegu teyegn	uyeeiu *mo*
Eimi eimu eimn	- uy *moin*.	Teye teyegu teyegn	uye*ein* *mo*.

122. Plusquamperfectum.

Eimi	- - uyebu*en*.	Teye, teyegu, teyegn	uyebu*eneu*.
eimu, eimn	- uye*mo*bun.		
Eimi, eimu, eimn	- uye*mo*buiu	Teye, teyegu, teyegn	uyebu*eiu* *mo*.
Eimi, eimu, eimn	- uye*mo*buin	Teye, teyegu, teyegn	uyebu*ein* *mo*.

123. Futurum.

Eimi	- - a*en*.	Teye, teyegu, teyegn	- a*eneu*.
eimu, eimn	- - *moan*.		
Eimi, eimu, eimn	- - *moaiu*.	Teye, teyegu, teyegn	- aeiu *mo*.
Eimi, eimu, eimn	- - *moain*	Teye, teyegu, teyegn	- aein *mo*.

124. Exempla: *Inche pien!* Tu mihi hoc dicis! *quimlen ta ni duamtuqueum:* ſubminiſtra mihi materiam meditandi. *eimi hue-rannanien* v. *bùrepuenielnqueen:* male erga me animatus es, voluntate a me abhorres, male erga me es affectus. *petu iqueli pepaiaen,* tempore

tempore prandii venies ad me videndum. *petu iquebun pepauyeen*, adhuc comedebam, quando ad me videndum veniſti. *challua eluabuen*, v. *challua ni elububin*, *vilu eluuyeen*, loco piſcis ſerpentem mihi dediſti. *mivulan* v. *mivulaen*, quot mihi dabis? *ventelan cam?* forſan tot? *elun eluaen*, mihi dabis cum tibi commodum fuerit. *ptm eluaeneu pin*, dico ut mihi det tabacum. *huenevaleneu*, furti crimen in me contulit. *pichin ptm eluaeimi pieneu*, promiſit ſe mihi daturum eſſe tabacum. *chillcalvalpaeneu*, mihi miſit epiſtolam. *inche iaúleneu*, mihi attulit. *pipraeneu*, *dugupraeneu*, , *huera* v. *hueranmapieneu*, locutus eſt mala, falſa contra me v. de me. *calli ni duam elueneu*, mihi gratis dedit. *peeneu cupai*, venit ad me videndum. *apoleneu apoeneu*, *apoeleneu*, *aponmaeneu*, *elueneu ta ni apogeam* v. *apogeal*, me fecit Superiorem, Præfecturam mihi dedit. *notumiauleneu huera que dgu em*, plurima mihi damna intulit. *tebua pieneu*, *toquieneu*, *raquieneu*, *tebuacaeneu*, *huenevoecaeneu*, *cùmpemeaeneu*, me injurioſe tractavit, dixit me canem, furem, ſtultum eſſe. *eimi lagmuaen ni chao*, tu mihi meum patrem occidiſti. *eimi mogelen*, tu me alis, nutris, ſuſtentas. *eimi ioden quimn mo*, tu me eruditione, doctrina, ſapientia excedis *tva ta ni mogeleneu*, ille eſt altor meus, hujus ego ſum alumnus. *DIOS*

cùmegelu elutueneu ni mogen, miſericors DEUS vitam mihi reſtituit. *DIOS ema! deuma ta mi ulmon inche mo, inche cai elultuuyeen* v. *DIOS ema! deuma eimi ta ni elueimimom, inche cai eluincheen*, DEUS meus, poſtquam Tu teipſum mihi dediſti; me mihi memet dediſti. *ni vemaeteu huerinielaeneu chei*: nemo me impune lædet: qui me læſerit; referet a me gratiam, qua dignus eſt.

125 Imperativus.

Eimi	- - *en* ca.	Teye	- *echi mo.*
eimu, eimn	- - *mochi.*	teyegu, teyegn	
Eimi, eimu, eimn	- - *moiu.*	Teye, teyegu, teyegn	- *eiu mo.*
Eimi, eimu, eimn	- - *moin.*	Teye, teyegu, teyegn	- *ein mo.*

126. Exempla: *Quimcloen, allcùcloen vachi dgu*, hujus rei te atteſtor, te appello teſtem, mihi teſtis ſis. *pichi ptin marimarien*, v. *bûrenieen*, per DEUM da mihi aliquid tabaci. *eluen ta ni eluaeimi*, cedo, v. da mihi, quod te mihi daturum promiſiſti. *cogitucloen, catúcogicloen*, in colligendo agrorum meorum fructus me adjuva. *bùrenieen mai, daquieli chai* v. *chachai*, mei te miſereat, nec me

me perſequaris, exagites, vexes. *arelen*, commoda mihi. *huercùlelen quine lipm*, mitte mihi trutam *peupaen*, veni ad me viſitandum. *ùggelmochi*, exſpectate me *incaen*, adjuva me obſecro. *quinelen*, da mihi unum. *Hucrilcauyenchei*, *bùreniemochi*, *bùreniemollechi*, ſi peccaverim, deliquerim, aliquid in vos admiſerim, ignoſcite. *Ta in cunivalchegen quine coſque elumoin*, date panem nobis pauperibus. *allhue cancalen vachi curam*, hoc ovum mihi coque tremulum, molle, ſorbile. *vei pilelen ta mi chao*, dic quæſo tuo patri meis verbis, meo nomine. *chillcavalen*, ſcribere me ſine, permitte, omitte me, ut ſcribam. *vachi achabuall elmeen Patiru mo*, has mihi gallinas obſecro ad Patrem porta. *mutu vei pilelen*, non omittas dicere meo nomine, meis verbis. *inche rume incaen*, ſaltem me adjuva. *quinechi rume pelaen*, nunquam me vidit. *tpulaiaen rume*, verberare me, tibi hic non libeat: ſi tibi virgæ domi ſunt; hic non ſunt. *mari mari Bùrenieen*, precor, rogo, obſecro, fac mihi hanc gratiam. *pichin ptm duamtuaeneu*, parum tabaci peto a tua Dominatione. *duggulelen vachi chillca*, lege mihi hanc ſcedulam, *chumlanu*, nihil mihi fecit. *cùme nemel eluen*, aliquid conſilii mihi affer. *mavùlelen*, eum meo nomine amplectere. *uûielen ta ni votm*, filium meum luſtrali aqua tinge, ablue, perfunde,

funde, ſacro fonte luſtra, baptiſmate expia. *quine cofque eluechi mo* v. *eluaeneu pien*, panem a me petiit.

127. OPTATIVUS.

Imperfectum.

Eimi	- - abu*en*.	Teye	
eimu	- *mo*abun.	teyegu	- abu*eneu*.
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	
eimu	- *mo*abuiu.	teyegu	abu*eiu* mo.
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	
eimu	- *mo*abuin.	teyegu	abu*ein* mo.
eimn		teyegn	

128. Perfectum.

Eimi	- - uyea*en*.	Teye	
eimu	- uye*mo*an.	teyegu	uyea*eneu*.
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	
eimu	- uye*mo*aiu.	teyegu	uyea*eiu* *mo*.
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	
eimu	- uye*mo*ain.	teyegu	uyea*ein* *mo*.
eimn		teyegn	

Plus-

129. Plusquamperfectum.

Eimi	– uyeabu*en*.	Teye	uyeabu*eneu*
eimu eimn	uye*mo*abun.	teyegu teyegn	
Eimi eimu eimn	uye*mo*abuiu.	Teye teyegu teyegn	uyeabu*e*iu *mo*.
Eimi eimu eimn	uye*mo*abuin.	Teye teyegu teyegn	uyeabu*e*in *mo*.

130. Exempla: *Pichi kùdaucloabuen*, utinam in hac opera me adjuvares. *ulmen inche quine oviſa rume mùntunmaabuen*, mihi Diviti, Nobili, Caſiquio, Regulo tu ovem furari auſis. *chem cam*, *tpuabuen chei?* quid? a te vapularem? *inche ta ni vúchagen illamabueneu*, tu mihi ſeni illudas.

131. SUBJUNCTIVUS.

Præſens.

Eimi	– – – *eli*.	Teye	– *eli mo*.
eimu eimn	– – *mo*li.	teyegu teyegn	
Eimi eimu eimn	– – *mo*liu.	Teye teyegu teyegn	– *eliu mo*.

Eimi

Eimi		Teye	
eimu	- - *mo*lin.	teyegu	- elin *mo*
eimn		teyegn	

132. Imperfectum.

Eimi	- - bu*e*li.	Teye	
eimu	- *mo*buli.	teyegu	bu*e*li *mo.*
eimn		teyegn	

Eimi		Teye	
eimu	- - *mo*buliu.	teyegu	bu*e*liu *mo*
eimn		teyegn	

Eimi		Teye	
eimu	- *mo*bulin.	teyegu	bu*e*lin *mo.*
eimn		teyegn	

133. Perfectum.

Eimi	- - uye*e*li.	Teye	
eimu	- - uye*mo*li.	teyegu	- uye*e*li *mo*
eimn		teyegn	

Eimi		Teye	
eimu	- uye*mo*liu.	teyegu	- uye*e*liu *mo*
eimn		teyegn	

Eimi		Teye	
eimu	- uye*mo*lin.	teyegu	uye*e*lin *mo*
eimn		teyegn	

134 Plusquamperfectum.

Eimi	- uyebu*e*li.	Teye	
eimu	- uye*mo*buli.	teyegu	uyebu*e*li *mo.*
eimn		teyegn	

Eimi		Teye	
eimu	uye*mo*buliu.	teyegu	uyebu*e*liu *mo*
eimn		teyegn	

Eimi		Teye	
eimu	- uye*mo*bulin.	teyegu	uyebu*e*lin *mo*
eimu		teyegn	

135. Futurum primum.

Eimi	- - a*e*li.	Teye	
eimu	- - *mo*ali.	teyegu	- a*e*li *mo*
eimn		teyegn	

Eimi		Teye	
eimu	- - *mo*aliu.	teyegu	- a*e*liu *mo.*
eimn		teyegn	

Eimi		Teye	
eimu	- - *mo*alin	teyegu	- a*e*lin *mo.*
eimn		teyegn	

136. Futurum ſecundum.

Eimi	- - abu*e*li.	Teye	
eimu	- *mo*abuli.	teyegu	- abu*e*li *mo.*
eimn		teyegn	

Eimi		Teye	
eimu	- *mo*abuliu.	teyegu	abu*e*liu *mo.*
eimn		teyegn	

Eimi		Teye	
eimu	- *mo*bulin.	teyegu	abu*e*lin *mo.*
eimn		teyegn	

137. Aoriſtus primus.

Eimi	- uyea*e*li.	Teye	
eimu	- uye*mo*ali.	teyegu	- uyea*e*li *mo*.
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	
eimu	uye*mo*aliu.	teyegu	uyea*e*liu *mo*.
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	
eimu	uye*mo*alin.	teyegu	uyela*e*lin *mo*.
eimn		teyegn	

138. Aoriſtus ſecundus.

Eimi	- uyeabu*e*li.	Teye	
eimu	uye*mo*abuli.	teyegu	uyeabu*e*li *mo*.
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	
eimu	uye*mo*abuliu.	teyegu	uyeabu*e*liu
eimn		teyegn	*mo*.
Eimi		Teye	
eimu	uye*mo*abulin.	teyegu	uyeabu*e*lin
eimn		teyegn	*mo*.

139. Exempla: *Elueli*, ſi mihi das. *aiùbueli mo*, ſi me amaret. *lagmeli rume*, etiamſi me occidat.

140. INFINITIVUS.

Fit addendo Tranſitionibus *cùpa*, *duam*,

pepi,

pepi, *piam*, *&c.* E. g. *Cùpa*, *pepi eluen*, vis, potes mihi dare. *Teye cupa*, *pepi elueneu*, mihi dare vult, poteſt. 56.

141. Gerundia Accuſativi.

Secundæ ad primam fiet mutando *m* gerundii ſimplicis 66. in *eum* v. *eium*, & anteponendo Poſſeſſiva *ni*, *iu*, *in*. 24. Tertiæ ad primam mutat *m* in *eteu* cum iisdem Poſſeſſivis. E. g.

ni iu in	a*eum* v. a*eium*. b*uaeum*. uyea*eum* uyeabua*eum*.	ni iu in	a*eteu*. bua*eteu*. uyea*eteu*. uyebua*eteu*.

142. Exempla : *Tva ta ni dúchoaeum*, hoc ad me transfigendum, confodendum. *mi ilelabueum utuimi*, quando tibi eram daturus ad comedendum exiviſti *v.* exis. 170.

143. Gerundia Ablativi.

Fiunt ponendo *e* ante um Gerundii ſimplicis, 72. & mutando *u* in *ù* particulare. In tertiæ ad primam poſtponuntur primæ perſonæ. E. g.

ni iu in	*eùm*. bu*eùm*. uye*eùm*. uyebu*eùm*. a*eùm*. abu*eùm*. uyea*eùm*. uyebua*eùm*.

E Teye

		*eù*m.	
		bu*eù*m.	
Teye	ni	uye*eù*m	inche.
teyegu	iu	uyebu*eù*m	inchiu.
teyegn	in	a*eù*m	inchin.
		abu*eù*m	
		uyea*eù*m	
		uyebua*eiù*m	

144. Exempla. *Mi duamtumoeùm*, v. *mi duamtumoùm*, v *duamtumobium*, v.*duamtumom*: Tuî (*mu* veſtrûm duorum*: mn*, veſtrûm) memor *duamtumonoeùm*, tuî non recordatus. *mi ùllcunpeum*, v. *mi ùllcunpebin mo*, *hueracaeimi*, reprehendens te affeci injuria. *mi aiùmoeùm*, *aiùmom*, *aiùmobium*, *aiùbin mo*, *aiùmoúm ùdequeen*, me te amantem odiſti. *mi* ùd*eaeum* v. *mi* ùd*eabin mo*, *aiúqueeimi*, habens cauſam te odio habendi, te amo. 171.

145. Participia activa & paſſiva.

Activa mutant, *la* 80, in *eteu*, addendo *ni*, *iu*, *in*. Paſſiva vel vertunt *el* in *eteu*, vel formantur ex Temporibus Infinitivi ſimplicis 49. interponendo *bi* ante n ultimum; addendoque Pronomina *ni*, *iu*, *in*. 176. 263. E. g.

ni	Teye	ni	*eteu*.
iu	—teyegu	iu	bu*eteu*.
in	teyegn	in	uye*teu*.

			uyebu*eteu*.
ni	Teye	ni	a*eteu*.
iu	-teyegu	iu	abu*eteu*.
in	teyegn	in	uyea*eteu*.
			uyeabu*eteu*. vel:

	bin.
	bu*bin*.
ni	uye*bin*.
iu	uyebu*bin*.
in	a*bin*.
	abu*bin*.
	uyea*bin*.
	uyeabu*bin*.

146. Exempla: *gelai vau meu ta ni cutantuleteu*, me affligens abeſt. *nullamebige ta ni eluaeteu inche*, i illud petitum a meo debitore. *ta mi quimeteu ta mi cùllin*, *vei ta mi hueneeteu*, rerum tuarum non ignarus, eas tibi abſtulit. *ta mi culliaeteuchi che*, *inche llechi*, ego ego tibi ſolvam. *ni tpueteu inche utintuhueabun*, eum, a quo vapulavi, benevolis deinceps oculis aſpicerem? *hueubin ta ni hueneteu*, vel ipſum furem vel ejusdem veſtigia deprehendi. *ta ni vurepuenielmqueeteu eimi llechi*, ſemper a me abhorres, uſque torvis oculis me aſpiciens. *iaventuabin ni pibin*, mihi dixiſti, quod me ſis ejecturus tua domo, territorio, Provincia *cùmei ta mi peabin*, bonum eſt, ut te videat. *pe*

quen ta mi aiùbin, video amorem erga te meum. *tva ta ni melitun ta mi pibin*, jam tibi hoc dico quarta vice. *elubin tva*, hoc tibi do. *reelubin tvei* (ſubintelligitur *mi*) hoc tibi do gratis. *pebuli ta mi tpuabubin*, ſi viderem te ab ipſo verberari. *aiùlaimi ta mi cumpemgeimi piabin*, non vis ut tibi dicant te eſſe ſtultum. *cabuellu nienolu*, *genolu*, *genochi*, *aldùmalbiu ta mi pemeabubin*, quod equo carerem, tardius ad te videndum acceſſi. NB. miſcui non nunquam exempla Tranſitionis ad 2dam ob dicenda inferius. 170. 171. 172.

147. In modo loquendi vulgari aut familiari ſœpe pro *aen* dicunt *an*, & loco *eneu*, *nu*. item in Gerundiis 141. 143. *e* ante *um* v. *ùm* omittunt. 5.

148. TRANSITIONES NEGATIVÆ.

Fiunt inſerendo *la*, *qui*, *no*, Tranſitionibus affirmativis ante *e* literam & ſignum tranſitionis: & ſi non adeſt *e*; poſt *mo* eodem modo, quo ſupra. E g. laen, laeneu, quieli, quieli mo, *mo*quili, noeli, *mo*noli, noaeum, laeimi, laeimu *meu*, &c. 126. 124.

149, Exempla. *Penchuknouquieli*, apage ſis, recede, abſcede, abi beſtia. *utuimi ni pinoeùm* v. *pilaen*, me inſalutato, inſcio abiviſti. *bueradugucabimi mi buerilcanoeteu*, eum inno-

innocentem male verbis accepiſti. *chumlaeneu*, nihil mihi fecit. *cùmelu rume eimi; chanapiuqueknolaeimu ta mi chao*, quamtumvis ſis bonus, attamen non fidit tibi tuus pater, nec occulta ſua apud te expromere audet. *Huerilcaquieli*, non me offendas. *curùquieli piiauquebui curùche*, noli me denigrare, dicebat æthiopi æthiops. *daquieli chai*, omitte me quæſo; nec me perſequaris rogo. *ta mi vùtaleum mo*, *aldún cùmei*, *piquelaeimi*, quod adſtes, adſis & præſens ſis, debitis alioquin laudibus te non extollo. *aiecaquieli*, *lagmaeimi*, cave riſum morte luas.

150. TRANSITIO AD SECUNDAM 173. 174.

1ma ad 2dam. ego te		Indicativus. Præſens.	3tia ad 2dam. ille te.
Inche inchiu inchin	- *e*imi.	Teye teyegu teyegn	- eim*u*.
Inche inchiu inchin	*e*imu.	Teye teyegu teyegn	eimu *mo* v. *meu*.
Inche inchiu inchin	*e*imn.	Teye teyegu teyegn	eimu *mo*.

151. Imperfectum.

Inche		Teye	
inchiu	bu*e*imi	teyegu	bu*e*im*u*.
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	bu*e*imu.	teyegu	bu*e*imu *meu*
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	bu*e*imn.	teyegu	bu*e*imn *meu*
inchin		teyegn	

152. Perfectum.

Inche		Teye	
inchiu	uye*e*imi.	teyegu	uye*e*im*u*.
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	uye*e*imu.	teyegu	uye*e*imu *mo*.
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	uye*e*imn.	teyegu	uye*e*imn *mo*.
inchin		teyegn	

153. Plusquamperfectum.

Inche		Teye	
inchiu	uyebu*e*imi.	teyegu	uyebu*e*im*u*.
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	uyebu*e*imu.	teyegu	uyebu*e*imu
inchin		teyegn	*meu*.

Inche inchiu inchin	uyebueimn.	Teye teyegu teyegn	uyebueimn *meu.*

154. Futurum.

Inche inchiu inchin	aeimi.	Teye teyegu teyegn	aeimu.
Inche inchiu inchin	aeimu.	Teye teyegu teyegu	aeimu *meu.*
Inche inchiu inchin	aeimn.	Teye teyegu teyegn	aeimn *meu.*

155. Exempla: *Inche quine macun elueimi*, dedi tibi veſtem ſtragulam. *eimi daqueleimi vachi dgu*, tibi committo hoc negotium. *cupaeimi*, veni ad te. *deutuge, muchai leſtuaeimu vachi huaca*, cave ne hic taurus, bos, vacca te invadat. *pichi raquieimi*, exiguo loco apud me es. *iebueeimi*, pudet me tuî. *pebuelaeimi, deumà ta mi acutuuyen*, poſtquam veniſti, amplius te non vidi. *ptm eluen pieimi*, Tabacum a te peto. *peeimi cupan*, ad viſendum, ſalutandum te veni. *eimi pieimi*, tibi loquor, tibi hæc dico. *quine coſque elueimi, cùmelu eimi llechi*, do tibi panem, quia bonus es. *inche uge pieimi*, per me eas, abeas, vadas licet. *duamtunmaeimi*, de te co-

gito,

gito, recordor tui. *muchai naûmaeimi*, mox ſtabo, ero ſupra caput tuum; parum abeſt, quin te proſternam. *llaûpaeimi*, tibi medietatem hujus hauſtûs, vaſis, canthari cedo, offero, præbibo. *pintcueimu*, contra te eſt locutus. *bueranmautintueimu*, illius te oculi ferre non poſſunt, te abhorret, averſatur. *inei cùmei ta mi lagmbiel quine buentu, pieimu cam*, quis dixit tibi licere hominem occidere. *eimi pilan*, opus mihi non eſt tua opera, favore, auxilio. *inei cupape pieimu*, quis te vocavit? quis tibi huc veniendi facultatem eſt largitus? *vei vemquilmi, pieimi*, omitte iſta! *aldù mari maribichi pieimu ta ni chao*, meus parens tibi plurimam ſalutem dicit. *buera* v. *bueranmanieimu* tibi eſt contrarius, infenſus, inimicus. *eluuin*, do vobis. *cùlachi mtmvaleimi*, ter miſi qui te vocaret. *marichi búrenielaiaeimi*, nunquam tui miſerebor. *marichi vei pieli, mupiltubuelaiaeimi*, quamvis id mihi dicas centies, divos omnes conteſteris, nec jurato tibi crediturus ſum. *quine amomariqueum eluaeimi pin*, Roſarium tibi promitto. *inche cullinmaeimi*, ego ſolvam tibi. *inche quimlamomariaeimi*, ego te docebo preces, modum orandi. *tpuaeimi vachi vetu meu* v. *egu*, parum abeſt, quin te hoc ſcipione percutiam. *mamlltuaeimi*, fuſtibus te cædam, percutiam, debilitabo. *eimi elaeimi vachi dgu*, iſta tuæ fidei

com-

committo. *cupalmaeimi*, ego tibi afferam, adducam. *buercùlelvalpaiaeimi*, tibi huc mittam. *mutu mutu quintulelaeimi*, quantum potero conabor, quoad poſſum contendam, omnem curam & diligentiam impendam, ut rem perficiam, obtineam, tibi procurem. *uduamgechi tuaeimi lan em!* improviſus atque inopinatus eſt mortis adventus, nec cogitanti tibi nec opinanti vitam finiet. *chem cùmelcalaiaeimu rume*, *re umautun cùmelcaqueimu*, nihil tibi proderit præter ſomnum.

156. Imperativus.

Inche inchiu inchin	*ei*mi ca.	Teye teyegu teyegn	*eimu.*
Inche inchiu inchin	– *e*mu.	Teye teyegu teyegn	*e*mu *meu.*
Inche inchiu inchin	– *e*mn.	Teye teyegu teyegn	*e*mn *meu.*

157. Optativus. Imperfectum.

Inche inchiu inchin	ab*ue*imi.	Teye teyegu teyegn	– ab*ue*im*u.*
Inche inchiu inchin	ab*ue*imu.	Teye teyegu teyegn	– ab*ue*imu *meu.*

Inche inchiu inchin	— abu*e*imn.	Teye teyegu teyegn	abu*e*imn *meu*

158. Perfectum.

Inche inchiu inchin	uyea*e*imi.	Teye Teyegu Teyegn	uyea*e*im*u*.
Inche inchiu inchin	uyea*e*imu.	Teye Teyegu Teyegn	uyea*e*imu *meu*.
Inche inchiu inchin	uyea*e*imn.	Teye teyegu teyegn	uyea*e*imn *meu*.

159. Plusquamperfectum.

Inche inchiu inchin	uyeabu*e*imi.	Teye teyegu teyegn	uyeabu*e*im*u*.
Inche inchiu inchin	uyeabu*e*imu.	Teye teyegu teyegn	uyeabu*e*im*u* *meu*.
Inche inchiu inchin	uyeabu*e*imn.	Teye teyegu teyegn	uyeabu*e*imn

160. Subjunctivus Præſens.

Inche inchiu inchin	*e*lmi.	Teye teyegu teyegn	— *e*lm*u*.

Inche		Teye	
inchiu	*e*lmu	teyegu	*e*lmu *meu.*
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	*e*lmn.	teyegu	*e*lmn *meu.*
inchin		teyegn	

161. Imperfectum.

Inche		Teye	
inchiu	bu*e*lmi.	teyegu	bu*e*lm*u.*
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	bu*e*lmu.	teyegu	bu*e*lmu *meu.*
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	bu*e*lmn.	teyegu	bu*e*lmn *meu.*
inchin		teyegn	

162. Perfectum.

Inche		Teye	
inchiu	uye*e*lmi.	teyegu	uyeelm*u.*
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	uye*e*lmu	teyegu	uyeelmu *meu.*
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	uyeelmn.	teyegu	uye*e*lmn *meu*
inchin		teyegn	

163 Plusquamperfectum.

Inche		Teye	
inchiu	uyebuelmi.	teyegu	uyebuelm*u*.
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	uyebuelmu.	teyegu	uyebuelmu
inchin		teyegn	*meu*.
Inche		Teye	
inchiu	uyebuelmn.	teyegu	uyebuelmn
inchin		teyegn	*meu*.

164. Futurum primum.

Inche		Teye	
inchiu	aelmi.	teyegu	aelm*u*.
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	aelmu.	teyegu	aelmu *meu*.
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	aelmn.	teyegu	aelmn *meu*.
inchin		teyegn	

165. Futurum ſecundum.

Inche		Teye	
inchiu	abuelmi.	teyegu	abuelm*u*.
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	abuelmu.	teyegu	abuelmu *meu*.
inchin		teyegn	

Inche inchiu inchin	abu*e*lmn.	Teye teyegu teyegn	abu*e*lmn *meu*.

166. Aoriſtus primus.

Inche inchiu inchin	uyea*e*lmi.	Teye teyegu teyegn	uyea*e*lm*u*.
Inche inchiu inchin	uyea*e*lmu.	Teye teyegu teyegn	uyea*e*lmu *meu*.
Inche inchiu inchin	uyea*e*lmn.	Teye teyegu teyegn	uyea*e*lmn *meu*.

167. Aoriſtus ſecundus.

Inche inchiu inchin	uyeabu*e*lmi.	Teye teyegu teyegn	uyeabu*e*lm*u*.
Inche inchiu inchin	uyeabu*e*lmu	Teye teyegu teyegn	uyeabu*e*lmu *meu*.
Inche inchiu inchin	uyeabu*e*lmn	Teye teyegu teyegn	uyeabu*e*lmn *meu*.

168. Exempla: *Chao vemabueimi cam chi*, Ego pater hoc facerem. *ilelabueimi* v: *mi ile-*

labu-

labubin v. *mi ilelabueúm*, *utun*, *amotun*, *tuutun*, pariturus tibi prandium, cœnam, cibum, abii. *cúmelebuelaian*, *lagmelmi cùtu*, dum te interfecero, non quieſcam.

169. Infinitivus.

Fit ùt dictum 140. E. g. *pepi elueimi*, poſſum dare tibi. *peeimi cupan*, venio ad te videndum.

170. Gerundia Accuſativi.

Omnia ſunt eadem ut in tranſitione ad primam: excepto quod Pronomina ſunt *mi*, *mu*, *mn*. 25. 142.

171. Etiam ut 143. mutatis tantummodo Pronominibus primæ Perſonæ in Pronomina ſecundæ *mi*, *mu*, *mn*. 144.

172. Participia activa & Paſſiva.

Vide 145. Sed mutantur Pronomina in *mi*, *mu*, *mn*. 146.

173. Secundus Modus Tranſitionis 1mæ ad 2dam.

Formatur mutando *n* primæ Perſonæ 33 in *eiu* ut dicunt aliqui; vel *eieu* ut aliis præplacet: & conjugatur ubique ſicut *eimi*: & in Subjunctivo pro *elmi* dicunt *eliu*. 150, 160. Fiunt negativa, ut eſt explicatum. 148. 181.

174. Tertius Modus Tranſitionis 1mæ ad 2dam.

Hic tertius modus, quo utuntur etiam in omnibus modis finitis & infinitis, fit interponendo *u* eodem modo quo in Tranſitione reciproca 187.

175. Tranſitio ad Tertiam. 181.

Hæc Tranſitio eſt multo facillima: nam ponendo *bi* ante ultimum *n* primæ Perſonæ præſentis Indicativi, & conjugando ut ſolet; res tota eſt peracta. 32. 51. E. g. *elun*, do. elu*bin*, do illi. *elubimi*, das illi. *elubi*, dat illi. *elubiu*, *elubimu*, *elubigu*, *elubin elubimn*, *elubign*, *elububiu*, *eluuyebin*, *eluuyebubin*, *eluabin*, &c. 180.

176. In Subjunctivo 46. ponendum *bi* ante *l* quod format Subjunctivum. E. g *elubili*, *elubilmi*, &c.

177. In Negativo: *elulabin*, *elulabubin*, *eluquibili*, *elunobili*, &c. 105. 180. 146.

178. Gerundia Accuſativi vertunt *am* 66. in *um*. E. g. eluam, elu*bium*. elubuam, elubu*bium*, &c. 34.

179. In Gerundiis Ablativi ponitur *bi* ante *um*: reliqua ſunt eadem ac in numero antecedente. 178. 72.

180. Exempla: *pibin*, dixi illi. *pibin egu*, dixi illis duobus. *pibin egn*, dixi illis pluribus. *tùyùbin*, recreavi illum. *contubin*, illum viſitavi, domum, cubiculum, locum, ubi erat, ſum ingreſſus. *peupabin*, ivi ad illum viſendum, viſitandum, ſalutandnm. *entubin* illum domo aut loco eduxi, ſum comitatus, comitem me illi præbui. *dugubin*, illi ſum locutus. *cúme dgu pibin*, cum illo ſum locutus familiariter, feſtivè, læta, jucunda. *aiùbin ta Dios*, *aiùDiosquen*, DEUM amo. *vei pibipe*, hæc ipſi dicat. *iod aiùquebin ta DIOS albue mo*, amo magis DEUM quam Diabolum. *iod raquiduamabin*, v. *iod cuparaquiabin ta Dios ta ni huerilcaiabiel mo*, malo Deum honorare quam offendere. *pebili*, *lagmabin*, v. *pebuli*, *lagmabubin*, ſi ipſum viderem, occiderem. 146.

181. Alter Modus Tranſitionis ad 3am.

Fit mutato *n* primæ Perſonæ Indicativi 33. vel in *eiu* ut ordinarie in Miſſionibus; vel in *ieu*, ut in Inſula Chiloë; vel in *eieu*, ut in Miſſionibus nonnunquam. E. g. *elun*, *elueu*, *elubueiu*, &c. 173. in Negativis: *elulaeiu*, &c. ſolummodo in Futuro collidunt *e* ita, ut pro *eluaeiu* dicant *eluaiu*. Hac Tranſitione utuntur in omnibus modis finitis, excepto Imperativo, in quo *bi* ponitur ante *pe*. E. g. *vei pibipe*, hoc illi dicas. Subjunctivum formatur ex tertia Perſona ejusdem

dem Temporis Subjunctivi addendo *iu* v. *ieu* E. g. *Vei pibuleiu, vemnoabulu camchi*, an dubitas id illum facturum, ſi id illi dicerem, præciperem; ab illo peterem. Uſus hujus Tranſitionis præcipuus eſt, quando tertia Perſona ſignificatur per ille, illa, illud vel ſolum, vel unà cum is, ea, id. E. g. *vamgechi relagmabueiu*, ſiccine illum ſine cauſa occideret. *chaichi elueiu*, jam pridem id illi dedi. *elubi, elutulaeiu ula*: v. *elueiu, elutulabi ula*, quod ipſi dedit, id illi nondum reddidit. *quine coſque elulaeiu rume*, nec panem illi dedit. *quine cugen buentu quechuatuabueiu quine Huinca!* Indus cum Hiſpano altercationibus contendat! *mapu che toquiaiu Apo cam?* Indus Gubernatori leges præſcribat? 173. 102 184 211.

182. Particula *bi* non ponitur quotiescunque datur Tranſitio ad tertiam; ſed quando deeſt perſona, eaque ſuppleri debeat per pronomen. E. g. *inche pibin, piubin*, ego illi dixi, illi id dixi. 31.

183. Item particula *bi* idem ſignificat, quod is, ea, id, ille, illa, illud & in hoc ſenſu adhibetur, etiamſi non detur Tranſitio. E. g. *elbimi buente meſa? elbin*, an illud poſuiſti ſupra menſam? poſui.

184. Exempla: *leû pillebin*, id ipſi dixi profecto. *cupalmaiabin*, ipſi illud afferam.

 pen-

penmaulabin, id in ipſo non adverti. *anùmmaniebin*, manet alta mente repôſtum. *ta mi pibimi*, id quod illi dixiſti. *marichi vei pibin*, id illi dixi plus centies. millies.

185. TRANSITIO RECIPROCA.

Fit nullo negotio, interponendo in omnibus Temporibus & Perſonis immediate poſt radicem verbi, & ante literas ſerviles conſtituentes Tempora & Perſonas *u*. E g. *eluun*, ego do mihi. *eluuimi* (quinque ſyllabæ) tu das tibi. *eluui*, (quatuor ſyllabæ & accentus in ultima) ille dat ſibi. *eluubun*, dabam mihi *eluuuyen*, mihi dedi. *eluuchi*, dem mihi, *eluuge*, da tibi. *eluuli*, ſi mihi dem *eluulmi*, ſi tibi des. *eluuiu*, nos duo nos damus alter alteri. *eluuin*, nos damus invicem.

186 Exempla: *Tva iu mtnpeun*, nunquam nos videbimus deinceps. *udanmaumn*, dividite inter vos *lagmuign*, ſe occiderunt invicem. *ta in peniun deumallein ruca*, nos fratres adjuvando nos invicem, domum noſtram ædificavimus, & ad finem, colophonem perduximus. *ladculuqueimi ta mi raquigenon mo*, eo quod non honoreris, te conſumis, affligis. *anùmrucaun*, domum, ædes ſibi exſtruere. *cùmelcaun*, benefacere ſibi. *cùmelcaun gei vachi mapu*, in hac regione alius de alio bene meretur. *glamuge*, ipſe

ipſe te exhortare, nec ſit neceſſe, ut alius te moneat. *glamuvalupabin*, v. *glamauvalupabin*, egomet meus mihi monitor fui. *pramun gelai vachi huentu*, hic homo ſuæ dignitatis, famæ v. ſui boni nominis curam non habet. *pevalun*, ſibi imaginari, quod ſe ipſe videat. *umaucaun*, fingo me dormire. *cùmpemum* v. *cùmpemcaun*, ſtultitiam, pardi mortem ſimulare. *uduamcaun*, incuriam affectare. *cùmelcauncaun*, quod ſe laute ac liberaliter habeat, tractet, fingere. *pelocauquebui llumùdlu*, *vei* ni *mtn duam llechi*, cæcus ſe videre fingebat, & quod vere fingebat, ex corde volebat. *Apocauge*, imaginare te Superiorem, Præſidem, Regem eſſe. 190.

187. NB Primis perſonis Pluralis hujus Tranſitionis utuntur etiam loco Tranſitionis primæ ad ſecundam. E. g. *Eluuin*, ego vobis do (ſive ſint duo vel plures) *eluubuin* dabam vobis. *eluuyein*, vobis dedi *eluuyebuin*, *eluuain*. Imperativus: *eluuin*, dem vobis. Optativus: x *uabuin*, *uuyeain*, *uuyeabuin*. Subjunctivus: *ulin*, *ubulin*, *uuyelin*, *uuyebulin*, *ualin*, *uabulin*, *uuyealin*, *uuyeabulin*. Infinitivus fit ut in his exemplis: *cupapeuin* v. *peduamuin*, vos videre cupio, deſidero, opto, peropto. *pepipeuain*, vos videre potero. 174.

189. Quando fiunt negativa; *u* ſemper præcedit & particulas negativas, & reliquas literas vel particulas ſerviles omnes, & proxime ad radicem.

190. Exempla: *nieun*, ſe continere, ſibi vim inferre. *glamun ta ni huevilcan mo*, ipſe me de mea culpa, de peccato, delicto, ſcelere meo reprehendi. *glamchealu huema glamupe*, ſibi primum conſulat, qui aliis conſuluit. *ta ni lagmumom mo, rgalgelai ta Igleſia mo*, quod ipſe ſe occiderit, eccleſiaſtica ſepultura caruit, fuit privatus. *pilucauabuel mo allcùlabuimi*, quod te ſurdum ſimulares, non audiveris. *ta in piuin*, quæ vobis dixi. *inche piuain*, ego vobis dicam. *lagmmaui*, occidit ſibi. *inmaui*, Ipſe ſibi comedit.

191. CAPUT QUINTUM.

Literæ & Particulæ, quæ inſertæ vel additæ, Verborum ſignificationem extendunt, mutant, aut aliter afficiunt.

Habet hæc Lingua non paucas literas & particulas, quæ verbis inſertæ vel additæ, eorum ſignificationem mutant, variant, &c. ut videre eſt percurrendo ſingulas, & animum attendendo ad exempla. Hæ literæ vel particulæ ſemper ponuntur poſt radicem verbi, & ante *n* ultimum, vel una vel plu-

res

res prout ſenſus poſtulaverit. De aliquibus jam dictum eſt ſupra 92. 94. &c. reſtant, quæ ſequuntur.

192. *Bi.* 175. 182. *Ca.* Hæc particula addita Nomini, vel inſerta Verbo, ſignificat facere quod Nomen vel Verbum aſſerit. Unde æquivalet 1mo. verbo facio, præſertim in mechanicis, & Indi Chilenſes omnia quæ ad culinam, ludumque pertinent, Nominibus aut Verbis hac particula affectis exprimunt. E. g. *corúcan*, jus, juſculum conficere. *mallocan*, certus cibus. 474. *quechucan*, ludere. *quechu*, *palican*, 563. *aiecan*, riſum movere. *inche cam aiecahue gen cam chi?* num ſcurram hic ago, ut riſum excitem? 2do. afficio. *iehuelcabin*, eum affeci pudore. *vaquiduamelcaiaeimi*, te afficiam moleſtia. *ìmbican*, aliquem pro deſpecto, natura & moribus aſpero habere. 691.

193. *Calli* ſignificat 1mo ſolus. E. g *calli ni nuque ni deumalel vachi chnai*, ſola mea mater confecit has fimbrias. 2do licet. *calli vempe*, faciat licet. 3tio. ſane. *calli piaupe*, pereat ſane, abeat ut nusquam appareat. 4to cum *pra* ſignificat conſulto, data opera, ſciens volens. *calli dugupraimi*, ſciens prudens loqueris. Item: nec primus nec ultimus. *calli toquiprape*, non erit primus nec ultimus, qui male rem adminiſtret. *calli*

laꝿmuprachi, non ero primus nec ultimus, qui ſibi manus violentas inferat, vitam tollat 5to. cum *ni duam*, idem eſt ac ſponte, ultro. E. g. *calli ni duam elueneu*, ſponte mihi illud dedit. *calli ni duam huerilcalu*, *nehue glamtuvali*, acri reprehenſione dignus eſt qui ſponte peccat. 6to. ut in hoc exemplo. *calli vemquilmi*, *raquilahin*, facias non facias, parum curo, non commoveor, non laboro, nihil ex eo ſum ſollicitus. 7mo. idem ſignificat quod *re*. 222. *calli duꝿuqueimi*, nihil aliud facis, quam fabulari, garrire, verba fundere 8vo idem eſt quod ſine, non impedias. *calli cupape*, ſine, veniat. *calli amupe*, ſine, abeat, non eum detineas. *calli mlepe*, linque, relinque. *calli lachi*, *huedachi*, moriar, modo ſatier. 9no. *calli peaimi*, quod differtur, non auffertur, experieris ſuo tempore 10. de *calli* fit verbum *callin*. *callipe mai*, faciat, at pœnitebit.

194. *Chi* 1mo. additum participiis hæc facit adjectiva. 84. 2do. ſuplet pro Participiis. E. g. *coꝿelu* v. *coꝿechi co*, aqua datur, adeſt. 3tio. adjungitur Verbis & Nominibus omnis generis, plerumque tamen *va*, *vei*, *lle*. 4to eſt particula exornativa, & nonnunquam ponitur ſeorſim. 287: 3 295: 2.

195. *Cle* v. *Le*. 205.

196. *Clo*. Hæc particula duas habet ſignifica-

ficationes. 1ma v. altera eſt: juvare, adjuvare, ſe adjutorem præbere. *catucogiclon*, in frumento ſecando, reſecando, adjuvare. *coclon*, in aqua apportanda juvare. *cùnaclon* in colligendo ſtramine. *tucahuelluclon*, in equo capiendo. *Miſſapiclon*, inſervire Sacro. 2da v. altera: facere aut pati idem & eodem tempore. E. g. *laclon*, unà mori. *leſclon*, *necùlclon*, ſimul volare. currere. *dugucloaiu Apò*, unà loquemur cum Superiore. *Tva buentu ta ni buenecloeteu* v. *ta ni buenemom*. 210. v. *tva buentu buenecloeneu*, en qui furatus eſt unà mecum. loco *clo* adhiberi etiam poteſt *uûau*, *quine mo*. E. g. *uûau*, v. *quine mo urbigu*, unà fluctibus hauſti, ſubmerſi ſunt. *epu duam uûau tutelvallai*, pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus, fruſtra unus duos lepores inſequitur.

197. *Cno* v. *Kno*: Hæc particula duo ſignificat. 1mo. ponere rem ut per verbum exponitur. E. g. *lpuknobige*, pronum colloca. *paillaknobige*, pone ſupinum. *uneknon*, ponere primo loco. *bueluknon*, inverſum ponere. *peknobige ta mi laial*, imaginâre te moriturum. *peknobimn ta mn apogeal*, fingite futuros vos eſſe Superiores, Duces, Reges. *ta ni cùmechecaun mo tapmknoquebi ta ni gnen*, per ſimulationem ac ſpeciem Religionis decipit, pietatis ſpecie fallit, pal-

lio Sanctitatis nequitiam tegit. *caknotubi ta ni uûi*, mutavit nomen ſuum. *aibin knoun*, ſe ornare, comere, pingere. 2do. linquere rem in eo ſtatu, quem verbum explicat. E. g *dagulknon*, liqui rem commendatam. *elknon*, liqui collocatam. *piknobin*, liqui dictum, præceptum, mandatum.

198. *Cù* eſt particula mere exornativa, additurque illis verbis præcipue, quæ deſinunt in duas conſonantes, ſive ſint activa, ſive neutra. E. g. *chgarn* v. *chgarcùn*, vulnerare, ſauciare, ferire. *tafn* v. *tafcún*, convenire, confluere, concurrere in unum locum. *abn* v. *afcùn*, finire, conſumere. Raro ſequitur vocalem. E. g. *muricùn*, reſpirandi facultate laborare. Sæpe etiam eſt pars verbi. E. g *ifcùn*, nudare v. g. pomum putamine, putamen pomo detrahere. *cafcùn*, aliquid in aurem loqui, inſuſurrare, ſuggerere alicui. *orcùn*, deglutire. Indi Miſſionum, ſeu qui in Miſſionibus vivunt, degunt, habitant; hanc particulam *cù* ſæpe mutant in *qui*, præcipue quando eſt in medio dictionis. E. g. *afquiduamn* v. *abcùduamn*, aut quando ſequitur verbum *iaun*, ire. *leſquiiaun*, currere, vado currens. *nampùllquiiaun*, ambulo, eo ambulatum. At quando eſt ſyllaba finalis, raro dicunt *qui*. E. g. *utorcùn*, quamvis. *Huiliches* etiam *utorquin* dicant.

dicant. Tantum in uno verbo *ponquin*, intumeſcere; & in uno nomine *chagquin*, fluminis pars, à *chagcùn*: in partes dividere, ponunt *qui* pro *cù*. Cauſa hujus mutationis eſt, quod ù ſæpe mutatur in *i*. 1. 4. Duo adhuc ſunt notanda. 1. quod hæc particula eſt diverſa a *qui* negante Imperativum. 104. 2 quod verbum *raquin* eſt verbum ſimplex; non compoſitum, & quando eſt compoſitum E. g. *raquiduamn*, non poterit mutari in *racùdumn*.

199. *El* additum Nomini ſignificat illud pertinere ad ſpeciem vel rem illam, quam Nomen ſignificat, ita ut ſit illius pars, vel ſaltem illi ſimilis, vel ejusmodi quid. E. g. *Che*, homo. *cheel*, res hominis, vel ſimile homini v. g. monſtrum. *age*, facies. *ageel*, quod videtur habere faciem v. g. ſpectrum. *piuque*, cor, *piuqueel*, pars cordis, vel quod tenerrime amatur. *A ni piuqueel*, pars cordis mei, qui mihi in medullis hæret, quem fero in oculis; cujus amore flagro. Sic *ni piuqueael* v. *piuqueal*, qui mihi hærebit.. quem feram.. cujus flagrabo. *piuqueabuel*, &c. 80.

200. *Em*. 1mo. eſt Interjectio ac nota commiſerationis. E. g. *Ehu em!* Ah, heu! *inche em!* o me miſerum, o me perditum! 2do. eſt vocativum: & ordinarie quando

vocant

vocant aliquem, addunt in fine, urbanitatis, humanitatis vel alterius affectus monſtrandi cauſa, *em.* E g. Filius matrem vocat *Papai em. aiúel em* v *ema*, Dilecte mi! *Patiru em!* o Pater mi! 3tio eſt nota Temporis præteriti & elapſi. E.g. *gebui em vachi dgu*, ſic erat olim in ſeculo illo aureo *calçu em*, magus antiquus. *cona em*, miles veteranus 4to eſt particula exornativa. 295. 5to eſt ſignum admirationis. E g. *oviſa em!* o quanta ovium multitudo! *cùme tipantu em!* o annum felicem fauſtumque! *cúmei em ta DIOS!* o quam bonus eſt DEUS! 6to eſt ſignum ingentis deſiderii. *Mapu em!* o dilecta Patria! ſed quis me transferet illuc. 45. 7mo. format diminutiva, & eſt nota amoris, urbanitatis. *votm em*, filiole. *Patiru em*, plurimum dilecte Pater v. Patercule. *atùn em*, nonnihil defatigatus ſum (NB quidquid hic ponitur in maſculino eſſe reſpective intelligendum de genere fœmino. v. N. 12.) *Millapalmimi em! millapalm* partes ſequeris, illi adhæres, illum amas, colis, adoras.

201. *gam*, *gamno* Significat 1mo. omnes ſimul. E. g. *gamcùpalaign*, nondum omnes adſunt, aliqui adhuc deſunt, deſiderantur, addito *no* notat rem eſſe parvi momenti. Sic *ta ni gamno*, *ta ni pichique gamno*, meæ reculæ, mea curta ſupellex. 2do. *gamno*, æquivalet

quivalet genitivis parvi, flocci, nihili. E g. *gamno buentu*, homo plebæus, vilis, ſordidus, ridiculus. *gamno cullin*, bona parvi æſtimanda, res nullius valoris, prætii. 3tio eſt idem quod fruſtra. *vemquilmi*, *gamnomlquepraimi*, ſine, omitte, ceſſa, fruſtra laboras, ſterilem fundum colis, littus aras, ſurdis prædicas. *gamnoquintun*, fruſtra quærere. *gamno elun*, fruſtra expendere, prodigere. *gamno pin*, inutilia loqui, effutire, garrire. *paigo* fere idem quod *gamno*, ſed minus uſitatum. 726.

202. *Hue.* Hæc particula ſæpe confunditur 1mo. cum *hue*, novum, recens: *hue curam*, ovum recens. 737. 2do cum *buen.* 204. 3tio. cum numeris cardinalibus, dum tempus futurum aut præteritum ſignificant. 541. 4to. cum Nominibus in *hue* v. g. *albue*, mortuus, qui exceſſit e vita: Diabolus. 5to quando eſt pars eſſentialis verbi vel Nominis v. g. *labuen*, medicina, herba medicinalis. *llahuen*, fraga. Significat autem 1. plus, magis, amplius. E. g. *buerilcahuelaian*, amplius deinceps non peccabo. *gehuei*, ſupereſt, plus datur. *epuhuei*, reſtant duo. *ibueduamquelan*, non habeo amplius cibi appetentiam, edendi cupiditatem, non amplius eſurio. *quine tupuhuei*, una leuca reſtat. Diſtinguitur autem particula *bue* a particula

tu

tu 226. quod hæc iterationem ſignificet v. g. *vemtun*, facere iterum; illa autem ab iteratione præſcindat, ſignificetque deinceps. Et propterea hæ duæ particulæ quandoque in eodem verbo concurrunt v. g. *huevilcahuetui*, in idem peccatum recidit, ad vomitum eſt reverſus. 2do ſignificat tempus continuum, præſertim ſi eſt conjunctum cum *le.* 205. E. g. *quine cúyen tanalehuen*, integro menſe æger, ægrotus, ab infirmitate proſtratus decumbo. *quine antù quidulehuen*, toto die fui ſolus. 3tio ſignifiat locum aut inſtrumentum. 89. 4to eſt idem quod deſideratur. E. g. *quine tipantuhuei cayu mari tipantual*, unus annus deſideratur ut annos ſexaginta numerem, compleam.

203. *Huele* antepoſitum improbat, vilipendit, vituperat actionem verbi. 740. *Huelu.* ibid. *Huema* 741.

204. *Huen* additum Subſtantivis, varias illis ſignificationes communicat. 1mo. eſſe ſodales, collegas, aſſeclas, ejusdem ſectæ, factionis, partium. E. g. *mapuhuen*, ejusdem Patriæ. *conahuen*, commilitones, ejusdem centuriæ, præſidii. 2do in materia conſanguinitatis, eſſe conſanguineos, agnatos, cognatos, affines in eodem gradu. E g. *penihuen*, eſſe fratres. *lamûenhuen*, eſſe fratres vel ſorores ex eodem patre, vel eadem ma-

tre

tre procreatos. 3tio quando non ſunt in eodem gradu, ponentur ſolum duo, & nominabitur non ſuperior, ſed inferior aut remotior. E. g. *votmhuen*, pater & filius. *conihuen*, mater & filia. *curehuen*, maritus & uxor. Dicitur tamen etiam: *Chao votmhuen, nuque conihuen*, ſed fortaſſe Indi ſunt imitati modum loquendi Hiſpanorum. 501. 503.

205. *Kno* v. *Cno. Le* v. *cle* *Le* ſignificat rem eſſe in illo ſtatu ac ſitu, quem verbum pronuntiat. E. g. *vutalen*, ſto erectus. *cudelen*, jaceo, decumbo: quando autem verbum deſinit in duas conſonantes, addunt *c* dicendo *cle*. E. g. *cutanclen*, ægroto. *buifclen*, ſto rectus, in ordine: & raro absque *c*. Verum immediate poſt Vocalem ſemper ponitur *le* & nunquam *cle*. Ne hæc particula confundatur cum *que* 220. & *pe* 214. Notandum, quod *le* habeat pro objecto ſignificare ſtatum hominis vel animi v. g. *tepenclen*, ſum hilaris, jucundus, lætus: vel ſitum ſtantis, ſedentis, jacentis, vel diſpoſitionem corporis v. g *enumlen*, calore æſtuo, langueo, ſolvor. *vircùlei ni cuù*, habeo manus ſubfrigidas.

206. *Lel*. Aliquoties eſt exornativum; alias repondet phraſi latinæ, dignetur, ſi placet, ſi petere licet, niſi ſit moleſtum. E. g. *vei pilelen ta mi chao*, dignetur, non gravetur

vetur dicere ſuo patri meis verbis, meo nomine. 289.

207. *lle* eſt particula confirmativa, ſed nunquam ponitur ſola, & ſœpiſſime cum *chi*. E. g *vei lle*, *vei llechi*, ita eſt. 99. 288: 4.

208. *lque* cum numeralibus perinde eſt ac plus minus. E. g. *melilque* quatuor circiter. alias eſt particula exornativa. E. g. *marigen mo melilque amope*; ex decem eant quatuor.

209. *ma*. v. *nma*. 211. *me* de hac particula jam eſt dictum 77. 79. Notandum autem 1mo. quod dentur & alia verba, quæ motum ſignificent. V g. *un* in Miſſionibus; *run* in *Chiloë*; *cun* in *Picun mapu*, eo, ſeu Atticé, Ionicè, Doricè. *ui*, *utui*, abiit. 2do. quod his verbis quandoque *me* (idem eſt de *pa* (jungitur. v. g. *unomen*, *unometun*, eo rediturus. *unopan*, *unopatun*, ſum redux. 3tio. nota hos loquendi modos: *naûmei*, *leuvu*, flumen decreſcit. *naûmei mencuhue*, decreſcit cantharus, potus imminuitur. 4to. eleganter quandoque jungitur *pa* cum *me*. E. g. *conmpamelan pu Huinca*, mihi cum Hiſpanis nec ſeritur nec metitur. *allcùpamelan*, *vachi dgu!* hoc in tota mea vita non audivi. *unpamelaiai pu alhue ta ni ruca mo*, nunquam per omne ævum in inferno orietur ſol.

210. *mom*, *mum* 4 ſignificat 1mo. tempus præteritum & jam elapſum. E. g. *arelen buinu ta mi lagmmom oviſa*, commoda cultrum, quo ovem occidiſti. *tva ruca ta mi tpumom*, hæc eſt domus ubi vapulâſti. *deuma ta mi imom rapituimi*, poſtquam comediſti v. bibiſti (nam *in* utrumque ſonat) vomuiſti. *deuma ta ni nuapemom*, *ina tpugequei*, poſt cornua, verbera. 2do. ſocietatem. E. g. *ta mi buerilcamom pinombui cam*, cum quo peccâſti numerat junctus v. juncta matrimonio? 287:4.

211. *nma*, *ma*. *nma* cum *n* ponitur quoties Verbum cui conjungitur in unam tantum conſonantem terminatur, quod ſi in duas deſinit, absque *n* jungendum erit. Adhibetur autem ad declarandum, quod actio v. paſſio verbi ſit in bonum vel malum ſuî vel alterius, unde ſuppletur hac particula Dativus commodi v. incommodi: ut conſtabit ex exemplis. Notandum autem tribus caſibus & modis accidere poſſe, ut aliquid in commodum vel damnum alicujus ſit, nempe vel 1mo. ſuî ipſius, & tunc additur *u* nota Tranſitionis reciprocæ. E. g. *lagmmaui*, ſibi ipſi occidit, e. g. gallinam, &c. vel 2do. in bonum vel malum alterius, & in hoc caſu uſurpantur aliæ Tranſitiones prout ſenſus poſtulaverit. E. g. *cùpalmaiaeimi*,

imi, tibi afferam, adducam. *cupalmaabin*, ipſi illud afferam. vel 3tio. à perſona determinata præſcinditur. E.g. *quine elunman v. elunmagen*, mihi datum eſt unum. *lanman quine cabuellu*, mihi periit, mortuus eſt equus. *penmaulabin*, id in illo non adverti. *anúmnienmaun*, recordor, memini, manet altâ mente repôſtum. *inmaun*, mihi illud in ſtomachum conjeci. *inmauimi*, tibi illud comediſti. *inmaui*, illud comedit ſibi. *elunman*, mihi datum eſt.

212. *ntu* 1mo. additum Nominibus quæ multitudinem indicant; ſignificat locum ubi ea in magna abundantia & copia reperiantur. E.g. *rmenu*, locus juncis, ſtirpis abundans. *curantu*, ſaxetum. *lemuntu*, locus multis arboribus conſitus, ſpiſſa ſylva. 2do. compoſitum cum verbis, idem ſignificat quod verbale. E.g. *huerin*, delinquere. *huerintu*, delictum. *tipan*, exire. *tipantu*, exitus (anni.) 3tio. junctum adverbiis eſt idem quod *ple*. 216. verſùs. E.g. *huenuntu*, ſurſum. *vurintu*, retrorſum. *innuntu*, introrſum. 4to. ſupplet vices Participii. E.g. *arcùntu* pro *arcùntulu*, *arcùntuel lafquen*, receſſus maris. *vurintuche* pro *vurintulu* v. *vurintuel*, ſycophanta, totus ex fraudibus & mendacio compoſitus, qui vitia pietatis ſpecie occultat. *epuntu* v. *epugentu* pro *epulu*

v.

v. *epugelu*, ſecundus. *melintu* v. *meligentu*, pro *melilelu*, quartus.

213. *Pa* ſignificat venire, ſuppletque pro Supinis. 76. 79. aliquando eſt inſtar Verbi, & tunc ponitur loco *cupan*, venio: & aliquoties inſtar adverbii pro *vei meu* v. *va meu*, v. *vau*, huc. 102. E. g. *Quimpalabin ta ni chao*, id ætatis non eram conſecutus, ut patrem meum vivum cognoſcerem *tutelpan*, *tenpan*, opportune, opportuno tempore venio; tempeſtive adſum. *chumconmpaqueimi vachi dgu mo*, ad quid te immiſces huic negotio. *conmpamelan*, no me immiſceo, nihil hoc ad me. *pivalpai*, miſit huc, qui diceret, v. nuntiatum. *chilcalvalpaeneu*, miſit mihi huc litteras. Aliquoties ante *pa* reperitur *r* vel ut res ponatur in dubio; & tunc æquivalet particulæ *rque*. 223. vel per ſyncopen omittendo el *u* in verbo *rupan* v. *rùpan*, ideoque hæc dictio *ierpai* verti poteſt, videtur ad illud portandum veniſſe; vel tranſiens ſecum portavit. Ordinarie Huilliches utuntur *pa* pro *me*. E. g. *chumupaian* pro *chumean*, ad quid? cur eam? *elpaian ta ni cahuellu*, pro *elmean*, ibo equum ſuo loco relicturus. *Pa* aliquoties additur verbis; ut ſupra: aliquoties Subſtantivis, ut *apopaiaimi*, venies creatus ſuperior. *llaûpape*, veniat medietas. *ulmenpai*, venit dives: ali-

quoties Adjectivis, ut *mollpai*, venit nudus. *villpape*, veniant omnes. *cùlapaign*, venerunt tres. Dicitur etiam *ladcùn cupan*, venio triſtis. *incupai*, venit potus. Quæ in *pa* finiunt, nonnunquam quod verbale ſignificant. E. g. *tipan*, exire. *tipapa*, exitus. *unon*, redire. *unopa*, reditus. alias ſignificant perſonam quæ id facit, quod verbum pronuntiat. E. g. *yetun*, aſportare. *yetupa*, perſona quæ ad aſportandum venit. cum nominibus & adverbiis ſignificat *cis v. citra.* E. g. *lemupa*, citra, cis ſylvam. *huentepa*, ſupra ex hac parte. *minupa*, *punpa*, intra ex hac parte.

214. *Pe.* Trifariam ſervit hæc particula. 1mo eſt exornativa. 2do ad ſignificandum dubium: videri ita quidem, at non eſſe omnino certum. *cupaialu*, venturos E. g. *aldùn huentu cupalu pei*, videntur veniſſe multi homines. *aldumanpei*, videor moram feciſſe, cunctantius egiſſe, moras traxiſſe, advenire tardius. *quimlaimi pei*, videris neſcire. *gepei*, forſan, forſitan fieri poſſit. *mlepei*, videtur adeſſe, non ſatis ſcio. *inche gepei*, ego fortaſſis *eimi gepei*, tu fortaſſis. 3tio ſignificat quod actu circa eam rem, quæ exprimitur, occupetur, quod actu ei incumbat. E. g. *maupen*, contorqueo reſtes. *iepapeeimi*, adſum, venio ad te aſportandum.

215. *Petu.* 1mo. adhuc. *petu maŋi leuvu,* fluvius adhuc creſcit. *petu mauquei, pirei,* adhuc pluit, ningit. *petu pepiluquei,* adhuc ſe comit, comparat, exornat. 2do. interim dum *iqueli* v. *ipeli pepaiaen,* interea dum prandeo, cœno, comedo, ad me accedes. *petu iquebun pepauyeen,* dum comederem, ad me videndum veniſti. 3tio jam dudum jam pridem. *petu mtmŋequeimi,* jam pridem vocaris. De *petu* fit *petuln,* perſeverare. 802.

216. Pina. 224. 806. *Ple* 1mo qua v. quorſum e. g *vauple,* hac, huc. *teyeple,* illac, iſtuc. *incheple,* verſus me. *manple,* ad dextram. *hueleple,* ad ſiniſtram. *vuriple,* retro. *chuchiple, chuchi adple,* qua, quo, quorſum? *lafquen ple* v. *lafquen mo ple,* verſus mare. 2. imo, uſque adeo. E. g. *tehuaple quimquei ta che,* non ſolum homines, ſed & canes ipſorum novit. *ni ŋe ple cutanŋen,* uſque adeo oculi mihi dolent. 3. Tenus. *lonco ple,* uſque ad caput. *ancaple,* lumborum tenus. *ancaplelei,* ad medietatem pervenit. *iod ancaple coni,* ultra medietatem. 290.: 21.

217. *Po* exornativum. *chumùn chei? tanaporumepran? chuchei,* quid egi, cecidi ſubito, repente, ex inſperato? ſum neſcius.

218. *Pra.* Significat 1. fruſtra, ſine cauſa, caſu, absque fructu, cum exceſſu. *peprae-*

eimi,

einni, caſu te vidi. *ipran*, edere v. bibere nimium. *raquiuprai*, ſuperbit, immodicus ſui eſt æſtimator. *kdaupran*, fruſtra laborare. 2. ſponte, ſuapte natura NB. interpretando id in vituperium. E. g. *lleûprai vachi cachu*, hoc gramen, hæc herba, hoc paſculum ſua ſponte naſcitur. *uſprai vachi co*, iſta aqua nulla diligentia ſuapte natura ſcaturit. male autem dicerem: *DIOS cùmeprai*, ſed *ta ni quidugen mo cùmei ta Dios*, DEUS ſuapte natura bonus eſt. 3tio. Explicatur hac particula omne nimium, quod in vitium vertitur. E. g. *motingeprai tvachi huentu*, nimium pinguis eſt homo iſte. Hæc autem oratio: Deus eſt ultra modum amabilis, vertenda erit per no: *no aiùvali ta DIOS*. 271. vel aliter 272. *Pra* cum *calli*. 193. NB. aufferendo verbis in *pran n* finale, fiunt Subſtantiva, quæ ſignificant perſonam vel rem inutilem, & quæ fruſtra aut ſine debito fine, ac ſufficiente cauſa operatur. *mogepra*, qui vivit aliena quadra. *dugupra*, loquax, dicax, blatro. *lapra*, quod facile perit, ac ſine violentia marceſſit, moritur. *ancùpra*, arbor quæ ſponte ſiccatur. *vuchapra* ſenex qui nullos genuit filios (intellige ſenex Indus, nam aliud eſt de Perſonis Religioſis.

219. *Pu*. Signum ſeu nota Numeri Pluralis. 8. 21. Item ſignificat 1mo. diſtantiam

pulei,

pulei, diſtat. 556. 2do. donec. *venten dugupraquebi*, *lagmpubi*, non ceſſavit male loqui, donec occideretur. 3tio. Attingere, aſſequi. E. g. *pupelon*, *puquintum*, *pu allcun*: procul diſſita viſu, auditu attingere. *pulai vachi charahuilla*, hæc femoralia me non capiunt. 4to intus. *pu mlei*, degit, eſt intus. *pu coni*, intro ivit, ingreſſus eſt, intravit. 5to. à, in, ad, juxta, prope. *pu ktalmlei*, ad ignem ſtat. *puleuvu mlei*, eſt juxta fluvium. 6to. ſignificat copiam, multitudinem unà cum loco: ut de *ntu*, *peum*, *queum*, diximus. E. g. *gebun*, nux avellana. *pugebun*, nucetum. *coyam*, quercus. *pu coyam*, quercetum. 290: 12. 13.

220. *Que*. 1mo eſt exornativum. *Vei que mai*, ſic eit. *Heluquemai*, ſed potius. 2do nota Pluralis. 10. 3tio ſignum Temporis Præſentis. 36. 4to rem actu fieri, aliter tamen ac *le*. 205. *kdauquei*, eſt occupatus in laborando. 5to. compoſitum cum Gerundiis Ablativi, illa facit Nomina, & ſunt illa in *queum*. 72. 89. 90. 6to. conſuetudinem ſeu habitum ſignificat. *Diablo piquen*, ſoleo Diabolum invocare. *eimi lagmchequeimi*, es latro, homines ſoles occidere. *quinelque*, aliqui. 94. 295: 5. 208.

221. *Qui*. non eſt particula *qui*, quæ negat Imperativum. 105. ſed *qui*, in quod ſæpe *cù* mutatur. 198.

222. *Re.* 1mo. ſolum, tantum, tantummodo, duntaxat E. g. *rebueicon illebin*, ſolum potum ex maicio confectum bibi. 479. (vocem: maicium habet Jacob. Pontanus.) *re co*, aqua pura, mera, immixta. *rekdau*, merus ac purus labor, labor ſine ullo fructu. *re umautuquei*, tota illi dormitur hyems, dormitur & annus. *re ian piquei*, nil præter cibum & potum cogitat. *recupan*, venio ſine ullo, quod tractem, negotio. *re mi pepapin*, *re mi quintuulpapin*, ſolum ad videndum te veni. *renuaġei*, eſt veterator, totus ex vitiis ſceleribusque conflatus, concretus, compactus. *recoſque piqueimi*, panem tantum petis. *re eimi*, tu ſolus, præter te nemo. *re ġúmatuqueimi*, nihil niſi planctus ex te percipitur. 2do. gratìs. *re eluġen*, gratìs accepi. 3tio. junctum cum *pra*, abſentiam curæ, negotii, ſollicitudinis indicat. E. g. *remiaupraquen* v. *re ṅi miaupran*, eo ambulatum, me oblectans, vel fruens otio, liber a negotio. De *re* fit *rechi*, ſolum. item *reln*; e regione ſitum eſſe, absque aliquo intermedio. *reli ta ṅi ruca*, domus mea e regione, ex adverſo ſita eſt. *relmabin vachi maun*, in faciem mihi dedit hæc pluvia. aliquando etiam *l* omittunt: at tunc ſignificationem mutat. E. g. *renman*, perſeverare in eodem ſtatu. *renmai ta ṅi cutan*, nec pejus nec melius habeo, morbus in eodem

dem ſtatu perſeverat, permanet, perſiſtit. Indi Chileni ſe vocant invicem *Reche* 698.

223. *Rque*. P. Baldivia meminit particulæ *dque*, dicens eam in compoſitione Pluralitatem; ſed poſitam poſt Nomen ſignificare ſolum, tantum. At inter Indos in Miſſionibus reperitur quidem illa particula; ſed non ſignificatio, quam illi R. P. Baldivia tribuit. Eſt autem particula *dque* eadem quæ *rque:* nam Indi loco *r* ſæpe ponunt s, d, & x Luſitanum. 4. Ita pro libitu dicunt *moɡerqueimi*, *moɡesqueimi*, *moɡedqueimi*, & *moɡexqueimi*: uti & *pran*, *pſan*, *pdan*, *pxan* Significatio propria hujus particulæ, ſive Nominibus, ſive verbis jungatur, eſt 1mo. rem ſuſpendere vel in dubio relinquere. E. g. *Cherque*, videntur homines. *recherquei*, videtur Indus. *quinturquebi ta ni cùmeleal*, ſuo commodo ſtudere, rebus ſuis conſulere videtur. *cùmerqueimi pin*, v. *cûmerquei pieimi*, mihi videris vir bonus. *aldù chovuɡei piɡerqueimi*, piger haberi videris. 2do. qualiscunque, utcunque. E. g. *cúmenturquebin*, mihi ſapuit utcunque. *cumerquei* v. *cùmerquelai*, eſt talis qualis. v. qualis qualis. 3tio. Sæpe etiam eſt tantum exornativa: imo cum *que* conjungitur. E.g. *Vei piquerquen*, hoc videor dicere.

224. *Rume*. 1mo. cum Subjunctivis ſi-

gnificat quamquam, quamvis. *lagmeli rume*, quamvis me occidas. 2do. cum Nominibus ſaltem. *inche rume incaen*, me ſaltem adjuva. 3tio. cum Verbis Negativis Indicativi vel Optativi modi, item cum Aoriſtis, verbi actionem omnino negat. E. g. *quimlai rume*, neſcit omnino, prorſus, penitus ignorat. *chem ilai rume*, comedit plane nihil. 4to. ſed junctum cum *chem* & verbo affirmativo, omnia affirmat. *chem quimi rume*, v. *chem rume quimi*, ſcit omnia, eſt omniſcius. 5to. *chem rume* addendo *no* ſignificat nihil. *Chem no rume*, nihil. 6to. eſt idem quod nec. *Eimi rume ulaiaimi*, nec tu ibis. 7mo. ſolus v. ſolum. *quine rume llanca uli*, unam tantum. *llanca*rum lineam eſt largitus. 8vo. nunquam. *quinechi rume pelaen*, nunquam me vidiſti. Et nota diſcrimen inter *quinechi pelaen*, nunquam me vidiſti; & *quinechi rume pelaen*, me vidiſti nunquam omnino. 9no. næ, certe, mihi crede. *peaimi rume*, næ tu impune hoc mihi non feceris. 10mo. vix. *uûintugelai rume*, *pegelupatui*, lupus in fabula: vix nominatus quando paratus. 11mo. cave. *utuaeimi rume*, cave veniam, eo accedam. 12mo. non audere. *tpulaiaen rume*, verberare me vel tangere non audeas. 13tio. quivis, quilibet. *chuchi rume*, *chem rume*, quidlibet, quodcunque 14to. inſertum ſignificat raptim, obiter, repente,

per

per tranſennam. *larumen*, mori morte repentina, ſubitanea. *peɡerumen*, raptim, curſim apparere. *perumen*, videre obiter, per tranſennam.

225. *Tcu.* Verba compoſita cum *tcu* 1mo ſignificant rem ita & eo modo factam, quem Verbum pronuntiat. E. g. *catun*, intercludo, interſepio. *catuntcu*, ſeptum. *tarin*, ligo. *tarintcu*, res ligata, involucrum. Quando Verbum deſinit in unam conſonantem, ſemper *n* ante *tcu* retinet, at ſi in duas conſonantes terminetur, ultimam quæ eſt *n* perdit. E. g. *choɡtcu*, quo lux v. ignis extinguitur, emunctorium. 2do. format Superlativa. *quimtcu*, peritiſſimus. *duɡuntcu*, loquaciſſimus.]

226. *Tu* facile confunditur hæc particula cum Verbo *tun*, quando eſt compoſitum, at quando *tun* eſt verbum ſimplex, nullo negotio dignoſcitur. E g. *tuɡe co*, hauri aquam. Regula dignoſcendi eſt, quod quando *tu* eſt proxime vel valde prope radicem, ſignum ſit eſſe verbum *tun:* item in verbis Paſſivis *tu* verbum ſemper *gen* præcedit; ſequitur *tu* particula. Item quando in uno eodemque compoſito *tu* bis reperitur, primum *tu* erit verbum, ſecundum *tu* particula. E. g. *elututun*, *elutumetun*, *elutuɡetun*. Verum quando non habetur plus quam unum

num

num *tu*, nec adſit verbum *gen*; ſolum ex ſenſu & contextu colligitur, num verbum ſit, an particula. Significat autem hæc particula 1mo. iterum, iterare, repetere. E. g. *acun*, venire. *acutun*, iterum venire. *conn*, intrare. *contun*, iterum intrare. Tantum in duobus verbis invenitur particula *tu*, ubi ſignificet omnino oppoſitum ſignificato verbi, alterum uſitatum in Miſſionibus, nempe *ùrcutun*, quieſcere. ſignificando *ùrcun*, fatigari: alterum *Chiloë*nſibus & *Huillichis* proprium; ſcilicet *atùtun*, quieſcere: de *atùn*, fatigari. Alius modus iterationem ſignificandi eſt anteponendo verbo adverbium *ca*. E. g. *ca cupaiaimi*, venies iterum: idem quod *cupatuaimi*. Nonnunquam utraque particula *tu* & *ca* concurrunt in eodem verbo; ac tunc eſt pleonasmos ita ut altera abundet, ac ſi diceres: redibis iterum. Quamvis autem particula *tu* iterationem ſignificet, non ponitur toties quoties res erit iteranda, ſed tantum ſemel, explicando reliqua per adverbia numeralia. E. g. *cûlachi mtmvaleimi*, tribus vicibus te accerſivi. 2do. ſignificat rem, quæ eſt illud ipſum, quod Nomen vel Verbum enuntiat. E. g. *tehua*, canem ſonat. *tehuatu*, res canina. *tann*, cadere. *tantu*, res quæ cecidit. *vùna*, putredo. *vunaltu*, res putrefacta, putrida. *huenetu*, res furto ablata. *maputu*, res terreſtris.

huenu-

buenutu, res cœleſtis. *vachitu*, res moderna, res hujus temporis, loci, res huc pertinens. *veichitu*, res illius vel alterius temporis, loci, &c. *quinetu*, ſemel. *eputu pinomi tva*, hic bis iniit matrimonium. *buecuntu*, res extra, foris, forinſecus, de foris ſuccedens. *minutu*, intus. *mutu*, procul dubio, certe, certo, certius. *taſtu*, coram, ad. *taſtu buenutu dgu venten raquivalai tuetudgu*, res terreſtres nihil ſunt cœleſtibus comparatæ, non ita æſtimantur bona terræ, ſi cum cœleſtibus conferantur. NB. Verba, quæ in duas conſonantes exeunt, ſi componantur cum *tu*, ultimum *n* perdunt. E. g. *tann*, *tantu* Verum ſi addendum ſit *ntu* 212. alterum *n* poſtulant, ut *tanentu*. 28. 286: 6. 288: 2.

227. *Val* ſignificat 1mo poſſum. *Vemvalabimi*, poteras feciſſe. *contuvali Patiru?* an licet ad Patrem intrare. *quimvallai vachi ovuln dgn*, latet hoc myſterium, arcanum, ſecretum. *vei ni vemgen*, *vei ta ni ad nopi nuvalai*, malam indolem, vitioſam naturam ſuam domare, comprimere, ad rationis metam adigere non poteſt, naturam expellas furca, tamen uſque redibit. *inei pepilabui pepilvalnoal*, ad impoſſiblle nemo tenetur, quis poteſt contra torrentem. 2do. jubeo, curo fieri. *mlvalaeimi quine macùn*, fieri tibi

bi curabo veſtem ſtragulam. *coſquelvalbin ta ni rgo*, curavi fieri ex mea farina panem. *rgolvalbimi ta mi cachilla*, triticum, frumentum tuum moli curaſti. *murquelvalbi ta ni dahue: quinuam* meam torreri juſſi. *mlge pigelu*, *mlvalen piquei*, quod quis ſervo ſuo, hic ſuo imperat. Imperare abſolute, per *Toquin* vertitur; nam *toquin*, mando, impero. 3tio. mitto. E. g. *nillavalge quine can pulcu*, mitte qui petat cantharum vini *pivalpi*, miſit dictum, nuntiatum. NB. *pivaln*, negativum ſive *pivalan* ſignificat: quid hoc ad me, hæc ego non curo, his non me immiſceo, aliquoties etiam indicat vituperium, contemptum. E. g. *pivallai tva*, hoc vitioſa nuce non emam. mittere abſolute; *huercùn*, *huerculn.* 4to cum infinitivo ſupplet pro debeo, meum eſt. E. g. *inche vemvaln*, meum eſt, mihi incumbit, teneor, meum officium eſt hoc facere. *umautuvalam*, 101. 102. hoc non eſt tempus dormiendi. 5to. calumnior. *Huenevaleneu*, furti crimen in me contulit, conjecit, furti me accuſavit. *calcuvaleneu*, dixit me eſſe magum. *lagmvalgei*, necem illi attribuunt. 6to linquo. *chillcavalen*, ſine, linque obſecro, omitte me, ut ſcribam. 7mo. poſtpoſito *u* eſt ſimulo, fingo. *vemvalulai*, ſimulat ſe non feciſſe. 8vo. commendo. *Huenevoe elucullinvalimi*, rem latroni; lupo ovem commendaſti.

daſti. 9no. mereri, dignum eſſe. *pevali ta DIOS cùme que che*, merentur juſti DEUM videre. *Vùta Apo gevalimi*, ſceptro, regno, imperio dignus es. *ni peni gevalaimi*, es indignus qui meus frater ſis. *aldù elugevalimi*, prœmio dignus es, mereris prœmium. *tpugevalimi*, dignus qui vapules. *toquivalimi*, dignus qui bello præficiaris, qui mandes, imperes. *coſque mi elugen elugevalimi*, jure merito lucraris panem. *co rume elugevalaimi*, nec aqua, quam bibis, dignus es. 10. nihil ad. *ùûauvalaimi ta mi peni*, tu nihil ad fratrem tuum, non es cum tuo fratre conferendus, comparandus. NB. quando *val* concurrit cum alio *l*, *l* particulæ *val* omittitur ad libitum.

228. *Ve*; *voe* 85. 86. *vel*, *velem*, 44. *u.* 185. uſque ad 191. item 227.

229. *Ula* ſemper poſtponitur, excepta ultima ſignificatione, ut dicetur hic infra. Significat 1mo poſt. *epuhue ula*, poſt duos dies. *chai ula*, ſtatim, poſt breve temporis ſpatium. 2do. abhinc. *uùia ula*, a die heſterno. *hue ula*, nuperrime. 3tio. uſque. *leuvu ula* v. *leuvu mo ula*, uſque ad fluvium. *ca cùyen ula* v. *ca cûyen mo ula*, uſque ad alterum menſem, alio menſe. 4to. adhuc. NB. differt a *petu* quod *petu* jungatur & affirmativis & negativis; *ula* negativis tantum.

tum. E.g. *quimlai ula*, adhuc neſcit. *aculai ula*, nondum venit *ilai ula*, nondum comedit. 5to. uſque dum. *lali ula*, uſque dum moriatur. 6to. ante, antequam & tunc junctum Verbis; ſubjunctivum negativum petit. E.g. *inoli ula uan*, antequam comedam ibo, ibo ante prandium. *penobilmi ula ta DIOS*, *piaulgeaimi*, antequam fruaris Deo, multa tibi erunt toleranda, ardua ad cœlum via. *aculaian ula inche*, v. *inche acunoli ula*, v. *acunoali ula*, *eimi vau mo unelepaiaimi*, antequam ego venero, tu perveneris. *inche ni acùnoium ula*, v. *ni acunon* v. *acuuyenon ula*, v. *inche ni acunomon ula*, v. *inche acunobuli* v. *aculabun ula*, *eimi acutuimi*, antequam ego venirem, perveneras. 7mo. Poſtea, & in hac ſignificatione poteſt *ula* ante vel poſtponi. *ula cupaian* v. *cupaian ula*, veniam poſtea.

230. *Uno.* mox, ſtatim, quamprimum, abſque mora, cum affectu commiſerationis, iræ, aut deſperationis. E. g. *lagmunobige*, non tardes tam diu in interficiendo iſto paupere, mox illi vitam tollas. *launoabun*, utinam triſtem hanc vitam finirem quantocyus.

231. *yecu*, *yecuumen*, *cuùmen*, *mecuùmen*, ſonat facere ſignificatum verbi, & in eo faciendo proſequi, perſeverare. *duguyecuúmei*,

mei, dicit ubique, omnibus narrat. *abyecuumei*, imminuitur, ad finem tendit, pergit. *llalliyecuumeimi*, macreſcis, macereſcis, gracileſcis, attenuaris, fis macer *piyecuùmege*, incipe, auſcultamus; audiamus, quæ dicas! perge loqui.

232. Ad cognoſcendum vim harum particularum, unum hoc exemplum ſufficiet. *anún*, ſedeo. *anùchi*, ſedens. *anùlechi*, in figura ſedentis. *anuknouchi*, ſumens ſitum. ſtatum, figuram ſedentis. *anúbuechi*, in ſedendo proſequens. *anùvalchi*, potens ſedere, ſedere juſſus v. jubens. *anùtuchi*, ſedens iterum. *anùpachi*, veniens ſedere. *anùmechi*, ſeſſum iens. *anùiauchi*, vadens ſedere v. ad ſedendum. *anúcauchi*, ſimulans ſe ſedere. *anúnmachi*, credens ſe ſedere. *anùrquechi*, qui videtur ſedere. *anùyecuùmechi*, incipiens ſedere. 233. 691.

233 Quando plures ejusmodi particulæ ponendæ erunt, ipſa ratio & adjuncta, ſingularumque particularum ſignificatio dictabit, quænam ante, quæ poſt ponendæ ſint. E. g. *ibueduamquelan*, non habeo amplius cibi v. potûs appetentiam. *pegelbuerumebuequilmi va meu* ne impoſterum hic amplius comparere auſis. *dugunmaclotupaeimi*, venio ut adjuvem in intercedendo, rogando, loquendo iterum pro te. *marichi cagecaule*, *tu-*

tacuknovalquelabi ta ni vemgen, ut ut aliquis alium ſe eſſe ſimulet, non potis eſt diſſimulare quis ſit. *vachi tu cunivalcaumecuìmeimi*, ab eo tempore inclinata eſt res tua, omnia ad interitum vergunt, ad præcipitium tendunt; in pejus ruunt; quotidie deteriora fluunt. *Pedro egn vutalcoilladgupràbign*, Petrus & ſua familia v. ſui amici; v. ſuæ factionis homines falſo illum criminati ſunt. *anùlepui*, cœpit ſedere. *anúpulei*, procul ſedet. *anùlepulei*, procul diſtat, ubi ſedet.

234. Appendix de Verbo Pin.

Quandoquidem una ex præcipuis hujus Linguæ difficultatibus eſt Conſtructio verbi *Pin*; eam quoad potero breviſſime in duobus ſequentibus Paragraphis diſſolvam. In primo adducam varias verbi *pin* ſignificationes: in ſecundo loquar pauca de ejus Conſtructione.

§. 1. Variæ ſignificationes verbi *Pin.*

235. *Pin* aliquando eſt, aliquando non eſt Compoſitum. Quando non eſt Compoſitum, particularibus regulis non indiget, niſi quod *pin* ultimo loco ponitur, reliqua autem, quæ ſunt ea quæ dicuntur, anteponenda ſint. 59. 236. 237. Quando eſt Compoſitum, varias habet ſignificationes, quas dabimus partim in hoc, partim in ſequenti paragrapho. *Pin*

Pin componitur

1mo cum particulis ſeorſim nil ſignificantibus. E.g. *gapin*, *gapitun*, *gapiln*, facere ſponſalia, inire matrimonium. 504. *reupin*, *reureupin*, ſtrepitus fluminis, ſonitus currentis aquæ, per Paranomaſiam. *apin*, deſiderare, aliquid vehementius appetere. *api*, libet, libuit, libitum eſt.

2do. cum adverbiis. E. g. *eapin*, conſentire, approbare, ratum habere, &c.

3tio. cum adjectivis. Significatque tractare aliquem injurioſe vel contra; prout fuerit ſignificatum horum adjectivorum. E.g. *buera pin*, male verbis accipere. *leûpin*, verum dicere. *vei pin*, confirmare, probare. *Tva pin*, hoc volo, eligo, &c.

4to. cum ſubſtantivis. 1mo *malûen pin*, mulieris pudicitiam tentare, ſolicitare, fœminam ad concubitum aut inconceſſam venerem allicere, de ſtupro appellare, quamvis idem de irrationalibus dicant. 2do. deſiderare aliquid in particulari. E. g. *miſqui pin*, mel deſidero, peropto. 3tio. opus eſt. *coſque piam*, pane opus eſt. *eimi pilan*, tua opera non egeo, non indigeo. 4to. tractare aliquem uti ſubſtantivum adjunctum ſignificat. E.g. *buenevoe pieneu*. 5to. petere. *coſque piquen*, panem peto. 6to. cum pronominibus

bus primitivis ſignificat annuere, conſentire. *inche pii*, annuit, conſentit.

5to. cum Verbis, Verbi ſignificationem mutuat E. g. *coilla pin*, mentiri. *goimapin*, ſtoliditates loqui.

6to. cum negatione E. g. *pilan*, ſonat nihildum decreviſſe, adhuc animum fluctuare, nihil adhuc deliberatum ſibi eſſe, nondum adduci ut faciat, ſive ſe abſolute rem negare, quamvis cum modeſtia ac urbanitate.

7mo. Eſt verbum ſimplex & extra compoſitionem atque ita ſignificat

236. 1mo. dare facultatem, veniam. Et in hac ſignificatione debent præcedere formalia verba, &c.; quibus dicta facultas, venia, &c. conceditur. E. g. hæc dictio: illi dedit licentiam eundi, ſic vertitur: *ugepibi*, ubi *uge* eſt ſecunda perſona Imperativi verbi *un*, ire: abi v. ito, illi dixit. *amotuge pibi*, dedit illi poteſtatem abeundi. *vembige pin*, per me tibi id facere licet. 2do. promittere, & tunc ſemper jungitur verbo *elun*, dare. *coſque eluaeimi pibin*, ipſi promiſi panem v. dixi illi, tibi dabo panem. 3tio. ferre, pronunciare, dare ſententiam. *lape pigei*, mortis ſententia contra illum lata eſt. *lape pigeimi*, es capite v. ad mortem damnatus.

tus. 4to. certiorem facere. *amuge pi, pieimi,* certiorem te facio te obtinuiſſe abeundi facultatem. Eodem modo 5to. calumniari. 6to. deliberare. 7mo. cogitare. 8vo. referre. 9no. cum verbo *cupan* eſt vocare. *inei cupape pieimu?* quis te vocavit? 10mo. cum *Hueun*, *Hueupin*, (*hueupin* triſyllabum) eſt ſermonem v. verba facere in Parlamento ſeu comitiis generalibus.

Omnes hæ ſunt ſignificationes verbi *pin.* 806.

237. §. 2. Conſtructio Verbi *Pin.*

Ut melius intelligantur dicenda, notandum, quod Indi Chilenſes, quoties dant mandatum alicui ad aliquem, vel de re quadam faciunt certiorem; ille qui mandata perfert, aut quæ ſunt dicenda vel narranda refert, ea eodem modo ac iisdem omnino formalibus verbis perferat referatque, quo ipſe illa audivit, absque eo quod vel addat aut omittat, niſi verbum *pin* prout adjuncta poſtulant.

238. Modi loquendi per *pin* poſſunt eſſe tres. 1mo. quando illud quod dicitur, mandatur, refertur; dicit perſona referens velut rem propriam, ſeu a ſe ipſo vel ſibi, vel alteri dictam. 2do. ſi illud dicit, mandat, refert alteri, ut hic alter alteri illud dicat, mandet, referat. 3tio. quando illud dicit,

mandat, refert alteri veluti ab alio dictum, mandatum vel relatum.

239. Quod ad primum loquendi modum attinet, quando illud quod dicitur, mandatur, refertur quis dicit ſuo nomine tanquam rem a ſe ipſo ſibi vel alteri dictam mandatamve: tunc omnia ponentur in prima perſona, *pin* incluſive. E. g. *huampuan pin*, dixi me navigaturum, v. facturum lintrem. *uan pilan*, non dixi me abiturum. Quando quis ſibi loquitur, utitur *pin* vel cum Tranſitione reciproca, vel absque illa. E g. *deutuchi pin v piun*, dixi mecum cave ſis.

240. Si illud quod quis dicit, jubet velut ſuum proprium dictum vel mandatum, illud dicat vel mandet alteri perſonæ quæ patitur; tunc ex parte verbi ſemper datur Tranſitio: at ex parte *pin* dabitur vel non dabitur, prout fuerit ſenſus. E. g. *huerilcaquieli pieimi*, non me offendas, te moneo. *lagmabin*, *pibin*, dixi illi, illum a me occidendum. *vei vemquilmi pieimi*, omitte ſis iſthæc, tibi dico.

241. Quando *pin* eſt Infinitivus alterius verbi, quod Infinitivum petit, *pin* poni poterit vel cum vel absque Tranſitione: verum particula poſſeſſiva quam ſecum trahit, ponetur primo loco, poſtea dictum vel mandatum;

datum; denique ultimo loco *pin.* E. g. *aiùlaimi ta mi cûmpemgeimi piabin*, non vis, ut tibi dicam te ſtultum eſſe.

242. Si verbum in hoc primo loquendi modo eſt verbum peto, oratio fiet cum Tranſitione tertiæ ad primam; & verbum ponetur vel in Futuro vel in Imperativo; & ſolum *pin* variabitur per Tempora, quæ poſtulat verbum peto. E. g. *quine amomariqueum eluaeneu v. eluechi mo pibin*, Roſarium ab ipſo petivi. *quine coſque eluechi mo, v. eluaeneu pibubili*, ſi peterem ab ipſo panem.

243. Secundus & tertius loquendi modus cum ſint connexi invicem, de utroque ſimul tractabimus, præſertim de iis quæ ad mandata danda aut perferenda pertinent, quod in his conſiſtat præcipua verbi *pin* difficultas. Igitur qui dat vel mittit mandatum, verbum *pin* bis repetit, ſemel quaſi loqueretur præſens perſonæ, cui mittit: & iterum verbo *pin* jubens perſonæ quam mittit, ut ita alteri dicat, mandet, referat. Et ille qui dictum vel mandatum refert, ad verbum omnia quæ ipſi ſunt dicta refert excepto ſolo ultimo *pin.*

244. Qui mittit mandatum, ſi eſt per verbum E. g. peto; ipſe ſe, quando petit, nominat utens Tranſitione tertiæ ad primam, ponensque verbum in Futuro vel Impera-

tivo, & deinde *pin* concordans cum perſona quæ mittit, quæ ſolet eſſe tertia perſona, & perſonæ quam mittit, ſolet loqui his vel ſimilibus verbis: *piabimi*, *pin. piabimi pelelaen*, *pilelean*, *pilelmeen*, ſi fuerit unus ſolus. Verum ſi perſonæ, quæ mittuntur, plures fuerint, mandatum quidem idem erit, ſed loco Numeri Singularis ſubſtituitur Dualis vel Pluralis prout opus fuerit. E. g. Indus mittit ſuum filium ad Patrem Miſſionarium ut tabacum ab ipſo petat, dicitque: *pi chin ptm eluaeneu ta ni Patiru*, *pi ta ni chao*, *piabimi*. Hic filius qui mittitur, Miſſionario ita loquitur, *pichin ptm eluaeneu ta ni Patiru*, *pi ta ni chao*. Quando mittunt ad petendum, etiam brevius ſe expediunt: omittendo ſcilicet verbum, & ponendo duntaxat rem quæ petitur, & poſtea verbum *pin*, quod reflectit ad perſonam cui mittit; quæ quoties eſt perſona abſens, appellari ſolet in tertia perſona. E.g. *ptm pi ta ni chao*, *piabimi ta ni Patiru*, & alius dicit: *ptm pii ta ni chao. 206.*

245. Quando qui mittitur, non ad petendum, ſed ad portandum vel afferendum mittitur; tunc ille qui mittit, loquitur cum perſona non cui mittit, ſed quam mittit, & hic dicit eadem omnino verba, quæ audivit: & deinde ex ſuo addit *pin* vel concordans tantum cum perſona quæ mittit, vel

cum

cum Tranſitione tertiæ ad primam, quæ eſt perſonæ quæ mittit ad illam quæ loquitur, vel per paſſivum cum perſona quæ mittitur. E. g. loquitur ſuo filio ſic: *vachi achahuall elmeen Patiru mo*, vade & porta mihi has gallinas Patri Miſſionario: filius afferens gallinas dicit: *vachi achahuall elmeen Patiru mo, pii ta ni chao. v. pigen.*

246. Si ſolum ad ſalutandum, urbanitatis vel gratitudinis cauſa, aut ad nuntiandum quæ fiunt vel ſunt futura, mittitur; tum ſi dictio non eſt cum Tranſitione ad perſonam cui mittitur, dictio fiet ut verus ſenſus poſtulaverit, & *pin* ponetur bis. E. g. *epuhue quine huaca lagman v. lagmabin, pi ta ni chao, pilelen v. pilelmen Huenuvilu*, vade, dic *huenubil*, quod perendie ſim occiſurus vaccam, & nuntius illa nuntiabit uti ſupra 245. Alias verbum *pin* ponitur cum Tranſitione tertiæ ad 2dam vel numeri Singularis, Dualis aut Pluralis prout fuerint unus, duo vel plures quibus nuntiatur. E. g. *lagmabin pi ta ni chao*, v. *pieimu ta ni chao*, dic illi, quod ſim eum interfecturus. *aldù mari maribichi pii ta ni chao, piabimi*, dices illi, quod ipſius ſedulitatem gratificer, quod ipſum amem multum de ſua cura & diligentia, quod grata mihi ſemper erit tanti beneficii recordatio. & filius iſta narrans ſic dicit: *aldù mari maribichi pii v. pieimu ta ni chao.*

247. Si quæ perferenda ſunt, ſunt tantum verba ſalutandi, urbanitatis, honoris; *pin* non ponetur omnino in fine, ſed poſt verbum: ac demum adduntur aliæ formulæ, quas forte didicerunt ab Hiſpanis. E.g. *aldù mari maribichi pieimu ta* ni *chao : ni mogen*, ni *cùmelen cai*; Pater meus te quàm humaniſſime ſalutat, & quærit quî valeas: an bene tibi ſit.

248. Si quis narrat dicta vel facta alterius, id fieri poteſt vel ita ut narrans illa referat ſimpliciter ut geſta ſunt, vel ut referat alterius dicta, quæ ipſe præſens audivit, aut alius illi coram narravit: ſi illa audivit ita immediate, ponetur dictum alterius iisdem formalibus verbis, quæ illa perſona loquens protulit, aut proferret ſi coram adeſſet, ſecundum regulas Tranſitionis, ut ſupra diximus. E. g. *lagmabin pi v. pieiu*, dixit quod illum eſſet occiſurus, perempturus, necem ìpſi machinaturus. *aucatuabin mapu pibui*, dicebat ſe res novas moliturum, conjurationem, rebellionem procuraturum.

249. Eodem modo fiet, quando referenda eſt res futura, ita ut in futuro ponatur utrumque & verbum, & *pin*. E. g. *pepi ulaian piai*, dicet ſe venire non poſſe. Aliquoties Futurum cadit ſupra *pin*; & verbum eſt ponendum in Aoriſto. E. g. *vamgechi*

vem-

vemŋeabui piai, dicet ita faciendum fuiſſe. NB. quandoque verbum *pin*, ſi non intervenit Tranſitio, mutatur in Participium. E. g. *pialu* pro *piai*: *pilu* pro *pii* quamvis rato dicunt *pilu*, quod facile confundatur cum *pilu*, ſurdus; unde potius dicunt *piquelu*, *pillelu*.

250. Quoties refertur dictum plurium, *pin* poterit poni vel in Singulari vel in Duali aut in Plurali: idemque intelligendum de reſponſionibus, quid quisque reſponderit. E. g. *amoain* v. *amoan piŋn*, dicunt ſe eſſe ituros, venturos.

251. Si mandatum ſit ſecundo modo 238 *pin* bis ponitur. primum *pin* ponetur ut jam eſt dictum multoties: ſecundum erit vel imperſonale *piam*; vel Paſſivum per *ŋen*: & hoc concordabit ſemper cum perſona, de qua eſt ſermo. E. g. *laian em pii piam* v. *piŋei*, dicunt eum dixiſſe ſe moriturum. *rcüŋen piaimi piŋeaimi* v. *piaiam*: dicet dicturos eſſe me eſſe avarum, tenacem, ſordidum.

252. Si in iſto ſecundo loquendi modo reperiatur Tranſitio, uti ſi alter alteri referat dicta alterius ad alterum, tunc ſi loquantur coram ac invicem, fiet ſecundum regulas Tranſitionum. E. g. *laŋmaeimi pien*

piam,

piam, dicunt te dixiſſe, quod me velis occidere.

253. Si hic modus narrandi invicem dicta alterius, includat bis *pin*. E. g. dicunt me dixiſſe, te dixiſſe, &c. intelligendo dicta in abſentia; tunc verbum ponitur in prima Perſona cum Tranſitione ad tertiam prout fuerit numerus; & primum *pin* in tertia perſona, vel cum Tranſitione prout fuerit perſona ad quam dictum refertur, & ſecundum *pin* vel per Imperſonale vel per Paſſivum cum *gen* uti ſupra E. g. *lagmabin pii piam* v. *pigeimi*, v. *lagmabin pien piam*. Si verbum fuerit neutrum, ponetur in tertia perſona. E. g. *gollinche gei pien piam*, dicunt te mihi dixiſſe me eſſe ebrioſum.

254. Si verbum *pin* ter ponitur e. g. mihi dixerunt, dici, quod dixerim; ſi perſona, quam dicunt dixiſſe, eſt illa quæ loquitur; verbum ponatur in prima perſona, tanquam dictum illius: *pin* immediatum verbo in tertia perſona: ſecundum *pin* per Imperſonale, & ſi per paſſivum, in ſecunda perſona: & tertium *pin* ſemper per paſſivum in prima perſona. E. g. *lagmabin pii*, *piam* v. *pigeimi*, *pigen*. Si ſecunda perſona loqui tur, ponetur verbum & primum *pin* ut ſupra: ſecundum *pin* per Imperſonale, & tertium *pin* in ſecunda perſona paſſivi. E. g.

lagma-

laꝫmabin pii, *piam* v. *piꝫei*, *piꝫeimi*, tibi dixerunt, te dixiſſe dici, quod illum ſis interfecturus. Si Verbum loquitur de tertia perſona, primum *pin* ut ſupra; ſecundum ſemper Imperſonale, & tertium in tertia perſona paſſivi. E. g. *laꝫmabin pii*, *piam*, *piꝫei*, dixerunt illi, rumorem ſpargere ipſum dixiſſe: quod illum eſſet interfecturus.

255. Si *pin* fuerit Infinitivus verbi finiti, ac præterea detur dictio pertinens ad *pin*; tunc ſi eſt merus Infinitivus absque Tranſitione, conſtructio fieri poteſt 1mo. ſimpliciter, ponendo *pin* in paſſivo: *acutui piꝫeimi allcún*, audivi dici te adveniſſe. 2do ponitur *pin* per paſſivum cum particula perſonæ, & verbo in tertia perſona: *acutui mi piꝫen allcún* 3tio. concordando verbum cum perſona de qua dicitur, & particula perſonæ ante, & *piꝫen* poſt verbum. *mi acutui mi piꝫen allcùn.*

256. Quando Verbum *pin* cum oratione Infinitivi, conſtruitur Tranſitione; tunc oratio ponetur in tertia perſona, & verbum *pin* ſemper fit participium ſecundum regulas Tranſitionum, & particula perſonæ poni poteſt vel ante participium, vel ante verbum. E. g *Cùmpemꝫei ta ni pibin allcún*, v. *ta ni cùmpemꝫei pibin allcún*, audivi, quod mihi dixeris me eſſe ſtultum. Eodem modo fit in reliquis Tranſitionibus.

257.

257. Dicitur *pin* in activo, & *pigen* in paſſivo: utrumque conjugatur per omnia Tempora modorum finitorum, & paſſivum mutari poteſt in participia. ponitur paſſivum, quoties *pin* paſſivum ſemel ponitur. E. g *lai pigei*, v. *lai ni pigen*, dicitur obiiſſe. quando *pin* paſſivum bis ponitur; primum *pin* mutari poteſt in verbale. E. g. *lagmabin pii*, *pigeimi pigen*, v. *lagmabin pii*, *ni pigen*, *pigen*.

258. Quoties verbalia *pin* diriguntur ad perſonam determinatam, ſecum habebunt particulam perſonæ: ſed dictio quæ *pin* petit, ſemper ponitur in medio inter particulam perſonæ, & verbale activum vel paſſivum. E. g. *cùmelai mi lagman pin*, non eſt bonum, quod dicas te velle interficere. *ladcùn ta mi cùmelai pigen mo*, doleo de te dici, te eſſe malum. Quando non diriguntur ad perſonam determinatam; particula perſonæ omittitur, & primum ponitur verbum, deinde *pin* vel *pigen*. E. g. *aldú hueragei lagmaeimi piun*, valde malum eſt mortem ſibi invicem minitari. Succedit quod hæc verbalia concurrant cum verbo & perſona alterius verbi, & in hoc caſu ponetur *pin* vel *pigen* prout petierit Verbum. E. g. *mapu Che yehuequelai quempuaeimi piun*, v. *quempuaeimi piun mo yehuequelai*, Indi non

eru-

erubeſcunt, quod illis quis dicat te levirum, te ſororium volo.

259. Quando verbum *pin* eſt in Gerundio Accuſativi vel Ablativi, fiet per Gerundium Ablativi. E. g. *gollinche gei ni pigenoabum*, ne dicerer, haberer vinoſus, ne dicerent me vinoſum eſſe. *vemge* v. *vempe ni pium vemquelai*, quantumvis ego dicam ut faciat, jubeam facere, non facit. *vemabun cam chi*, *cùmpemgei ni piabueùm chei*, egone hoc facerem? nempe ut mihi diceres, me eſſe ſtultum. *yaventuabin ni pibin*, quod mihi dixiſti, ſcilicet quod me velis domo expellere.

260. *Pin* paſſivo etiam utimur ad ſignificandam bonam vel malam famam, & quando fama vel rumor qui ſpargitur, eſt de aliqua virtute vel vitio in ſpecie, nomen hujus virtutis vel vitii ponetur cum *gen*; aut ejus loco verbum, & poſtea *pigen* cum particula perſonæ. E. g. *huenevoe gei ni pigen*, v. *hueneiauquei ni pigen*, furti nomine male audit. Quando fama eſt incerta, & rumores, qui ſparguntur incerti & vagi, ſi eſt de perſona, ponitur *pigen* cum poſſeſſivo. E. g. *mi pigen tva*, iſte rumor de te ſpargitur, diſſipatur: ſed, ſi perſona non adeſt, poſſeſſivum omittitur. E. g. *pigen tva*, rumor ſpargitur, voces currunt, volat fama.

261. Quando vocatur aliquis, & alius eum monet, hic vel dicit ſimpliciter: audin? audi ſis, vocaris: & tunc ponitur verbum in ſecunda vel tertia perſona; & *pin* vel Imperſonale, vel Paſſivum, ita ut concordet cum perſona quæ voaatur: *cupaiaimi* v. *cupaiai*, *piam* v. *pigeimi*, te vocant. Idem fit quando ille, qui vocatur, ipſe loquitur. E.g. *cupaiaimi*, v. *cupaiai piam* v. *pigen*, me vocant. Si vero quis vocatur nomine proprio, ponetur vel ſolum nomen cum Imperſonali. E. g. *Pedro piam*, vel ſi *cupan* adhibent, illud ponetur in tertia perſona vel Futuri vel Imperativi. E. g. *Pedro cupaiai* v. *cupape piam* v. *pigei*. Quando nomen illius, qui vocatur, neſcitur, monens dicit: *inei em!* At ſi auditur nomen, ſed neſcitur cujus perſonæ, monens dicit ut in exemplo. E. g. *inei Pedro ni pigen? cupaiai pigei* v. *piam*. Quis Petrus vocatur? ipſum vocant, adeſſe jubetur.

262. NB. Si quis mittat famulum, qui quærat, an domi ſit Titius, ſi famulo dicunt, Titium non adeſſe, famulus reſpondebit: *gelai pigei*, & ſic quidem bene, recte, & ſatis clare: ſed ſi reſpondet, ut quandoque fit: *gelai pigen*, tunc erit æquivocum: nam hæc reſponſio habet ſignificatum duplex: alterum: mihi dicunt v. dixerunt

runt illum non adeſſe: alterum: Ego dicor non adeſſe.

263. CAPUT VI.

DE RELATIVIS & INTERROGATIVIS.

In Lingua Indo-Chilenſi non dantur Relativa, ſed ſat ſuperque ſupplentur. 1mo. per Participia quæ habentur pro omnibus ac ſingulis modis & temporibus. E. g. *elulu*, dans. *elubulu*, qui dabat. *eluuyelu*, qui dedit. *eluuyebulu*, qui dederat. *elualu*, daturus. item pro omnibus & ſingulis caſibus. E. g. *inche elulu* v. *elulu inche*, ego dans *elulu eimi*, dans tu. *elulu teye*, dans ille, &c. In paſſivo. *elugelu*, cui datur. *ni eluel*, *mi eluel*, *ni eluel*, &c. quod do, das, dat. *ni elugeel*, quod datur. *ni elueteu*, qui mihi dat, v. quod mihi datur. *mi elueteu*, qui tibi dat v. quod tibi datur. *ni elubin*, illud quod mihi das. *mi elubin*, illud quod tibi datur. 145. 146.

264. 2do. utuntur Pronominibus *tva*, *vei*, *veichi*, &c. 19. 20. 23. E. g. *aiùbige ta DIOS*, *vei aldùn temogelu*, ama DEUM qui eſt pulcherrimus. *uia acutuluchi Patiru vei mai inche*, ego ſum Pater, qui heri advenit.

265. Exempla: *ilongelu*, qui habet carnem.

nem. *ilogelu*, quem comederunt. *coſque elugelu* v. *elugeel*, panis, qui fuit datus. *inche llechi entunmamon ta ni cullin*, ego ſum, quem vos bonis ſuis exuiſtis. *lagmHuincache*, *lagmHuincaluche*, *lagmHuincaquechi che*, Homo, qui Hiſpanos ſolet occidere. *inche ni aiñel ta DIOS*, DEUS eſt quem amo. *ta mi pibimi*, quod illi dixiſti. *ta mi pibubimi*, quod illi dicebas *gei ta ni dugulabin*, habeo quod tibi dicam, quod tecum loquar.

266. Interrogativa ſunt: *inei?* quis? (de rationalibus) *chem*, *chuchi?* quid? quæ res? (de irrationalibus aut inanimatis) *chum*, *chumgelu*, quomodo. *chuml*, quando. *cheu*, ubi. *cam*, an, num. *chei*, forſitan, fortaſſe. *chem mo*, quare. *chumal*, ad quid, quem in finem. *inei ni vla*, propter quem. *chem ni vla*, quam ob rem, quam ob cauſam. *mivu*, *chumtn*, quot, quoties. *chem iom*, quid amplius, quid præterea? 288: 13.

267. Exempla: *ineilu?* quis ille. *inei pigeimi?* qui vocaris. *chuchi ta mi uûi?* quod eſt tibi nomen. *Pedro pigen*, Petrus appellor, Petrus v. Petro mihi nomen eſt. *vemgelai cam ve*, *vei no cam chi?* nunquid ita. *chem cura tvei?* iſte quis lapis. *chem mamll teye?* quæ arbor. *chem lahuen?* quæ herba, ad quid conducit? quas virtutes poſſidet.

chem

chem mançana? hoc malum eſtne dulce, an acidum. *chem cahuellu*, equus cujus coloris eſt. *chem* v. *chuchi huentu tva?* quid hoc hominis. *cheu pigei mi mapu?* unde domo, quæ tua Patria. *cheu pigei Puren*, quis locus *Puren* vocatur. *chuchi Rauco*, qualis eſt *Arauco*, ubi ſita. *chumgei ta mi miaun?* quid hic loci. *chumi?* quid agit. *chumlei?* quî valet. *chumgeabui?* quid agas. *chum conan?* qua ratione intrabo. *chum tipaiaimi*, quomodo te expedies; qua ratione evades, quo pacto exibis. *chem mo allcúMiſſapalaimi*, quare non venis ad audiendum Sacrum, cur non interfuiſti Sacrificio Miſſæ. *mivu coni*, *mivu tugei*, quot vulnera accepit? *chumtn coni?* quam profunda. *chumgechi tubi?* quo inſtrumento. *chuchi mo*, *chuchiple mo tugei?* in qua corporis parte. *cupalai cam*, an non venit. *amolai cam ve?* non abivit forſitan. *aculai cam ve?* atqui jam adeſt. *chuchei*, *chuchemai?* unde id ſciam. *cheu cupai?* unde venit. *chem cupali?* quid attulit. *chem cupaluchi?* unde ſciam, quid attulerit. *cheu lai?* ubi obiit. *cheuchi*, neſcio ubi. *chuml huenei?* quando eſt furatus *chumlchi*, quando v de tempore non conſtat. *chuml unotuaimi?* quando redibis. *chuml unotuanchi*, num rediturus ſim ignoro. *mlelai Patiru?* Pater Miſſionarius eſtne domi, num adeſt *mlepei*, *mlequei*, adeſt, videtur adeſſe *uaimi cara mo*, ıbisne ad

civitatem. *uanchei ulaianchemai*, non ſatis ſcio, num iturus ſim. *chumqueimi?* quid agis. *chùmquelan*, nihil. *cheu cupaimi*, unde venis, redis. *cheu cupalan*, nusquam. *chumgechi conimi*, quomodo intraſti. *mu*, *gelai*, nego ſuppoſitum. *inei tvei?* quis ille *chem dgu tva?* quid hoc. *chem dgu gei?* quid novi. *lancùrumei*, novi nihil. *chem duamgeimi?* quid vis. *cheuaimi?* quo vadis. *Huaiquilafquen eimi?* Tune Huaiquilaf. *eimi cona*, *eimi conageimi?* an es miles, an Martis pullus, validus, fortis, viribus & animo præſtans. *chao geimi?* quis genitor. *inei ni ruca tva?* hæc domus cujus eſt. *gelai ta mi chao?* Dominus Parens eſtne domi. *chem mo mùlgequei tva*, iſtud, ex qua materia fit. *chem mo tipai*, *chuchi ni tipamom*, ubi, unde naſcitur. *mi chao ta mi chao gebum*, *huenelmqueahuimi cam chi*, homo ingenuus & bene natus furem, latronem agat, latrociniis ſe maculet. *chuml gei*, v. *chuml ula*, v. *chuml cùtu*, v. *chumtunma mo gei ſan Cuan?* quando eſt dies feſtus ſancti Joannis. *chumtn* v. *mivù antù mo utaiaimi*, quando proficiſceris, poſt quot dies iter inſtituis, facis. *chumam* v. *chumal vachi huaca? quetaiam chei*, *lagmal chei?* ad quid hæc vacca? an ad arandum, an ad occidendum *chumal vachi mamll*, *ktaltual cam*, *tùpuam cam*, hoc lignum ad quem finem? ad incendendum, an ad verberandum.

randum. *vei chei?* eſtne ille, eſtne idem. *eimi chemai*, esne tu, tune. *chuchi rupu*, hæc via quò ducit. *chem ni vla*, quam ob rem, cauſam. *inei ni vla*, propter quem. *mogei cam*, an vivit. *chumgei chei ni mogen*, quomodo vitam agit? an ſatis commode, jucunde. *chupiqueimi?* quomodo dicis. *chupigei*, quomodo vocatur. *chem piquei*, quid ſignificat. *chem kdaugeimi?* quo occuparis. *chumtn antú?* quæ hora. *ta mi chumgen mo vei piqueen, ta mi Patirugen mo chei, ta mi huincagen mo chei mai?* quo pacto mihi hoc dicis an quatenus Pater Miſſionarius? an quatenus Hiſpanus. *chumgelu lauyei ſenor JESU Chriſto, ta ni Diosgen mo chei* v. *cam, ta ni chegen mo chei* v. *cam.* quomodo mortuus eſt JESUS Chriſtus, quà Deus, an qua Homo?

268. Quoties cur vel quare non eſt interrogativum, explicandum ac vertendum erit per Gerundium Accuſativi. E g. *nien ni mleal ni ruca mo*, habeo facienda domi, domi mihi eſt manendum, eſt cur v. quare domi me contineam. *gei ta ni uùtaial*, iter mihi faciendum, eſt cur me viæ, itineri me committam.

269. CAPUT VII.
DE COMPARATIVIS, SUPERLATIVIS, & DIMINUTIVIS.

Comparativa formantur per particulas *iod*, *doi*, *iom*. *Pedro quimquei*, *Cuan iod quimquelu*, v. *Cuan quimquei*, *Pedro ventenlai*, v. *Cuau iod quimquei Pedro mo*, Joannes Petro eſt doctior. At melius per.

270. Exempla. *Doilu*, major. *rùla mo iodgei*, palmo major. *yene quine vutan iod prai llame mo*, Balena ſtaturâ hominis eſt altior lupo marino. *pu malûen nobi ta ni huentu kdau mo*, mulieres viros diligentia & induſtria ſuperant. *inche iod eimi* v. *noeimi*, ſum altior te, te excedo, vinco. *noulaign* v. *uûauign pu Patiru*, Patres v. Religioſi ſunt æquales. *iodn quine chagll*, ſum major digito. *iod pichimi quine rula*, palmo eſt minor. *iom quine vara*, amplius una ulna, una ulna ſupereſt, ſuperat. *iom* v. *iod quine vara mo*, plus quam integra ulna. *genochi quine vara*, *iod pichi quine vara mo*, non eſt ulna integra, eſt minus. *pichi iodpe*, *quine mari marí*, parum ſuperet, adde paululum, peto auctarium, auctariolum. *iod aiùquebin ta DIOS vill mapu ta ni cullin mo*, amo DEUM ſuper omnia, Creatorem rebus creatis antepono, præfero. *iod aiûquebin ta ni raquia-*

biel

biel ta DIOS, *ta ni buerilcaiabiel mo*, *iod raquiduamabin*, v *iod cùparaquiabin ta DIOS*, *ta ni buerilcaabiel mo*, melius mihi eſt, & præſtat DEUM colere, & DEO ſervire, & malo DEUM honorare, quam offendere. *iod aiùbun ta ni ūmautuabuel*, *ta ta ni chillcatuabuel mo*, mallem dormire, quam legere. *Huema laiabun*, *buerilcalaian mai*, malo mori, quam peccare. *Huema laiabun pi* v. *calli lachi pi*, *buerilcalai mai*, maluit vitam amittere, quam peccato ſe obſtringere. *uûaui* v. *uyaugei ta iu quimn*, ſumus litteris & ſcientia pares. *uyaugei ta mi quimn*, *ta mi peni ta ni quimnon mo*, v. *uyauuigu ta mi quimn*, *ta mi peni ni quimnon egu*, tam tu peritus es, quam ignarus tuus frater. *vill vemgei*, non datur diſcrimen. *uûauigu*, *uyauign*, ſunt æqualia. *coſque iquellebin*, *ilon no*, magis me panis, quam caro delectat, plus mihi ſapit panis, quam caro. *tva mai*, *teye no*. hoc potius, quam illud. *inche iom piquen vachi cullin mo*, ego plus offero. *iod pichi pin*, ego minus. *quine mùr curam iom eluaeimi*, par ovorum addam. *iod cùmequechi*, melius. *marichi cùmequechi*, optime. *chem iom piabun*, quid plus dicam. *iom gelai dgu*, ſatis eſt, ſufficit, nihil reſtat. *iom rupagge*, progredere, proſequere. *iom monmabueggen eimi meu*, cognatione mihi, quam tibi, eſt conjunctior; communione ſanguinis arctius ſtrictiusque illi

devinctus ſum, quam tu. *allue ladcùnche*, triſtior. *allue tem*, *allue vucha*, ſenior. *cùlagen mo*, *teye iod hueragei*, trium v. ex tribus ille pejor eſt. *Nahuelgrù cúla venten iod pùtuquei Pichihuala mo*, v. *Nahuelgrú ni pútun cùla venten iodi Pichihuala ta ni pùtun mo*, *Nahuelgrù* ter tantum amplius bibit, potat, quam *Pichihuala*. *pichi iod yovulu*, paulo audacior. *iod pichi iovùlu*, paulo minus audax.

271. Superlativa fiunt per *cad*, *mu*, *no*, *aldùn*, *cauchu*, &c. 225. E. g. *Vill pu domo cad cùmei ſanta MARIA*, Optima inter mulieres ſancta MARIA eſt. *mu cùmelu*, optimus. *aldùn quimlu*, doctiſſimus. *cad antùgei*, maxime ſol ardet, calidiſſima tempeſtas, omnia ſolis ardore flagrant, fatiſcunt, calore nimio æſtuamus, languemus, ſolvimur, deficimus.

272. Exempla: *inei doi conagei eimn mo?* quis veſtrûm eſt fortiſſimus? *Marichi iod conagelu pu Huinca mo*, *ſalamanca llechi*, inter Hiſpanos animi vigore atque magnitudine cæteros præcellit Salamanca. *chillcatuprai*, non eſt illi ſtudiorum modus, nimium in litterarum ſtudia incumbit. *ugechi cutani*, gravi morbo decumbit, jacet omnium judicio deſperatus. *duguntengei*, mira eſt ei verborum copia, ſummaque loquacitas.

tas. no *duguimi*, concinna fuit & elegans tua oratio, teſtiva, compta & tempeſtivis jocis aſperſa, peracutisque ſententiis condita. *ùſengeimi*, mirum quam formoſa bellaque ſis. *udengei ta mi chaùtnnmaun*, acerrime pugnâſti, certâſti, dimicâſti, te defendiſti, admirandum in modum, mirifice te geſſiſti. *geno poni!* O inſolita malorum, pomorum terreſtrium copia & magnitudo. *motingeprai vachi huentu*, nimium pinguis, craſſus, obeſus eſt homo iſte. no *aiùvali ta DIOS*, DEUS eſt infinite amabilis *mu quimi*, nimium ſapit, eſt ſapientiſſimus, doctiſſimus, peritiſſimus. *mu huentu*, homo gravis, conſtans, ad multa natus, aptus, idoneus. *mu che*, præclarus, egregius, egregie eruditus. *mutu quimbin*, certe, certo ſcio, compertum mihi eſt, compertum habeo, exploratum mihi eſt, exploratum habeo. *mu vutai*, valde altus. *mu rumei*, valde craſſus. *cautun* v. *cauchun*, eſſe multos. *cauchu cùmei*, longe optimus. *cùmegei pigei*, *hueluquemai marichi iodi ta ni cùmen*, non tantum bonus, ſed optimus & longe optimus. 225.

273. Diminutiva fiunt commutando literam vel literas in alias magis blandas, molles, teneras. E. g. *cuchani* pro *cutani*, ægrotat. *amochuiu* pro *amotuiu*, eamus nos duo. *cuſe* pro *cuye*, anus. *quiſulen* pro *quidulen*, ſum ſolus. *vochum* pro *votm*, filiolus. *ſiu*

pro *riu*, carduelis. Item præponendo *pichi* v. *pichù*, parvus. *pichi leuvu*, fluviolus. *pichi pnen*, infantulus. Item addendo *eni*. 200. *ɡamno* 201. v. 292: 4.

274. CAPUT VIII.
DE CONSTRUCTIONE NOMINUM, VERBORUM, PARTICIPIORUM &c.

De hac NB. 1mo. Quamvis ordinarie Nomen & Verbum in Numero concordent, quandoque Nomen Pluralis Numeri delectatur tertiâ Perſonâ Singularis. E. g *aldún pu che tavui*, magna hominum confluxit multitudo. *aldùn buentu cupaialu pei*, videtur fore, ut ingens hominum turba conveniat, concurrat, confluat.

275. 2do. Adjectiva, quæ in lingua latina regunt caſum; in lingua Chilena particula non indigent. E. g. *Milla cunúval*, egens auro, pecunia. *lien cunùvalɡei*, argenti inops.

276. 3tio. Adjectiva aureus, argenteus, ligneus, terreſtris, cœleſtis, & ſimilia vertuntur anteponendo ſuum Subſtantivum. E. g. *milla jarru*, cantharus aureus. *mamll ruca*, domus lignea. *cura cuicui*, pons lapideus. *buenu dɡu*: res cœleſtis. *Tue dɡu*, res terreſtris.

277.

277. 4to. Verba activa petunt accuſativum ſine præpoſitione. E. g. *JESU Chriſto ramtupaialu villchi che*, JESUS Chriſtus eſt judicaturus omnes homines.

278. 5to. Verba dandi, &c. præterea Dativum poſtulant NB. niſi fiat modo, qui dicetur 281. *Quine Huinca mo aretubin ni huaiqui*, commodavi lanceam meam Hiſpano: Hiſpano haſtam meam utendam dedi.

279. 6to. Moneo, doceo, &c. duos Accuſativos requirunt: *quimlbin pu che DIOS ni dgu*, docui homines Catechiſmum.

280. 7mo. Verba vendo, emo, &c. petunt nonnunquam ablativum pretii. *ulimi ta mi chuquel quine Huinca mo*, arma tua Hiſpano vendidiſti. *Huelulun quine buentu inchiu quine cahuellu mula mo*, mulum cum equo permutavi. *Huelutubimi ta mi pllù alhue v. alhue mo quine rupachi tuyun mo*, animam tuam Diabolo momentanea corporis voluptate vendidiſti *gillacan quine iatehue pichin chadi mo*, paucis granis ſalis corbinam, (v. piſcem Hiſpanis corbina) emi.

281. 8vo. Eſt modus loquendi perelegans & frequens faciendo ex verbo ſimplici & Accuſativo principali compoſitum, in quo caſu non eſt neceſſe particulam *mo* vel *meu* alteri caſui adjungere. E. g. *aretuHuaiquibin*

quine

quine Huinca. 278. *entumillan*, aurum effodere. Idem fit ex duobus Verbis. E. g. *pelan*, video mori. *perupan*, tranſiens v. tranſeunter video. *peconn*, intro ad videndum. *taricupalchen*, adducere homines vinctos, vinculis conſtrictos, ligatos. *ierupaHu-incalaian*, non ibo ad adducendos Hiſpanos. *re mi pepapin*, non veni niſi ad te viſendum. *ayetipai*, exivit ridens. Et NB. inde ſunt verba: *duguconcloquilmi*, non te ultro ingeras ad colloquendum nobiscum. *deumaili*, poſt menſam, prandium, cœnam, finita menſa. *entuúllcui*, ira ejus deferbuit, detumuit. *entumencun*, exonerare, onus deponere, onere aut faſce aliquem levare. *pepiumautulan*, non poſſum dormire, ſomnum capere. v. Baldiv. c. 5.

282. 9no. Quando utuntur Tranſitionibus, caſum verbo ordinarie anteponunt. E. g. *macun eluaeimi*, tibi dabo veſtem ſtragulam. *quine conue elueneu*, agnum mihi dedit, donavit, largitus eſt. 9.

283. 10mo. Verba motûs, quietis, &c. particulam *meu* v. *mo* poſtulant. E. g. *uno-men mapu mo*, ex Indorum Provinciis, finibus, territoriis redux ſum. *mlequen ruca mo*, ſum domi v. ſoleo eſſe domi, intra domeſticos parietes me contineo. *quimllúcanolu, laſquen mo quimai*, qui neſcit orare vadat

dat ad mare, vere temere te poteſt mare docere. *rupaian leuvu mo*, flumen trajiciam, traducam, tranſibo. *gemen cara mo*, fui in urbe. *uan Arauco* v. *Arauco mo*, ibo Araucum. *aldùnman Penco v. Penco mo*, multum v. multo tempore Pencopoli, ſive in Portu, urbe, civitate Conceptionis me detinui, moratus ſum. *lagmHuacamei Colue* v. *Colue mo*, ivit in *Colue* ad occidendum vaccas. *miaullen Huaïquilafquen*, inviſi, ſalutavi *Huaquilaf. Tuutun Maripillan mo*, in regreſſu, reditu, rediens *Maripilo* bene precatus ſum. *vudutuquei pulelvun*, in campo aucupio perdicum indulget, perdices inſe&atur, perdicibus inſectandis, capiendis intentus eſt. *umautuquei pulemu*, in ſylva ſomnum capit, edormit crapulam, ſomno ſepultus jacet. *ŋami pu rulu*, errat, oberrat in æquore campi. *anùlen pu ktal*, ſedeo ad ignem. *utuan pu ruca*, redibo domum. *villchi che ŋi mlen mo gellei cutancaquechi mogen*, quo quo te vertas omnia plena malis, intus pugnæ, foris timores. *iebigè mencun ta ŋi elupuam mo*, porta noſtras ſarcinas, impedimenta noſtra ad hoſpitium, diverſorium, cubiculum. *Igleſia ta ŋi elgeal mo rgalgean*, in loco, ubi fabricandum eſt templum, ſepeliri, ſepulturæ mandari volo. *elmeaimi cachal ta ŋi catumamllmeal mo*, ſecurim, ubi ſecaturus, cæſurus, fiſſurus ſum ligna, portabis, pones,

relin-

relinques. *umautumeaimi mo*, ubi cubitum, dormitum ibis. *lagmgei mo*, ubi occiſus eſt. *ta in conigen quine tecan rume pulelai ta in eltun mo*, ab incunabulis ſepulchrum vix paſſu diſtat. *ùcan antù mo quine uùnman gelai Borobue mo Tolten cùtu*, Tempore æſtivo Boroâ Toltenum uſque eſt iter integræ diei. *cùla uùnmangei Puren mo Penco mo*, Pureno eunti Pencopolim, ſive ad civitatem Conceptionis, ad minimum iter integri tridui eſt conficiendum. *rupaimi mo*, ibi ubi tranſiſti. *Señor JESU Chriſto lauyei Jeruſalem pigeluchi cara mo ta in buerilcan ni vla, vei ni pllù naûuyei minu Tue meu montuam deſtuqueluchi pu pllù, vei meu getuupai praiam buenu mapu meu*, Dominus JESUS Chriſtus mortuus eſt Hieroſolymis pro peccatis noſtris : Ipſius anima deſcendit ad inferos ad liberandum animas detentas in lymbo : inde redux reuniens ſe corpori, hoc revixit unà cum anima aſcenſurum in cœlum.

284. 11mo. Ad Interrogationes. E.g. *inei?* quis eſt, non reſpondent *inche gen*, *Pedro gei*, &c. ſed *inche* 30.

285. 12mo. Abſtracta fiunt per Verbum *gen* additum adjectivis vel Subſtantivis. E.g. *cùmegen*, bonitas. *apogen*, ſublimitas, celſitudo, ſummus honor, ſuprema poteſtas. Et NB. quod in idiomate Chileno fiunt ab-

ſtracta

ſtracta uſque adeo de Pronominibus ac Nominibus propriis e. g. *inchegen* , *eimigen*, *Pedrogen*, &c... Petreitas. Poſſuntque abſtracta variari tribus modis. 1) addendo *gen* invariabile. 2) Dum ſignificatur perſona determinata, quæ habeat adjunctam particulam perſonæ, verbum *gen* mutari poteſt vel in Participium, e. g. *ni nuagen*, *ni nuagelu*, ſua nequitia, ſuum ſcelus, ſua fraus, ſuus dolus, ſuum flagitium; vel in Tempus, quem ſenſus popoſcerit. E. g. *mi ulmengen*, *mi ulmengeimi*, tua celſitudo, dominatio, generoſitas, &c. 3) Per ſingula ſingulorum modorum, (prout verus ſenſus poſtulat) Tempora. E. g. *mi ulmengen*, *mi ulmengebun*, *mi ulmengeam*, &c. Et cum Negatione. E. g *mi cùmegenon mi curegenoel*, &c. Quandoquidem non es bonus, non es junctus, ligatus vinculo matrimonii, uxorem non habes. NB. 2do. Hæc abſtracta non eſſe tertiæ perſonæ, ſed quam indicat, quæ adjungitur, particula. E. g. *mi Patirugen-vemabuimi cam chi?* Tua Paternitas hoc faceret. Sic dicitur etiam juxta dicta ſuperius N. 92. 85. *Tuyupiuque*, lætitia cordis. *conute*, frigus quod intravit 92. *gen* præpoſitum ſubſtantivo, Dominum ſignat. E. g. *gen ruca*, Paterfamilias. *gen mapu*, Dominus Territorii. *gen cahuin*, Hoſpes. *gen chillca*, poſſeſſor libri. *gen prun*, choragus. *gen duamgeimi*,

geimi, es tui liberi arbitrii, tui juris. *elmetubige gen te mo*, porta illud ſuo domino. *unoltubige gen macun mo*, hanc veſtem ſtragulam ſuo domino reſtitue, reddas. *inche gen ovicha gen*, ad me hæ oves ſpectant, pertinent. En totam ferme ſyntaxin in media philura!

286. CAPUT IX.
DE ADVERBIIS.

Dicturus de Adverbiis caput hoc in tres divido Paragraphos. Primus dabit regulas adverbia formandi. 2dus tractabit de Adverbiis reſpondentibus Linguæ latinæ. 3tius de Adverbiis idiomati Chileno propriis.

287. § 1. Regulæ formandi Adverbia.

1mo. Componendo Nomina vel Verba cum particula *nma* 211. fiunt Adverbia Temporis, Quantitatis, aliaque, prout fuerit Nominis vel Verbi ſignificatio. Notandum autem quod ſingulæ voces quæ in *nma* finiunt, habere poſſint ſignificationes omnino tres. 1ma, ſi componuntur cum Verbo, ſunt pars Verbi; ſi cum Nomine, ſunt pars nominis. 2da, quando junguntur cum ſubſtantivo, extra compoſitionem ſupplent pro adjectivis. 3tia, ſi ponuntur ſola, erunt Nomina ſubſtantiva & ſimul Adverbia, prout libuerit. E. p. *aldùnma*, jam dudum, jam pridem:

pridem: item qui moratur, cunctatur, cunctantius agit, moras nectit, moram facit, tardius res, conſilia expedit. Ita *picbinma*, *chumtnma*, *ventenma*, *munanma*, quæ omnia applicantur ad tempus, locum, ac quantitatem ſignificandam. 543. Adverbia hujus terminationis, quæ derivantur a Verbis vel Nominibus, eorundem ſignificationem aſſumunt. E g. *tacun*, cooperio. *tacunma*, occulte. *tafn*, convenire, confluere, uniri. *tafma* v. *chafma*, unà, ſimul NB. quando *tafma* v. *chafma* derivatur a *tafn*, erit ſcribendum & pronuntiandum vel cum *f* aut *v* conſonante, vel cum *b*: ne confundatur cum *tauma* v. *chauma*, luſcus.

2do. Addendo aliquibus adverbiis loci particulam *pa* 213. ſignificant cis v. ex hac parte illius quod nomen indicat. E. g. *Huente pa*, ſuperius, ſupra ex hac parte. *minupa*, interius ex hac parte. *punpa*, idem. *huecunpa*, foris ex hac parte. *pa* nonnunquam etiam annectitur Nominibus. E. g. *lom*, prærupta montis. *lompa*, ex hac parte præruptorum. *nopa*, ex hac parte aquæ, viæ, & ſic de reliquis. Adverbia habentia annexum *me* non obſervavi alia, quam *nome*, ultra v. trans flumen, ex altera parte fluminis vel viæ, & *naume*, inferius ex altera parte.

3tio.

3tio. Jungendo numeris cardinalibus; item adverbiis quantitatem indicantibus e. g. *chumtn*, *ventn* particulam *chi*, dicent illud, quod numerus vel dicta adverbia exponunt, tot contigiſſe vicibus. E. g. *quinechi*, una vice. *epuchi*, duabus vicibus. *mivuchi*, quoties. *aldùchi*, ſæpe, ſæpiſſime. *ventenchi*, toties. 547. 278:6.

4to. Si numeris cardinalibus addis particulam *hue*, fient adverbia temporis futuri ſignificantia quando vel poſt quot dies. *Epuhue*, poſt duos dies, poſt biduum, perendie. *cayuhue*, poſt ſex. *munahue*, poſt paucos. Non dicitur *quinehue*, poſt unum diem, ſed *uùle*, cras. Iisdem ſi in fine addas *mo*, tempus præteritum oſtendent. E g. *epuhue mo*, intra biduum, nudius tertius. *cúlahue mo*, nudius quartus. *melihue mo*, nudius quintus, &c. *munahue mo*, paucis abhinc diebus. Nec dicunt *quinehue mo*, ſed *uùia*, heri. Aliquoties *mo* ſuperaddunt *m* 210. dicendo *epuhuemom*, *cùlahuemom*. Verùm tunc eſt Verbum, non Adverbium. 210.

5to. Ex omnibus Partibus Orationis formantur adverbia addendo in fine *gechi* vel *quechi*, quæ qualitatem Nominis aut Verbi proprie manifeſtant: Verbis tamen ultimum *n* eſt auferendum. E. g. *lefn*, currere. *lefquechi*, curſim, cito. *praquechi*, ſurſum, de

pran,

pran, aſcendo. *Maripillanquechi*, ita ut *Maripil. tehuaquechi*, inſtar canis. Ipſa adeo adverbia addito *quechi* v. *gechi* erunt adverbia duplici titulo. E. g. *chemquechi?* qua ratione. *muchaiquechi*, quam primum. *vaquechi*, ſic, ita, hoc modo, in hunc modum, hac ratione. *veiquechi*, illo modo. Adverbia in *gechi* fiunt negativa ponendo *no* ante *chi*. *elugenochi*, *elunochi*, &c *lefnochi*, *lefnoquechi*, *pranoquechi*, *pranochi*, *chemnochi*, *genochi*. P. Baldivia notat, quod particula *quechi* adhibeatur iis, quæ in *a* deſinunt; cæteris autem poſtponatur *gechi*, at uſus eſt, quod apponantur promiſcue *gechi* v. *quechi*, ſolum in duobus adverbiis *chumgechi* & *vamgechi* eſt frequentius *gechi*.

6to. Addita particula *tu* 1) Nominibus numeralibus notat vices, ut ſupra diximus de *chi*. E. g. *quinetu*, una vice. *eputu*, duabus vicibus. *eputu pinomi tva*, bis matrimonio conjunctus eſt. His adverbiis ſolent horas numerare. *quinetu*, hora prima. *eputu*, ſecunda, &c. *eputu mo*, poſt duas horas. 2) additur adverbiis. *huecuntu*, a foris. *minutu*, intus. *huenutu*, ſuperius. *taftu*, coram. *mutu*, certo, absque dubio.

288. §. 2 De adverbiis, quæ adverbiis latinis reſpondent.

Duo hæc Lingua habet Adverbia, quæ

ad negative reſpondendum ſerviant nempe *mu* & *no:* aliqui dicunt *no* cum n; alii cum *n.* Diſtinguitur hoc *no* a *no* verborum, nam hoc ingeritur ipſis verbis ac ſolum verba negat. *no* autem de quo loquimur, eſt extra compoſitionem, negatque exceptis verbis omnes orationis partes: Verba autem, ut diximus 105. habent ad negandum ſuas proprias particulas *la*, *qui*, *no* Ponitur iſtud *no* omnino in fine, immediate poſt totam orationem. E. g. *Inche no*, ego non. Quoties ſunt ſimul & adjectivum & ſubſtantivum; *no* poni poterit v. in fine, v. inter adject. & ſubſtant. E. g. *cùme che no*, v. *cúme no che.* idem eſt de Nominibus numeralibus, quando concurrunt cum *mita* vel *mel.* E. g *aldù no mita*, v. *aldù mita no. quinelque mel no*, v. *quinelque no mel.* Idem eſt de Nominibus quæ adverbium comitantur. E. g. *cuchillo rume no*, v. *cuchillo no rume.* Tantummodo quando comitantur *ple* vel mo, *no* poſtponetur. *inche mo no*, *vaple no. no* non ſolum in reſponſionibus, ſed etiam in interrogationibus adhibetur. E. g. *vei no cam?* nunquid ita? *eimi no?* nonne tu? NB. ingens diſcrimen inter *no* adverbium negativum, & inter *no* ſuperlativum. 271. 272. nam alterum negat, affirmat augetque alterum: dignoſcuntur autem quod *no* ſuperlativum ſemper tam verbum, quam reliquas orationis partes antecedat, contra *no* negativum poſtponatur.

Num *no* negativum habeat eandem originem ſeu Etymologiam, quam *no* ſuperlativum, quod oritur a verbo *non*, vincere. Grammatici certant, & adhuc ſub judice lis eſt. 115. 116. 117.

2do. *Mu* quoque idem eſt, quod latine non. Quando eſt adverbium negativum, ſemper vult eſſe ſolum, nec alios comites admittit, quam unum ex his tribus: *ca*, *mai*, *ula*, qui ſolent eſſe ſui pediſſequi. E. g. *mu ca*, non; & eſt cum imperio, ſignumque ſuperioritatis. *mu mai*, non, eſtque urbanitatis, obſervantiæ & reverentiæ ſignum. *mu ula*, nequaquam, minime, neutiquam, nullatenus. Adverbia *ca* & *mai* affirmativa nihil officiunt *mu* negativo, potius ejus negationem approbant, confirmant, decernunt. Quoties *mu* vel Nomen, vel Verbum vel alteram orationis partem præcedit; idem erit quod *aldù*, multum. E. g. *mu quimi*, ſcit multum. *mu quimlai*, non eſt valde verſatus, peritus, intelligens. *mu huentu*, ad multa aptus, idoneus. *mu che*, nobilis, præclarus, ad multa magnaque natus. cum *mu* non raro ſe jungit *tu*, & tunc ſignificat 1) utique. *mutu vei pilelen*, ne omittas rògo dicere; non committas, ut deſis. 2do. ſupra. *mutu mamll mo*, ſupra ſcamnum. 3) intus. *mutu cara mo*, intra urbem, in medio civitatis. 4) eſt exaggeratio. E. g. *mutu quin-*

tuleſaeimi , inquiram ſedulo, omni ſtudio ac diligentia, rem indagabo etiam atque etiam, iterum iterumque, magnopere, majorem in modum. 5) Certe, profecto, hercle: *mutu quimbin*, certiſſime ſcio, ita medius fidius, ita me hercle geſta res eſt. 115. 116. 117. 226. 271. 272.

3tio. Adverbia, quibus affirmative reſpondemus, dividuntur bifariam, nam quædam ſunt mere affirmativa, alia vero & affirmant, & confirmant ſententiam. Inter mere affirmativa præcipuum eſt *mai* uſitatum in Miſſionibus; *emai* in *Chiloe* & inter *Huilliches*: Jacobopoli dicunt *ca*; nonnulli *ea*, mulieres pronuntiant *he! ha!* cum quadam modulatiuncula, & nonnunquam *hu* clauſis dentibus.

4to. Confirmativa numerantur quam plurima. En turbam: *lle*, *llechi*, *veille*, *vei llechi*, *vei lle ve*, *vei lle ga*, *vei ca*, *vei caba*, *vei ve*, *vei que*, *vei mai*, *vei cacha*, *veibuel*, *vei no cam chi*, *gatu*, *vei gatu*, *leù*. His confirmativis utuntur in ſuis Dialogis, ſeu, ut vocant, Parlamentis: & quoties alter qui loquitur, concludit aliquam periodum, alter qui audit, ipſius dicta vel aliquo ex præcedentibus, vel ex ſequentibus adverbiis confirmat. 116. Adverbium *gatu* ſolet poni vel poſt *vei*, vel poſt verbum, vel quid ſimile. Etiam

adhi-

adhibent *mupin*, adverbialiter. Item dicunt *mupimi*, verum, veriſſimum dicis. *ca* nunquam ponitur ſolum, ſed poſt aliquam orationis partem.

5to. His Adverbiis addi poſſunt formulæ jurandi, quæ conſiſtunt in hac particula *ſm* v. *xm*. Interrogant igitur: *inei ſm?* per cujus vitam juras? & jurans reſpondet: *Pai ſm papai ſm*, *nuque ſm*, per matris vitam. *chao ſm*, per patrem. *inche ſm*, per me ipſum. &c. & hic eſt modus jurandi verbo vel expreſſis verbis At etiam facto & opere jurant V. *mancuù uln.* 774.

6to. Adverbia dubitativa ſunt *chei*, *chemai*, forſan, forſitan. At nunquam ponuntur ſola, ſed ſemper comitantur vel verbum, vel aliam partem orationis. E. g. *vei chei*, eſtne idem, ille. *eimi chemai*, esne tu. Quandoque componuntur cum particula *chu*. E. g. *chuchei*, *chuchemai*, ſum neſcius. At tunc aliquo modo peccant contra regulas urbanitatis ac debitæ obſervantiæ. *chuchei*, unde hoc ſciam, neſcio. *chuchemai*, quid hoc ad me? num ego... Dicitur etiam *tume*, *tumechi*, forte, fortaſſe. *Huilliches* pro *chei* dicunt *pei*, item *Chilli*, utuntur etiam *gepei* adverbialiter, & tunc eſt idem quod *chei* 214. *Chei* annexum adverbiis tempus indicantibus notat ironiam. E. g. *ahuechi*, tempus

 lon-

longum incertumque ironice. *ahuechi peuain*, in altera vita v. DEUS novit, quando iterum nos videbimus; ſed ironice: nam verus ſenſus eſt, mox ſe viſuros iterum. *chai chei* v. *chaichi: chaichei gebui veichi dgu*, ſic erat olim, ante annos aliquot, ironice, vel etiam absque ironia. *ahue vemaimi chei?* an facies ſtatim? *chai chei vemán*, fortaſſe ſtatim faciam.

7mo. Adverbia Temporis ſunt quæ fiunt per *hue* & *nma*. 287.:4. Reliqua quæ tempus indeterminatum ſignificant, ſunt *chuml*, quando. 226. 227. In *Picun mapu*, dicunt *chugl. chuml ula*, quouſque tandem. *veichi*, tunc: in *Picun mapu: veicùl*. Hoc *veichi*, mox, ſtatim, refertur ad tempus & præſens & præteritum, & futurum. In âliis locis pro *veichi* dicunt *muna*. *veichi acutuimi quimbin*, mox atque veniſti, ſcivi de adventu tuo. *moll*, ſemper. alii dicunt *mgenque* v. *mgenquechi*: at *moll* cum *gen*, *iaun*, *miaun*, eſt eſſe nudum.

8vo. Tempus determinatum indicant *tai*, *chai*, *mutai*, *muchai*, jam, nunc modo. applicanturque tempori tam præterito, quam futuro. *chai tuun*, nunc exivi. *tai acutuan*, mox redibo. *culai*, dudum. *ado*, jam, nunc, modo. *pichi ado*, *pichi mutai*, paulo ante, paulo poſt. Singulis his adverbiis jungi poteſt

ula:

ula: ſignificabuntque tempus præteritum & futurum E. g. *chai ula*, paulo ante, paulo poſt. *veula*, nunc. *munahue* v *muna*, modo, haud ita pridem. *muna acullebuin*, *eimi tuuimi*, paulo ante quam veniremus, tu exiviſti.

9no. Ante, quando eſt adverbium Temporis: *huema*, *peuçachi*, *penchu*, quamvis *penchu* ſit etiam adverbium ordinis de *penchu* & *huema* formantur verba *huemaln*, *penchuln*, incipere; primum eſſe. *ula*, poſt, poſtea. *ula cupaian* v. *cupaian ula*, veniam poſtea.

10mo. *uùia*, heri. *ule* v. *uùle*, cras. *tafuuia*, veſperi, veſpere. Hodie, ſi intelligatur dies viginti quatuor horarum, proprie non datur, per Periphraſin *vachi antù* vel *chai*, *tai*. 540. 541.

11. *Cagechi* adverbium numerale, ſignificat iterum, at adverbium temporis, ſonat alia vice, alio tempore, & applicatur tam tempori præterito quam futuro. Item dicitur & ſolum, & cum *ula* *Mel* ſignificat & numerum & tempus. *quinelque*, aliquoties. *quinemel*, ſemel. *ca mel*, alias: Tempus remotum ſive præteritum, ſive futurum, ordinarie unius anni. *camel lai*, obiit anno præterito. *camel cupatuan*, redibo anno ſequente. Quando volunt enuntiare multos

annos, anteponunt adverbium *mu*: *mu camel lai*, ante multos annos, multis abhinc annis eſt mortuus. *cuivi*, olim, antiquitus, quondam. *tute*, opportune, tempeſtive, in tempore. Et inde derivantur *tuten*, *tuteln*: in tempore venire. *tenn*, idem.

12. Adverbia loci. *Va meu*, *va mo*, hic, hac, huc: in Miſſionibus dicunt etiam *vau*: in *Chiloë tivu*. *Vei mo*, *vei meu*, ibi, eo, illuc. *teye mo*, *teye meu*, *teyeu*, *eieu*, 102. illic, illuc. *eieu* etiam ſumitur pro tempore remoto. *eieu peuain em*, poſt aliquot tempus, menſes nos videbimus. 290: 22 *cheu?* ubi, quo, unde? ſemper interrogando. *cheu rume*, ubivis, ubilibet, ubique. *cheu no* v. *cheu rume no*, *cheuchi*, *cheuchei*, *cheuche mai*, neſcio ubi, quo, unde. Huc etiam pertinent præpoſitiones ſignificantes locum ſi fiant adverbia. 290: 5.

13. Adverbia Interrogandi. *Chem*, quid? 266. 267. in *Chiloë* dicunt *chuven*. jungitur cum Nominibus, Verbis, &c. *chem tva?* quid hoc. *chem dgu gei?* quid novi? quid rei? quid eſt negotii? Pro *chemn* in *Chiloë* dicunt *chemon* de *chemo* nomen rei indeterminatæ. *chuchi*, qualis? *chuchi rpù*, quæ via? *chumam* v. *chumal*, quid, ad quid, quo, quem in finem, quam ob rem, cauſam. In *Chiloë*: *chumiam*, *chumial*, *chumabum*, *chuabuel*;

abuel; at iſta ſunt Participia, Gerundia & Aoriſti Verbi *chumn. chem mo*, cur, quare. *chumgelu, chumgechi?* quomodo. *chem ni vla*, pro quo? propter quid? cujus amore, cauſa? *inei ni vla?* propter quem. *DIOS ni vla*, propter DEUM. *eimi ni vla*, propter te: ita ut *vla* ſemper habeat ſecum vel rem, vel perſonam, vel particulam perſonæ, excepto ſolo *quinevla*, ſtatim, illico, quam primum. *quine vla amoin*, eamus, properemus, non moremur diutius. æquivalet *uno*. 230. *cam*, an, num: *chem cam?* quid, quid ergo, quid enim. *chem cam tpuabuen chei*, quid igitur? egone abs te vapularem? *cam* ordinarie habet adjunctum *ve* vel *chi*.

14. Adverbia demonſtrativa, quæ reſpondeant à En, ecce! hæc Lingua non habet: ſupplentur autem per Pronomina. E. g. *va llechi, tva llechi!* Ecce iſte eſt. Quando aliquid volunt monſtrare vel oſtendere aut interrogando vel confirmando, dicunt *vei tva, vei tvei.* Etiam utuntur Prænominibus demonſtrativis vel ſolis vel duplicatis. *Teye*, v. *teye teye*, ecce illic eſt. *tva* v. *tva tva*, en hic eſt *vei* v. *tvei*, v. *tvei tvei*, ille eſt. Quando adhibenda ſunt Nomina propria vel appellativa, Pronomina Nominibus jungantur. *Tva Huaiquilafquen*, en *Huaiquilaf. Teye Huanquelonco*, ecce *Huanquel.* At ſi fuerit aliquod ex Pronominibus primitivis, non

ponentur dicta Pronomina, ſed verbale *mlen* cum particula perſonæ. *Tva ta in mlen*, ecce adſumus. Idem fiet in primo loquendi modo. *Teye ni mlen*, ecce ipſum. 20. 23.

15. Adverbia motûs *matu*, *arol*, *ahue*, *geni*: feſtinanter, celeriter, propere, præpropere. De his fiunt Verba vel addendo *n* ſolum, vel unà cum *l*. *ahuelaimi*, non feſtinas, properas, acceleras. *ahuelbige*, urge illum, inſta illi. *arol lan*, mors repentina, ſubitanea. *mancha*, *allhue*, *nochi* v. *nochiquechi*, *allhuequechi*, *manchaquechi*, paulatim, ſenſim, placide. Adverbia *mancha*, *allhue*, *nochi* nunquam reperiuntur ſola, ſed vel duplicata, vel cum particula *quechi*. E. g. *mancha mancha*, *allhue allhue*, *manchaquechi*, *allhuequechi*: ſenſim, lente, feſtina lente: at cum verbis, utroque modo poni poſſunt. De his adverbiis cum particula *ca* formantur verba. 192. E. g. *nochican*, *allhuecan*, lente procedere.

16. Adverbia qualitatis quæ reſpondeant Latinis in *ò* & *è* ſecundæ declinationis. E g. certò, certè, ſanctè, juſtè, rectè, &c. item in *er* aut *è* tertiæ declinationis. E. g. facilè, faciliter, difficile, difficiliter, &c. formantur in Chilenſi Idiomate non ſolum per adjectiva, verum etiam per ſubſtantiva, verba & adverbia ut dictum 287: 5. addendo *gechi* v.

quechi.

quechi. E. g. *cùmequechi*, bene. *hueraquechi*, male, *leûquechi*, certo.

17. Numeralia ſunt *mivuchi?* quoties. *aldùchi*, ſæpe. At NB *pichichi*, non eſt in uſu, ſed ejus loco dicitur *aldùchi no*, raro. *quine mita*, ſemel, una vice. *mari mita*, decies. *pataca mita*, centies. *huaranca mita*, millies *quinelque mita*, *quinelquemel*, *geûumel*, aliquoties: *pichi mita*, non dicitur. Ut fiant negativa, additur *no* vel in fine vel in medio. *Epu mita no* v. *epu no mita*, bis non, haud bis. *quinelque mel no*, v. *quinelque no mel*, non ſemel. *aldùchi no*, *aldù no mita*, non ſæpe. *ca mita*, iterum. *ulcatuge* v. *ca mita ulcage*, canta iterum. *Marichi* ſignificat 1mo. decies. 2do. eſt numerus determinatus pro indeterminato & confuſo. E. g. *marichi vei pibin*, illi dixi ſexcenties, plus millies, pro ſæpiſſime illum monui. 3tio. ſignificat propoſitum firmum & ſeriam voluntatem faciendi aliquid vel non faciendi. *marichi aiúlan*, nolo, nec perficiet, quamvis maxime inſtet, urgeat, conetur, ut faciam. *marichi vei pile*, *vemlabin*, quamvis centies, millies jubeat, mandet, imperet, non faciam. *marichi lali rume*, *Patiru getulaian*, citius mihi vitam extorſerint, quam Religioſum efficiant. NB. Diſcrimen inter *mita* & *mel*. *Mita*, quod eſt mutuatum a Lingua *Quichua* ſeu Peruviana; ſolum numerat vices præſcin-

ſcindendo a tempore, ſed *mel* applicatur ad ſignificandum tam numerum quam tempus, ſeu in quot occaſionibus. *quine mel*, ſemel, in una occaſione. *epumel*, bis, in duabus occaſionibus.

18. Hæ dictiones: prima, ſecunda, tertia, &c. vice, vertuntur ut videre eſt in exemplis. 1) *Veula amocaquen*, v. *veula ni amocaquen*, nunc prima vice iter facio. *tva ta ni eputun ta ni gicun*, nunc ſecunda vice mihi venam incidunt, ſecant, mihi ſanguinem ex brachio, pede, venis mittunt, detrahunt. *tva ta ni melitun ta mi pibin*, jam te admoneo quarta vice. 2) *nal quine mita*, prima vice. *nal epu mita*, ſecunda vice. *nal quine mita tubi*, *lagmeiu*, primo illum ictu, vulnere occidit, peremit, interfecit. 2) *cúlatu cudei*, *vill nambi ta ni cullin*, v. *ta ni cùlatun mo ta ni cuden*, &c. tertio luſu, ludo, luſione tertia omnia amiſit, omnium jacturam fecit, nihil illi reliquum fuit, omnibus eſt exutus. *cùlatu mo*, v. *cúlatun mo*, v. *cùlatugele*, *hueungei*, in tertio luſu conſiſtit victoria.

19. Hæ: hac vice, ab eo *v.* ex eo tempore ſic redduntur: *vachítu mo hueulaiaimi*, palmam hac vice non conſequeris, feres, lucraberis. *veichitu mo cunivalcaumecuùmeimi*, ex eo tempore omnia tua ad interitum vergunt.

20.

20. Adverbia bifariam, trifariam, multifariam, v. dupliciter, tripliciter, &c. explicantur 1mo addendo Nominibus numeralibus *ad* cum *gen*, vel commutando Nomina numeralia in verba. E. g. *epu ad gei ta mi pepium*, *v. epui ta ni ad ta mi pepium*, duplex eſt veſtis tua, v. veſtiris dupliciter. 2do. addendo *rume*. *epu rume pepium geimi*, idem. 3tio. mutando *rume* in participium, item addendo *quechi*: *epu rumequechi* v. *epu rumelu vembin*, duobus modis illud feci. *ca rumelu*, *ca rumequechi*, alio modo. *quinelque rumelu*, *rumequechi*, aliquo modo. *aldù rume*, *rumei*, *rumelu*, *rumequechi*, multifariam, multis modis. *aldù rnmequechi no*, paucis modis. NB. *rumelu* v. *rumen* cum Nominibus vel Adverbiis quantitatis quantitatem vel craſſitudinem indicat. E. g. *aldù rumelu* v. *rumei*, valde craſſus, pinguis, obeſus. *pichi rumelu*, *muna rumelu*. Item *ad* notat 1mo. conſanguinitatem. 503. 2do. mores bonos vel malos. *gelai ta ni ad vachi cahuellu*, hic equus non videtur malus. *epui ta ni ad*: ambidexter, duabus ſedet ſellis.

21. Adverbium negativum quod reſpondeat Latino *nè*, Lingua Chilena non habet, verum ſupplet particula *qui* cum ſuo Imperativo. E. g. ne feceris, noli facere. *vemquilmi*.

22. Adverbia ad reſpondendum quando quis vocatur, ſunt duo : *chem* & *ai*. Quidam rudes & inculti reſpondent *au!*

23. Adverbia Taxativa ſat, ſatis: ſunt duo. 1mo. *Vanten*, *venten*, & ſignificant 1mo. non plus, haud amplius: *venten*. *venten*. 2do. factum verbum eſt idem, quod ſatis eſt, ſufficit. *venteni*, *ventencai*, *ventenpe*. Et his vocibus utuntur ad ſedandas diſcordias, ad vagitum ſeu fletum infantis comprimendum. Item in menſuris, &c. item ſolet eſſe ultima clauſula in colloquiis, ac ultimum vale. *venteni*, *ventencai vachi dgu*. 2do. *mtn* quod ſonat ſatis, atque etiam ſolum, tantum. *eimi mtn*, tu ſolus. *quine mtn*, tantum unus. *ni mtn votm*, meus unicus filius. *Reche mtn mlei*, ſoli Indi adſunt. Hoc item adverbio ſuppletur nunquam, ſed tunc ponitur affirmative. *Tva ta ni mtn peun*, hac ſolum vice nos videmus. Suppletur etiam nunquam per particulam *hue* inſertam verbo negativo. *Vembuelaian*, non faciam impoſterum. Ex *venten* & *mtn* fiunt abſtracta *mtngen*, *ventengen*. *quimlan ta mn mtngen*, neſcio quot v. quot numero ſitis. *tva ta ni mtnhuen* v. *ta ni ventenhuen*, finis, non poſſum ultra, nihil ſupereſt, finita res eſt. *tva ni mtnn*, hoc poſſum prætereaque nihil. *cheu mtnaimi* v. *chem ta mi mtnal?* quouſque pervenies? *ta ni mtetun*, v. *mtetun* (ſolum) quouſque potero.

24.

24. Adverbia quantitatis indeterminatæ ſunt *chumtn*, quantum. *vanten* v. *venten*, tantum. Applicanturque tam quantitati continuæ quam diſcretæ. *chumteni* v *chumtn gei ta mi oviſa?* quot oves numeras? *chumteni vachi mamll?* quantum eſt hoc lignum. *mivúgei ta mi votm?* quot filios habes. *mu vutai*, eſt valde altus, magnus, procera ſtatura. *mu rumei*, craſſus, obeſus. Reliqua adverbia quantitatis tam continuæ quam diſcretæ ſunt *aldù*, *cad*, *cauchu*, multum. *Pichi* cum Nominibus ſubſtantivis eſt adjectivum parvus, cum verbis eſt adverbium parum. *pichin vinu*, parum vini, ubi parum eſt ſubſtantivum, uti *aldùn*, multum. Ex adverbiis fiunt verba *pichin*, parvum eſſe. *aldùn*, *cadn*, *cautùn*, *cauchùn*, multos eſſe. *cauchun* ſignificat etiam tranſire, jungiturque cum *pa*, *me*.

25. Magis reſpondet *iod*, *no*, *nochi*, *iom*, plus, amplius. Inde *iodn*, *non*, *iomn*. Adverbia comparativa fient anteponendo *iod* adverbiis finitis in *gechi* v *quechi*, *iod lefquechi*, currendo citius. *iod cùmequechi*, melius. Eodem modo formantur ſuperlativa anteponendo *marichi iod*, *marichi iod cùmequechi*, optime. Si ſuperlativa fuerint abſoluta, adverbia fient vel per *marichi* ſolum, E. g. *marichi cùmequechi*, optime; vel addendo *quechi* ſuperlativis abſolutis, quæ fiunt ex

ver-

verbalibus cum particula *ten. chovuntengechi* v. *chovuntenquechi*, negligentiſſime, omnino negligenter.

26. Quando Adverbia tantum, quantum ſunt relativa, fient 1mo per *uûaun* eſſe parem, æqualem. *uûaui* v *uyaugei ta mu quimneſtis* in litteris, ſcientia, doctrina pares. *uûaugei ta mi quimn, ta mi peni ta ni quimnon, mo* v. *egu* v. *uûauigu ta mi quimn, ta mi peni ta ni quimnon egu*, tantum tu es peritus, quantum ignarus eſt tuus frater.

27. Habet hæc Lingua quod reſpondeat quando interrogativo, nempe *chuml*, at non quando ſine interrogatione. hinc 1mo absque omni adverbio utuntur ſolo ſubjunctivo: *aculi v. acutuli*, quando adveni. 2do absque ſubjunctivo ſimpliciter E. g. *acui piru, inche mlelan va meu*, peſte graſſante, in omnesque ſæviente, ego aberam. 3tio. per gerundium Ablativi: *ni acuabuum v. ni acuabun mo*: quando erat venturus.

28. Adverbium Vix explicatur 1mo per *gechi*, at NB. quod *gechi* cum Nominibus eſt participium in *lu* e. g. *co gechi* id eſt *co gelu*: *gechi co*, id eſt *gelu co* 2do. ſignificatur per *huera v. hueraquechi. Huera mogen, hueraquechi mogen*, ægre vivo, vix reſpiro. 3tio. per *ape v. epe. ape acui, villtepelcaquebi ta ruca*, vix venit, quando totam

do

domum concitat. *epe tuui*, *v. ape tuulu lagm-mebi quine cunuval*, vix exivit, quando pau-perem vita exuit, privavit, de medio ſuſtu-lit, morte affecit. 83.

29. Adverbia hortativa ſunt 1mo. *ca*, quod ſemper poſtponitur, & ordinarie cum Futuro vel Imperativo: non imperat, ſed ſpiritus ac animos infundit. Cum reliquis Temporibus eſt adverbium confirmativum vel affirmativum. 2do. *ea.* at iſtud ex Lingua Hiſpana videtur accerſitum.

30. Potius quando ſequitur quam, red-ditur 1mo. per adverbium *iod* & verbum *cùmen*, quod fiet Participium, ſi ſenſus id poſtulet, & ſi ponendum fuerit in Præteri-to, etiam cum *mom. iod cùmeabui ta ni u-tuabuel, ta ni mlecatuabuel mo va meu*, po-tius abirem, quàm manerem hic. *iod cùmei ta ni ilomom, ta ni ichalluamom mo*, potius carnem, quam piſcem comedi. 2do. per *no. coſque iquellebin, ilon no*, potius pane, quam carne veſcor.

31. Jam jam: *ape* vel *epe. ape* v. *epe tana-naûai*, jam jam caſurus. 83.

32. Mox, ſtatim quando eſt ſolum, ver-titur per adverbia Temporis: at ſi jungitur atque ut, redditur 1mo. per *veichi*, *muchai*, v. *mutai.* Si ſenſus eſt de futuro, poterit

etiam fieri per præteritum ſubjunctivi: *veichi* v. *muchai acuai* v. *acule*, *deſtugeai*, mox ut venerit, conjicietur in vincula, in carcerem, manum illi injicient.

33. Eſt Regula univerſalis, quod quælibet pars orationis, ex qua poteſt fieri verbum, poſſit etiam eſſe adverbium aſſumendo *gechi* v. *quechi*, vel *n* auferendo, vel ponendo illud poſt *n* ultimum.

289. § 3. De Adverbiis propriis Linguæ Chilenæ.

1mo *Rume*. 224. 2do. *Calli*. 193. 3tio. *Re*. 222. 4to *Em*, *ema*. 200. 5to. *Ula*. 229. 6to. *Petu*. 215. 7mo. *Mari mari*, quod eſt adverbium uſitatiſſimum, ac ſignificationibus abundans, exundans, inundans.

Etymologia eſt ab adverbio *mari*, decem. unde *mari mari*, decies decem, & eſt modus aſſumptus a Lingua *Quíchua*: nam Indî Peruviani ſe invicem ſalutantes dicunt *chugca chugca*, quod ſonat decies decem. At in Lingua Indo-Chilenſi habet ſignificationem magis amplam: nam

1mo. Eſt Adverbium gratitudinis: nam quoties Indo-Chilenſi aliquid dono datur, vel aliud quodcunque præſtatur beneficium, reſpondet *mari mari*: ago & habeo gratias,

amo

amo te multum de tua liberalitate: charitate, diligentia, grata mihi ſemper erit tui doni, beneficii, munuſculi memoria. 2do. eſt formula ſalutandi, valedicendi, &c. nam in congreſſu & quoties ſalutant aut valedicunt, dicunt *mari mari:* ſalve, ſalve plurimum, ſalute te impertior, jubeo te ſalvere, bene vale, valete pariter omnes, opto tibi bonum diem, contingat tibi felix ſomnus, ſervet te DEUS: omnia hæc & alia ſimilia ſignificat *mari mari* Et reſpondens, etiam *mari mari* reſpondet; ſeu ſalve tantundem, & tu ſalve perpetuum; eandem tibi opto ſalutem, & ego viciſſim tibi bene precor; idem tibi opto, valebis tu quoque, &c. 3tio eſt adverbium obſecrationis. *mari mari Bùrenieen*, rogo, obſecro, obteſtor, manus ad te ſupplices tendo, per DEUM peto, ut mihi ignoſcas, veniam des, ne me rogantem ſupplicemque rejicias. 4to. mittendi ſalutem, &c. *aldù mari maribichi*, *ta ni mari mari eluabimi*, ſalutem ipſi a me dices multam, plurimam, ſalvere eum jubebis meis verbis, ſalutem illi rurſus a me nuncia, ſalvere illum quoque a me jubebis. 506. Ex *mari mari* fit verbum *mari marin* v. *marimariln*, ſignificat omnia quæ *marimari*. Quando mittunt ſalutem absque *pin*, dicunt: *aldù marimarilen* v. *aldù marimarilelaen:* At cum *pin: aldù mari maribichi pi*, *piabimi*, v. *aldù mari mari pieimu*, *piabimi*. 206. 244.

Adverbia Vocativa non habent niſi hoc unum *em:* at utuntur ſuo proprio invicem ſe vocandi modo. 1mo. Nominibus conſanguinitatis. 2do. terminis communibus cum variatione aliqua, aliiſque. E. g. Vocat filius matrem: *chacha.* patrem, *chachai*, *chai*, *zai.* Vetulas vocant *cui* pro *cuye.* Decrepitas *cuſe pllù*, anima vetus, ſenex. Fratres ac ſorores ſe vocant invicem. *llam*, pro *llamûen* v. *lamûen.* Viri ſe mutuo vocant *vùr*, terminus proprius *Huillichium.* Filii matres etiam *Papai*, *Pai* vocant: & Pater filias *ṇa* v. *ṇahu* pro *ṇahue.* Quando ſe appellant Nomine proprio, aut gradûs conſanguinitatis, addunt *cai.* E. g. *Ṇuque cai!* ô Mater! *Chao cai*, ô Pater! *Huinca cai*, ô Hipane! *Bernardo cai!* ô Bernarde, &c. 5.

290. CAPUT X.
DE PRÆPOSITIONIBUS.

1mo. A, ab. Præpoſitio vel poſtpoſitio (ne Inſtituamus quæſtionem de nomine) in Chilenſi Lingua magis uſitatata eſt *mo*, quæ etiam pronunciatur *mu* v. *meu*, & æquivalet quam plurimis præpoſitionibus latinis, ac pro iis abunde ſupplet. 1mo. pro a, ab. *cara mò*, ab urbe. 2do. è, ex. *lemu mo*, ex nemore. 3tio. in. *rulu mo*, in campo. 4to. de. *rou mo*, de ramis. 5to. pro. *eimi mo*, pro te. 6to. cum. *chao mo*, cum patre. 7mo. per.

lelvun

lelvun mo, per agros. 8vo. apud. *inche mo*, apud me. 9no. propter. *Huerilcan mo*,propter peccatum. 10mo. ad. *mapu mo*, ad regionem. 11mo. in. *charu mo*, in vas. 12mo. inter. *eimn mo*, inter vos. 13. erga. *DIOS mo*, erga DEUM. Præpoſitio *mo* etiam ſupplet pro *va mo* v. *vei mo*, jungiturque cum omnibus Perſonis modorum finitorum. *uquilmi mo*, pro *vei mo*, non eas illac, illic, illuc. Gaudent etiam figurâ Apoſiopeſeos tacendo vel omittendo nonnunquam *mo. inche gelai*, pro *inche mo gelai*, per me licet. 283.

2do. Absque, idem quod ſine; fit eodem modo. Addi poteſt, quod quando jungitur verbis abſolutis; non ſolum poteſt fieri per adverbia negativa, ſed etiam per Participium in *lu* negativum. E. g. *inolu uútaquelaimi rume*, nunquam exis, quin v. absque eo quod cibum v. potum ſumpſeris. *pinolu tuutui*, tacitus exivit. Quando intervenit Tranſitio primæ ad ſecundam vel ſecundæ ad primam, non fiet per ejusdem participia, uti fit per participia ad tertiam, ſed vel per Gerundium Ablativi. E. g. *utuimi ni pinoeùm*, me inſalutato abiviſti: vel per Tranſitiones modorum finitorum. *utuimi pilaen.*

3tio. Ante. 1mo. quando jungitur cum Nominibus Temporis, fit per adverbium

ape v. *epe*. *Ape quine cuyen acutun* v. *acutuan*, ante menſem veni v. veniam. *ape ragi antú laiai*, ante meridiem morietur. 2. quando habet annexum quam, fit cum *ula* poſtpoſitum ſubjunctivis negativis: *comúutunobilmi ula ta DIOS*, *piaulgeaimi*, antequam fruaris DEO, multa tibi ſunt perferenda.

4to. Clam. Quando eſt adverbium, & verbis jungitur, verti poteſt 1 per *vuri*. *vuri iei*, clam portavit. 2. per *llum*. *llum cupai*, venit clam. 3. per adverbia *llumquechi*, *elcagechi*. *elcagechi nuaiauquei*, clam, clanculum pergræcatur, ſcortatur, in luxu ac libidine ætatem agit. Si jungatur Nominibus, reddi poterit per eadem adverbia addendo *no* Nomini. *elcagechi ta ni chao tipapatui* v. *tipapatui quimnolu* v. *quimnoel ni chao*, clam patre, patre inſcio exivit, egreſſus eſt.

5to. Cis citra: trans, *nome*, *carcu*, cis, citra: *nopa*. quamvis *nopa* eſt proprie ex hac parte aquæ vel viæ: unde melius vertitur per particulam *pa* poſtpoſitam Nominibus. E. g. *mahuida pa*, citra montem. Quando citra eſt præpoſitio taxativa vel exceptiva, non fiet per *pa* ſed per no. *Vill toquiaimi*, *lagmn no*, ad omnia ſe extendet tua jurisdictio, citra mortem. 213. 287: 2.

6to. Contra. cum verbis intranſitivis, fit

per

per *mo.* *ùllculen eimi mo*, ſum iratus contra te. Cum verbis activis, 1. quando præcedit verbum, verbo *pra* inſerunt. *pipraeneu*, locutus eſt contra me. 2 anteponunt *Huera*, v. *hueranma*. *Huera* v. *hueranma pieneu*, contra me eſt locutus. *huera* v. *hueranma niemu*, eſt tuus contrarius. *gehuelai dgu inchiu mo*, nihil eſt nec contra me, nec contra te. *gehuei dgu inchiu mo*, adſunt quærelæ contra utrumque noſtrûm. *gehuelai dgu vachi huentu*, nihil contra hunc Indum opponunt, objiciunt. Contra, ſi ſignificat ex adverſo, e regione; *rito*, *rito inche* v *ni rito inche.*

7mo. Coram, ſuppletur 1. per *ina*, prope. *ina Pedro*, *Pedro ni ina: ina Pedro mo*, coram Petro. 2. per *ad: eimi mi ad mo*, coram te. 3. per *age. Apo ni age mo*, coram Gubernatore. 4 per *taſtu: taſtu inchiu* v. *inchin*, coram nobis.

8vo. Cum *egu* v. *mo. Chem mo* v. *chem egu rputibimi vachi mamll? cachal mo v. egu.* quo iſtrumento formâſti hoc lignum? ſecuri.

9no. Erga V. a, ab. Extra adverbium *huecun*; præpoſitio, ut in exemplis: *tutelai mi ta mi piel meu*, *vemn meu*, extra chorum ſaltas. *huedhued getui*, *v. huedhuedi*, *v.* *huedhuedtui*, inſanit, delipit, de poteſtate mentis abiit. *cageduamn*, *catúduamn*, ecſtaſin pati, animum rapi, abripi, abſorberi.

10. Infra. 1. *nau*, *nauple*, *naû mo*, *naû mo ple:* deorſum. 2. *minche*. *minche gilan* v. *naû gilan*, vadum inferius tranſire, ſuperare. *minche pmpùyal*, ſub axilla.

11. Inter. 1. *ragi v. ragin v. ragintu. ragi v. ragin puche v puche mo: v. ragin mo puche*, inter homines, in medio hominum. *ragin v. ragintu anuge*, ſede medius, in medio. 2. *uùdanmaumn*, dividite inter vos. *lagmuigu*, alter alterum occidit, mutuis vulneribus conciderunt. 3. Quando ſunt plures, qui ad aliquid faciendum concurrunt, & iſti plures ſunt ejusdem generis in illa linea, quam Nomen exprimit, tunc eleganter adhibetur Nomen illud genericum unà cum litera *u;* & factum verbale jungitur cum particula perſonæ reſpondente. E. g. *Ta in penium deumallein ruca*, nos fratres ſoli, v. nos fratres omnes ſimul v. unà domum hanc a fundamentis ad colophonem ereximus, vel (ut Hiſpani loquuntur) inter nos fratres perfecimus, perduximus. *ta in monmahueun*, inter nos conſanguineos. *ta ni malleun peniun eign cai*, inter patruos, fratresque. *ta in quine cheun*, inter nos qui ejusdem ſumus familiæ, domûs, vicinitatis, ordinis.

12. Intra, intro: *minu*, *puminu:* dicitur etiam *pu* ſolum. *pu mlei*, intus eſt. *pu ruca*, intra

intra domum. Inde *minutun*, *minuln*, intromittere.

13. Juxta, prope, quando eſt adverbium, *llecun*. Si diſtantia eſt parva, *ina*; inde *llecun*, *inan* E. g. *lleculei*, parum abeſt. *inapraquei*, accedit. *digelei*, eſt propinquum, proximum. *digelbige*, paululum illud remove. *deutumn* v. *pelolemn*, *aldù digelelai ta mn laial*, attendite & vigilate, quia mors appropinquat, nec longe abeſt hora, quæ vobis vitam finiet. Quando juxta eſt præpoſitio, verti poteſt 1. per *pu*: *anulen pu ktal*, ſedeo ad, prope, juxta ignem. 2 per *taf*, *taf leuvu*, v. *leuvu mo*, juxta fluvium. 3. *ina*. *ina leuvu*, v. *ina leuvu mo*, prope flumen. *eimi mi ina*, haud procul a te. *inaltu leuvu*, propter v. præter ripam.

14. Per. quando ſonat juramentum *ſm*; ſi obſecrationem *vla*. *DIOS ſm! DIOS ni vla*, per DEUM O. M. Si motivum, *mo*. *inche mulai*, v. *inche molai*, v. *inche molai ta mi umautual*, per me non ſtat, quin dormias: 4. 92. *inche uge pieimi*, per me licet, ut eas. 290: 1.

15. Poſt. 1. *Vuri*. *Vuri coyam*, *vuri coyam mo*, *vuri mo coyam*, poſt quercum. Ex *vuri* fit *vuritun*, ſequi, regredi. *vurilen*, ſtare retro, a tergo. *vurintun*, abdere ſe, ſe occultare, ſua tegere, celare, diſſimulare.

vu-

vurignen, fraus, dolus, perfidia. *vurignentun*, cretizare, vulpinare, fraudulenter agere. *vuri dgu*, res ſuſpecta. *vuri piel*, dicta in abſentia, a tergo. 2do. *inan. eimi inangeimi* v. *inaleimi*, tu ſequeris. 3tio *epugentu*, primus a primo. *cùlagentu*, primus a ſecundo. *meligentu*, primus a tertio, &c. *gelai ta mi elugeam* v *elugeal*, *inagechi acuimi*, v. *tutelpalaimi*, *tenpalaimi*, ſero venientibus oſſa. 4to. *Vuri ſan Cuan*, poſt feſtum ſancti Joannis. 5to. *rupan. rupale quine cùyen cupatuan*, redibo poſt menſem. 6to *nma. aldùnmamo*, poſt longum temporis intervallum. *pichinmamo*, ſtatim, poſt exiguum temporis. *rupal kdau*, poſt peracta negotia. *rupan umautun*, poſt ſomnum. *chillcatuli umautumen*, poſt ſtudium eo cubitum. *deuma ta mi imom rapituimi*, poſt menſam v. bene potus, vomuiſti.

16. Præter. 1. *re*, *mtn*. *Vill amomaripaiaign*; *re vùcha* v. *vùcha mtn amomaripalaiai*, omnes præter ſenes, exceptis ſenibus, precibus interſunto. v. 2. *vill amomaripaiaign*, *pu vùcha no*. 3. *oviſa nielan*, *mari mtn nien* v. *re mari nien*, non habeo oves præter decem. *chem cùmelcaeimu*, *re umautun cúmelcaqueimu*, nihil tibi prodeſt præter dormire. *chem rume dgu aiúquebi ta che*, *lan no*, v. *lan mtn aiùlabi*, omnia amant homines præter mortem. *vill rupaquei maputu dgu*,

DIOS

DIOS ni aiùgen no, v. *DIOS ni aiùgen mtn afrupalai*, omnia prætereunt præter amare DEUM. *villchi dgu mo cùmelcaqueimi*, *mi Miſſa picloel no*, v. *re mi Miſſa picloel mo cùmelcaquelaimi*, omnia facis ſatis bene, & ſatis accurate præter inſervire Miſſæ. V. niſi. 291.

17 Pro. *Challua eluabuen* v. *challua ni eluabubin*, *vilu eluuyeen*, mihi dediſti ſerpentem pro piſce. *Ta ni cùmegen mo bùrenieaein mo ta DIOS*, pro bonitate ſua miſerebitur noſtri DEUS, v. propter ſuam bonitatem. *mi pùtun mo allcù Miſſalaimi*, propter potum non interfuiſti Sacro. *DIOS ni vla*, propter DEUM. 290: 1.

18. Prope. V. juxta. Propter. v. pro. ſine. *inaduamnoquechi* v. *inaduamnochi notucaqueimi*, inattentus res proteris, obteris, conculcas, peſundas. *'ralli deumaimi caſcaman genolu*, v. *caſcaman no eimi*, absque eo quod ſit tui officii; nec ſis opifex lancem ex ligno formaſti. *quidu tùpubi ta ni peni*, *raquinobilu ta ni chao*, ſine v. absque reverentia erga patrem, fratrem ipſemet verberavit. *hueracagei raquigenolu*, injurioſe ac ſine omni reverentia tractatus, vexatus, exagitatus eſt. *huera dugucabimi mi huerilcanoeteu*, male eum verbis accepiſti ſine cauſa. *cahuellu genolu aldùnmalbin ta mi pemeabubin*,

bin, quod equo carerem tardius ad te viſendum acceſſi. *chum coſque catuabun* v. *chum catùcoſqueabun genochi cuchillo* v. *genochi cuchillo mo*, qua ratione panem ſcinderem absque cultro. *maldùtulaimi rume ta mi ial geno chadi*, non tangis ſine v. absque ſale cibum.

19. Sub. v. infra. 10. Super. *huente. Huente ktal miauquei*, multis calamitatibus exercetur, multas ærumnas ſuſtinet. *huente ktal umautuquei*, nullis periculis terretur. *huente glam temlaimi*, non es bene educatus, eruditus, inſtructus. *huente glam temmquebi ta ni puyall*: prolem ſuam, ſuos gnatos Chriſtianæ fidei rudimenta docet, urbanis moribus inſtruit, ad humanitatem informat. *duamtunmaeimi*, ſuper v. de te cogito. *huentelbin*, illud ſuperpoſui. *huente mlei*, *huente meſa*, ſupra ſtat, ſuper menſam.

20. Supra. 1mo. *Huenu*, quod plures habet ſignificationes, nam 1. cœlum, cœleſtesque regiones ſignificat. 2. cum n *huenu*, alicubi eſt magiſter. 3. ſurſum. 4. ſuper & ſupra, poniturque vel ſine præpoſitione, vel cum *mo* poſt nomen, v. cum *mo* ante nomen. E. g. *huenu pdll*, v. *huenu pdll mo*, v. *huenu mo pdll*, ſupra pavimentum. *plquituquilmi* huenu *mo*, v. *huenu ple*, ne cum Diis gigantum more pugnes, in cœlum ne expuas. *huente leuvu*, adverſo flumine. *huente* v. *huenteple*, ſupra.

21.

21. Tenus. 1. *ple. ancaple:* usque ad medietatem. *loncople*, uſque ad caput. 2. *cùtu*, *pel cútu*, collo tenus. 216.

22 Trans v. Cis, citra. Verſus. *laſquenple* v *laſquen mo ple* , verſus mare. *vaple*, *vamople*, *tva ple*, *tva mo ple*, huc, hac. *vei ple*, *tvei ple*, *vei mo ple*, *tvei mo ple*, illac, iſtac. *teyeple*, *teye mo ple*, illuc. *caple*, alio, non admittit *mo*, neque *vauple*, *teyeuple*, quia *vau* derivatur a *va meu*, & *teyeu* a *teye meu. quinenple:* ex una parte, verſus unam partem. *epunple*, verſus utramque partem. *villple*, ubique. *vachiple*, ex hac parte. NB. Huilliches dicunt *ple* pro *cai*, & *pùlcù coſque ple*, pro *pûlcu coſque cai*, panis & potus.

23. Uſque. 1mo. *cùtu. leuvu cùtu*, *leuvu mo cùtu.* uſque ad fluvium. *cùmebuelaian*, *lagmelmi cútu*, non ceſſabo, non deſinam, donec v. uſque dum te occidam. *eimi mo cùtu*, uſque ad locum, ubi ſtas. *inche ni mlen mo cùtu*, huc uſque ubi conſiſto, perſiſto. 2do. *ple.* V. Tenus.

291. CAPUT XI.
DE CONJUNCTIONIBUS.

1. Ac, atque, &, etiam: *cai:* hæc conjunctio *cai* ſuppletur 1mo. cum *buen.* E. g. *votmbuen*, pater & filius. *conibuen*, mater & filia. 204. 2do. cum *ple.* 290: 22. 3tio. per

ſilepſin

ſilepſin reducendo Nomina ſingularia copulata cum &, ad Numerum Pluralem. E. g. *eimi inchiu*, ego & tu, nos duo. *teye eimu*, tu & ille. *inchin*, ego & vos, vos & nos. 16. 18. 21. *Cai* quandoque eſt particula exornativa vocativa: *Chao cai!* o Pater. *Nuque cai!* o Mater! 289.

2do. Aut, vel, item ve encliticon. *chei*, *chemai*, *chilli*. *gepei*, *pei*. *Tva chei*, *teye chemai*, aut hoc aut illud. *cùmegetuai chei*, *cúme getulaiai chemai*, erit tempeſtas vel ſecunda vel adverſa, aut ſerena aut turbida. 288: 6.

3tio. At, attamen, ſed, tamen. 1. *no*, *mai*. *Vill huenequeign*, *inche mai no*, omnes furantur, at non ego. v. *inche mai* huenequelan. 2. *inei chillcatulai rume*, *inche mai chillcatuquen*, nemo ſtudet, at ego litteris navo operam; nemo eſt muſarum cultor, at ego ſum diſcendi cupidiſſimus; nullus ſe ad litterarum ſtudia refert, at ego totus in eo ſum, ut animum doctrina excolam. *quimlaimi pigeimi*, *eimi cagei ta mi duam*, dicunt te non intelligere: at tu optime ſcis, quo curſum dirigas, quam viam teneas, ſequaris. V. imo.

4to. Ergo, ideo, igitur. *Veimo: vei ni vla*, *DIOS ni piel raquilabimi*, *veimo albue ruca upe pigeaimi*, DEI mandata non ſervas, ergo condemnaberis. *raquilabimi ta mi to-*

quie-

quieteu, veimo tpuġeaimi, ſuperioribus obedientiam non præſtas, ideo vapulabis.

5to. Equidem, quidem. *mai. Inche mai DIOS ta ṅi piel inaituquebin*, equidem DEI mandata ſervo. item *veiṅġe mai*, fac ſis.

6to. Et, etiam V. ac, atque. Ideo V. ergo, quia. imo 1 *Huelu*, quod ſolet habere adjunctum *mai*, & interdum interponunt *que*. E. g. *huelumai*, *hueluquemai* Verum adverbium: non ſolum; in hoc idiomate omittitur. *chġarcubi*, *hueluquemai laġmtubi*, vulneravit, imo interfecit. *cúmeġei piġei*, *hueluquemai marichi iodi ta ṅi cùmen*, bonus imo optimus. *Huelu* etiam ſignificat: at, tamen, attamen. *vill alcùMiſſapaqueiġn*, *huelu eimi no*, v. *eimi huelu no*, omnes Sacro interſunt, attamen tu non. 2. *ina*, & eſt elegantius. *chġarcubi*, *ina laġmtubi*, illum primum vulneribus, demum morte mulctavit.

7mo. Ne. *cam. inche cam aiecahue ġen? inche aiecahue ġen cam chi?* Egone ſcurra. egone paraſitus? *ta ṅi umautunoabum*, *naṅpllmeuyei*, ne dormiret, ambulatum ivit.

8vo. Nec, neque. *rume*: *eimi rume no*, nec tu. *tva rume vemlaiabimi*, *tva cai vemlaiainſi*, nec hoc facies *inei rume inchiu*, neuter, nec ego nec tu. *inei rume eimu*, nec

tu

tu nec ille. *inei rume inchin*, neque iſti, neque nos. *inei rume Pedro Pablo eǥu quimChiliduǥuquelaimu*, neuter nec Petrus nec Paulus linguam Chilenſem callet. *ulaian mlecatulaian rume*, nec ibo, nec manebo.

9no. Niſi. *re, mtn. re eimi, eimi mtn*, nemo niſi tu. *re cofque pin*, panem ſolum poſtulo.

10. Quamquam, quamvis. *cùmeǥelu rume* v. *cùmelu rume, eimi chanapiuqueknolalimu ta mi chao*, quamvis bonus, Pater tuus ſua tibi arcana non pandit, non communicat, non patefacit, non manifeſtat.

11. Qua, quatenus, ſecundum quid. *mo* & faciendo ex nomine abſtractum: *ta mi mapucheǥen mo, ǥollirqueimi*, quà Indus potu te obruis, ingurgitas. *ta mi chumǥen mo vei piqueen, ta mi Patiruǥen mo chei, ta mi Huincaǥen mo chemai*, quatenus mihi hoc dicìs? quà Miſſionarius, an ut Hiſpanus? *ta ni allcùnon mo, rupalmavali ta ni rulmen*, quà ſurdo, ſurdaſtro, & quod graviter audit, illi ignoſcendum, danda venia eſt.

12. Quia. 1. *mo. mi laǥmbiel mo quine huentu, pltùlǥeaimi*, quia homini necem attuliſti, quod hominem vita privaſti, exuiſti, tu quoque ſuſpendio necaberis, vitam finies. *mi cûme cheǥen mo aiùeimi.* v. 2. *cume cheǥeimi*

geimi; veimo aiùeimi, quia es vir probus; mihi in delitiis es. Sed, verum, verum enim vero. *quimlaimi pigeimi*, *eimi mai cagei tami duam*, ſimplex appares, ſimplicitate cares.

13. Si. 1mo. cum ſubjunctivis; omittitur. *acule*, *nietuabimi*, eum ſi venerit, detine. *pebili lagmabin*, ſi viderem illum, trucidarem. *pebubili lagmabubin*, illum ſi offendiſſem, peremiſſem. 2do. *buerilcauyen chei* v. *tumechi buerilcauyen*, *bùreniemollechi*, ſi erravi, parcite.

14. Sic, ita. 1. *vamgechi*. *vamgechi uùdaqueimi buera lan!* ſiccine ſeparas amara mors. 2. *vem* v. *vam*. *vem niebige*, ſic, ita illud teneas. *vam amoge*, ſic, ita ambula. *inche vemgen*, ego ſum ita conſtitutus, hujus ſum ingenii. *eimi vemgelaimi*, ea tibi indoles non eſt. *vemgelai*, *gelai*, *gelai veichi dgu*, non eſt ut dicis, eſt falſum, falleris.

15. Sicut, ſicuti, velut, veluti ut, uti, 1mo. *vamgelu*. *Inche vemgelu*. *inche vemgechi*, ſicut ego 2do omittitur ſicut. E g. *ni amocan*, ſicut fecit iter. *ni piel*, ſicut dixit. *ni toquiel*, ſicut præcepit *mi vemeteu*, ſicut tibi fecit. 3tio. *eimi vemgelan*, non ſum ſicut tu, tui ingenii, tuæ indolis. *mi chao vemgeimi*, patri aſſimilis es, patrem ore, habitu, inceſſu refers, es patris viva effigies.

eimi vemgelu cúmei, eſt bonus ſicut tu. *eimi vemgelu quimn*, ſcio ſicut tu. *eimi vemgelu inche quimlan*, uti tu, ſic & ego ignarus ſum. *vamgechi eimi DIOS ſm pipraqueimi vamgechi inche amomaripaquen*, ſicut tu per Deum juras, ita ego illum meis precibus imploro, colo, invoco.

16. Tam. 1mo. ſi ſequitur ut: *venten* v. *vanten: vanten cùmei, inche quimlabin* v. *vanteni ta ni cùmen, inche quimquelabin*, tam bonus eſt, ut ego neſciam. 2do. ſi eſt admirativum, vertatur per *mu*, *aldù*, no. *no cúmei ta DIOS!* tam bonus DEUS! 3tio. ſi ſequitur quam: *uyaui ta iu cúmen*, Tu non es melior me, ſum tam bonus quam tu.

17 Vel. V. aut. velut, veluti, ut, uti. V. ſicut. Ut cauſale fit per Gerundium Accuſativi. E. g. *ni aiùam*, ut amem. *ni aiùabuam*, ut amarem, &c. 48. 66. 67. 2do. *aiùpaquen*, venio, ut amem. ut ut. *chuchi rume, chuchi rumegelu, chuchi rumegele, yaventulabin*, ut ut ſit, non reſpuam, non aſpernabor.

292. CAPUT XII.
DE INTERJECTIONIBUS.

Tribus modis Indi Chilenſes ſuos demonſtrant affectus. 1mo. voce & ſignis accommodatis affectui, quem ſignificare aut excitare

citare deſiderant: in duobus autem affecti-bus excitandis præcipue antecellunt. 1mo. in affectu triſtitiæ & commiſerationis, adeo graphice & proprias, & alienas calamitates deſcribunt. 2do. in amore & blandimentis. Tam blandi ſunt & blandiloqui, præſertim mulieres, quæ ut verborum concinnitatem & ornatum aucupentur, amoremque ſibi concilient, mirum quantopere ſuis diminutivis, aliisque orationis pigmentis pulcherrimum idioma corrumpant.

293. 2do. per Interjectiones. E. g. *tui*, *atùi*, *atùtùi!* vox ejus qui vapulat, doloris acerbitatem ſignificans. *achuchu!* indicans vehementiam frigoris. *tùtu*, ſignum iræ & contemptûs. *titi*, *titi cam!* injuriæ, cavillationis! *ùi ùi!* deſperationis. *ehu*, terror, horror, pavor. *veicu!* *ehu*, *ehuem*, admiratio. *Em!* afflictionis. *inche em!* o miſerum me! *ema*, *em*; amoris. *vot!* commoti, & obturbati animi. *ananai*, ſenſus doloris, dum jocantur & laſciviunt. *hue!* admirationis dum audiunt nova vel inaudita.

294. 3tio. per partes orationis vel ſolas vel compoſitas, ſic blandiuntur viris vocando ipſos *chachai*, *tai chai*, *zai*: mulieribus, *chacha*: externis, *nai*. Minantur dicendo *muchai!* ſubintelligitur: *peaimi* v. *penmuaimi*, v. *nacmaeimi*. Exprimunt exceſſum

 quan-

quantitatis 1mo. per *em! oviſa em!* ô ingens ovium multitudo. 2do. per geno, quod idem eſt quod *geno* ironice: geno *oviſa!* Deſperationem declarant per *laúnoabun: calli lachi*: utinam morerer. Triſtitiam: *cutantugen em!* affligor! quot me obruunt mala! *piaulgen em!* vexor, tribulor, exagitor. Imprecantur mulieres: *larumege, tanarumege.* Affectus deſiderii: *pulcu em!* utinam haberem ad bibendum. *miſqui iabun em!* mel percupio. Dolent abſentiam a Patria, vel a re aut Perſona amata. *ehu ca lihuen!* en aliud ſuſpirium. Ad conſolandum: *chumabui, chumgeabui!* quid agas? Jactantiæ: *calli* v. *calli mai!* exſpecta, videbis. item dicunt ironice *penmaulaiaimi mai!* nihil tibi mali accidat. Addunt nonnunquam Nomina Frater, amice, &c. *amoge, amoge peni, gelai!* canes vocant per *vachi vachi!* incitant per *toto* v. *to to!* cohibent per *chùchù.* Quando propellunt equos, mulas, vaccas, &c. clamant *ala ala!* v. *ale ale?* 506 508.

295. CAPUT XIII.

DE PARTICULIS EXPLETIVIS ET EXORNATIVIS.

Duplex eſt particularum exornativarum genus; nam quædam ipſis verbis inſeruntur, de quibus jam ſæpe facta mentio eſt. Aliæ autem ſunt extra compoſitionem, nec

ſunt pars orationis ſignificativa, ſed tantum exornativa, quamvis aliqui iis utantur non tam ad concinnitatem & elegantiam, quam ex uſu & conſuetudine. Sunt autem ſequentes:

1mo. *Cha* eſt mere exornativum, & ordinarie jungitur adverbio *ca.* E. g. *cacha*, & non cum alia voce aut dictione, & quidem ſolum: *cacha.* 662.

2do. *Chi.* 1. eſt idem quod *chei.* 2. eſt pars eſſentialis verborum in prima perſona Imperativi absque Tranſitione: & ſecundæ pluralis ad primam ſingularis cum Tranſitione. E. g. *eluchi*, *elumochi*, item in pronominibus demonſtrativis. E. g. *veichi*, *vachi.* item in adverbiis numericis *quinechi*, *epuchi*, &c. 3tio. eſt exornativum, concurritque cum quacunque orationis parte, præcipue cum participiis in *lu*, & adverbiis *cam*, *mai*, *lle*, &c.

3tio. g*a.* Quandoque eſt pars Nominis aut Verbi, & tunc eſt ſignificativum, non ex ſe, ſed ut unitum verbo. E. g. g*natu* v. g*atu.* profecto, me hercle. g*apin*, uxor more patriæ. g*acan*, haurire ſentinam. Exornativum, illud verbis aut Nominibus quandoque intercalant, præſertim in ſuis canticunculis. 411. Extra compoſitionem illud in ſuis Dialogis frequentant.

 4to.

4to. *ni.* hæc particula raro invenitur, & ſolum cum *ca.*

5to. *Po.* 217. *Que* extra compoſitionem & poſt adjectiva 1. æquivalet articulo Pluralis, ut dictum 10. 2do. poſitum poſt adverbia & pronomina, eſt particula exornativa. Item cum nominibus numeralibus cum *l* & ſine *l.* E. g. *quineque* v. *quinelque*, quidam: quamvis jure dubitetur, num hic ſit exornativum, an nota numeri Pluralis. 220.

6to. *Ta.* aliquoties eſt ſignificativum. 1. dum agit vices *chem*, atque ita illo utuntur, quando non ſatis audiunt, vel percipiunt, quod dicitur. 2do. quando diſcernit ac dividit vocem aliam ab alia: ſic adhibetur ante *in* E. g *inchin ta in*, nos: ut diſtinguatur ab *in*, edere, bibere. Cæterum quando eſt exornativum, eſt quo frequentius, & frequentiſſime utuntur, & quandoque ponunt in principio, quandoque in medio, vel fine. *nal ta tipan*, liber exeo.

7mo. *Va*, *ve* ſunt mere exornativa. *va* reperitur poſt *ca. vei cava* v. *caba. Ve* cum quacunque orationis parte, utrumque ſemper in fine.

8vo. Quædam orationis partes ſignificativæ, adhibentur quandoque ut non ſignificativæ, quamvis non communiter: ſuntque inſtar intercalarium. E. g. *vei ta*, *veimo*, *veimota*, *pichiga* v. *pchùga.*

CA-

295. CAPUT XIV.

Idiotiſmi ſeu modi loquendi Linguæ Indo-Chilenſi proprii.

Habet hæc, uti quæcunque alia Lingua ſuos proprios loquendi & explicandi modos, ſaltem apud Latinos, quod ſciam, non uſurpatos. E. g.

297. 1mo. In gravi dolore aut afflictione dicunt *ùdalei ni piuque*, cor meum eſt diviſum: & quando afflictio ceſſat, ac iterum ſunt contenti, utuntur hoc idiotiſmo: *núſtuletui ta ni piuque*, jam meum cor eſt iterum clauſum: latine, Tranſiit, qui animo hærebat infixus dolor. 460.

2do. Hanc phraſin latinam: hoc non ad me, ego in aliena me non intrudo; ego in officii mei regionibus me contineo; Lingua Chilena vertit: *conmpaquelan vachi dgu mo*, vel hoc idiotiſmo: *inche pivalan*. 527.

3tio. Hæc: quieſce, conquieſce, ad tranquillitatem animi redi, reddunt: *naûpape ta mi ùllcun, naûpape ta mi piuque*. 488.

4to. Dum latine dicitur venit hora, Chileni dicunt finita eſt. E. g. *deui ta in iabuel*, eſt hora prandendi, edendi, bibendi. 543.

5to. Latini dies, noctes Chileni numerant: *epu puni*, ante duos dies. *epu punai*, poſt biduum. 543.

6to. Latini anno dant menſes ſolares; Lunares Chileni. 543.

7mo. Apud Latinos aliud eſt comedere, bibere aliud: at apud Chilenſes eadem vox

in & edere ſignificat, & bibere. *ilan vinu*, non bibo vinum, quamquam non careant proprio verbo *pùtun*, bibere. 479.

8vo. *Chem crùf mlei*, *amoquei*, *miauquei*, quis ventus? quæ aura, quæ tempeſtas? 560.

9. *peeimi cupan*. venio ad te viſendum. 76. 79. 169.

10 *Lalcali* v. *laieli ta ni pinom*, mortua eſt ipſi uxor. 538.

11. *numùlulan*, olfactu non me percipio, non oboleo. pro: ſum jejunus, integram famem ad ovum affero.

12. *motitui leuvu*, fluvius impinguatus eſt. pro: intumuit. 433.

13 *epu antù vemgelu*, v. *epu antú vemlelu*, duos circiter dies. 543.

14. Iram ob quam exceſſerunt verberando, &c. excuſant: *ui ta ni cuù*, item hoc idiotiſmo: *uln ta ni cuù*. 512.

15. *Tva ta ni mtn cupan*, venio prima & ultima vice. 550.

16. *Vircù mollbun mo* v. *vircùle molbun*, abſque iræ, libidinis, &c. impetu. 484 453.

17. *coni Miſſa*, Sacrum incipit. *tipaì Miſſa*, Miſſa eſt finita. 524.

18. *yemein ca dgu*, Tranſeamus ad alia. 516.

19. *mivu coni*, quot vulnera illi ſunt inflicta? 533. *mivù tugei?* quot accepit. 267.

20. *aſpe vachi dgu*, *buenu prape*, *pu pùlli conai* v. *conpe*, oblivioni illa tradantur, de his mentio non amplius fiat. 516.

21. *eimi mo yavuluquen*, in te confido. 482.

22. *pichin ptm duamtuaeneu :* parum taba-ci obſecro. 414.

23. *ta mi pnen ieubin mo*, quod te amem ut mater filium. 503.

24. *Cheu uúnmaimi*, ubi transegiſti noctem. 494.

Hæc pauca ſufficiant, ut conſtet Linguæ Chilenæ, uti aliis non deeſſe ſuos Idiotiſmos & modos loquendi proprios, quos Lector, ut ſervet in loquendo proprietatem, diligenter obſervabit.

298. CAPUT XV. DE ACCENTU & ORTHOGRAPHIA.

De utroque ſat ſuperque dictum ſuo loco 1. 2. 3. 4. 5. 34. 52. 53. 54. 55. &c. Cætera uſus ac Magiſter docebit.

Geiſtæ 26. Auguſti 1772

299. EPISTOLA.

Ni aiùelchi Patiruem Bernardo Haveſtadt.

Mari mari.

Aldùn mita cùpa chillcaeimi vachi tipantu mo ; huelu pepi vemlabin tva epu dgu ṇi vla. une : HuerquenChe ṇi pevalnón mo, epulelu ; ta ṇi quinobun meu Chilidugu tva. Huelu ado Huerquenche nien, cùme quimnoli rume Chilidugu, doi pichi mita rùlmean cai. Vei ṇi vla Patiru ema! vill ṇi piuque meu maṇumeimi, vill antù mo cai maṇumaeimi ta mi cùme duam, mi cùme piuque, mi aldùn cùme kdau maṇumeimi pituquellen, maṇumaeimi cai mi Chilidugu ṇi Grammatica.

Chumgechi quimimi, inche Chillcabin tva, ramtuean ? vei pian ado. Quiṇe antù mo pibin inche ta vùta A-

po Nicolas Contucci; vill antù mo gneituquen pichi ta Chilidugu: cùme quimbubilichi, ta ñi pepi glamquemean doi matugechi ta pu Che! veimo Patiru Provincial elue. neu ta mi cùla Quaderno: veichi pù Quaderno pegelbin ta ñi aiùelchi Patiru Loncopagi pigelu: vei quimbi ta mi chillcael, vamgechi quimbiu, inei chei vachi chillcavoe gei.

Veimo vill chillcabin, chillcatubin cai: vill antù mo cai utintubin gneitubin cai. Vei ñi vla quimquen pichi, aldùn pichi Chilidugu. A aiùelchi Patiru! chuml chei pepi duguaeimi taf age?chuml chei kdaucloaeimi gneituam, bautizaiam cai ta pu Che! pepi aldùnmallai tva, vamgechi inche yavuluquen DIOS meu.

Veula gneituquen S. Theologia cùlalelu tipantu mo; vei abyecuùmei cai. veimo quiñe tipantu mo gneituan. ca tipantn mo mlean cai culalelu Probacion meu, vei ta ñi vla epu tipantu mo, Dios pile, pepi conpaian ta mapu meu. vei ñi vla dugunmaen ta Dios Patiru em! dugunmaen, niſſabige ta mi ſanta Miſſa meu, opulbige ñi pllù fervor mo; ñi anca cùmelen mo, ñi piuque alduchi paciencia caridad mo cai.

Inche re niſſaeimi tva: chillcaſen ta Miſſion, ta Patiru ñi cai quiñeque cùme nutamcan. chumtn Patiru, inei, cheu cai mleign. Chem dgu no rume mo venten tepelgen, vemgelu vachi nùtamcan mo. Inche ñi quimqueel eimi doi quimimi, vei ñi vla chillcalaeimi.

Inagechi mari mari pileſaen vill ta pu Patiru veichi mapu mo mleluchi. Veichi pu Patiru quimnochi mo rume! inche penobili rume cai, huelu cùme duamtubin, doi aiubin cai. Vem vemaimi aiùelchi Patiru Dios ñi vla, aldùn tipantu mo cai cùme mogeaimi, mogeaimi cai moll antù, vill tipantu mo cai Huenu mapu meu.

San Miguel ñi collegio meu, ſetiembre pigeluchi cùyen mo, mari epu antù mo. Huaranca, relûe pataca, quechu mari, relûe tipantu mo.

Eimi ta mi cùme piuque mo
Servicteu Andreas Febrès.

Chili.

SS.tæ et Indiv. TRINITATI...
Gloria... Credo... TE DEUM...

B. Havestadt inv. H. Strübel ſc.

CHILIDÚǴU
PARS SECUNDA.

Indiculus univerſalis R. P. Franciſci Pomey Soc. JESU in Linguam Chilenſem translatus, additisque exemplis quam plurimis ad facilius addiſcendum auctus.

✝
IHS

300. NB. Tametſi Lingua Chilenſis ſit multo abundantiſſima, ſi ejus œconomiam ſpectes, ut in Prologo ac tota Parte prima probavimus; nihilominus non eſt negandum, eam magna plurimarum vocum laborare penuria.

1mo. Propter defectum communicationis commerciique cum aliis Nationibus: unde cum res ipſæ. E g. Varia fructuum, leguminum, plantarum, arborum, animalium, artefactorumque genera, quibus Regio Chilenſis caret, eo perlata non fuerint, niſi pauca ultîmis his per Hiſpanos temporibus, quid mirum, quod voces quoque his nominandis Linguæ Chilenæ deſint. Quæ autem vel ex Hiſpania, vel ex aliis Regionibus, eo poſtea ſunt allata, ea vocibus corruptis ob gentis ruſticitatem & inſcitiam nominentur.

Habet

Habet propter commercium, quod Chilenſibus fuit cum Peruvianis, quasdam dictiones Linguæ Quichuæ. E. g. *Apo*, Gubernator, ſuperior. *tupu*, leuca. *antù*, ſol. *atahuall* v. *achavall*, gallina, &c.

2do. Cum animum ad artes liberales & ſtudia litterarum nunquam adjecerint, adeo ut qui vel ſcribere aut legere norit, ſit nemo, inde eſt ut apud illos non ſint in uſu voces genericæ, termini technici, & verba facultativa etiam alibi opificibus non incognita, item quibus exprimantur potentiæ tam materiales quam ſpirituales, habitus morales & intellectuales, actus interiores, columnæ, lineæ, anguli, &c.

3tio. Quandoquidem inter Indos Chilenſes nulla floret nec invenitur Religio, nec cultus divinus, ſed mera culpabilis aut inculpabilis ignorantia, & ſolum nonnulla ad res domeſticas applicatio; non reperiuntur voces, quæ Templo, altari, ſacrificio, victimæ, oblatis, alique hujusmodi reſpondeant, nec quibus explicentur res ſupernaturales aut immateriales. E. g. ſpiritus, gratia, gloria, virtutes, vitia, &c. in ſenſu Theologico.

Quæ omnia benevolum Lectorem præmoneo, ut reflectens quam immenſi laboris fuerit, tot voces, quot hic liber affert, colligere, iis quas hactenus acquirere potui contentus, reliquas dum ſancta JESU Societas in Chilenſes Regiones redierit, patienter exſpectet. At nec eſt neceſſe, ut expectes amice Lector, nam habet Lingua Chilenſis modos, tot quot voles, voces perfacili negotio formandi. 574. 859. 860. 301.

301. Indiculus univerſalis.
Pars prima, de mundo, ejusque Partibus. Ejus Creatio.

Vill dgu ta ni uûi.
Ta mapu, vill ta ni chag cai, unelelu chag. 696.
Ta ni elgen.

Quis mundum condidit? DEUS eſt, qui illum creavit ex nihilo. *Inei eli cam ta mapu? DIOS entubi chem meu no.*

302. Quantum temporis interceſſit, ex quo illum eduxit ex nihilo? 6971 (uſque ad præſentem annum 1772. juxta martyrologium Roman. 25. Decembris. *Chumtn tipantu gepei ta ni elgen cùtu? cayu huaranca, ailla pataca, relûe mari, quine tipantu pei.*

303. Quantum temporis inſumpſit in illo condendo? ſenos poſuit dies, tametſi uno illum momento creare potuiſſet, ſi libuiſſet. *Chumtn antù mo eli? cayu antù mo elbi, muchai pepi vemuyeabui rume.*

304. Quid prima die fecit? Cœlum fecit Empyreum, Angelos, Terram & aquam, nec non lucem. *Chemchi dgu vemi unelelu antù meu? Doi huenulelucbi mapu, pu Angel, Tue mapu, co, pelon cai.*

305. Quid altera die? Firmamentum ſeu cœlum ſtelliferum produxit. *Chumi epulelu antù meu? pu Huaglen ni mlequeum.*

306. Quid vero die tertia in lucem edidit? Aquæ tota Terra fuſæ, DEI juſſu ſuos in alveos cavernasque ſubterraneas confluxerunt. Tum produxit Terra genus omne plantarum & frugum. *Chemchei vemi cùlalélu meu? Co huente Tue mapu mlebulu, ni piel meu ta DIOS coni pu rgan mo. Veimo tipaign pu mahuida, pu lafquen: veimo cai lletui pu mamll vill pulahuen cai.*

307 Quid demum quarta, quinta & ſexta die condidit? die quarta Solem, Lunam, cæteraque aſtra; quinta piſces & volucres; ſexta denique hominem & fœminam produxit. *Chumi chei melilelu, quechulelu, cayulelu antù mo cai? melilelu meu eli antù, cuyen cageluchi pu huaglen. Quechulelu mo pu challua, pu ùnm cai: cayulelu meu pu cahuellu, pu huaca, pu vilu, caque vamgeluchi animal llavacha cai. Veimo ta pu Che , Huentu mai, domo Che cai.*

308. Exempla: *Ape DIOS mlepe pibi; vill mapu mlepei*, vix unum dixit DEUS haud imitabile Fiat; ſtat mundus Dominum moriger ante ſuum. *Vill pu Che ni Chelvoe ievalbiel ta DIOS*, omnes homines obligantur DEUM tanquam Conditorem ſuum agnoſcere. *Aldùn manumyebin ta DIOS ta ni cùmelaeteu mo*, DEO propter plurima, quæ mihi contulìt beneficia, multis

tis nominibus ſum devinctus. *DIOS vemein mo, vei aldùn aiùnmanmi*, noſter Conditor DEUS omni amore dignus eſt. 500. 584 585.

309. CAPUT I.
DE MUNDI PARTIBUS.

Uneleleu Capitulo.
Vill mapu ni chag.

Quænam ſunt mundi partes? præcipuæ ſunt Cœlum & elementa quatuor, ignis, aer, terra, aqua. *Chuchign mapu ni chag ica? Doi vutalu Huenu mapu lle, meli elemento cai, ktal mai, crùf, Tue, co cai.*

310. Quot ſunt cœli? Duo ſunt præcipui, videlicet Empyrium & Firmamentum. *Chumtn Huenu mapu gei? epu. Duo Huenuleluchi mapu mai, pu huaglen ni mlequeum cai.*

311. De cœlo Empyreo.
Doi Huenuleluchi mapu mo.

Quodnam eſt cœlum illud Empyreum? cœlorum omnium eſt altiſſimum vaſtiſſimum idemque pulcherrimum *Chuchi mapu tvei? Doi Huenulelu, doi vutalu, doi pelongelu, doi temogelu, doi cùmelu cai vill pu mapu meu.*

312. Quem ob finem DEUS hoc cœlum con-

condidit? ut eſſet Beatorum ſedes. *Chumal DIOS eli vachi Huenu mapu? moll peumagelu ica ta ni mleam.*

313 Quinam illi Beati ſunt? Angeli, ſeu Beatæ mentes, & Homines ſancti. *Inei cam geign vachi pu peumagelu? pu Angel mai, pu Santo cai.*

314. Quid eſt Angelus? Spiritus eſt ab omni concretione remotus. *Chemchi dgu gei cam Angel? Eſpiritu gei ta in pllù vemgelu, huelu anca nienolu.*

315. Suntne omnes in cœlo? nequaquam. Tertia quippe illorum pars, quos DEUS initio mundi creavit, converſa eſt in cacodæmones, & præcipitata in inferos. *Vill pu Angel mleign cam Huenu mapu mo? mu ca. Vill pu Angel Huenu mapu ta ni llitugen meu, elgelu ta DIOS mo; cùlalelu chag pichi veimo getuign pu Pillan, utuventugeign cai mu minche Tue mapu mo.*

316. Quæ cauſa fuit mutationis adeo funeſtæ? eorum peccatum. *Chem ni vla cam? ta ni huerilcan egn ni vla.*

317. Beatæ illæ mentes, quæ Dei gratia non exciderunt, eundemne omnes obtinent in cœlo ordinem? minime; ſunt enim in ternas Hierarchias diſtributi, unaquæque

autem

autem Hierarchia in tres ordines. *Vill pu cùme Angel uûauign? mu. udantugeign cûla Hierarquia meu, moll quine Hierarquia cùla orden meu.*

318. Quinam Angeli ſunt primæ ac ſupremæ Hierarchiæ? En tibi illos omnes ſuo ordine. Suprema Hierarchia Seraphini, Cherubini, Throni. Media Hierarchia: Virtutes, Poteſtates, Dominationes. Infima Hierarchia: Principatus, Archangeli, Angeli. *Chuchi pu Angel geign unelelu, iod raquivaluchi Hierarquia mo cai? allcùtuge ta ni pu Hierarquia egn, ta ni pu orden cai. Unelelu Hierarquia pu Serafin, pu Cherubin, pu Trono cai. Epulelu pu Virtud, pn Poteſtad, pu Dominacion cai. Inalelu pu Principad, pu Arcangel, pu Angel cai.*

319. In quos ordines diſtributi ſunt Sancti? in plures: hi ſunt præcipui: Apoſtoli, Patriarchæ, Prophetæ, Martyres, Confeſſores, Doctores, Virgines, Viduæ. Sanctorum aliorum ac Sanctarum innumerabilis eſt multitudo, quorum Rex eſt JESUS Chriſtus; Regina autem ſanctiſſima Virgo MARIA. *Chumtn pu Orden meu udantugeign pu ſanto Huenu mapu mo mlelu? aldùn meu. Tva ta ni uûi egn. Pu Apoſtol, pu Patriarcha, pu Propheta, pu Martyr, pu Confeſſor, pu gnelvoe, pu Quimhuentunolu, pu Lampe.*

gebuei ca pu Santo, pu Santa cai; ta ni mu vùta Apo egn JESU Chriſto gel, mu vúta Toquiquelu cai Virgen ſanta MARIA.

320. De Firmamento & Aſtris.

Pu Huaglen ta ni mlequeum meu.

Quomodo partiris aſtra? in ſtellas, & Planetas. Stellæ ſemper a ſe invicem eodem diſtant intervallo; Planetæ autem eandem perpetuo a ſe diſtantiam non ſervant. *Cageign chei quinelque pu Huaglen? pu Huaglen negùmunolu, negúmuquelu cai. Tvei Planeta pigeign.*

321. Quis ſtellarum eſt numerus? innumerabilis eſt illarum multitudo, quæ tamen oculis cerni poſſunt, mille & viginti duæ ſunt (quibus addendæ una & viginti ſupra centum, detectæ a recentioribus Aſtrologis. *Negùmunoluchi pu Huaglen chumtnign? Raquivallaign; raquivalu huaranca pataca, meli mari cùlaign.*

322. Quæ magnitudo ſtellarum eſt? Tanta eſt magnitudo, ut earum minima Terram vincat decies octies magnitudine. *Aldùn vútaign cam pu huaglen? venteni ta ni vùtagen, veichi doi pichilu doi vùtai vill Tue mapu meu mari pura mita.*

323. Suntne omnes inter ſe æquales magnitudine? nequaquam. Differunt enim ſex gradibus magnitudinis, aliæ aliis majores.

Stellæ

Stellæ magnitudinis primæ ſunt 15. ſecundæ 45. tertiæ 208. quartæ 474. quintæ 217 ſextæ 49. nebuloſæ quinque, & obſcuræ novem. *ûñaui cam vill egn ni vutagen? mu. cayuchi cagei ni vutagen. mari quechu iod vutaign; meli mari quechu iod pichiign. epu pataca pura petu iod pichiign meli pataca relûe mari meli doi pichiign cai, epu pataca relûe doi pichiign cai. meli mari ailla vill meu iod pichilu. quechu chihuai, ailla duniîncleign.*

324. Quam altæ ſunt? tam altæ ſunt, ut a Terra diſtent viginti leucarum millionibus. *Aldùn huenuleign? venten huenuleign, epu marichi mari pataca huaranca tupu doi huenuleign vachi Tue mapu mo.*

325. Quam celer eſt earum motus? adeo moventur celeriter, ut intra horæ ſpatium quinque milliones leucarum conficiant. *matu necùlign cam? venten necùlqueign, re quine hora meu, quechuchi mari pataca huerancà tupu amoign*

326. Qui motus illarum eſt? moventur circa ſuos polos in Oriente ad Occidentem. *Chumgechi negùmign? negùmign cheu tipai antù cùtu, cheu coni*

327. Quomodo dividuntur ſtellæ? in ſidera. *Chumgechi uùdantugeign pu huaglen? pu Conſtellacion mo.*

328. Quid vocas ſidus? ſignum eſt cœ-

leſte certo numero ſtellarum ſibi vicinarum compoſitum. *Chemchei conſtellacion pigequei? quinelque inaucleluchi pu buaglen ta ni taun gei.*

329 Quot ſidera vulgo numerantur? Numerantur ſexaginta duo. Ex his tamen duodecim celebratiora ſunt; quas domos ſolis vocant, quia ſingula perluſtrat ſol ſingulis annis. *Chumtn peign vachi pu buaglen taun? caiu mari epu. Vei egn meu mari epu, antù ruca pigequeign, ta ni rupan meu quine tipantu vill vachi pu ruca meu.*

330 Quomodo vocantur? en ſingulorum nomina: Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libraque, ſcorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, piſces. *Chumgechi uûitugeign? vamgechi: Aries, Taurus, &c.*

331. Cedo mihi nomina reliquorum ſiderum. Signa vicena terna recenſentur in ſeptentrionali plaga, nempe urſa minor,&c. In Auſtrali vero vicena ſeptena; ſcilicet Cetus, &c. Quæ ſequuntur, recens detecta ſunt: Grus, &c *Chumllechi uûitugeign ca pu buaglen taun? pu Conſtellacion ſetentrional epu mari cùlagelu: Urſa menor, &c. pu Conſtellacion meridional epu mari relûe gelu: Ballena Veichi ado uûitugealu munahue mo quimgeign: Grulla, &c.*

332. Firmamenti pars illa lucidior, quam vocant

vocant viam lacteam; aliud nihil eſt quam minutarum ſtellarum innumera multitudo, oculorum aciem fugientium. *Veichi doi pelogeluchi chag Huenu mapu meu vpu epeu pigelu; gelai ca dgu, vaquivalnoelchi pu huaglen ni taun, ta ni pichigen mo ape pevalnolu.*

333 *Pal*, *rito.* Sidus v. ſignum tot ſtellarum, quot numerus exprimit. E g. *Cùla rito*, Tres Mariæ. *meli pal*, *meli rito*, Crux Auſtralis.

Unelve, Lucifer. *yepun*, Heſperus, noctifer, noctem portans, trahens, afferens.

gaucu poni, Pleiades.

Rgaco, duæ nubeculæ prope viam lacteam.

Ayarcùn, mico, luceo, ſplendeo.

Puyellcùn, ſcintillo.

Antù mlele, *ta huagln pegelai*, *antù mlenole*, *ta huagln ayarquei*, Sole micante latent, ſole latente micant ſtellæ.

334 PLANETÆ

Quot ſunt Planetæ? ſeptem omnino ſunt.

Chumtnign pu Planeta, *huaglen chei quidu negumuquelu? relûeign.*

335. Cedo nomina: Sol, Luna, Venus, Jupiter, Saturnus, Mercurius, Mars.

Uûitubige: antù, *cùyen*, *&c.*

336. Qui Planetarum maximus eſt? maximus omnium eſt Sol.

 Chuchi

Chuchi doi vùtai pu Planeta meu? iod vutalu antù ĝei.

337. Qui altiſſimus eſt? altiſſimus Planetarum Saturnus eſt.

Chuchi doi buenu llei? Saturnó.

338 Suntne Planetæ Terrâ majores? Saturnus nonagies & ſemel major, quam terra. Jupiter nonagies quinquies. Mars æquat terram magnitudine. Sol centies ſexagies illâ major. Mercurius vicies millies & ſemel minor. Venus autem vicies octies. Luna denique tricies novies minor quam Terra.

Pu Planeta doi vùtaiĝn cam Tue mapu mo? Saturno ailla mari quine mita doi vutai: Jupiter ailla mari quechuchi. Marte uûaui Tue mapu. antù pataca cayu mari mita iod vutai, Mercurio epu marichi quine huaranca iod pichii. Venus epu mari pura. Cùyen cùla mari ailla cai.

NB. Autor ſecutus eſt Alfraganeum & alios; alii aliter ſentiunt.

339. Moventurne celeriter Planetæ? Sol intra horam ducenta ſeptuaginta quinque leucarum millia conficit; Luna vero decem millia: de cæteris conjice.

Pu Plancta matu neĝumuqueiĝn cam? Antù quine hora meu necùlquei epu pataca, relûe mari, quechu huaranca tupu. Cùyen cai mari huaranca: vamĝechi toquiĝe ca pu Planeta meu.

340. Nunquamne lumine deficiuntur Planetæ? ſæpiſſime: at defectus ſeu Eclipſes Solis & Lunæ ſunt omnium maxime ſpectabiles.

Pu Planeta quinechi rume Eclipſegelaign cam? aldùn mita. Huelu pu Eclipſe iod pegevalu, antù Cùyen cai ta ni Eclipſan geigu.

341. Quonam pacto contingit defectus Solis & Lunæ? Solis defectus contingit Lunæ interpoſitu inter ipſum Solem & Terram: Luna vero tum deficit, cum Terra interjecta eſt inter ipſam Lunam & Solem.

Chumgechi vemgei antù cùyen cai ta ni Eclipſe (tva lan no)? antú ta ni Eclipſe vemgei ragicleum Cùyen antù mo Tue mo cai. Cúyen ta ni Eclipſe gei ragicleum ta Tue mapu Cùyen meu antú meu cai.

342. Umbra. *llauven*, *llaubuen*, *llauvù*.
Umbraculum, *llauvútu*.
Recipere ſe ad umbroſa, ad locum opacum, *llauvùtun*.
Eſſe ſub umbra, *onon*, *ononclen*.
Umbra v. ſpecies hominis, *aihuin*.
Conſulere ſpeculum, dictas ſpecies colligere, *ahuintun*.
Soli ſe exponere, *panútun*, *panuftun*.
Calere, calorem pati, ſolis ardore affligi, *antùntùn*.
Solem micare, fulgere. *ayominn*.

Refulgere, *aipinn.*

Lux Lunæ, *ale.*

Lunam fulgere, *cùyeln.*

Sol urit, ardet, *arei*, *ptei antù.*

Calidiſſima tempeſtas, omnia ſolis ardore flagrant, fatiſcunt. *cad antùgei.*

Calore nimio æſtuo, ſolvor, langeo, deficio, *arei ta ni anca.* 539. 542. 543. 554. 557. 558. 559.

343. CAPUT II.
DE AERE.

Quid habes dicendum de aere? paucis dicam. Elementum eſt, in quo reſpiramus, ac ſpiritum ducimus, impletque omne illud ſpatium, quod cœlum terramque interjacet, & in quo Naturæ illa miracula fiunt, quæ meteora dicimus.

Chemchi dgu gei crùf? Elemento gei veimo libuetuin, opulbi vill huellin ragiclelu Huenu mo Tue mo cai. Veimo vemgequeign Naturaleza ni perimontu ica Huenu mo ta in pequeel.

344. Quotuplex eſt genus Meteorum? triplex eſt genus: alia quippe ſunt ignea; alia lucida, alia aquea. En nomina:

Chumtn cageign vachi perimontu ica? Cùla mai cageign. Quinelque ktal geign, caque pelonqueign, mivù cogeign. Tva ta ni uûi.

345. METEORA IGNEA.

Ktalgelucbi pu perimontu.

Fulmen. *pillan.* 805. *buebuin.*
Fulgur, fulgetrum. *builùfcùn.*
Fragor, tonitru *talca.*
Ignes fatui. *ktal vaple caple necùlquelu.*
Stella cadens. *buaglen tananaûquelu.*
Tonare. *pillann.*

346. METEORA LUCIDA.

Chuchign pu pelonquelu?

Iris, arcus cœleſtis. *relmu*, *buepll.* 742.
Nubes a ſole rutilans. *buemi antù*, *buirca buenu.*
Cometa. *Cheurvoe.*

347. METEORA AQUEA.

Pige cogelucbi perimontu ica.

Nubes. *tomu.*
Pluvia. *maun.*
Gutta. *on.*
Nix. *pire.*
Cœleſtis aquæ ſpuma, tacitarum vellus aquarum. flocci nivis. *pinu pinu.*
Grando. *llapd*, *napùd*,
Glacies. *ralilco*, *pellad.*
Nebula. *chibuai.*
Pruina. *pilin.*
Pruina aſcendens, unde frigus & pluvia. *lolma.*
Ros. *mùlven*, *mlben*, *mlum.*

Miel. *miſqui.*
Manna. *dio.*
Stillare. *tùdcùn.*
Tenuiter pluere. *vainun.*
Pluere. *maun.* 776.
Aura inconſtans. *pichique maun.*
Ventus pluviam indicans. *maual.*
Pluviam portendere, præſagire. *mauhueln.*
Gelare. *pilinn*, *chidn*
Ningere. *piren.*
Grandinem de cœlo ruere, delabi, præcipitare. *piden*, *llapúdn.*
Liqueſcere, liquefieri. *lleun.*
Irrorari, rore aſpergi. *mlumn.*
Sub tectum ſe recipere; contra pluviam aſylum quærere. *chùtun.*

348. Exempla. *Huehui Pillan*, Vulcanus fulmina conflat.

Antù ni *conabun mo* v. ni *conabuel mo*, *huehuin ktal naûpapei*, Sole occidente fulmen de cœlo decidit.

Petu mauquei, *petu pirei cam?* *petuli.* fortaſſe adhuc pluit, ningit? etiam.

ni *lleûabuel mo*, v. ni *lleûabun*, v. *lleûabui ùtar*; *maulai:* ſemen pluviâ quâ v. cujus beneficio prodiret, caruit.

Molbùn mauquei, *cura mauqueam*, ſanguine, lapidibus pluit.

maunman, mihi pluit, pluvia madefio.

Maunmamoin, ſumus v. fuimus madefacti pluvia. *vel-*

Relmabin vachi maun. Hæc pluvia egregie mihi faciem percuſſit.

Huepùlli huenu, maupelaiai. En iridem, forte amplius non pluet.

Pirenmaimi, nive tectus, obrutus es.

gen Huenu. 809. 558. 559. 560.

349. CAPUT III. DE IGNE.

Cùlalelu Capitulo ktal meu.

Ignis elementi proprium eſt calefacere, exſiccare, cremare, exurere, eaque omnia, quibus adhæret, conſumere.

Ktal enumi, ancûmi, ptei, apumi.

350. Quotuplex ignis eſt? cœleſtis, æthereus, terreſtris, ſubterraneus.

Chumtn caque ktal geign? meli: Huenu ktal, crùf ktal, Tue ktal, minche Tue ktal.

351. Quænam illa ſunt, in quibus ferme reperimus ignem.

Chuchi dgu mo ktal mlequei?

Mons ignivomus, flammivomus. *deñin.*

Focus, furnus. *ktalhue.*

Prunæ. *aylen.*

Thuribulum. *aylenhue.*

Candela. *pelohue.*

Lucerna. *pelolqueum.*

Titio ardens. *madom, mchùi, mchuihue.*

Titio extinctus. *chomecu.*

Arundo.

Arundo, canna incenſa, quæ lumen inſtar facis adminiſtrat. *cude.* eâ lumen adminiſtrare, præbere. *cùdetun.*

Lignum quo ignem urgent, excitant, incitant. *maipill.*

352. Quid in igne ſpectari poteſt? *Chemgei ktal mo?*

Flamma *hueihuin*, *lùflùf*, *uilgùn*, *yulgm.*
Scintilla. *puyel*, *pitelcùn*, *teſcun.* 800.
Carbo ardens *ahuin*, *aylen.*
Incendium, uſtio. *pùtetun.*
Fumus. *bitun.*
Vapor. *uruan.*
Cinis. *tuſquen.*
Flos cineris. *apulchen.*
Lixivium. *chiltuſquen.*
Fuligo. *mùlpun*, *mlpun.*
Ardor. *aren.* 682
Calor. *enum.* 725. *alim.* 678.

353. Quæ res excitando alendoque igni inſerviunt? Hæc ſunt:

Chem mo ktaltugei uûiquei cai? veimo:
Pyrites æ. m. *ktal cura.*
Ignitabulum. *ktal entuqueum.*
Lignum quo ignem excitant. *repu.* 824.
Follis. *pimocahue.*
Lignum. *mamll.*
carbo. *cuyull.*
Adeps, ſevum, &c. *ibuin.* 754.

Sulphur

Sulphur. *copabue.*
Pix. *upe.*
Bitumen. *betun.*
354. Excitare ignem. *ktaln*, *ktaltun.*
Ignem ſubjicere, admovere. *ktalman.*
Incendere. *uimn*, *lupmn.*
Ardere, flagrare. *uin*, *úin*, *alincùn*, *lubn.* 764.
Ignem quieſcere, tranquillum, placidum eſſe. *llopidn*, *lleupidn*
Excandeſcere, ſcintillas projicere, ſpargere. *teùn*
Leviter amburere. *cupùln*, *enadtcun.*
Urere, adurere, cremare, *aren*, *pcon.* 798. *pten.* 814.
Ignem modice e. g. ad ſanandum, admovere. *pnern*, *pnercùn.*
Fumare, fumum emittere. *pton.* 814.
Fumum obolere, concipere. *bitunman.*
Ignem urgere, exſtimulare, *madomn*, *madomtun*, *mchln*, *mchùln*, *mchùitun*, 351.
Flare, follicare, inflare. *pimun*, *pimon*, *pimotun.*
Ignem veſte inflare, follicare. *mbùrn*, *mbùrcùn.*
Extingui *chogn*, 7?2.
Extinguere. *chogùmn.*
Furnum eſſe calidum. *ahuin.*
Calefieri. *enumtun.*
Tergum calefacere, v. calorem obverſo igni tergo excipere. *buincùltun.*

Su-

Sudare, ſudorem emittere. *aroſcùn, antùtun.*

Rumpi, dirumpi. *toſn.*

355. *Mivù ktal geimi?* quot uxores numeras? nam ſingulæ uxores ſingulos focos nutriunt.

Ktal cupalaimi piam v. cupalaimi piam ktal, ignem juberis afferre.

Anùlen pu ktal, ſedeo ad v. prope ignem.

Huente ktal miauquei: multa patitur, multis calamitatibus exercetur.

Huente ktal umautuquei, erectum ſemper animum habet: nullis periculis terretur, ſi fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinæ.

Iehuequelu ta ni conal ùilgún mo, conùmgequei pu ailen. 352. incidit in ſcyllam dum vult vitare caribdim.

Chuchi corù ta mi enumlmobium ta mi anca, v. *ta mi enumlgemom ta mi anca*, quo juſculo es calefactus?

Tuſqueni. eſt redactum in cineres.

Toſpai. hucuſque auditus eſt fragor.

Uimbige vela, accende candelam.

356. CAPUT IV.
DE TERRA.

Melilelu Cap. Tue mapu mo.

Quæ terræ figura eſt? rotunda eſt.

Chumgei ta Tue mapu? Temvùlclei.

An non officiunt ejus rotunditati tot montes tam alti? non officiunt rotunditati montes; quippe qui verrucularum inſtar ſe habeant, ſi cum orbis magnitudine comparentur.

Chumgechi pepi temvùlclei nielu venten vùta pu mahuida? ta ni pegen mo vachi mahuida ica, vùta Tue mapu meu, pichi peyullen ica vemgelu.

357. Quæ orbis Terrarum magnitudo eſt? 360 gradus, quorum quilibet quindecim milliaria germanica comprehendit, complectitur ambitus terræ

Chemchi rumen niei Tue mapu? cùla pataca cayu mari gradu niei, moll quine gradu epu mari tupu niei

Quæ Terræ profunditas eſt? ejus ſemidiameter eſt leucarum mille & ducentarum.

Chumtn devuconi ta Tue mapu? mu minche mo naûam, huaranca epu pataca tu pu geign.

358. Quænam gignuntur a Terra? animantes, arbores, plantæ, lapides, metalla.

Chemchi dgu geign Tue mapu meu? pu animal, pu mamll, pu tucun, pu lahuen, pu cura, pu metal cai.

359. Terram reſonare, reboare, remugire. *cmtùlùn.*

Terræ motus. *nùyùn.*

Terræ

Terræ fines, hoſtibus confines. *aſmapu, aſmen* v. *huechun mapu.*
Sinus. *ɡion mapu.*
Mons. *mahuida.*
Montis præruptum, *lom.*
Collis perpetuus, *huincul.*
Aſcenſus, *praial, pranmahuida*
Deſcenſus, *naûal, naûquen mahuida.*
Clivus depreſſus; *Klûeû, anca* puulli.
Vallis, *lof.*
Campus planus, apertus: pratum, *lelvun, rulu.*
Sylva, *lemu.*
Rupes, *lil, lile.*
Foſſa, fovea, *lolo.*
Cœnoſus, anfractus, *lutancù.*
Angiportus, *nùtaf rpu.*
Terra carens aquâ, *co ɡenolu, co ɡenochi mapu.*
Hio, dehio: terra hiat æſtu, *toun.*

360. Exempla: *Vudùtuquei pu rulu,* perdices aucupatur, in campo perdicibus inſectandis intentus eſt.
Umautuquei pu lelvun, in prato ſomno indulget, ſepultus ſomno eſt.
Nami pu lemu, in ſylva periit.
Anquen mamll ɡenochi lemu, nemus carens ligno ſicco. 492. 493. 494.

361. Quomodo partiris genus omne animantium? Trifariam partior: alia enim terreſtria, alia volucria, alia denique aquatilia. *Chumgechi udalquebimi pu animal. Cùlachi: uneleluchi miauqueign buente Tue; epuleluchi leſign crùf meu; inaleluchi bueûilque ign co meu.*

Animalium quædam ſunt domeſtica, quædam ſylveſtria, alia ferocia, ſerpentia, amphibia, inſecta. *Miauqueluchi pu animal meu buelque manſugeign; ſerviquebilu ta pu che: cagelu pu lemu mo miauqueign: cagelu manſunolu. gei cai pu vilu, pu amphibiu ado Tue meu, ado co meu mogequelu, pu llavacha.* 765.

362. Animantes Cicures.

Pecus, *ovicha*, *oviſa*. Aries, *alca* v. *vuta oviſa*. 12. Ovis, *domo oviſa*. Agnus, *pichi alca oviſa: conue*. 708. Ovis recens nata, *bue ovicha*. Agna v. ovis quæ necdum concepit, *ullcha oviſa*.

Aries Chilenus; melior & præſtantior ſpecies tum propter altitudinem & proceritatem, tum etiam ob lanam. *Hueque, Chili Hueque.*

363. Ovium grex, *lof*, *quechan oviſa*. Parere, *conin*. naſci, *gen*. ſugo, lacteo, *moyun*. lactare, *moyuln*. paſcere, *utaln*, *utan* ruminare, *caimùtun* uberibus ſuffocare, *nufcan*. arietare, *mùllcogcun*, *to-*

peltun. peſte infici, *pdhuinn.* perire, perdi, *namn* mori, *namn, lan.* pecus agere, *buenimn.*

Curare; curam alicui impendere, adhibere, *quintunien* (attendere). quærere, inveſtigare, indagare, *quintun.* ob oculos habere, *quintunien.* Colligere, cogere, congregare, *tauln, glmn.* 391. ſimul eſſe in eodem loco, *inauclen.* diſperſos, diſſipatos eſſe, *llùdin.* mixtos, permixtos eſſe, *deipuiaun.* intrare, *conn.* exire, *tipau.* potum præbere, dare aquam, *pùtùcoln,* paſtum dare, *utaln*, *utalmen.* tondere, *quedinn.* occidere, *lagmn.* excoriare, pellem detrahere, *buirun.* corium, pellis, cutis, *tilque*, *huaquin.* vellus, *quedin.* lana, *cal*, *cal oviſa.* lana ſolox, *buentu cal.* 515. lana ſuavis, *domo cal* 515. lana bona, *cùme que cal* 515. ovile, ſtabulum, *malal.*

Separo, ſejungo, ſepono, ſecerno, ſegrego, *pchagmn*, *pchagtun.*
ſtare ſeorſim, ſeparatim, *pchagn pchagcùn.*

362. Exempla: *Vill antù raquinmallebin ta ni quechan oviſa ta ni buinca*, quotidie hero meo oves ſuæ gregis numero.

Teye ulmen aldún oviſa nielu, quine ulquelai rume, ille nobilis, dives licet oves poſſideat quam plurimas; nullam dat nec vendit.

nami

nami quine pichi alca oviſa, quidam agnus non apparet, periit, mortuus, amiſſus eſt.

Ovicha caman tva; tva oviſa caman gei, En opilio; hic eſt upilio, paſtor ovium.

ni huirumom v. ni huirubiel mo quine alca oviſa; tobi quine talca, dum excoriarem arietem, exploſerunt, fragor auditus eſt.

Adcageprai ta che, alii ſementem faciunt, alii metunt: alius fama, lana alius gaudet. Hos ego verſiculos feci, tulit alter honores; ſic vos non vobis fertis aratra boves; ſic vos non vobis vellera fertis oves.

264. Taurus, *Huaca.* Vacca, *huaca.* vitulus, *hue huaca.* bos, *mançun*, *manſun.* par boum, *mùr*, *tarin manſun.* unum par, *quine múr.* conjungere, copulare, *mur knon.* copulatum, conjunctum eſſe, *mùrn.* jugum boum, *cùnchan.* duos boves jungere, *cùntaln.* laqueo capere, *clhuaknon.* propellere, avehere, *quechan*, *quechantùn.* ſtimulare, pungere, *riglùn.* paſcere, paſtum ſumere, *utan.* paſcere, paſtum præbere, *utaln*, *ùtifcùn.* aufugere, ſe abſcondere, ſylvas quærere, *rinùn.*
coitus animalium, *ùlin.* lac, *lichi.* extrahere, *lichican.* cornu, *mta*, *mtag.* cornu ictum impingere; cornu petere, ferire, *mtatun.* cornua truncare, detruncare, *pilcadn*, *piltann*, *piltancùn.* occidere, *lagmn.*

 ex-

excoriare, pellem detrahere, *ronhuírun.* in fruſta concidere, ſecare, *chagcùn, chagtun.* pellem infixis terræ lignis extendere, *rucun.* pellis, *tilque.* ungula, pes vaccæ, *tumu.* armentum, *quechan huaca.* ſtimulus, *rùgi.*

365. Exempla: *Deutuge, muchai leſtuaeimu vachi huaca*, cave ne iſte taurus te invadat, adoriatur, cornu feriat.
Lagmclen ta ni huaca, vaccas meas ad cædem, ad lanienam traho, adduco.

Lagmhuacamei Angol v. Angol mo, Angolam fuit occiſum vaccas.

Villchi ta ni mlen Che, gellei cutancaquechi mogen, ubique bos vel arat vel occiditur: ubique miſeriæ, quoquo te vertas, omnia plena malis.

Caknotuabin ta ni huaca, vaccas meas ad alium locum transferam.

Nien quine huaca lagmal, habeo vaccam, quam occidam.

Manſun nielan ta ni quetaiam, bobus, quibus arem, careo, egeo, indigeo.

Chumam v. chumal vachi huaca? quetaiam, lagmal, ad quid iſta vacca? ad arandum, ad occidendum.

Ilaû antùnmapraimiem ta mi huirubiel mo quine huaca, medio die moraris in excoriando vaccam.

no-

nopinel huaca tva; vau tipamn, Taurus victus eſt iſte, abſcedite.

366. Equus, *Cahuallu*, *cahuellu*. x admiſſarius, *yallquechi x* equulus, *hue x*. equus cantherius, *entucudan x*. x curſor, *necùl x*. x deſultorius, *huitan x*. veredus, *tonquitu x*. gradarius, *tecan x*. *amocan x*. ſuccuſſarius, ſuccuſſator, ſuccuſſor, *teltol*, *telpol x*. ephippiatus, *pran x*. mali lumbi, delicatus, *enercùn x*. proclivis ad iram, *naûuntugelu x*. contumacis oris, *huera uùn x*. meticuloſus, pavidus, *llucan x*. ceſpitator, *mtor*. ferociter exultans, *choquel x* calcitroſus, calcitro, *mancùn x*. cubitor, *cudutun x*. ſternax, *tananan x*. nobilis, generoſus, *poſtun x*. pica, ex albo diſcolor, *pilintu x*. ſtellà in fronte clarus, inſignis, *huircan x*. furto ablatus, abactus, *huenegen x*. qui furatur equos, h*uenen x*.

367. Afferre, adducere, *yen*, *yemen*, *cupaln*. ſternere equum, ephippium equo imponere, *chillan*, *ſillan*. frenum, *pirina*. ori immittere, *pirinatun*. ſtratum v. ſtragulum primum, *ta vuri chanu*, reliqua, *chanu*. ſubigere, mollire, *grun*, *gdun*. ſtapes, *etipu*. corium, coracea faſcia, qua ſtapes ephippio jungitur, *chilue*. calcar ligneum, in quo loco rotulæ vel orbiculi, ferrum acutum pro ſtimulo eſt, *mcheg*. in

equum inſcendere, *pran.* 812. in equum nudum, liberum, *vuùnn.* ad incedendum excitare, *amuln.* calcaria equo admovere, equum ferrata calce premere, fodere, fatigare; calcaribus agitare, ſtimulare, *tùtùncun*, *túluncun.* ſuccuſſare, *telpon*, *telton.* equo tollutim incedere, *empeln.* habenas adducere, contrahere, *vutan.* habenas remittere, laxare, *munaln.* equo firmiter inhærere; ſtapedibus uti brevioribus, equitandi peritum eſſe, *prn*, *purn.* dejicere, *tanman.* coxis equi vehi, *mancadiaun.* deſcendere, deſilire ex equo, de rheda, *naû pan*, *tecanaûn.* equum mutare, *buelupran.* ephippium detrahere, *entuſillan.* tergum aqua abluere, *cùchavurin.* paſcere, *utaln.* aquam ad bibendum dare, *pùtúcoln.* funem collo alligare, *uqueln.* equum alligatum alio mutare, *buichauln.* ſolvere, *munaln*, *entutarinn.* ſolvi, *naltun.* ſolutum eſſe, *leicùmclen.* ad ſtabulum deducere, *elmetun.* curam illius alicui delegare, demandare, commendare, *elvaln.* pilos emittere, renovare, *nullutun.* hinnire, *gaigaicùn.* venter ex nimio potu ſonat, *cùlcùlgei pta.* equum ſaltare, *pivarcùn.* fatigari, *cufn*, *tamn.* volutari, *curencan.* prurigo, pruritus, *areſtin.* jubæ, *gura*, *roncal.* funis, capiſtrum, *mau.* grex, numerus equorum, *quechanx.* ſtabulum, *malal.* ſoleas ferreas ju-

mento affigere, ferreis ſoleis ungulas munire, *quelletun.* ſolea ferrea, *quelle.* eques, *ca*huellu*tu*.

368. Exempla: *Pemeen* ni *cah*uellu, ito viſum num equis meis bene ſit: oculusDomini paſcit equum: *pemean.*

Patiru ni *cah*uellu *lei?* num equi Patris adſunt? an nullus deſideratur?

*Tucah*uellu*cloen*, una mecum equos collige.

ni (*mi*, *Pedro* ni) *amoqueum*, equus quo vehi ſoleo, quo conſuetus ſum.

Prqeimi? an equo inhæres? an nullum incurris ex equo cadendi periculum: non times, ne dejiciaris?

*prague cah*uellu, equum ſcande, inſcende.

*Enque meu elelen cah*uellu, locum ſublimiorem, ubi inſcendam, quære.

*Nùtùnielen etip*u, ſtapedem, ne loco cedat, tantiſper ſuſtine.

Cùme huitalen ni *cinta*, cingulam aſtringe, obſtringe, ſubſtringe.

Cultecnobige, laxa, relaxa, remitte non nihil.

g*ei ta* ni *ad vac*hi *ca*huellu, eſt hic equus nec intractatus, nec novus.

Inei ni *ca*huellu *tva? inche*, hic equus ad quem pertinet? ad me.

Hueralcaduammaquieli ni *cahuellu*, ne

calcaribus propriis, meo autem equo veluti alieno utaris.

Quimlai eſpuela vachi cahuellu, eſt ad calcaria ſurdus; vix ea ſenſu percipit.

Quimlai pirilla vachi mula, hæc mula frenum nondum eſt experta; ac repente tactu exagitatur novo.

Pepi mancadiaulaimi, hic equus ſecundum ſeſſorem non patitur.

Pracahuelluvoe no eimi, pracahuellun ta mi ad no, parum expeditus in equo videris, equos ferocitate exultantes domitoribus trade, ut his facilioribus uti poſſis. Dejotarum cum plures in equum ſuſtuliſſent, vix hærere in eo ſenex poterat.

Pichi amoltulle vachi cahuellu, equum hunc nonnihil ad gradiendum incita.

Naûpalle, deſcende.

huerai ni vuri, tergum ulceratum, onere læſum eſt.

Tananaûi cahuellu mo, cecidit ex equo.

Huera montui, imminenti periculo vix ſe exemit, eripuit, ſubtraxit.

Pùtulcolbille, *pùtùcolbille cahuellu*, da equo, quam bibat, aquam.

Mùquelbige, attrahe funem, ne ſit tam largus, ut equus implicetur.

Lanman quine cahuellu, equus mihi morte præpropera ſublatus eſt.

Cahuellu genolu aldunmalbin ta mi pemeabubin,

abubin, per equum mihi non licuit, ut citius tuo aſpectu fruerer.

Tanmanu cahuellu, equus me abjecit, excuſſit, proſtravit.

Tva cahuellu mi cupamom, hoc equo es advectus.

Aretuyecupan cahuellu, equis meritoriis huc advectus ſum.

Mula hueneyecupatuquilmi, noli venire in mulis furto ablatis.

Quimlabin gen cahuellu, neſcio, quis equi Dominus ſit.

Elpaian v. elmean ta ni cahuellu, equum meum loco linquam ſuo.

Yepuaimi cahuellu, ibis ut equum tecum adducas.

Yepumeaimi cahuellu, abi ad equum adducendum.

Chem cahuellu, quis equus, cujus coloris?

Colù cahuellu cupalen, equum badum v. ex badio fuſcum mihi adduc.

Epugen cupalaimu cahuallu, uterque una equos adducat.

Quechulque chillalknobipe vachi cahuellu ica, omnes quinque his equis ephippium imponite.

Cagei gen te ta ni duam, cagei ca che ta ni duamtuel, multi deliberant, ſed unus decernit, aliud v. alio equus aliud v. alio dominus cogitat.

Aveltubin ta ni malal cabuellu quiñe buentu mo, petivi ab Indo ſtabulum commodatum v. utendum.

Opun pirina, frenum cum ſuis adjunctis, cui nihil deeſt.

369. Felis, catus, ælurus, *naiqui, michi.* canis, *tehua.* canis ſagax, vertagus, ſtator, *vùdù tehua.* ſilentii obſervans, *buancunolu.* Atrebatius, *cùme numutulu.* Imperiorum intelligentiſſimus & obſervantiſſimus canis, *quimquelu, gneitulu, inaitulu.* pecuarius, *caman x.* excubitor, *tarin x.* catellus, *pichi tehua.* canis, alteriusve animalis venereus æſtus, *nancan x codeñn.*

370. Unguis, *huili.* unguibus perſtringere, *rutan.* unguibus ſcindere, lædere, *caupun, caulin.* expecto, præſtolor, opperior, *lloftun.* promptum, expeditum, paratum eſſe, *llpan, llpalen, lloyun.* oculorum felineorum adinſtar relucere, *coyolln.* latrare, *buancùn.* ploro, fleo, vagio, ejulo, ululo, *gùman.* mordeo, *ùnan, ùnatun.* lambo, lingo, *cùllman, cúllmatun.* curro, *neculn, lefn.* ringor. canes exertis dentibus ſe mutuo petere, *clgaun.* buccea, buccella, bolus, *meblan.* in fruſta comminuere, *buirùfcùn.* aurem auferre, *piluntun.* animalia pugnare, ac de ſumma rerum utrinque decertare, *bualon.* vox qua canes incitan-

citantur, *to to to!* vox qua illos cohibent, *chùcbu.* eos vocandi formula, *vachi vachi!*

371. Exempla. *tehua miaulu huanculahui*, ulula cum lupis cum quibus eſſe cupis; cum malo malus eris, cum perverſo perverteris.

Raquiquibilmn, lagmtehua gei, non illum afficiatis honore, plebeius eſt; ac miſera egeſtate laborat.

Tehuan, in canem mutari.

Tehua vaquibin, toquibin, inſtar canis illum habui.

Amoge huera tehua, cachùieimi cam, faceſſe & cum tui ſimilibus verſare.

Uûaulefign, pari paſſu v. velocitate currunt.

Tototobige ta mi tehua, canem tuum ad inſequendum incita.

Tùpuntubige veichi tehua, ejice canem iſtum.

372. Sus, porcus, porca, *chançu.* Aſinus, aſellus, *buſicu.* pullus aſininus, *pichi buſicu, hue buſicu.* admiſſarius, *yallquechi.* mulus, *mula* 515. grunnio, *mrùln.* rudo, *gaigain.* calcitro, calces conjicere, adjicere, jaculari, *mancún.* volutor, *curencan, imlcaun, imlun.* cauda muſcas abigere, *maùn, mlpúntun.* 779. ſolvere, ſolutum, liberum eſſe, *mnaln, mnan.* 780. ad curſum inci-

incitare, *neculln.* animal orbum, matre orbatum, *matican.* quodcunque animal lactens, *conue.* dens columellaris, *buabun.*

373. Belluæ ſylveſtres.

Caprea, *puyu*, *puùdu.* catus, felis ſylveſtris, *codcod.* ſus ſylveſtris, aper, *auca chançu.* guanacus, camelus non gibboſus, *luan.* vulpes, vulpecula, *grú*, *chilla*, hu*ancu.* vulpes major, *culpeu.* ſimia, *malchin.* mus, *deuu.* muſculus, *llaucha.* ſorex, *huaren.* comadreja, *quiqui.*

Chige eſt ſciuri ſpecies; ſed albi nigrum, cujus urina diu ac terribiliter fœtet.

Cornu, *mta.* veſtigium, item calco, conculco, *pnon.* ſequi veſtigium, *ina pnon.* pedibus obtero, protero, premo, *pnontun*, *pnoncùn.* vulpem quiritare, *tortorcùn.* vulpis pellis, hu*ineu.* rodere, ù*geln*, *ùlgoitun.* caverna, *lolpun.*

374. Exempla. *Leſtubin quine luan*, guanacum curſu aſſecutus cœpi.

Coſe gepvachi grù nehuen gelai v. nehuen quelai ta ni achaualtuam, ſenex vulpes capiendis gallinis fit inepta.

Cheuaimi grú? boquimean. chumal vachi boqui? tariam la. inei lai? cucuem. gùmabuimi ni lan? gûmabun em. chem pibui ta mi gùman? uuu! Quo vadis vulpecula? quæro funem. ad quid? ut ligem mortuum.

quis

quis ille mortuus ? mea Domina avia. num mortem ipſius fleviſti? majorem in modum. quid dixiſti igitur ? uuu.

Ibùm, animalia parva quadrupeda.

Ibùm coni, natus ex animali. monſtrum. 753.

375. Feræ ſeu animalia ferocia.

Leo, *pagi*. Tigris, *nahuel*.

Uùintugelairume, *pegelu patui*, Lupus in fabula.

Muchai coni huera que ad, qui picem tangit, coinquinabitur ab ea.

376. Serpentes. *pu Vilu*.

Draco, *ihuai*. anguis, *vilu*.
Anguis alatus, *pihuichen*. 804. manta, *tilque buecubu*. lacertus, *palùm*. lacerta major, *labuane*. lacerta minor, *vilcun*.
equus diaboli; lignum animatum, *tagren*.
lumbricus, *dullui*. vermis, *piru*. 807.

Se in orbem complicare, in ſpiras ſe convolvere, ſe ſe in gyrum colligere, ſe in orbem contrahere, *iuln*.
Serpo, prorepo, *buigdn*.
quadrupedem ambulare, *buinolcún*.

377. Amphibia. 361.

Lutra, *buillin*, *coipo*. teſtudo, *covùd*, *covùr*, *covr*.
Arietes, canes, equi marini, qui cum terreſtribus coëunt, *Huaillepen*.

378. Inſecta.

Aranea, araneus, *llallin*, *pallu*, *ùna.* Araneola, araneolus, *lalùn.* bufo, *quirque*, *poco.* bufo major, quem credunt aquas conſervare, *armco.* rana, *lliggui.*

Variæ parvarum ranarum ſpecies: *mareupu antù*, *cùrcau*, *taultaul*, *coltau*, *colchau.* ranunculus, *coltau.* limax, *mutchape.* ricinus, ricinum, *lime.* locuſta, *chori.* ſcorpius, *recùlclen*, *tehuanque.* eruca, *pteu.* formica, *llepin*, *collolla.* tinea, *cùchig.* pulex, *nerùm.* pediculus, *tùn*, *pùtar.* lens dis, *ùten.*

Pulices & pediculos expiſcari, ad necem quærere, *dumucan*, *tùntun*, *putarn*, *ptarn.*

Pediculos dentibus opprimere, occidere, *ùpin*, *upitun.*

ſcalpo, ſcabo, *rucun*, *piùn.*

Abundare, affluere, dari copiam, ubertatem, affluentiam, *gecan*, *ptùn.*

379. Volucres.

In quot claſſes diſtribuis volucres? in novem claſſes digero. 1. in aves aucupes. 2. in prædatrices. 3 in aves canoras. 4. in aves nocturnas. 5. in aves aquatiles. 6. in voraces corvini generis. 7. in menſarias & eſcarias. 8. in aves, quæ ad nullum ex iis ordinem reduci poſſunt. 9. in inſecta volucria.

Chumtn caque pu ùnùm geign? ailla. 1.

Tuvoe

Tuvoe pu ùnùm. 2. *muntuvoe pu ùnm.* 3. *aiùpun x.* 4. *ulcatun x.* 5. *co x.* 6. *iloal x.* 7. *urcùn x.* 8. *ca x.* 9. *leſlu llavacha ica.*

380. Aves aucupes. *Tuvoe pu ùnm.* Aquila major, *callquin*, *calquin* aquila minor, *namcu.* vultur, *manque.* accipiter, *peucu.* falco, *clilque.*

381. Aves prædatrices. *muntuvoe x.* Milvùs, milvius, *taru.* corvus, *yecu.* ardea, ardeola, *tla*, *tùlla*, *pillu.*
Caicaien, *cadcaren*, piſcatur cancros.
Cùlcatun, alitur piſcibus.
Piden; *piſen*. cancros ſub aqua venatur.

382. Aves nocturnæ *aiùpun x.* Noctua, nicticorax, *yarquen.* bubo, *nuco*, *nucu.* veſpertilio, *pinique.*

383. Aves oſcines ſeu canoræ, *ulcatun.* Luſcinia, philomela, *cholom.*
Pſittacus minor, *tcau*, *tùcao.*
Pſittacus major, *yahuilma.* calandra, *huilqui.* aſio, *pequen.*
Riu, *ſiu*, carduelis, acanthis.
Tenca.
Diuca.

384. Aves aquatiles, *co ùnm.* Anas, *huala*, *cùlvu.* anſer, *caye*, *uriul.* *caucau.* *caulle.*

385.

385 Aves voraces, *ùrcùn* ùnm.
Struthio, ſtruthio camelus, *cheuque*, *huanque.* ciconia, *canquen*, *pillu.* *quelui.*
Carnem crudam vorare, *ilotun.*

386. Aves eſcariæ, *iloal* ùnm.
Gallina, *achauall*, *achahual*, *achaval.*
x glocitans, *llpan x.* Gallus, *alca achahual.* 12. capo, *entucudan x.* perdix, *vùdù.* columbus, columba ſylveſtris, *conu.* turtur, *cùllpo*, *maicono.* turdus, *creu.*

387. Aves indolis ab aliis diverſæ, *ca x.*
Hirundo, *pilmaiquen.* picus, *rere.*
Pigda. 804. *raqui.* *tage.* *dille.* *tecùl.* *taltal.* *ptiu.* *chedquen.* *lloica.* 869. *tiuque.* *chili.* *tureu.* *udco.* *camtù.* *meru.* 777. *chucau.* *udud.* *idm.*

389. Inſecta volucria. *leſlu llavacha.*
Apes, apis, *dullin.* mel apum, *misqui dullin.* cicada, *dille.* crabro, oeſtrum, *colhuachu.* culex, *yali.* formica, *llepin*, *collolla.* veſpa, *mlpùn.* aſilus, *plmi*, *colicoli* 809. muſca, *plù*, *yali.*
Muſcas abigere, *maùn.*

389. Avis partes & membra.

Avicula nondum pennis ad volandum inſtructa, *collma.*
Plumula, *pichun.* plumo, plumeſco, *pichunn.*

Penna,

Penna, *lpi*. criſta, criſtula, *rerùm*, *quelù*. Roſtrum, *ullan*. Ingluvies, gùno. ala, *mùpu*. Ventriculus, *rcùl*, *rcl*. Stomachus, *torem*. Uropygium, *huente lli*. 767. Cauda, *clen*. dorſi, &c. plumarius amictus, *caniu*. criſta galeæ, pilei: jubæ, *perquin*.

390. Roſtrum aperire, *ullan*, *ullaln*. Pipio, *piſpiſn*.

Cano, canto, cantito; modulor, cantus edere, fundere, ù*lcatun*. Salto, *leſcùn*.

Volo as, *leſn*. 760.

Avem alas in aëre jam attollere, jam deprimere; jam iſtic mox illic inclinare, *lubun*.

Alas batuere, *mpùn*.

Avem omni velocitate ex ſublimi aëre humum ad capiendam prædam petere, *utuvn*.

Implumem fieri, *llamcùn*, *pic*hun.

Pedibus ſcalpere, excavare terram, unguibus circumcirca ſcalpurire v. ſcalpturire, *queipun*. Roſtro ferire, *pitoncùn*.

Nidus, *da*ne. nidifico, nidum facere, fingere, conſtruere, *da*n*etun*.

Glocitare, *llpa*nn.

Ovum, *curam*. 713. 474. colligere, g*lmn*.

Ova incubare, ova incubando fovere, *chaun*: ch*aumn*.

Diſpergere frumentum, furfur, & cibum gallinis effundere, *pachi*ùn.

Perdices perſequi, inſequi, aucupari, *mallan*. 773.

Aucupor: aves viſco decipere, cantu ad retia & laqueos allicere, ùñùmtun.

Viſcus, ùtiu, ùtui.

391. Exempla. *curam taru*, milvi ova.

Pichi achahuall ta ni namn mo, venten ladcùluabuam, non tam cito ſapiunt nec lugent Phryges.

gùlnumelaen v. nùllumelan curam, collige mihi ova.

Quine mùr curam iom eluaeimi, præterea dabo tibi par ovorum.

Vau mlei quine ùnm, chançu, &c. laumal, hic habetur avis, ſus &c vellendus, deglabrandus: cui oporteat pilos, plumas evellere. 474. 475. 476.

392. Piſces. *pu Challua.*

Cetus, cete, piſtrix, balena major, *yene.* Balena minor, *icol, onoimi.* Lupus marinus, *lame*, ùrin. Rhombus, *cudua.* Trutta, *lipm*, *lipùg.* Sardinia, *quichai.* Corbina *yatehue.* Piſcis-Rex, *malche.* Mullus, *lubùr*, *lubr.* ſolea, lingulaca, *picur.* Lucius, *vorotehua.* 687.

Cùmarca, peladilla. *piruli. cauquc.*

Utempe, liſa. *Pila pila*, parva corbina.

393. *Cubùll, laſquentu.* 758. omne comeſtibile, quod prehenditur in mari.

Luche, cochayuyo, herbæ marinæ, bonæ, comeſtibiles. *Pellu*

Pellu, 800. *piur*, *macha*, *locos*, conchæ marinæ.

ùni, *daùllu*, *nape*, *llamù*, *coinau*, cancri marini. *yupe*, echinus, herinaceus marinus.

394. Piſcis membra.

Branchiæ, *llumpapl*, *cùti cùti* 399. ſquama, *lùli*, *ilùl*. ſpina, *voro challua*.

395. No, nato, *hueyùln*.

Immergo, demergo, ſubmergo: mergere ſe in aquam, *dimùln*

Piſcor, expiſcor, *challuatun*.

Hamo piſces capere, prehendere, trahere, *clintun*.

Rete, ſagena, *nehuen*. Retia mittere, tendere, *nehuentun*.

Rete ex cannis confectum, *llolle*.

Hamus, *chcu*. eſca, ù*ni* (cancer, quod eo ordinarie utantur.)

Canna piſces trajicere, transfigere, transverberare, *rincùn*.

Piſcari in mari, *laſquenn*, *laſquentun*.

Filum inſerere, *huilpan*.

Filo piſcium, oſtrearum, &c. lineam ducere, *mahueutun*.

Conchæ quibus ſibi pilos barbæ radicitus extrahunt, *dollm*.

Locus vel foramen ubi cancer deliteſcit, *lolo ùni*.

396. Exempla. *Iod cùmei ta ni ilomom, ta ni ichalluamom*, melius mihi eſt carnem quam piſces comediſſe.

Quine challua doi vutalu ta ni peni ni rùtu mo, tugei ta ni peni mo, cùlahue mo allcún, audivi ante tres dies a fratre meo captum eſſe piſcem, majorem fratris mei baculo.

Huercùlvalpai ta ni peni v. ta ni peni mo quine cudua, fratri ſuo rhombum huc miſit.

nillamùrmalchevaln Liencura mo v. nillamùrmalchebin Liencura, miſi petitum a Liencura par piſcium, quos Hiſpani piſcium Reges nominant.

gillacan quine yatehue pichin chadi mo, pauco ſale corbinam emi.

Huercùlelvalaeimi quine lipm, mittam tibi v. tibi mitti curabo truttam.

Huerapequei ta ni mogeam clintuquelu, qui hamo piſcatur vix aut ne vix quidem, unde vivat, reperit.

Liencura iod challua tuquei Curaqueupu mo, Liencura plures piſces prehendit, quam Curaqueupu.

Chem tuqueam? quid piſcantur? *lubram, yatehuam*, piſcantur mullos, corbinas.

397. Arbores.

Quomodo diſtribuis arbores? 1. In arbores felices ſeu fructiferas. 2. in non fructi-

feras

feras ſeu infelices. 3. in arbuſta ſeu frutices.
Chumtn gei *pu mamll? cùla, bùn mamll, remamll, pichi mamll.*

398. Arbores fructiferæ. *bùn mamll.*
Avellana, g*ebun.* Pinus, *pehuen.* Nux pinea, gll*ihue.* Nucleus pineus, gll*iu*, gùll*iu.* Prunus, *notu.*
Molle, arbor ex cujus fructu potum conficiunt.
Queuli, arbor fructificans. *Ritu*, arbor flores proferens. *Clon*, arbor dans *maque*, germanice Morbern.
Pna, glans. *negħue*, roboris fructus.

396. Arbores non fructiferæ. *remamll.*
Quercus, *pellin.* Glans, *pna.* Robur, *coyam*; *coyue.* Laurus, *tihue.* Cupreſſus, *len.* Alnus, *lahual.* Populus, *teiûe.* Spinus, *caſen.* Cinnamomum, *boiûe, cohue, rehue.* Myrtus, *collu mamll.*

400. *Lige. temu. pegu.* h*uayu. patagua. maiten, maùtun. pùta. c*h*anar. iag. reuli, ruili. cúllai.* 716. *luma.* 764. *mclai*, 776. *plu.* 810.

401. Arbuſta. *pichi mamll.*
Rhamnus, rubus, *Chacai, huayun.* Spina, *rita.* geniſta, *múcqui.* viſcum, *puùya.* ruſcus, *chequen.* roboris virgulta, hu*alle.* frutex, *rutan.*

402. Carex, *ranql*, *tome*, *vatu*. Arundo, calamus, canna, *coleu*, *rgi*, *rùgi*, *rugl*.

Juncus, *rme*. caulis, *ulo*. nalca, *page*.

Boqui, *copin*, *coull*, *npu*, *pilbu*, *plai*, *uvir*, nomina herbarum quæ inſtar polipodii arbores ſubeunt, iisque adhærent, & quibus utuntur funium loco. Harum herbarum volumen. *tencúl*, v. g. *tencul boqui*, &c.

Palea, *cùna*, *rto*, *lin*, *pinu*.

403. Partes arboris.

Radix, *volil*, *múllin*. pullus, *buellon*, *callbue*. truncus, *ùnco*, 855. cortex, *tabua*, *lucun*, *chollov*, *len mamll*.

Lignum, *mamll*. ramus, *rou*. duramentum, *nudo mamll*. frons dis, folium, *tapl*. 830 Ligna ſicca ad ignem comparata, *anquen mamll*. aſſula æ, ſcidia orum, *dimulco*, *dùlliv*, *dllf*. julus, nucamentum, *canùn*. arboretum, arbuſtum, locus arboribus conſitus, *lemuntu*. Sylva, *lemu*. Locus juncis, ſcirpis plenus, *rmentu*. 212. arbor frondoſa, *alibuen*. arbor proſtrata, *tan*, *tantu*.

Arbor transverſa aut dejecta, ut viam impediat atque aditum occludat, *tantcu*, *tantuntcu*. 225.

Omne lignum incorruptibile; vel cor ejusdem ac matrix, *mllell*.

Ligni ſeu arboris medulla, cor, matrix, *que mamll*.

Ar-

Arboris ſeu ligni nodi, centrum, *ge mamll*, *chuchin.* 399

Lignum vel arbor cava, *lun.*

Fungus, quales annoſa quercus vel robur producit, *calgal.*

Internodium, *pilco.* internodio uti e.g. ad bibendum, *pilcotun.*

Primi fructus, *buema bùn.*

Nux, *cochor.* nucleus, ùt*ar.* caro, *bn,bùn.* petiolus, pediculus, ù*tin.* cutis, *lucun, tahua.* ſecuris, *cachal.*

404. Planto, ſero, conſero, *anùmn*, *tuculn*, arbores, *anùmmanilln.*

Radicem agere, capere, comprehendere, *voliln.*

Creſco, incrementum capere, *temn*, ùvn.

Germino, pullulo, fructico, *rotun*, *peun*, *rotuipeun.*

Maturor, matureſco, miteſco, *bùnn*, *bnn*, *tcun*, *abun.*

Lego, colligo, carpo, decerpo, *tun*, *nùn.*

Diſperſa colligere, *dimin*, *dimitun.*

Quatio, concutio, decutio, excutio, *mutoun*, *geibun.*

Demitto, *nùvùn*, *nacùmn.*

Attingo, contingo, *din*, *ditum.*

Veho, inveho, importo, accumulo, h*uinamn.*

Contero, contundo, comminuo, *taman.*

Putamen auferre, *iſcùn.*

Suave ad guſtum, guſtatu jucundum, gratiſſimi ſaporis cibus, ſapidus, *dcum*, *cúmentun*. 405.

Pene, fere, prope, propemodum, vix non attingere, *apeln*.

Flecto, inflecto, g*pun*. flecti, inflecti, *elgircùn*, g*llùn*.

Puto, amputo, *catùn*.

Scapum a botro divellere, ramum ex arbore detruncare, *pilcadn*, *piltann*.

Cum ſtrepitu divelli, g*a*g*arcùn*.

Scindere, findere ligna, *rian*, *riatun*.

Rado, radula deterere, *mumùln*.

Radicitus abſcindo, reſeco, amputo, *culventun*.

Mutilo, detrunco, truncam arborem reddere, *piltann*, *pilcadn*.

Frango, infringo, confringo, g*tain*.

Ligna findere, in fruſta, aſſulas, ſchidiaque comminuere, *dllibn*.

Pondus attollere, in altum tollere, levare, ſublevare, *lemn*, *lemtunien*.

Ligna intercidere, in fruſta concidere, ſecare, *cmpun*.

Lignorum ac foliorum ſtrepitus, fragor, g*tifcùn*.

Lignor, lignatum petere, lignatum ire, *mamlln*.

Fuſtem alicui impingere, fuſtibus aliquem cædere, percutere, debilitare, *mamlltun*.

Ra-

Ramos colligere, ramis ornare, tegere, frondibus velare, inumbrare, *routun.*

Caſa ex ramis ad tempus confecta, umbraculum ex frondibus conſtructum, *routu.*

Convolvere linteum, membranam, ull*on.*

Funes colligere, *tncùln.*

Traho, rapto, pedibus ab hoſte traharis, vitamque raptus finias, *huigdn.*

Aufugere, ſylvas petere, latebras quærere, *rinùn.*

Palea lædi, ſcindi, *queyùn.*

Denſum, ſpiſſum, cendenſum eſſe, *tellan, dellan.*

Hæreo, adhæreo, inhæreo, *pnarcùn, pnarn, pnadn, pnadcùn.*

Cavum, inane, vacuum, *pilol.* 804. *plul.* ſic eſſe, *pluln.*

Obliquus, tortuoſus, deflexus, *tvùl,* ſic eſſe, *túvólclen.*

In fruſta conciſum eſſe, *pilquern.*

Repullulo, repullulaſco, regermino; item, cutim contrahi, *popoſn, popoſcún.*

Revireſcere, *hualún.*

405. Exempla. *Cùme bùni mançana tva*, malus hæc quam onuſta eſt malis!

Chem mançana tvei? malum hoc num eſt dulce, an acidum?

Ilûed, dulce, fugax, cito corrumpendum.

Vùte, durum, ſed diuturnum, quodque tempore miteſcit.

Cochù,

Cochù, ſapidum, ſuave ad guſtum.

Cotui, eſt acidum, ſubacidum.

Cùmentubimi? cùmentueneu, num ſapit tibi? ſuavis eſt mihi cibus iſte ac perjucundus, magnam ex eo voluptatem percipio, hujus cibi ſapor gratiſſimus mihi eſt.

Vûrei, guſtatu amarum, acerbum eſt, ineſt acrimonia, acor, acerbitas: ſemicrudum eſt. *mtui*, eſt acidum.

Cochuggei, *miſqui ggei*, eſt gratiſſimi ſaporis, mellita edulia, eſt ſaccaro conditum.

Vùri coyam v. coyam mo, poſt, retro quercum.

Huelu bueluknobigge vachi rggi, ſemper aliquid inter has arundines interjice, interpone, interſtingue: aliud cum alio permuta, illas interjectim, interſtinctim pone, colloca.

Damigge vachi tome, hos caricis manipulos alterum alteri proximum vicinumque liga.

Cupaleleimi gùllliu *pinones piel*, affero tibi nucleos pineos, quos Hiſpani *pinones* vocant.

Uia úla ta ni *mùllin cupamom quimbin vachi dggu*, heri primum hæc res mihi a capite ad calcem innotuit.

Elmeaimi cachal ta ni *catumamllmeal mo*, porta, pone, linque ſecurim, ubi lignatum ibo.

Dimulcomegge, abi lectum v. collectum aſſulas, ſchidia.

Kdau-

Kdautuge, agedum, age ſis, manus ad opus, ad laborem.

Tubige ca veichi cachal, age, ſtrenue hanc ſecurim arripe.

Lemlaiabimi vachi mamll? lemlaian em, num ligno huic ſublevando par es? non ſum, ſum impar.

Catumamllmean, ibo lignatum.

Chagquei huenu, hoc lignum v. hæc arbor ſuperius in brachia dividitur.

Chem mo, chem egu rputubimi vachi mamll? cachal mo v. egu, maichùhue mo egu, quo inſtrumento formâſti hoc lignum? ſecuri.

Quiñe nùn? quantum pugnus capit.

Quiñeknoam, colligunt, accumulant.

Inche ta ñi mtoùbium v. ñi mtoun v. ñi mtoùbiel mo pna; eimn umautuqueimn, dum ego glandibus decutiendis invigilo; vos ſomno indulgetis.

406. Plantæ. *Tucun, lahuen.*

Quotuplex plantarum ſeu herbarum genus recenſes? quatruplex. 1. frumenta & legumina. 2. Hortenſes. 3. Medicæ quas vocant ſimplicia. 4. Agreſtes.

Chumtn gei tucun? meli. 1. cachilla. 2. Huerta lahuen. 3. ampin lahuen. 4. cachu v. relahuen.

407. Frumenta. *Tucun.*

Triticum, triticeum frumentum, *cachilla cachillahua, cachillua.*

Siligo, *maɣu*, *tca.* Hordeum, *cahue-llu hua.* Lini ſemen, *linchu.*
Maicium, granum Turcicum, frumentum Indicum, *hua*, *uùa.*
Maicium nigrum, *cusúm*, *prhua.*
Rubrum, *quellu hua.* Verſicolor, *piſima*, *mallehua.* albo-nigrum, *callquintu.* foliis ſpoliatum, *llud v. llodhua.*
Quinua, *dahue.*
Madi, ſemen ex quo oleum cibarium exprimunt, excoquunt.

408. Legumina.

Ervum, *alvida.* Faba, *aval.* Piſum, *garvançu.* Phaſeolus, *deɣl*, *cùlui.* Lens tis, *llantir*, *lantù.*

409. Herbæ hortenſes.

Fraga, *quellùen.* Cucurbita, *cupau*, *huada 735.* *penca.* Blitum, *mùcu*, *mcùr.* Chupones, *nùyu.* Achira, *polte.* Achium, piper Hiſpanum, *tapi 836.* Rapa, napus, *napur.* Radix raparum, *coyocho.* Raparum caules, *ɣdon.* Allium, *achur.* mala terreſtria, papæ, *ponù.* ſilveſtria, *alhue ponù*, *lahu*, *malla.* Sicca, *ibl.* Gelu conſtricta, *chid.* putrida, *vùna ponu. 688.*
Ad ſementem, *lloncotu.* *ponù*, Erdäpfel, Cartuflen.

410. Simplicia. *ampin lahuen.*

Apium, *panul.* plantago, *hueque pilun.*

Polipodium, *pnal*, *mamll vilcun.* Papaver, *umaulahuen.* Verbena alba, *cùlla vùdù.* Mentha, *ilvahuen.* Centauria minor, *cachanlahuen.* acetoſa, *culle* 711. Tabacum, *ptm*, *ptem.* Tabaci petioli, *voro ptm.*

Culen, tapilahuen. llalli antù chaûel chaûel. concll. pagi namun, namun v pnoi pagi. mulul. namculahuen. loiquilahuen. llaye; mllco. hualilahuen. huentai. *nillhue, chollcho. lhu, lho. alhue lahuen. mùtun. npd npd. hualtata. lum. cùnchamalin. palqui. huilmo. clen clen. lanco. merulahuen. pichoa. melico. relhun. paco. plpl. vilulahuen. pircùllahuen. killoi killoi. palgnin. cl cl. tavoe.*

411. Machiorum medicantium cantiunculæ ſeu *geicurebuen pu machi ta ni ùl.*

1.

Quintullahuenllau,
ni pellabium
melico llahuen
pii ni gúman.
Quintulican em!
Va ni mlen
Neyúlican
ta ni peam
huilquilahuen em.
Búrenie – ta – en
LLancùilican em

elu-

elu - ga - en huillquillahuen
ta ni mo - ga - geam em.

Ibo quæſitum herbas,
ut illas inveniam,
dico flens
O chare *Quintulican*
monſtra mihi herbam *melico!*
Ecce hic
O Neyùlican
herbam optimam *huilquilahuen*,
ut illam videam, legamque.
Sane meî miſericordia tactus, motus es,
O LLancùilican chariſſime.
mihi dediſti herbam *Huilquillahuen*,
ut ad longam ſenectutem perveniam.

2.

Epui ta ni duam
ta lahuen gealu,
vemgepraquilmi
Neùùlican.
Epu duamquilmi
ta iu lahuen
tullahuenmean
ta pehuen mahuida.
Habiturus herbas
pendet animo expectatione eventus:
ſed tu ô *Neûúlican*
ita ne feceris.
Noli eſſe incertus, ſuſpenſus, anceps.
ſuper

ſuper noſtras herbas!
ibo lecturus herbas
in monte ubi eſt pinetum.

3.

Huiri huirtugen
ta ni levial
pu meùllen,
ta rumean
meullen tipalaian.
Sum unctus perunctusque
ad volandum
intra ventorum turbinem.
omnia ſuperabo, transgrediar, tranſcendam.
quin ex turbine egrediar.

4.

Quintu Huecubullan,
calcunmaHuecubullan!
Huecubum quæram, inveſtigabo,
Huecubum meis carminibus inſtigabo.

412 Agreſtes herbæ. *Relabuen.* Fraga, *llahuen.* Culta, *quellùen.* Carduus, *nalca.* Urtica, *curi.* Gramen, *coiron*, *gùtan.* 733. Sagmen, *chepica* Paſtus, pabulum, *cachu.* Lolium, *culven.* Adchupalla, *dùdto*, *dto*, *dcho.* Meloſa, *broquin*, *madi villcun.* Theatina, avenæ ſimilis, *biri.* *Relbun*, *cocolle.*

Rario

Rarin, *dadin*.
Panque.
Rgatu, *dgatu*, *dgachu*
mol.
nocha, ex qua funes corbesque conficiunt.
Chaura.
Fungi comeſtibiles, *pùucho*, *pùuto*, *pùtcho*.
Fungi non comeſtibiles, *pque*, *raurau*, *retù alhue*, *ptau quilquil*.
Gleba, *quepe*.

413. Terram proſcindere, *uneltun*, *catutun*, *maipun*.
Agrum colere, *audn*.
Arvum, vervactum, *tuculhue*, *hualhue*.
Agrum ſementi præparare, *uneltun*.
Arare, aratro terram ſubigere, proſcindere, ſulcum imprimere, *quetan*.
Terra arata, *quetan*, *lumatun*. 764.
Stercus, fimum per agrum ſpargere: ſtercorare, fimo terram ſaturare, fœcundare, agrum oblimare, fimo pinguiorem reddere, efficere, *vunaltun*. fimus, *vunaltu*.
Fodere, effodere, *rgan*. 825.
Sulco, liro, ſulcum imprimo, *dillun*.
Sulcus, *dillu*.
Porca, lira, ſcamnum, *rebuin*.
Semino, ſero, ſementem facere, *tcun*, *túcun*.
Semina terræ ſpargere, *gann*.

Caveis

Caveis ſeu foſſulis mandare, *audn*, *gdùfn.*
Semina terræ mandare relicto ſemper unius paſſus intervallo, *tecatun.*

Lignum in acumen extenuatum, *pal*, *pillobue.*

Ligno terram ad ſerendum fodere, *audn*, *gdùfn.* ſic ſata, *aud*, *gdùf.*

Diſſipo, diſpergo, *huidn.*

Pugno ſpargere, unitis digitis & in pugnum collectis, compreſſis diſpergere, *pataucun.*

Maicium, granum Turcicum, *hua.*

Maicii ſpica, *vochen.*

Ariſtæ, *perquinhua.* Gluma, *dcon*, *mcon.*

Folium, *lolcanhua.* manipulus, *ùtùn.*

Spica tritici, hordei, *lonco.* ariſtæ, *úmi.*

Manipulus tritici, hordei, *pnad.*

Foliis privare, ſpoliare, *glorn.*

Maicium foliis orbatum, privatum, *lludhua.*

Spicarum grana excludere, exſolvere, exterere, *hueigon.*

Phaſeolos folliculis eximere, *doccayun.*

Folliculi, *capi.*

Nuces frangere, enucleare, nucleum e putamine extrahere, *dollcùn.*

Acus eris, *maimai.*

Triticum purgare, expurgare, *maimaitun.*

Creſcere, adoleſcere, augeſcere, incrementum ſumere, *pùnculn.*

Maturor, matureſco, *chillquin*, *rnquenn.*

Fertilis, fœcundus, ferax, uber, *mon*.

Luxuriare agros præ ubertate & frugum copia, agrorum feracitas luxuria laborat, luxurioſa eſt, luxuriat carduis & ſpinis incultus ager, *louloun*.

Agrorum fructus in ſpe pruina decoxit, vinearum gemmæ frigore obriguerunt, uredine exaruerunt, *pilintun*, *pilinman*, *nogin*.

Segetes ſterni, *lam. 759*.

In ſpongiæ morem turgeſcere, intumeſcere, *denupran*.

Terra aratro ſubigenda, *quepun*.

Ad ſata viſenda ſpaciari, *gavùln*.

Aves avertere, abigere, *gabuin*.

Abigere, avertere pecus, *lepmn*.

Protero, obtero, peſundo, conculco, *gintan*.

Apertus, recluſus, *huecharn*.

Meſſis, fructuum perceptio, *cogi*.

Tero, trituro, *atúmn*.

Grana ex ſpicis in area excutere virga, baculo, tribulo, *mùtancùn*: ſaltando, *nuin*, inde *nuin prun*. *692. 793*.

Tero, molo, *medcún*, *quecùn*.

Premo, comprimo, *gùrinn*.

Semen, *ùtar*.

Ager demeſſus, reſtibilis, *vúchen*.

Mala terreſtria terræ mandare, *relun*.

Ejusmodi ſata, *retu ponu*.

Terra condere, tegere, obruere, *dapiln*, *ivùln*.

Erum-

Erumpo, *choiún.*

Malorum terreſtrium radix, *cúcheu.*

Fructuum reliquias legere, vindemiolam repetere, *dinivn, dinivtun.*

Caules emittere, producere, *ullvún.*

Evello, extirpo, radicitus eruere, convellere, excindere, *gedun, geduntun.*

Seminarium, *llecum.* Seminarium inſtituere, *llecúmn.*

Incile, aquæ derivatio, *yaima, catúpuúlli.* illam fodere, effodere, *yaiman, catúpuúllin.*

Seps, ſeptum, ſeptimentum, *malal.*

Lignis transverſis ſepere, munire, circumdare, *cúntomalaln.*

Foramen, *huetod.*

Obdureo, obdureſco, *alpen.*

Hio, dehio, terra hiat æſtu, *toun.*

414. Exempla. *geno ponú!* O quanta malorum terreſtrium multitudo!

Villtueneu ta ni ponu chori, a malis terreſtribus locuſta me abſolvit.

Cúmei túcun tva, fœcundæ lætæque ſegetes, ſeges ſpicis uberibus & crebris.

Munarquei ta ni tcun, ſeges mea eſt talis qualis, qualis qualis.

Loncoi, ſeges in ſpicam vergit, ex vaginis erumpit.

Quetageprai ta ni mapu, ager meus aratro ſubactus eſt quidem, at ſementem facere non potui.

ni lleûabuel mo, *v. ni lleûabum*, *v. lleûabuel utar*, *maulai*, tempore quo ſemen conabatur erumpere, pluvia non decidit.

Quine pun mapu nien quetaïal, pars agri mihi reſtat aratro proſcindenda.

Huallmaiabimi ta mi tcun, agrum tuum ſepto cinge, muni, circumda.

Catúcoġicloen v. coġitucloen, adjuva me in colligenda meſſe.

Mon tipantu, annus fertilis, ferax, fœcundus.

Taſma, *chaſma*, *chaſma tipantu*, anni ſuperioris reliquiæ, quæ ex anno antecedente ſuperant. ſuperſunt. 834.

ġetui cachu, paſcua revireſcunt.

LLeúprai vachi cachu, ſua ſponte, ſuapte ingenio hæc herba nata, orta eſt.

Murquelvalbin ta ni dahue, Quinuam meam in farinam toſtam conteri curavi.

Mi quellúen tual mo, *ġútantú cupatuaimi*, ad colligenda, legenda fraga poſt ſolis occaſum venies, redibis.

Pu quellúen mo liú quellúen iodcúmei, inter fraga, quæ alba ſunt præſtant.

Pichin ptm duamtuaeneu, parum tabaci ſi placet.

Ptm eluaeimi pibi, promiſit mihi tabacum, Nicotianam.

ġetulai ptem, tabaci nihil ſupereſt.

Pen meu, *ptemtuquen*, quando mihi libera-

beraliter offertur, pulviſculum patula nare exſorbeo, vel etiam exuſti in concha folii fumum per fiſtulam afflatu attraho, & in os exceptum emitto.

415. Flores. *raûú ica.*
Lilium, *tucúl tucúl. tapdtapd.*
Rimu, flos crocei coloris, deliciæ perdicum.
Cocll, flos quo colorem flavum conficiunt.
Quelulahuen, unde color ruber ac ſanguineus emanat, exprimitur.
Huadalahuen. Chaud chaud. gil.

416. Floreo, floreſco, *raûún*, *raûúhuenn.*
Oleo, redoleo, ſuboleo, odorem emittere, *numutun.*
Marceſco, langueſco, *tonn*, *tenvn*, *penn*, *penún*, *penútun.*
Flores decidere, *llancútun.*

417. Colores.
Albus, candidus color, *liû. 763.* cæruleus, cyaneus, *calbú. 693.* cœleſtis, *paine.* viridis, praſineus, *carú.* citrius, rupicaprinus, croceus, flavus, luteus, *chod 701.* rubens, puniceus, coccineus, purpureus, ruber, *quelú. 819.* carmeſinus, *cum*, *cumquelú.* niger, ater, *curú. 713.* fulvus, caſtaneus, ex cinereo nigricans, *colú.* margaritarius, cinereus ex albo, *cúico.* color

 ferru-

ferrugineus, moſchi color, *colú carú.* atrum dilutius, *allue curú.* glaucus, *calvúlafquen.*

418. Unius coloris, *quine adcan.*
Varii coloris, *topan*, *topapalen.*
Album eſſe, *liûn.* dealbo, album colorem alicui rei inducere, album aliquid facere, reddere, *liûln.*
Candeo, candico, ſolis radios aquam illuſtrare, flumen a ſole collucere, albeſcere, vibrare, *piann*, *piancùn*
Mico, niteo, fulgeo, refulgeo, *llm llmn.* 769.
Reluceo, reniteo, reſplendeo, *alun*, *alon.*
Nitidum, ſplendidum, ſplendeſcens, refulgens eſſe, *lùfnn*, *lùvenclen*, *lùflùfn.* 764.
Perlucidum, pellucidum eſſe, *cùlincùn.*
Diaphanum, *chaianclen.*
Res diaphana, perſpicua, *cuicai.*
Tingo, inficio, imbuere colore lanam, *ptùmn.*
Tincture, coloris infectio, *ptùm.*
Puelcura, terra ex qua conficiunt colorem flavum, *chod.* 417
Colue, unde fit *quelu.* 417.
Relbun, radices, unde fit *quelu.* 412.417.
Cocll, flos unde *chod.* 417.
Raurau, fungus unde *colù carù.*
Quemchu, eſt terra rubra.

Mallo,

Mallo, terra alba, candida.
Robù, terra nigra. *anil*, glaſtum.

490. Exempla: *Chem cabuellu?* quis equus? cujus coloris?

Colù cabuellu cupalen, adduc mihi caſtaneum.

Liû gei ta ni age, albus eſt, nec ſi albus aterve eſt, ſcio.

Curù gei ad mo v. ta ni ad mo, facie niger, ater eſt, crine ruber.

Liû liû gei, albedine albior, nive candidior.

Curù curù gei, per intervalla maculas nigras habet.

Liû, *liûgechi*, *liûquechi cupatui*, ad priſtinam albedinem rediit.

Lif mlei, *liflu mlei*, eſt mundum, limpidum: caret macula, nulla maculæ veſtigia manent, ſuperſunt.

Carù charabuilla cupape, cedo femoralia viridis coloris.

Quelu vuù lagmabin piquei, nodus in filo rubro mortem, necem annuntiat, minatur.

Curùquieli piiauquebui curùche, fuligine tua non me tingas, inficias, denigres dicebat, aiebat niger nigro, cacabus ollæ.

Quine ptùm, quantum ſufficit uni tincturæ, ſic ſextans ſeu duæ unciæ glaſti ſufficiunt.

Quine tarin anil, glaſti ſextans.
Quine patacon anil, uncia glaſti.
Anil pinmomean Patiru mo, neceſſe mihi eſt ire ad Patrem Miſſionarium petitum nonnihil glaſti v glaſtum.
Vill pu cal mo curù mtn pùtùmvalai, lanarum nigræ nullum colorem bibunt, niger color a nullo extinguitur.

420 Metalla.
Aurum, *milla*. 778. Argentum, *lien*. Æs, cuprum, *cumpanillhue*. Ferrum, *panillhue*. Stannum, *titi*. Plumbum, *laquir*. Pecunia, nummus, moneta, *gillacahue*.
Res familiaris, bona, facultates, fortunæ, divitiæ, opes, *te*, *cullin*. 712.
Lucrum, *pen*, *peel*. 800.

421. Aurifodina, auraria, *millahue*, *millatue*.
Argenti fodina, argentaria, *lienhue*, *lientue*.
Ferrugo, *me*. Ferri ſcoria, *me panillhue*. muſcus, mucor, *percan*.
Muceſco, mucorem, rubiginem contrahere, muſco aut rubigine affici, mucidum fieri, *percann*.
Auctio, *notu cullin*. auctionem facere, *notu cullinn*.
Eſſe, exiſtere, dari, haberi, *gen*, *mlen*.
Quæro, inveſtigo, indago, *quintun*. 820.
Mea me fefellit ſpes, decepit, deluſit, fru-

fruſtrata eſt, de ſpe conatuque depulſus ſum, longe aliter atque ſperabam, accidit, evenit, *mnan.* 780.

Diſperſa colligere, *nùmitun.*

Elicio. Aurum, argentum, ferrum ex terræ cavernis elicere, eruere, effodere, exportare, *entun.* 724.

Accipio, *tavn. taun*, *taùn.*

Liquefacio, liquo, *lleumn.* Liqueſco, liqueſio, liquor, *lleun.*

Eligo, deligo, ſeligo, *dullin.* Scienter eligere, *cùme dullin.*

Rejicio, repudio, renuncio, reſpuo, *llainacmn.*

Ejectamentum, rejectanea, *llainatu.*

Habeo, teneo, *nien* 789.

Cuſtodio, ſervo, conſervo, *elcan.*

Amitto; jacturam facere, *llan*, *llancùn*, *gcun.*

Perdo: diſperdere, evertere, deſtruere, corrumpere, deformare, diſſipare, profundere, *llancùmn*, *llamcùln.*

Fortunæ indulgentia abuti, egregias animi dotes perdere, corrumpere, dum ſe ad indigna abjicit & indecora, *gnamn.*

Opera & impenſa periit, male res vertunt, *gnan.*

Aliquid deſiderare, requirere, *cuellcuellien.*

Rem alterius apud ſe depoſitam habere, item, rem alteri procurare, *nieln.*

Apparere, jam tandem apparuit, repertum, inventum eſt, *pegen*, *petun*

Invenio, reperio, *pedan*, *pedantun*.

Utor, egeo, opus eſt mihi, *pnen*.

Do, præbeo: largiri, donare, liberaliter erogare, *elun*. 724.

Dare comeſtibilia, *llauquen*, *llauquetun*.

Propinare alicui, *pſamn*, *ſaginn*, *llaúpan*, *cachùn*.

Offerre, gratis dare, *medan*. 777.

Mutuare nummos, pecuniam mutuam v. mutuo dare, commodare, aliquid utendum dare, *aren*, *areln*.

Pecuniam mutuari, mutuam accipere, mutuo ſumere, commodatum v. utendum aliquid accipere, commodatu ſumere, *aretun*, *areltun*.

Pecuniam alicui credere, argentum illius fidei committere, *ûhuemn*. ita ab alio ſumere, accipere, ùhuemtun.

Dare animo petendi æquivalens, *tuilin*, *tuilitun*. 842.

Faſtidire aliquem, oblata reſpuere, aſpernari, non admittere, *poeln*, *pueln*,

Commuto, permuto, huelutun, huelun-tun, *hueluntcun*.

Contractus permutationis, cedo dabo, *taf cùn*, *chaf cùn*.

Rem apud ſequeſtrum deponere, *rann*, *ranknon*.

Pecu-

Pecuniam, commodatum repetere, unopitun.

Rem datam poſtulare, *mùntutun.*

Solvere, ad nummum perſolvere, in aſſem ſatisfacere, *cullinn.*

Creditoribus ſatisfacere, æs alienum ſolvere, ære ſe alieno levare, liberare, *elucullin.*

Pignus redimere, *entutun.*

Reſiduum debiti, *chayal*, *chaial.*

Mulctam v. multam debere, *buerinien.*

Taxo, æſtimo, pretium mercibus præſcriptum, *toquitu.*

Paciſcor, de pretio cum aliquo paciſci, convenire, *daqueln.*

Aliquid alienare, abalienare, *ùln.*

Furor, ſurripio, furtim aliquid avertere, auferre, *buenen.*

Reddo, reſtituo, *mnutmn*, *unoltun.*

Emo, mercor, comparo, nundinor, *gillan*, *gillacan*, *eùn*, *eùntun.*

Vendo, venundo, *eùln*, *eúmn*, *uln.* 845.

Peto, poſtulo, poſco, precor, rogo, imploro, precibus aliquid contendere, efflagitare, *nillan.*

Valeo, *mon.* Aurum eſſe, *millan.*

Aurum elicere, *millantun.*

Inaurare, auro tegere, obducere, *millatun.* Auro vel argento includere, *mùdencùn.*

Compedes, *milla ecul.*

Ferrum, quo nota pecudi inuritur, *chillca.*

Dives,

Dives, locuples, opulentus, *ulmen. ulmen Huinca*, dives Hiſpanus.

Pauper, egens, inops, egenus, mendicus, *cunival.*

422. Exempla. *Cheu tuui milla tva?* unde iſtud aurum?

Kdaucan mo v. kdaucamom cupai iom pen, v. iom cullin pen, v. pecullinbuen, labor lucrum parit, labore pecunia comparatur, divitiæ bonis artibus parantur, non tibi per ventos aſſa columba venit.

Aldun cullin pequei chei, vemlu mai, pecuniæ obediunt omnia.

Quintuquebuimi ta mi ulmengeabuel, v. ta mi ulmengeabun, opes ac divitias parare cogitabas.

Cullingelu, ulmen gelu, divitiis affluens, cui opes & fortunæ ſunt ampliſſimæ, ampla res familiaris, multa & lauta ſupellex.

Huellilelai ta ni iapau, nunquam ipſius crumena eſt vacua, nunquam ipſius lucrum ceſſat.

Aiüncullinlu ulpraquei ta ni peel, qui amat aliena, ſua facile vendit.

ni tealu, tegealu, tegeal, ad meum uſum, v. ego illud poſſidebo, Dominus illius ero.

Chuchi mi pemom tvei, ubi illud inveniſti, reperiſti, offendiſti.

Auca lien, nummus adulterinus.

Cum-

Cumpanillhue vemgei tva, videtur ex ære, cupro factum.

Panillhue gei tva, hoc eſt ferrum, ex ferro confectum.

Tva panillhue ta ni rialoncoam, en gladium, enſem, acinacem meum ad findenda capita.

Catahuebin ta ni panillhue, ex ferro quod habebam, ſcalprum fieri curavi.

Tva ta ni iqueum, hoc eſt quo me ſuſtento, unde victito.

Tauge pin, *tùyùlmallebi ta piuque*, munera, crede mihi, placant hominesque Deosque.

Tva, accipe.

Chem elubimi? *chem no elubin*, *chem elulabin rume*, quid illi dediſti? nihil.

Inche ni nien mo aldùn cullin, cum multa mihi ſit res familiaris, multa ſupellex.

Eimi nienman quine cahuellu, tu habes, detines unum equum meum v. equum mihi debes.

Nien ca, ita profecto, teneo certe.

Elual, *elugeal tva*, hoc eſt dandum, largiendum, liberaliter erogandum.

Mi elugeabuel, quod tibi dandum fuiſſet.

Coſque elugelu v. elugeel, panis datus.

Chaichi elueiu, jam pridem illud ipſi fuit datum.

Quine coſque elulaeiu rume, ne unus panis quidem illi datus fuit.

Elu-

Elubi, *elutulaeiu ula*, *v. elueiu*, *elutulabi ula*, ſemel illi dedit, & non amplius.

Coſque eluqueam pu cunùval, panem dant pauperibus.

gelai ta mi elugeam v. elugeal; tutelpalaimi v. tenpalaimi, ſero veniſti, ſero venientibus oſſa, nihil quod tibi detur, ſupereſt.

Quine amomariqueum eluaeneu v. eluechi mo, *pibin*, petii ab ipſo Roſarium, coronam piacularem B. V. M.

Quine rume llanca uli, unam tantum dedit vitriorum filo inſertorum lineam.

ni elun, *cùmelen*, quando dono do, ſum jucundus, eſt ſignum me eſſe jucundum.

Aldunmaquilmi ta mi elugeal mo, quæ offeruntur arripienda, non differenda.

ni elubiel eluabin, dabo quando potero.

Chaichi ni elumobium veichi cahnellu, jam dudum equum iſtum illi dedi.

Inche eluquebin cahuellu ta Pedro, *v. elubilu cahuellu ta Pedro inche*, ego ſum, qui Petro equum dedit.

Inche elun eimi mo, ego dedi pro te.

Mi eluabin, quod tibi debeo.

Cullin ta ni elugealu v. elugeam, ut debitum illi ſolvatur.

Elugelan ta ni chaumalgeal, reſiduum debiti mihi non eſt ſolutum. NB. aliarum rerum reliquiæ vocantur: *mtn*huen, *ventenbuen*, *puchu*, *puchun*, *opuntu*.

Aiúlan

Aiùlan ta mi eluabin, illud dare tibi nolo.
genoum chem u*ſgeai?* nemo dat quod non
habet.

*Pic*hi c*hadi mo quelluaen*, modico ſale
mihi ſubvenies, ſuccurres, ſubſidio eris v.
is.

Petuan ta ni *cullin pieneu*, debitum a me
poſtulavit.

*Inc*he *arelbin qui*ne *macun ta mi chao* v.
ta mi chao mo, commodavi v. utendam dedi
tuo patri veſtem ſtragulam.

Cúmelai areln, præſtimonium diſplicet.

Areln mo udapiuquei ta che, veritas odium,
præſtimonium inimicos parit.

*Ald*ù *yehuevali arelen pi*, mutuum aut
commodatum petens pudore ſuffundor.

Chumtn raquibimi tva? aldùgei, aldun!
quanti hoc eſt? quanti indicas? plus quam
par eſt, indicas.

C*humtn cullin mo tuimi?* quanti conſtitit?
quantum ſolviſti.

*Chumtn raqui*g*ei vachi chapùd?* quanti
hæ inaures?

Venten, tanti, pro eo quanti res eſt, tibi
habe.

Chumtn mo gillacaimi? quanti emiſti;

Aldùn cullin mo, *pichin cullin mo*, magno,
parvo pretio.

Iom cullintun, plus impendi, majorem
in ea re impenſam, ſumptum feci.

Iom

Iom mo *gillacan*, pluris emi.

Iod pichin cullin mo, non tanti, minor pretio.

Inche iom piquen vachi cullin mo, iod pich pin, ego plus offero, ego minus.

Aldùn cullintun, v. *aldùn cullin uln quin coillal mo*, multa in hac torque comparanda inſumpſi.

Aldùn mobui cam ta mi hueneel, quod fueratus es, eratne magni pretii?

goiman gillacan, imprudenter emere.

Leù goimaimi, fucum tibi fecerunt, palumbem pro columba, adulterinum pro legitimo tibi ſuppoſuerunt.

Moncol v. *vemlelu* v. *re vemlelu gillacan quine huaca*, emi vaccam ſic ut eam hic vides.

gehuelai ulchen v. *ulcheun*, homines vendere jam deſitum eſt, in deſuetudinem abiit, lege prohibitum eſt.

Cùllinmabin ta ni hueriniebiel mo, illi pro injuria ſatisfeci.

Cullintuabige Huenucalquin quine chaibue murque, ſolves *Huenucal* modium farinæ toſtæ.

Elucùlliabimi meli huaca ta mi lamûen ta mi huenen mo, v. *ta mi huenenmom mo*, ſorori tuæ pro furto quatuor vaccis ſatisfac v. ſatisfacito.

Chaſloncoquei vill huerilcatu, unusquisque pro malefactis pœnam dabit, referet gratiam qua dignus eſt, dedit malum & accepit.

Chaſ-

Chafloncotubi ta ni huerilcatubiel mo, par pari, facta factis recepit, retulit.

Huenecullingequeum, *v. cullin ni buenequeum*, locus ubi multa ſunt furto ablata.

Vill ienmaui, omnia ſibi ſumpſit, abſtulit.

Maldùtubichi, videam, explorem, experiar, periculum faciam.

Inche meli elan, *eimi mari*, ego contribuam quatuor, tu vero decem in commune conferes.

Entulun ta ni cullin, res quas oppignoraveram, redemi.

Entun ta ni kdau, penſum meum perſolvi, abſolvi, peregi, confeci.

Apelpapebui ta mi coretuabuel v. ta mi coretuabum, parum abfuit quin damnum compenſares, amiſſa in ludo recuperares, reciperes, paria faceres, neuter alteri v. neutri deberet.

Rumeai llanca mo, lapidibus pretioſis ſatisfaciet, injuriam redimet.

Chabi ta ni cuù, ad nummum ſolvi, in ſolidum ſatisfeci.

Deuma lludi, jam totum, integrum & omnino reſtituit, nemini debet, debito ſolutus eſt,

Opun pirina mo rumei, freno ejusque adhærentibus ſatisfecit.

Eimi cullinmaiabimi, non tibi ſic abibit, non abibis impunis, tarditas ſupplicii gra-

vitate compenſabitur.

Deuentun, promiſſis ſteti, promiſſa ſervavi, implevi, præſtiti, exhibui, fidem liberavi, votum reddidi, perſolvi, promiſſis non defui, ſatisfeci.

Apùmknonmaen ta ŋi *cullin*, bona mea, fortunarum mearum reliquias mihi abligurivisti, conſumpſiſti, ademiſti, eripuiſti.

Oviſa ulqueam Patiru mo, an Patri oves vendunt, emitne Pater oves?

Cùmelai ŋi *ulgen v.* ŋi *ulgeuyen v.* ŋi *ulgemom veichi mula*, male feciſti illam mulam vendendo.

Ulimi ta mi chuquel quiŋe huinca mo, arma tua Hiſpano vendidiſti.

Uŋoduamn ta ŋi *ulmobium ta* ŋi *cahuellu*, pœnitet me equum meum vendidiſſe.

Huelulun quiŋe huentu inchiu quiŋe cahuellu mula mo, equum mulo permutavi.

Huelutubimi ta mi pllù alhue v. alhue mo quiŋe rupachi tùyùn mo, animam tuam cacodœmoni inſtantanea, momentanea, peritura voluptate vendidiſti.

Huelùln gnen gei chei piam, in permutatione utrumque depravatum, neutrum abſque vitio eſſe ſolet.

Tva ta iŋ nien Patiru, *v. tva ta iŋ niebiel Patiru*, ecce Patrem Miſſionarium habemus.

Chum niebimi tacunma, quare illud habes opertum?

Hu-

Huercùlelvalpaeimu, tibi huc mittet, tibi munus huc transmittet.

Ellcuntubin vachi cullin ta ni chao mo, hoc mihi a meo patre dono datum, relictum eſt.

Aldùn cullin ellcuntubi ta ni pu votm vachi ulmen, multa bona iſte dives ſuis liberis teſtamento reliquit.

Vachitu mo cuñùvalcaumecuùmeimi, ex eo tempore inclinata res tua eſt, omnia ad interitum vergunt, ad præcipitium inclinant, in pejus ruunt, quotidie deteriora fiunt.

ñillavalbin qvine conue Liûbueque mo, miſi petitum a *Liûbueque* agnum.

Ulmen che cupatuan pi, ñamprai ta ni culin, novacula in cotem.

Ucalel cullin, bona derelicta.

gillatun, *gillatucan*. *730*.

4?3. Foſſilia metallis cognata.

Sulphur, *copahue*. Chalcantum, *calcúlahuen*. æris flos, ærugo, *carùlahuen*. Alumen, *liûlahuen*, *liùcura*, *alhue cura*. Reſina, *úpe*. Sal, *chadi*. Sal clarus m, v. diaphanus m, *lilco*.

424. Exempla. *Cancaquilmi rume ta mi il geno chadi*, carnem absque ſale ne torreas.

Pichi chadi mo quelluaen, pauco ſale mihi ſuccurras velim.

Chadi niei, eſt ſale conditum.
Ullhuemtuge chaditu ilon ta mi cutan na-
mun mo, propter pedum infirmitatem
carne ſalſa, ſalita abſtine.

425. Lapides, *Cura ica.*
Pumex, *pinunu*, *pinono*, *cùga*. *427. 497*
Beſoardicus lapis, *luan cura.* Lapis nige
quo venam incidunt, *queupu*, *malin.* Ve
nam ſecare, ſanguinem venis detrahere
minuere, *malintun*. *773.* Silex, lapis ſ
liceus, *ailin.* Gypſum, *mallo.* Cryſta
lus, vitrum, talcus ſeu lapis ſpecularis
ſchiſtus in tenuiſſimas bracteas fiſſilis, *lilpu.*
Creta, *rau.* Argilla, *huidù.* Ollas, can
tharos, &c. ex argilla fingere formare, *hu*
dùn. coquere, *cubillcan.* Figulus, *huidù*
voe. Arena, *cuim*, *cùyum.* Scopulus, ru
pex, cautex, *vùta cura. 359.* Saxetum
glarea, ſalebræ, *curantu.* Lapidibus al
quem petere, appetere, lapidibus in illum
jacere, conjicere, *curantun.* Lapidibus
mutuo petere, *curantuun.* E loco præcipi
devolvi, rotari, humum verrere, *imùln 75.*
Durum eſſe, *riquemn*, *riquemclen.* Durum
riquem.

426. *LLanca*, lapis pretioſus, viridis. 76
Lican, lapis albus. 762. *Cùdehue*, quo r
dimunt homicidia. *Tacùm*, *taquem*, *tacn*
lapis pret. *Ilicura*, *ilicura*, ſaxum, ma
moreæ

moreæ levitatis lapis. *pilolcura*, lapis pumici ſimilis, at multo gravior.

427. Exempla. *Cùga pu huentu ni cùga inche*, a pumice cognomen participo.

Mtorcùn gei mlechi cura mo, occaſio facit furem.

Mlei rau ta ni huiduam v: dgol ta ni mlam v. mlabium, v. ta ni mldgollam, habeo argillam unde ollas effingam.

Curaca. 713. Naùllanca. 788.

428. CAPUT V.
DE AQUA. *CO MEU.*

Aqua, *co.* Mera, meraca, immixta, *reco.* Limpida, *liſco*, *liûhuenco.* Turbida, *tbrco*, *tbùrco*, *tùvùnco.* Lutulenta, *porco.* Putris, *vunanco.* Salſa, marina, *laſquenco.* Acida, *cotuco.* Ros, *mulvenco.* Pluvia, *mauco.* Nivoſa, nivalis, nivea, *pireco*, *pi linco.* Reſes, pigra, ſtagnans, *daulco.* Frigida, *ateuco.* Subfrigida, *virquenco.* Tepida, *llaco.* Calida, *covunco*, *enumco*, *arem v. ademco.* Fervens, *vaico.* lutum, *pelle*, *pele*, *pede.* Lutum ex alluvione relictum, *chidan.* Cœnum, *chapad.* Sordes quæ aquæ putridæ innatant, *calmin.*

429. Mare, *laſquen.* 758.

Maris unda, fluctus, *auna*, *voche.* Fluctuare, fluctibus jactari, *vochentun.* Fluctus

ctus concitare, *vochemn.* Fluctus concita-
ri, *vochen* Spuma, *tor*, *torvan*, *perqui*
lafquen, *perquin leuvu.* Maris acceſſus, *t*
paco. Maris receſſus, *arcúlafquen*, *arcùnt*
arquenco Aquam decreſcere, *arcún*, *a*
quenn. Lacus, æquor, *mallin*, *lafquen.*
Extenſum, undique apertum eſſe, *lafn.*
Palus udis, *mallin*, *hueico*, *pùta yene.* Flu-
men, fluvius, amnis, *leuvu.* Torrens, *ri*
lon, *taiyen.* Fons, uùfco, *uco.* Puteus
rgaco. Ciſterna, *dahuell.* Profluens, *In*
auitun, huitun. *750.* Alluvies, alluvio, flu-
minis inundatio, *magin. 771.* Alveus, pro-
funditas, altitudo, *lluvù.* Altum, rapidum
profundum eſſe, *lluvùn.* Vortex, *peul. 80*
Unda, fluctus, *reu.* Fluctus eſſe, *reuquen*
Fremitus, *reureun.* Aquam audiri, *ruricùn*
Aquam exhalare, vaporare, *uruan.* vapo-
ro, exhalo, *vadcùn*, *varcùn.* Cataracta
lliùn. Gutta, guttas cadere, *chùdcùn.*
Stillo, *chùdcúnn.* Terra madida, ſolum hu-
midum, *cunu.* Campus humidus, *rulu.*
madidus humidus, *lod.* Incile, aquæ deri-
vatio, *yaima*, *pllin.* Aquoſum eſſe, *chillcon*
Inſula, *huapi.*

430. Confluentia, *tafleuvu.* Æſtuarium
fluminis brachium, *chagquinco*, *chagquin*
leuvu. 198. Pons, *cuicui.* Lapideus, *cur*
cuicui. Sublicius, roboreus, *mamll cuicui*

Lignum

Lignum a fluminis inundatione abreptum, *malun.* Ora, littus, ripa, *inaltu.* Ad Moſellæ fluenta, propter v. præter Rheni ripam, *inaltu mo*, Margo, *mellmell.* Vadum, *gilahue.* Adverſo flumine, *pragilahue.* Secundo flumine, *naûgilahue.* Portus & quivis locus ubi navis appelli poſſit, ùdvú, *nontuhue.* Sinus, *gllun lleuvu*, gúllun, gnun, *gion lafquen.*

431. Flumen aut mare illuc trajicere, traducere, tranſire, *carcun*, non, nontun, *notun.* hac tranſire, *nopan.* Tranſportare, transvehere aliquem v. aliquid, *noln;* illuc, *noltun;* huc, *nolpan*, *rulpan.* Cis, citra, *nopa.* Ultra, trans, *nome*, *carcu.* hinc eò v. inde huc ſaltare, *chuncan*, *rincùn.* Vadare, pedibus vel equo amnem trajicere, vadum tranſire, ſuperare, *gilan.* Dari vadum, *gilaln.* Huc vadare, *gilapan.* Navi trajicere, *huamputun.* 557. Tranare, nando flumen tranſire, natatu trajicere, *lefhueiln*, *hueicln.* Subſideo, ſubſido, mergo, *rmn*, *dmn*, *dùmin.* Natatorem eſſe, *huimgen leuvu.* Strepitum in aqua excitare, *metofcautun.*

Mergere ſe in aquam, immergo, demergo, ſubmergo, *rlun*, *dimuln.* In balneis aut flumine lavari, *mnen*, *mnetun.*

Aqua aut frigore pene enectum eſſe, *tocon*, *chocon.* Sicco, exſicco, exicco, arefa-

cio, *nipmn.* Siccari, arefieri, *nifn.* ad au-
ram exiccari, liberiore aura frui, auræ tem-
perie uti, *nipmun.* æſtum aut thermas re-
frigerare, *cùgercùn.* Siccum eſſe, *anidcùn*,
anidùn. Jacio, conjicio, in medios fluctus
ſe projicere, in medios hoſtes irruere, *ùtùfn*
In præceps ruere, ſe projicere, *ùtùfnaûn.*
Ad latus tranſire, *quinenple rupan.* Sub-
mergi, fluctibus obrui, *ùrbin.*

432. Lavo, abluo, lotura, lavatio, *cùchan.*
Lotrix, lavatrix, *cúchacavoe.* Aquam hau-
rire, *tun co.* Aquam abluendis, extergen-
gisque manibus miniſtrare, invertere, ſu-
perfundere, inſtillare, *utuln co.* Fundo, ef-
fundo, diffundo, *utun*, *utuntun.* Fluo, ef-
fluo, h*uitun.* Madefacio, *vocholn.* Ma-
dide madeo, ſum madidus, *vochon*, *gbon.*
Aqua aliquid macerare, madefacere, *uremn*,
napmn. Aqua aliquid molleſcere, lenreſ-
cere, madefieri, *uren.* Madefactum eſſe,
nafn, *lodn.* Torrentis inſtar fluere, ſangui-
ne perpluens, ſudor fluit undique rivis, *cú-
chun.* Exprimo, exculco, extorqueo, *cú-
chún*, *ctún.* Salientibus guttis prætereun-
tes aſpergere, irrorare, *queipùlln*, *chircan*,
ptefcun. Exprimo, mulgeo, *giun.* Frico,
defrico, *nùncùn.* Cinere fricare, purgare,
abſtergere, *gaican.* Refrico, attero, *glùn.*
Aliquid volvendo, revolvendo, huc illuc

ver-

verſando lavare, abluere, *gaun.* Faciem lavare, *cùllumn.* Manus abluere, *gaùcuùn.* Abluere os, *ulpuuún.* Aqua tingere, *cùllcan.* Ore irrorare, *puſcun.* Siccari, *ancùn, niſn.* Siccum eſſe, *bueibun.* Res lavandæ, *cùchacaial.* Res lotæ, lautæ, lavatæ, *cùchacan.* Aquarium vas, *co charu.* Sapo, *quillai.716.*

Lixivium, lixivia, lixivio calido lineas veſtes purgare, emaculare, *chiltuſquen.* 352. 433. Exempla: *Com:ge*, affer aquam. *Tuge co*, hauri aquam.

Coclomn, in haurienda aqua adjutores eſte.

gechi co, co gechi, aqua datur, adeſt, non deeſt.

Opui co, opui co mo, aqua plenum eſt, impletum, expletum, repletum eſt aqua.

Co rume elugevalaimi, nec aqua, quam bibas, dignus es, illam non mereris, promereris.

Teye uſco, rgaco ta ni comemom, hic eſt fons, puteus, unde aquam attuli.

Uùſprai vachi co, hæc aqua; ſua ſponte, ſuapte natura ſcaturit.

Taf leuvù, ina leuvu, ina leuvu mo, ad apud, juxta, propter, ſecus, præter fluvium.

Leuvu ula, leuvu mo ula, uſque ad flumen, a fluvio huc uſque.

Inaltu leuvu, lafquen, ad Rheni fluenta, propter, præter fluminis ripam, propter littus, ad oram maritimam.

Huente leuvu, adverſo flumine.
Minche leuvu, ſecundo flumine.
Taſmel leuvu, ubi duo fluvii confluunt.
Minche, naû gilaquilmi, noli ſecundo flumine vadare.

gilali vachi leuvu? gilalichi v. gilalpei chemai, habetne vadum hic fluvius? an pedibus, equo amnem hunc trajicere, vadum hoc tranſire, ſuperare potero? neſcio, ſum neſcius, non ſatis ſcio, fieri poſſit.

novallai leuvu, neſcio qua ratione poſſis, non invenio quemadmodum rem expedias, quo pacto ex his vadis evadas, ex his anguſtiis te eripias, non video quam viam teneas.

noquilmi, *cuniun gei pu leuvu*, ne tentes, fruſtra conaris, magnum, ſummum eſt ſubmergendi periculum.

Unoi, motitui ta leuvu, alluvione fluvius excrevit, præter ripas effluit, campos inundat, obruit.

Petu magi leuvu? petuli, num durat, permanet, perſiſtit adhuc fluminis inundatio, alluvies? perſeverat.

naûmei leuvu, fluvius decreſcit, imminuitur.

Pichiquecai leuvu, depreſſa eſt aqua, alte jacet.

Anùi huampu, navis in ſcopulis hæret, vadis illiditur v. illiſa eſt.

Ape

Ape v. epe urbi, vix evaſit ſubmergendi periculum.

ùĩau v. quine mo urbigù, uterque una fluctibus obrutus, hauſtus eſt.

Quimllùcanolu laſquen mo quimai, qui neſcit orare, vadat ad mare.

Taunleuvu, *tavuleuvu*, *taſleuvu*, Confluentia.

Tva cùchacan, en lauta, purgata, limpida linea ſupellex.

---

434. PARS SECUNDA.
DE
HOMINE EJUSQUE PARTIBUS.

Epulelu chag che meu. 698.

Quæ partes hominem componunt? Corpus & anima.

Che ni pu chag chuchign? anca, pllù cai.

435. Quæ ſunt partes humani corporis? aliæ ſunt externæ, aliæ internæ.

Anca ni pu chag chuchi? quinelque huecun, cagelu puminulequeign.

436. Partes exteriores humani corporis, *Anca ni huecunchi chag.*

Caput, *lonco.* Caput rotundum, *moncol x 781.* Glabrum, depile, depilatum, *cupl.* Depreſſum, *chapúd*, *chapd.* Teſta capitis,

capitis, cranium, calvaria, *legleg*. Vertex, *úûù lonco*. Verticis tonſura, vertex ſacerdotis, *leva*. Sinciput, *llafquen*. Occiput, *vuri lonco*. Frons, *tol*. Frontis apex, ſurrecti in fronte crines, *quemchol*. illos habere, *quemcholn*, *quemcholclen*. Frontis anguli, *peleva*. Tempora, *umau*.

437. Scalpere, ſcabere caput, *ruen lonco*. Caput demittere, capite annuere, *togcúnn*. Stare cernuum, demiſſo capite, *rúten*, *rtclen*. Pronum, *copún*. Nuto, dormitantis nutatio, bis inter dormitandum aut ter caput demiſit, *medun*, *medúcan*. Stare e regione, *adtun 676*. Frontem contrahere, caperare, *nonintun*. Dormio, obdormio, ſomnum capere, *umautun*. Sterto, rhonchos edere, ructuoſos ſpiritus ingeminare, *clorinn*. Somnio, per quietem aliquid videre, *peuman*. Dormientem loqui, *umaudugun*, *cúlúmn*, *ulcuman*. Expergiſcor, ſomnum excutere, ſomno ſolvi, e ſomno v. de ſomno excitari, *tepen*, *tepefcún*. E ſomno aliquem excitare, ſuſcitare, expergefacio, *tepeln*. Vigilare, experrectum eſſe, *pelolen*.

438. Exempla. *Ancaple*, uſque ad dimidium.

Ancaple lei, ad dimidium pervenit.

Ancaknogei, eſt imperfectum, res ad exitum non eſt perducta, ultimam adhuc manum deſiderat.

Lon-

Lonco ǥ*ei*, caput, dux, princeps eſt.

*Vúta lonco*ǥ*ei*, Dux magnæ authoritatis, jurisdictionis, dominii eſt. *Lonco huampu*, prora. *Loncoche*, calvaria, cranium. *Loncoquillquill*, clavæ ultima ſeu inferior extremitas. *Lonco cachilla*, ſpica tritici. *Loncople*, capite tenus.

Atun lonco, habeo caput fatigatum.

Cutani ni *lonco*, *cutanloncon*, caput mihi dolet, capitis dolore afficior.

Lonco ni *ch*ǥ*arcú*ǥ*emom*, *v.* ni *ch*ǥ*arcú*ǥ*euyeum v.* ni *ch*ǥ*arcú*ǥ*euyen mo*, *v. lonco ch*ǥ*arcú*ǥ*euyei*, *vill anca cutani*, quando caput languet, cætera membra dolent.

Cupai umau, *acui* ni *umau*, obdormiſco, ſomnus ad lectum vocat, invitat, arctior quam ſolebat, ſomnus me complexus eſt.

Chillcatualu, *umautuqueimi*, dum ſtudiis invigilandum eſſet, opera navanda, ſomno indulges.

Umautumeaimi mo, ibi ubi dormis, ſomnum capies.

Cúmeabui umautuabum, tempus eſt ſomnum capeſſendi.

Peumabin, dormienti objecta mihi eſt illius imago, per quietem mihi viſus eſt.

Aldùn peuman ta ni *ad v. ta* ni *caman*, multæ imagines mihi dormienti obverſantur, in viſa varia dormiens multaque incido.

439. Oculus, ge. Conſpicilla, *melige.* Nodi arborum, ge *mamll.* Foramen ſecuris, ge *cachal.* Pupilla, *cural* ge. Supercilium, *gedin*, *dúnin.* Palpebræ, genæ, *úmi*, *llpef.* Palpebræ, cilia, *llahuige.* Oculos claudere, *llahuitun.* Oculi album, *túyau.* Auris, auricula, *pilun.* Aures habere, *pilunn.* Qui aures habet valde parvas, *llummepilun.* Qui grandiores, *lumpapilun.*

440. Lux, lumen, ſplendor, claritas, item video, viſus, viſu gaudere, *pelon.* Carere viſu, eſſe cœcum, caſſum luminibus, oculis captum, orbatum, *pelolan.*

Viſum dare, reſtituere, lumen facem præferre, illuſtrare, *peloln.* Mentem illuſtrare, intellectum illuminare, menti lucem afferre, facere ut aliquis ſuo vel alieno periculo ſapiat, fiat cautior, prudentior, *peleldnamn.* Obſcuritas, tenebræ, caligo, *dumin.* Obſcurum, tenebricoſum, caliginoſum eſſe, *duminn*, *duminclen* Video, cerno, aſpicio, oculis percipere, *pen. 800. utinn*, *utintun*, *quintun. 820*, Præ oculis habere, *quintunien.* Ad videndum intrare, *peconn.* Obiter, curſim, ſtrictim, in tranſitu aliquid videre, *perumen*, *perupan.* Crebro, frequenter, aſſidue videre, *pelmn.* Appareo, os ſuum oſtendere, de feneſtra proſpicere, *adquintun*, *ellomn.* Ex adverſo videre, *adquintun.* Obliquis oculis

in-

intueri, *clúquintun.* Aſpicio, intueor, ſpecto, oculos in aliquem conjicere, intendere, intentis oculis aliquem intueri, oculos in aliquo figere, fixos aut intentos habere, *utintun*, *lelilen.* Cum voluptate videre, ex viſu voluptatem capere, percipere, voluptate affici, viſu oblectari, delectari, *común*, *comútun.* Nicto. conniveo. *nicùfcún*, *ge-pifcún.* Nicto, ocnlis aliquid innuere, *llepefn*, *llepefcun*, *gepefn.* Oculos in orbem verſare, *chiquercún.* Oculos ſomnolentos habere, *umerclen.* Oculos a pulvere lacrymare, *itofn*, *rutomn.* Lumine oppoſito aut nocturna lucerna, aut alio ſimili modo oculos perſtringi, *uvenclen.* Lacrymor, lacrymo, ploro, fleo, lacrymas fundere, profundere, *gùman.* A fletu ceſſare, *neún.* Audio, accipio, exaudio, auribus percipere, *allcún.* Auſculto, *allcùtun.* Inſuſurrare alicui, in aurem aliquid alicui dicere, *cafcùn.* Tinnire, *tinpin.* Procul diſſita, remota auribus percipere, *pu allcùn.* Viſu attingere, *pu pelon*, *puquintun.*

441. Exempla. *Quine ta ni ge cutani*, unus mihi oculus ægrotat.

Ui ta ni ge, placuit illi omnino, oculos illi adjecerat.

Chem ulaiabuimi ta mi peabubiumta Dios, quid dares, ut Deum videres.

Calli

Calli peaimi v. penmuaimi, veniet aliquando tempus, erit, aderit, illuceſcet dies, cum ſcies, videbis, cognoſces.

Pequellebin ta mi huera chegen, agnoſco tuam malitiam, video fraudes tuas.

Pelalaiabun ta ni Chao, Patrem meum diem ſuum obire, extremum vitæ ſpiritum edere, animam Deo reddere non viderem?

Peabun em, quam iſtud videre velim.

Ta mi pemom mo, ta mi pebin mo, quia te vidi.

gùman cupan, venio plorans.

Pi ni gùman, flens dico.

gúmahuequilmi gelu huerin, v. gei ta mi huerin, modum lugendi fac, parce lacrymis, lacrymas comprime, digna factis recipis.

Cúmei ta in gùmatun ta in puchao ta ni lan mo, Patrum noſtrorum funus lacrymis proſequi, bonum laudandumque.

Cúmei ta mi gùmabiel ta mi huerilcan, peccata deflere, deplorare juſtum, æquum eſt.

Titi cani builteu! en juvenis audaciam, nequitiam, perverſitatem.

Allcùn ta mi acutun v. ta mi acutuel, audivi te adveniſſe.

Allcùn ta mi ùlmengen, te Caciquium v. prædivitem eſſe accepi.

Allcùn

Allcún ta mi lagmuyen v. ta mi lagmmom, mihi dictum eſt te commiſiſſe homicidium.

Allcúpamelan veichi dgu, nunquam audivi quid ſimile.

442. Naſus, nares, *yu.* Naſi orbiculus, *huechu yu.* Naſi gibbus, úûù *yu.* Mala, genæ, maxilla, *taun.* Os oris, *uún.* Supinus, *lpú.* Pronus, *pailla.* Palatum, *vida vida.* Mandibula, maxilla, *cli cli*, *taga taga.* Lingua, *queuún.* Dens, *voro.* Dens molaris, *ulga.* Dentes primores, inciſores, tomici, gelaſini, *chelle, aievoro.* Gingiva, *edm*, *ùrùm.* Labrum, labium, *melbuùn.* Mentum, *quete.*

443. Oleo, redoleo, odorem emittere, *numun*, nu*mun.* Facere ut alius redoleat, oboleat v. g. allium, hircum, *numuln.* Humum obolere, *bitunman.* Naribus ſorbere, attrahere, *gnibn.* Sternuo, ſternuto, *echiun.* Oſculor, deoſculor, oſcula figere, imprimere, *muchan*, *muchatun.* Homines loqui, verba facere, vocem animalia emittere, aves cantare. campanas, inſtrumenta ſonare, *dugun* 720. Verbum, *nemel, dugu.* Vox, *dugu.* Dico, aio, memoro, &c. *pin.* 306. St! ſile, tace, nihil de Cæſare, *úcm!* Ita monere, *úcmn*, *úcùmn.* Voco, arceſſo, accio, *mtmn*, *mùtúmn.* Vociferor, clamo, *huarulu*, *huirarcùn.* Sibilo, *huihuenn.*

Sibilus, ſibilum, *buibuen*. Rideo, in riſum ſolvi, erumpere, *aien*. Riſum movere, excitare, *aiecan*. Oſcitare, ù*gapun*. Mandere, cibum dentibus conficere, *cùcbaun*, ù*garcún*. Sonitum labiis excitare, *mùtircún*. Labia comprimere, *nùcoſcùn*. Dentium ſtuporem pati, *ùgerin*. Dentibus frangere, *ùchann*, ù*choſcùn*. Dentium infirmitas aut ſcabrities, dentes buxei, ſcabri, rubiginoſi, *pilol voro*. Buccam inflare, ù*mun*. Buccam pulſare, colaphum impingere, *úmuntun*. Hio, ore hians, ù*lan*, ù*lalen*. Os contorquere, *builquern*. Supinum jacere, *lpun*. Pronum, *paillalen*. Os aduſtum habere, *vultan*. Taceo, ſileo, ſilentium agere, conticeo, obmuteſco, *neùn* 792. *dugulan*. Bibo, *in*, *pútun*. 477. Edo, *in*. 475.

444 Exempla. *Abue tipanmalai ta* ni *voro pu* pnen, non ſtatim infantibus dentes erumpunt.

Cutanvoron, dentium dolore torqueor, crucior, conficior, diſrumpor.

Dugucloaiu Apo, una loquemur cum Gubernatore.

Taf, *ina*, *quine vla dugubigu Apo Huaiquilafquen Curúpichun cai*, Huaiquilaf & Curúpi utrique aditus ad Regem patuit adeundi Principis copia data eſt.

ni

ni *pibium v.* ni *pibiel mo*, me jubente, præcipiente, imperante.

Mi pigenon piqueimi, dicis quæ tibi non ſunt dicta.

Mi pivalnoal piqueimi, dicis non dicenda, quæ dicere tibi licitum non eſt.

Mi mupium v. mi mupin mo v. mupiel mo aiecaùge, dicendo verum neminem timeas, in ſinu tuo rideas licet.

Duguquilmi, tace, ſilentium.

gúmatuquilmi, ſile, ſat datum eſt lacrymis.

Cùme nemel eluen, affer mihi aliquid conſilii, cupio ex te audire aliquam ſententiam, monitum, documentum aliquod.

Cùmei vachi neml, optima propoſitio.

Elubin quine chem, chem chei, ellonpaquei, dedi ipſi neſcio quid, mox dicam, in palato, in lingua hæret, jam meminero.

Aie aiebulu huiſtubi ta ni *duam*, per ludum ac jocum quod vult obtinet, voti compos evaſit, invitis, gementibus ac frementibus inimicis.

Mi aien mo v cùpaaien mo v. mi aiemom aiegeimi, jam jam riſurus irriſus es.

Pedro, Hueni piam, Petrum, famulum, puerum vocant, inclamant.

Mtmbige, illum voca, adduc, arceſſe.

Cupaiaimi v. cupaiai piam v. pigeimi, audin? vocant te.

445. Collum, *pel.* Cervix, *topel.* Ima cervix, *to.* Pars interior, *to to.* Faux, guttur, *clol clol.* Gula, *llanca voro.* Jugulum, *pilco.* Epiglottis, epigloſſis, *muquù.* Gargarizatio, *huaùl*, *huaùlhuaúl.* Humerus, *lipag*, *yupi.* Pectus hominis, *rcu*, *rùcu.* Animalis, *mrùncùhue.* Ubera, mamma, mamilla, *moyu.* Papilla, *lonco moyu.* Sinus, *pllcúma.*

446. Collum extendere, protendere, *nùhuircùn*, *nùhuirclen.* Clare, alte, venuſte loqui, *peltùn.* Oſſiculum, ſpinam in faucibus hærere, *plgìnn.* Digitum in fauces immittere, *lologn.* Ob epiglottidem offenſam tuſſire, *chepidcùn.* ructo, eructo, *telùn.* Cano, canto, cantito, modulor, cantus edere, fundere, *ùlcatun.* Reſpiro, ſpiritum ducere, *neyùn.* Vehementius reſpirare, *neyùneyùn.* Onus humeris portare, tollere, *panùyen.* In humeros attollere, *panùn*, *padùn.* Admoveo pectori, *rculn.* Sugo, hoc cum ipſo lacte ſuxi, *ùbircún.* Lactens, lac ex mammis ore elicere, haurire, *moyun*, *moyutun.* Lacto, infantem lactare, uberibus admovere, ubera infanti præbere, *moyuln.* Infantem ab uberibus, a mamma, a lacte removere, disjungere, depellere, *llancumn.* depulſum eſſe, *llancun.* In ſinum aliquid projicere, *pllcùman.*

447.

447. Exempla. *Pel cùtu*, collo tenus.

Quine pel, quantum ad monile, murenulamve ſufficit.

Cùme pel, vox ſuavis, plena, canora, dulcis, clara, ſonora.

Ancui ta ni pel, Fauces mihi ſunt aridæ, pumex non æque eſt aridus, atque hic eſt homo.

Topeli, Sarcina ad collum declinat, properat,

Moyope veichi pnen, vagitum, fletum infantis demulce, lacte ſopito, leni.

448. Brachium, *yupi*. Lacertus, *riuncuù*. Axilla, *punpuia*. Cubitum, cubitus, *chonodcuù*. Manus, *cuù*. manus dextera, dextra, *mancuú* Læva, ſiniſtra, *huele cuú*. Palma, vola, *pulai cuù*. Digitus, *chaglcuu*. Articulus, *toi*, *toicuú*. *840*. Pollex, *vùta chagl cuù*. Index, *duchubue*. Medius, *ragichaglcuú*. Annularis, medius, *muna chaglcuù*. Minimus, auricularis, *pichi chaglcuù*. Unguis, *huili*. *458*. Latus dextrum, *man*. Siniſtrum, *huele*. Venter, alvus, *púta*. Uterus, *pue*. Umbilicus, *vùdo*.

449. Brachia tendere, extendere, *ilun*, *ilútun*, *ilúdtun*.

Amplector, complector, amplexor: in alicujus collum invadere, atque amantiſſime complecti, ſuó aliquem complexu recipere, in alicujus complexum venire, accedere,

incurrere, diu aliquem complexu ſuo tenere, *mavùln*, *mabln.*

In ulnis portare, item, Infantem luſtrali aqua tingendum, abluendum, perfundendum tenere, ſuſcipere, *metan*, *metantun*, *mechan*, huichan, *huitan*, *huichatun.* 743.

Super brachium habere, *metanien.* Sub axilla portare, ſumere ſub axillam, g*nùfn*, g*nùftcun.* Sub axilla portando aufugere, *pùltantun.* Prendo, prenſo, prehendo, teneo, capio; anſam arripere, *huichatun.* 743. Virus alarum, *iron.* Hircum redolere, *ironn.* Lego, carpo, decerpo, *nùn.* Cubitis inniti, *greucún.* Tango, attingo, manibus attrectare, palpare, *maldùn*, *maldù*tun. 773. Arripio, apprehendo, unguibus, unco tenere, *tulùmn.* Scindi, diſcindi, *piùn.* Geſtio, geſticulor, g*uifn*, g*inican*, *nùyefcún.* Manu aliquem advocare, *maic*hùn. 772. Manum premere, comprimere, conſtringere, gù*tarcun.* Manum imponere, manu opprimere, examinare, gll*on*, g*lludcùn.* Moveo, agito, lacertos movere, ſtrenue rem agere, *ne*g*mn.* Ictus aut percuſſio manus, *champad.* Manu aut calce priori percutere, *champadcùn*, t*ampadcùn.* Popyſmis & plauſu blandiri, caput, dorſum demulcere, *manpuùn.* Manum manu, digitis digitos prehendere, tenere, *cù*n*atun.* Natantem aquas palma percutere, *mtoucuùtun.* Enſem capulo

pulo apprehendere, tenere, ſceptrum tenere, manu premere, *rùtan.* Manus tortuoſæ, *chonvúllcuú*, *chonvlcuù* Digitos frigore rigere, *chopilln.* Digito indicare, *dchùn*, *dúchoknon.* Talitrum dare, *ptafcùn*, *ptavcún.* Vellico, *rutin*, *rutetun.* Aliquatenus intumeſcere, tuberculis affici, *pitaun.* Pediculos, pulices unguibus occidere, *gtidn.*

450. Exempla *Mavùlelen*, illum meo nomine amplectere, ſaluta eum meis verbis.

Nieun, ſe continere, temperare ſibi.

Quine ta ni cuú allvului, unam manum habeo afflictam.

Mi chillcaium v. mi chillcaiam v. mi chillcaial mo; mlmlai ta mi cùù, tibi ſcribenti manus tremit, contremit, contremiſcit.

Cuùlbimn, manus ad opus.

Ui v. uln ta ni cuú, non feci libenter, ſcienter, deliberate, ſtudio.

Negmlabin, non attigi illud, non tetigi.

Petu maichúbun, *acui quine buentu*, cum manu ſignum darem, Indus advenit.

Pu chagllcuú uñaulaign em! nec pares digiti, nec pares ingenio aut virtute fratres.

Quine nún, quantum pugnus capit.

Quine toi, *ca toi*, *epu toi*, *cula toi*, *&c.* unus articulus, alter, alius articulus, duo articuli, tertius articulus, unum punctum, &c.

Opúpui ta ni púta, comedi ſatis, ſufficit.

451. Dorſum, *vuri.* Ilia, *tute.* Lumbi, *cudu.* Clunes, nates, *nudo*, 790. Anus podex, *poto.* Verenda ſive viri, ſive mulieris, *yehuen.* 753. Pudenda viri, *pnùn.* mulieris, *cuti*, *metu.* Umbilicus, *vùdo.* Inguen, *codin.* Teſticuli, *cudan.* Scrotum, *cuchiu.* Femur, *riunchag.* Femen, *puùllau.* Genu, *lucu.* Poples, *huillhua.* Crus, *chag* Sura, *comùfn.* Pes, *namun* 787. Malleolus, *lonco deù.* Talus, calx, *rncoi.* Planta, *pulai namun.* Cutis, *tilque.*

450. Dorſo incumbere, ſupinum jacere, *paillan*, *paillalen.* Se tendere, extendere, *nurpun*, *ilun.* Tendo, extendo, dirigo, *notmn.* Tenſus, *notm.* Incurvum, incurvatum eſſe, *ponorn*, *ponorclen*, *empadn*, *empalln.* In longum protenſum eſſe, jacere, *buinan*, *buinalen.* Extendi, *buinun*, *buinutùn.* Conjunctos, cohærentes, conglobatos, conſtipatos, addenſatos eſſe, *chugoln.* Conjungi, cohærere, conſtipari, conglobari, *ùvn.* In aliquid incidere, incurrere, offendere aliquid, *togin*, *togirn.* Alterum alteri incumbere, *rentolen*, *dencholen.* Alteri ſe ſuperimponere, *empalcùn.* Appropinquo, propius accedere, adventare, *igecupan*, *vulclen.* 688. Protero, obtero, conculco, *topan.* Situm aut locum mutare, *buinamtun.* Titillatio, *chicll.* Titillationem alicui movere,

at-

attrectatione corporis riſum excitare, *nachiclln.* Haud jocis aſſuevit, non fert jocorum laſciviam, *chicllai.* Latus mutare, *chiquenun.* In hoc ac illud latus incumbere; *huc atque illuc ſe verſare, ſe vertere, dcllun, dcùlln.* Errare, deerare, a via deflectere. item: otiari, ſpatiari, ultro citroque curſare, *chihuaiquiiaun.* Sedeo, *anun. 681. 232. 233.* Loco, colloco, pono, ſtatuo, *úln, anúmn.* Coxim inſidere, *chenodcún.* Decuſſatis cruribus ſedere, *cani knon.* Divaricatis cruribus ſtare, *telan, telalen.* Stare, pedibus inſiſtere, *vutan.* In pedes erigere, *vutaln.* Ambulo, gradior, gradum facere, *amun, miaun. 778.* Fero, porto, duco, manu ad ambulandum adjuvo, *miauln.* Deambulo, inambulo, ſpatior, ambulationem facere, *nampiln, nampúln, remiaun.* Pedes eo, *namuntun.* Uno pede incedere, ſaltare, *quedecan.* Genua flectere, ſummittere, poplitibus ſe excipere, *lucutun.* Genu nixus, genibus provolutus, ſupplex, *lucutu.* Quadrupedem incedere, quadrupedis in modum ambulare, *huinoln, huinuln. 748.* Grallis nixum incedere, *tentican.* In digitos erigi, ſummis pedibus inſiſtere, ambulare, *eneſclen, entiſn.* Scando, conſcendo, ſubeo, evadere ad ſummum, ſcandere in ſubrectum, *econ, encon, encopran, encolpran.* Offendo, ceſpito, in limine offende-

fendere, pedem in limine offendere, in lapidem incidere, incurrere, *múturn*, *mútúrcún*, *mtorn*, *mtorcun*. Offendiculum ponere, *mtorúln*. Cado, labor, *tan*, *tanan*. Lubricus locus, ſemita lubrica, lubrica viarum, in lubrico inſiſtere non poſſe, delabi, *pelcan*, *mlcayun* Pedem vacuo, ſolido caput offendi, *túlgúſcún*, *tulgſcún*. Pedes obdormire, *chillimunn*. Eo, tendo, peto, pergo, aliquo ſe conferre, *iaun*, *gemen*, *miaun*, *amun*. Abeo, *un*, *utun*. Præeo, antecedo, *unen*. Sequor, ſubſequor, *inan*. Eo petitum, allatum, *yemen*. Eo relicturus, redditurus, ut loco ſuo reſtituam, *elmen*, *elpun*. Obviam eo, procedo, de induſtria alicui occurrere, obviam fieri, *taûmen*. Comitor, comitem ſe alicui dare, exhibere, *dihuenn*. Comes, *dihuen*. Valedicere alicui, cum bona alicujus gratia abire, diſcedere, *chalin*, *chalitun*. Prætereo, *cauchun*, *rupan* Venio, advento, *acun*, *cupan*, *acutun*, *gepan*, *cúnapan*. Redeo, revertor, reverto, remigro, remeo, *unon*, *unotun*. Tranſeo, *rupan*. Aberrare a via, a recto tramite deflectere, declinare, *choncaiaun*. Opportune, tempeſtive venire, *tutelpan*.

453. Exempla. *Vurintun*, clam, clanculum, furtim agere.

Vurignentun, Prodere aliquem ſimulatione

tione officii aut amicitiæ, inſidias illi ſtruere, inſidiis illum petere v. cretizare cum Cretenſibus, vulpinare cum vulpe, cum fraudulento fraudibus agere.

Vuri dgu, *vuri piel*, res, dictum ſuſpicionem movens, res ſuſpecta, furtim, clam, clanculum facta.

Vuri yebi, furtim, clam abſtulit.

Huera ni vuri, jumentum exulceratum, onere læſum eſſe.

Mann, optatis fortuna reſpondet.

Manaimi em! Cœptis Deus adſit, Superique faveant: utinam quod a te ſuſceptum eſt & inſtitutum, felicem ſortiatur exitum, Deus promoveat, Superique fortunent, quod præclare inſtituiſti.

Lucutuge, genua flecte, poplitibus te excipe.

Anúanúknopatuquei : *luculucupatuquei*, accedit reverens, honorem exhibens ac obſervantiam. 681.

Vúta toi gei, cruribus oblongus.

Epu namun, pedites, pedeſtres copiæ.

Namuntuche, pedibus iter faciens.

Vemgebui veichi dgu, *inche huenoltubun*, dum hæc agerentur, ego eram puſio, necdum ad uſum rationis perveneram.

Mi vútalen mo, coram te, te præſente, in tuo conſpectu, in oculis tuis.

Huinunman ta ni comofn mo, v. *huinunmai*

mai ta ni comúſn, cultro luculentam plagam in ſura accepi.

Ragin v. ragintu anüge, ſedeas medius, ſede in medio.

Uali Puren, *Rpucura ipuam*, Purenum petens Rpucuræ prandebo.

Quine vla amotuge, vade quantocyus, quamprimum abſcede, diſcede.

Allbue, *allbue v. mancha mancha amomn*, feſtinate lente, placide bos arat.

Calli cupape, *raquilabin*, veniat non veniat perinde eſt, ſive veniat, ſive non veniat, parum refert.

Recupan, ad ſpatiandum, deambulandum veni.

Pichi cúpanampliauabun, ſanitatis gratia nonnihil deambulare, ad campum ſpatiari vellem, cuperem, optarem.

Remiaupraquen v. re ni miaupran, ambulo ad tempus fallendum duntaxat.

Ulmenpai, venit dives, locuples, opulentus, pecunioſus, bene nummatus, divitiis affluens.

Cupa melai vau meu, ab his ædibus abſtinet.

Chumal cupaimi? quid eſt, quod huc te attulit? quæ te huc adduxit cauſa, quid tu huc.

Cupaiabui pi mai, *vei ni cupan*, lupus in fabula.

Connpaquelan, mihi iſtic nec ſeritur, nec metitur.

Cuna-

Cunapape, ingrediatur.
Cunapage, ingredere.
Cunapamn, adeſte, venite huc, huc intrate, ingredimini.
gepage, veni huc, accede.
Pichi igecupage, accede propius.
Tepen ta mi acun mo, auſpicatus & felix ſit adventus tuus, gratulor tibi adventum.
Anca unomei, medio itinere jam confecto reverſus eſt.

454. Partes internæ, Oſſuariæ.

Os, oſciculum, dens, ſpina piſcis; foliorum paliculi, *voro*, *voru*. 687. Os majus, *malmal*. Exoſſo, oſſa extrahere, nudare, *malmaln*, *malmaltun*. Calva, calvaria, *loncoche*, *lonco*. Spina dorſi, *huigolgor*, *cudi voro*. Coſtæ, *cadi*. Scapula, *lira lira*, *tatarua*. Coxendix, *cúra cúra*. Os ſacrum, *lugli*. Vertebræ tibiæ, *ulúl*.

455. Carneæ.

Caro, *ilon*. Caro humana, *calil*. Caro cruda, *carú ilon*. Carnem crudam comedere, *ilotun*. Caro comeſtibilis, *cuvùll*, *ilon*. Caro quæ coſtas cooperit, *mari mari*. Carnem rancidam eſſe, *iron*. Macram, *llallinn*. Pinguem, *motinn*. Pinguedo, adeps, *motin* Saginare, *motintun*. Medulla, *mape*, *iluluquen*. Adeps piſcis, ſebum, *ibuin*. Sebo aliquid linire, illinire, obducere, *ibuitun*.

tun. Caro exos, pulpa, *vn. 688.* Cerebrum, *mullo.* Cor, *piuque.* Pulmo, *pinu.* Stomachus cum hepate, *que.* Jecur, hepar, *bucun*, *pana*, *ponon.* Lien, ſplen, *llcante.* Fel, *utm.* 858. Renes, *cudall cudall.*

456. Cartilagineæ.

Inteſtina, viſcera, interanea, *cùlche.* illa mundare, purgare, *giunn.* Farcio, infarcio, refercio, *grinn*, *gromn.* Ventriculus, ſtomachus, *buata*, *púta.* Veſica, *pavùdcun.* Nervus, *buùn*, *chùl.* Nervus linguam aſtringens, *chúlqueuùn.* Caput cum ſpina dorſi jungens, conjungens, *to.* Exta, *puque.* Membrana cerebri, *chacu chacu.* Vena, *buùn*, *vuùn.* Carnea pellicula, *vuùn gelu* Omnia interiora corporis, *pu anca.*

457. Humores.

Lac, *lichi.* Mulieris, *ilu*, *ilùf.* Coagulo, *tencún*, *tencon.* Lac coagulatum, *tencún lichi.* Siccari, *arquenn*, *arcún.* Sanguis, *mollbùn.* Cruentari, *mollbún.* Cruento, ſanguine inficere, aſpergere, maculare, *mollvùln*, *mollbùntun.* Sanguinem ceſſare, *tùgn*, *niùtun.* Sanguinem ſiſtere, contineıe, *túgmn.* Saliva, ſputum, *couún*, *túfcùn.* Phlegma, pituita, *ùlui.* Fel, bilis, *piuco.* Semen, *pane*, *conilcaqueum.* Effuſio ſeminis, *tipanman.* 839. Alteratio

car-

carnis, *malquiuman.* Alteratio viri, *pnùnman.* Mulieris, ú*nanman.* Fluxus menſtruus, *cùyenpen*, *cùyentun.*

458. Excrementa.

Capillus, *lonco.* Pappus, lanugo, villus, *mar mar*, *mas mas.* Pilus, pili ſubalares, pectoris, & cæteri interiores, *calcha.* Coma tæniolis redimita, faſciolis illigata, *chapen.* Tæniola, vitta, *ȝuton.* Barba, *payun*, *paiùn.* Barba copioſa, magna pilorum ſylva, *hualipayun.* Barbam alere, nutrire, *paiunn.* Barbam tollere, abradere, *paiuntun.* Inſtrumentum quo ſibi pilos barbæ radicitus evellunt, u*tiv.* 857. Pilos, capillos evellere, *calpudùu.* Depilis, capillos alicui defluere, *tùnincùn*, *clurcún.* Capillos abſcindere, amputare, *quechiȝn.* Ad ſpeciem comparatum, comptum, ornatum eſſe, *túyúmclen.* Vello, *nodún.* Vellico, carptim vellere, *rifcan*, *ronican.* Furfures capitis, *por lonco.* Lacryma, *cúlle.* Lacrymas erumpere, oboriri, effluere, *cùllen.* Mucus, *merun.* Saliva, *couún*, *tûfcûn.* Sputum, *ûlui.* Conglobatum ſputum, *caûûl.* Spuo, expuo, excreo, ſalivam regerere, *tûfcûn.* Nauſea, nauſea laborare, nauſeo, *ucaipuen.* Vomo, evomo, *rapin.* Sudor, ſudo, ſudore madere, ſudorem emittere, *arofcûn.* Sudorem elicere, *arofcûln.* Unguis.

guis, *huili*. Nigrum, *por huili*. Callum, *pitau*. Callum obduxiſſe, occalluiſſe, *pitaun*. Redivia, reduvia, *tulcuû*. Veſica, urina, mejere, urinam facere, reddere, mittere, fundere, reddere lotium, *huilliûn*. 745. 456. Stercus, fimus, excrementum, *me*. Alvum, ventrem exonerare, *men, mecan*. Vas immundum, *mecahue*. Ad requiſita naturæ recedere, *ellihuen*. In loco publico alvum exonerare, *mequen*. Niti, *gechûn*. Pedo, *percûn*. Sordes curſim ejicere, *pibn*. Sordes pharmaco cathartico curſim ejicere, *pibln*, *pipmn*. Muceſco, mucidum fieri, *percantun*. Muſco, rubigine affici, *ûretun*. Putrefieri, *vûnatun*. Ærugo, rubigo, *me panillhue*, *cumpanillhue*. Immunditia, ſordes, illuvies, *por*. Spurcum, ſordidum, impurum eſſe, *porn*. Maculare, maculam contrahere, *porm,porln*.

459 Quinque ſenſus Corporis.

Viſus, *pen*, *pelon*, *utintun*. 439. 440. 441. 463. 465.

Auditus, *allcûn*. 439. 440. 441. 463. 465 679. 650.

Olfactus, *numûn*. 442. 443.

Guſtus, *cûmentun*, 405. 474. 477.

Tactus, *maldûn*, *maldutun*, 449. 452. 535. 607. 613. 624.

460.

460. Exempla. *Tva llechi ilon ta ñ imoabum*, en carnem qua veſci debueramus.

Cùmei vachi ilon iloal mo v. ilogeam mo, hæc caro bona eſt ad comedendum.

Cùmebui cancaiabuel mo v. cancalgeabum, en verſandas ad ignem infixas veru carnes.

Ilon gelu, qui carnes habet, qui carne veſcitur.

Ilogelu, qui eſt comeſtus.

Iod cùmei ta ñi ilomom ta ñi challuamom mo, malui carnem quam piſces comedere.

Coſque iquellebin, *ilon no*, malo pane quam carne veſci.

Hue gei vachi ilou, eſt caro recens.

Motigeprai vachi huentu, nimium craſſus & obeſus eſt homo iſte.

Túyún piuque, lætus, alacris, hilaris, feſtivus, jucundus.

Cura piuque, cor lapideum, homo durus, immitis, immiſericors.

Aldù vanei ñi piuque, vir cordatus, prudens, magni animi.

Tauge pin túyúlmallebi ta piuque, munera etiam Diis placent.

Ilopiuqueun, dolore, invidia conſumi.

Tepelbin ta ñi piuque, *tepepiuquelbin*, illum exhilaravi, hilarem lætumque reddidi, effeci.

Elcapiuquen, arcanum, ſecretum cuſtodire, ſervare, conſervare.

Elupiuquen, arcanum ego continere non valeo, plenus ſum rimarum, hac & iſtac perfluo, jam prurit animus, & geſtit ſecretum foras mittere.

Ladcù piuquei, laiaimi ni pibium, animum mœrori dedit, ac ingenti triſtitia affectus eſt, cum ex me audiret ſe moriturum.

Ladcùn aldù cutantucaquebi ta piuque; triſtia triſtitiam afferunt.

Udalei ta ni piuque, in magnum luctum incidi, cor mihi dolore rumpitur.

Núſtuletui ta ni piuque, gratias Deo quod ex tot tantisque triſtitiæ fluctibus emerſerim.

Cauchu mollbùn mai, ſanguine perpluit.

Cad caichùn mollbùn mai, eſt nimius hic ſanguinis fluxus, hoc profluvium.

Vai ta ni mollbùn, ſanguis illi fervet, efferveſcit.

Pecùyeni vachi domo, Lunæ effectus, vim, virtutemque experitur. 488. 491.

461. Dotes humani Corporis.

Vita, ſanitas, incolumitas, valetudo, vivere, valere, *mogen, lihue.*

Convaleſco, e morbo recreari, priſtinas vires recuperare, item: reviviſco, a mortuis ſurgere, reſurgere, ad vitam redire, reverti, remigrare, *mogetun.* Alo, paſco, ſuſtento, *mogeln.* Stipem oſtiatim cogere, panem quæritare, *mogetuiaun.* Pingueſco,

pin-

pinguem eſſe, fieri, *motin.* Impinguare, ſaginare, *motiln.* Valetudo integra, optima, *cùmelen.* Tenuis, infirma valetudo, *vemlen.* Gravis valetudo, invaletudo, *hueralen.* Valetudo afflicta, perdita, *aldùn hueralen*, *ladùamn.* Robur, vires, *nehuen.* pulchritudo, muliebris venuſtas, viri dignitas, corporis præſtans majeſtas, auguſtus habitus, *temo*, *temogen.* Oris ſpecies, habitus, nativa vultûs compoſitio, facies, *ad*, *age.* 676. Statura corporis procera, ſublimis, *vùtan.* Juſta, elegans & concinna, *munan.* Parva, *pichi*, *pchù.* 798. Procerior, ſublimior, *devù.* Eſſe ſtaturæ procerioris, *devún.*

462. Vitia Corporis humani.

Tremori obnoxius, tremens, *tentepl.* Tremere, contremere, *tentepln.* Macer, gracilis, exilis, macie confectus, vix oſſibus hærens, *togli.* Gibber, gibbus, gibberoſus, gibbo deformis, *gtu*, *tompl*, *tùvl*, *tgbùl*, *chubúg.* Papularum veſtigiis deformis, *pilo age.* Cani, *tùren*, *tren.* Nævus, *cottu* Qui naribus loquitur, *cnu.* Lippitudo, *quelle*, *quele.* Ruga, *plcha*, *gnof.* Rugoſum eſſe, *gnofn.* Corrugari, in rugas contrahi, *plchan*, *plchalen.* Vari, ſubtilis tumor, *muyu.* Verruca, *peyùlln*, *pegellen*, *pilchi.* Naſus obtortus, tortuoſus,

tompl yu. Carens dentibus, *huegor.* Dentibus carere, ſpoliatum eſſe, *huegorclen.* Sputum ore defluens, ú*lui.* Sputa defluere, ù*luin*, ù*luitun.* Scaurus, *uchùr namun.* Depreſſis pedibus aut inſtar anatis, *pala.* Scipione indigere, *ret*ù*gen.* Scipio, baculus, *ret*ù.

463. Vitia gravia.

Cæcus, *llumùd*, *pelonolu.* Luſcus, cocles, *tauma*, *tircan.* Albugo oculi, *tirca.* Surdus, *pilu.* Mutus, *queto.* Mutum eſſe, *queton.* Calvus, *leva.* Claudus, altero vel utroque pede captus, *cûnto.* Claudico, *cûnto gen.* Delumbatus, elumbis, delumbis, *glgi.* Gigas, *cayumtoi.* Nanus, *anapl.*

464. Alteri ſimilem eſſe, aliquem vultu & inceſſu referre, *adyen.* Eſſe alium, *cagen.* Fingo, ſimulo, *vemcauquen.* Fingere ſe videre aut viſum eſſe, *pevalun.* Monſtrare vel ſibi imaginari ſe a ſe ipſo videri, *peuvalun.* Somnum ſimulare, *umaucaun.* Pardi mortem ſimulo, *cûmpemcaun*, *cumpemum.* Doctum, ſapientem ſimulare, *quimcaun.* Surdum, cœcum ſimulare, audientem non audire, videntem non videre, *uduamcaun.* Non dignoſcere, alium cum alio permutare, alterum ab altero non diſcernere, *ameln*, *cachentun.* Caligo, cæcutio, allucinor, *tetin.* Mimum agere, geſtus alicujus, vocem, mores

mores ridicule effingere, exprimere, referre, imitari, *cochûmtun.* Comparo, confero, compono, contendo, contentionem facere, *pouln.*

465. Exempla. *Chumgei chei ni (mi &c.) mogen?* ut valet, ſanusne eſt?

Abi ta ni nehuen, venten pui ta nehuen: vei ni ventenhuen ta ni nehuen, vires amiſi, onus ſuſtinere amplius non valeo, jam vires meæ ſunt fractæ, exhauſtæ, oneri deinceps non ſum par.

Deui ta ni nehuengen, jam eſt v. ſum rude donatus.

Inzi pepilabui pepilvalnoal, ad impoſſibile nemo tenetur, quis poteſt contra torrentem.

Nehuegenolu mencutuabui, carens viribus, & onere careat oportet.

Nehuen mo cupalgen, vi coactus, invitus huc perductus ſum.

Muna huentu, homo parum utilis, exiguæ capacitatis.

Mleprachi che, nos numerus ſumus, & fruges conſumere nati.

Mlepraimi, tua opera non indigemus, ſupervacaneus es.

Yavu anca che, robore corporis & firmitate præſtat, corporis viribus præcellit, prævalidus eſt.

Melige, conſpicillis utens.

Cùme adgei vachi huentu, lætiſſima hominis facies, pulchra, venuſta.

Adi ni Chao, patri ſimilis eſt, patrem vultu & inceſſu refert.

Ta mi conigemom cùtu, *nieimi veichi cottu*, hoc nævo in lucem editus es.

Vachi lihue mo opun gelai, in hac vita nihil eſt omnibus numeris abſolutum, aut undequaque perfectum.

Chillcatun mo llumùdn, viſum ſtudiis amiſi, oculorum lumine ſum orbatus.

Mi gùmamom v. mi gùmauyeum llumùdimi, quod modum lugendi flendique non faceres, viſu privatus es.

Pelocauquebui llnmùdlu, *vei ni duam llechi*, ſe videre cæcus fingebat, & quod fingebat, vere cupiebat.

Cùpa piluan em! allcùduamquelan em! obſurdeſco, aurium ſenſu deficior, auditus me deficit, deſerit

Cùmpemcauquei cùmpemnolu, ſimplex apparet, ſimplicitate caret.

Pilucauabuel mo allcùlabuimi, non audiebas, quod te ſurdum ſimulares, aures non præberes.

Ta ni allcùnon mo rupalmali ta ni rulmen, eſt ob ſurditatem excuſandus.

Lai ni cuù, manûs uſum amiſi.

Lai ni queuùn, perdidit loquelam.

Patiru cauge, imaginare te eſſe Religioſum.

Ca-

Calecaquei ta ni duam, prætextu unius facit aliud.

Quimlai pigeimi, eimi mai cagei ta mi duam, videris neſcire cum optime ſcias.

Eimi ni retù em! tu mihi pro ſcipione es.

466. De Veſtibus.

Veſtis, *pepium.* Capitis tegmen, amiculum, *manahue.* Pileus, galerus, *chumpiru, curtiſia, loyo* Criſta plumatilis, *perquin, caniu.* Res qualiscunque, qua caput involvunt, *tari lonco.* Vitta, *huincha.* Veſtis ſtragula, pallium indicum in modum ſimplicis rectanguli ſeu ſtragulæ vel lodicis, in medio habens foramen ubi caput immittitur, ut deinde defluens omnia tegat & cooperiat. primæ notæ: *macùn.* illud conficere, *macùnn* Induere, *macùntun.* Magnificis operibus ac variis figuris pictum, *huirin macún.* Cæruleum, *calvù macún.* Tantum in oblongum in utroque latere pictum, *ulcu.* Ex meris plumis contextum; *colman.* Ex ſpiſſo ac ſubtiliſſimo filo contextum, figurisque ornatum, *Balandran, cúme macùn* Veſtis ſtragula minoris notæ ex filo craſſiore contexta, cæterum ſpiſſa nec absque figuris, *ecull.* Alia ſimilis notæ, ſed ejusdem unius coloris & ſine figuris, *ponchu, poncho.* Veſtis ſtragula craſſa, vilisque, *rùto, huilpi.* Veſtis Europæa, *Huipú-*

tu. Stragulum, *cúdu.* Ora, limbus, *comallbue*, *chunai.* Tæniola vel funiculus quo veſtis terminatur, affirmaturque, *buachin.* Zona, cingulum, *tariknobue.* Femoralia, *charabuilla.*

467. Induere veſtem, ad ſpeciem ſe componere, ornare, prævenire, *pepilun.* Eleganti, eximia veſte conſpicuum eſſe, cultu corporis præſtare, fulgere, prælucere, *tucutuun.* Cingulum veſti ſtragulæ ſuperpoſitum, *llochof.* ſuperimponere, *llochofn.* Veſtem deponere, pallio ſe expedire, caligas, femoralia detrahere, enſem ex vagina educere, gladium ſtringere, *lluchud entun.* *470* Tego, operio, cooperio, *tacun.* Veſtibus, ſtragula ſe operire, *taucun.* Quo ſe operiat, dare, *úmùmun.* Involvo, implico, *impoln*, *chúmpoln.* Nudo, denudo, veſte aliquem exuere, ſpoliare, *mollknon*, *tampalentun.* Veſtem deponere, veſtimenta abjicere, *tampalentuun.* Nudus, omni veſte vacuus, *moll*, *tampal.* Nudum ambulare, *moll iaun.* Veſtem eſſe laceram, obſoletam, *lligoin*, *bueran*, *buedan.* Pannis obſitum, centonibus male tectum, pannoſum eſſe, *quebunn*, *pilquegen*, *titanclen.* Rumpo, ſcindo, diſcindo, *huircùrn.* Veſtibus deterendis ac diſcindendis natum eſſe, in veſtium cultu negligens, *huillhuilln.* Diſſutum eſſe, *naltuknopran.*

468. Exempla. *Cúme adi ta ni elun tva Huinca*, veſtis huic Hiſpano apte convenit.

Cùme adi tvei llanca ta mi lonco mo, iſte lapis pretioſus mirum quantum caput tuum exornet.

Adtulabin chumpiru, pileo non ſum aſſuetus.

Conmlbige ta ni chumpiru ta mi chao, apte mitte pileum in caput tui patris.

Entuge ta mi curtiſia bueni, dugulelmu Patiru, juvenis aperi caput, dum Pater tibi loquitur, v. te alloquitur.

Cùme huelai ta ni chumpiru, meus pileus jam detritus, diſciſſusque eſt.

Elugepraimi montira, non mereris pileum venatorium.

Epu adgei ta mi pepium, v. epui ta ni ad ta mi pepium, v. epu rume pepium geimi, duplicem veſtem habes, uti e. g. planeta ex altera parte nigra, & violacea ex altera parte.

Mlvalaeimi quine macun, veſtem tibi fieri curabo.

LLudgei vachi macun, hæc veſtis eſt detrita.

Calli ni nuque ni deumalel vachi chnai, hanc oram, hunc limbum mater mea ſola, nulloque adjuvante confecit, abſolvit.

Elugen quine cùdu, ſtragulo donatus ſum, ſtragulam dono accepi.

Pulai vachi charabuilla, hæc femoralia

me non capiunt, ſunt nimis anguſta.

Mollknobimi teye cunùval ta ni ecull mo veimo tampalknogepe piaeimu ta Dios, quemadmodum tu illum pauperem ſua veſte ſpoliaſti, ita permittet ſcelerum vindex Deus ut tu quoque tuis veſtibus priveris, ſpolieris

Vachi macun mo aldùn tipantu taucug em! utinam veſti ſuperſtes ſis, & valeas.

469. Veſtes Muliebres.

Toga, veſtis, *chamal*, *chone.* Capitis ac ſuperioris partis corporis involucrum, *icùlla.* Zona, cingulum, *ncrùhue.* ſe cingere, præcingere, *núcrún.* Faſcia, mamillare, *chumpi.* Sandalium, ſolea, *quelle.* Fibula, *huitahue. 749.* Infibulo, fibulam injicere, *huitan.* Aciculis prehendere, figere, tenere, *chúln.* Res prehenſa, *chùl.* Acus & ſimilia, *chùlhue.* Peplum, veſtis ſtragula, *macun*, *ecull*, *ulcu*, *rúto*, *huilpi*, *ponchu. 466.* Calantica, ricinium, *maucaltu*, *malcantu.* Capitium, *monotue.* Cidaris, *coillal.* Torques, *llancatu.* Inauris, *chapud.* Inaures majores argenteæ, *upl*, *uple.* Illarum anſa, *upl* grú. Monilia, *paicha.* Tæniola, faſciola ſerica, *huincha.* Lanea, *pollcu.* Laminæ rotundæ argenteæ una cum ſtylo ferreo, quo veſtem ad pectus prehendunt, *tupu.* Auro vel argento aliquid includere, *mùdencùn.* Fucus, faciem fuco & pigmentis illinire, ad ſpeciem ſe componere, ornare,

come-

comere, *pepilun.* Pannus ſubditius, *punlal.* Veſtem munire, *punlaln.* Panni, telæ ſegmentum, *llipi.* Reliquiæ, *pilquen.*

470. Aures excipiendis in auribus perforare, perfodere, *chillquen.* Caput obvolvere, *munun.* Laxo, relaxo, *chllbun*, *chilvun.* Solvo, diſſolvo, aſtrigmenta ſolvere, *lluchuln.* Solutum eſſe, *lluchun.* Quo ſe tegat, operiat dare, *mnuln.* Cunæ, *cùpùlhue.* Ligo, illigo, obligo, religo, aſtringo, vincio, *tarin*, *chúcumn.* Pannum, linum tendere, extendere, *inúvn.* Pulverem excurere, *múnchùn.* Orno, exorno, excolo, *mùmln.* Verto, inverto, *chiquenn*, *lpuln.* Suſpendo, *piútùln.* Pendeo, *piútùn* Plico, complico, *pataran*, *mùchamn.* Plica, ruga, ſinus, *plcha.* Laxa nimis eſt ſinuoſaque veſtis, rugoſum eſſe, *púlchan*, *plchalen.* Infantem involvere, reclinare, *chadimn*, *cúpúln.* Convolvo, involvo, involucrum conficere, *túncon*, *chùncon*, *tumpoln.* Involucrum, crumena, pera, ſaccus, vel aliquid in ſimilem uſum convolutum, alligatum, *tarintu 831. mnul. 432.* Aliquid in ſacco &c. portare, *mnun*, *mnuln*, *mnumn.*

471. *úſemgeimi*, ipſa pulchritudine pulchrior es.

Aibin cupai, valde compta ac ornata venit.

Tepean pilai ladcùn piuque, non eſt conveniens luctibus ille color. *Re-*

Relechi ad caknotuvalai, naturam expel
las furca tamen uſque redibit.

Aldùn cullintun v. aldún cullin uln quin
llancatu mo, magno pretio torquem emi.

Chumtn raquiggei vachi chapùd, quanti in
aures has indicarunt.

Quine rume llanca uli, dedit unam tantun
gemmarum lineam.

Quine pel, quantum ad monile v. mure
nulam ſufficit.

Petu pepiluquei, dum ſe comit, ornat
annus eſt.

Pataraggelu, verſutus, vafer, verſipellis

Huicùrknoel v. hueralknoel iod hueragge
naltuknoprael, præſtat aliquid quam nihil
inter duo mala minus eſt eligendum. 467
432. 433.

472. Supellex muliebris.

Speculum, *peuqueum*. Pectcn, *rumca*.
Acus, *aggucha*, *caputira*. Fuſus, *púvùll*, *co*
liu. Verticillus, *chincúd*, *piroi*. Filum
ſtamen, *buù*. Filum ſimplex, *huinu*. Fi
lum contortum, *tapm vuú*, *piulu*. Craſſum
pingue, *mtavuù*. Fila decuſſato ligno con
voluta, *huillhuan*, *ehuin*. Glomus, *tco*, *tûco*
Conglomero, *tcon*, *tuconn*, *chûcon*. Spor-
tula, fiſcella, *llepu*. 520. Funis, funiculus
tapal. Ligare funiculis, *tapeln*. Textri
na, *vutalhue*. Textrinam conſtruere, *vu*
taln. Jugum, *grebue*. Licium, *tononhue*
Trama, *tonon*. Ordiri, *tononn*. 473

473. Capillos ſolvere, turbare, incompta mulier, paſſis crinibus, ſoluta aut turbata coma, *quenparn*, *quenparclen*. Suo, conſuo, *nûdûſn*, *nûdſcan*. Sarcio, reſarcio, *lapatun*, *pecotun*, *ihualln*. Reſuo, *dihuitun*. Aſſuo, *nûlcûtun*. Inverto, verto, *chequeln*. Sutura, ſarcimen, *lapatu*. Neo, penſa carpere, trahere quo filum deducas, *buûn*, *piuln*. Filum inſerere, *huilpan*, *dichon*. Implico, irretio, *churnan*, *paichaln*, *paichaltun*. 796. Linteum, membranam convolvere, lintea volumina, *ullon*, *impoln*. In orbem complicare, ſinuoſus in orbem contractus, ſpiris complicatus, *iuln*. Pannum, linum filatim carpere, panni fila diſtrahere, *huinûlûn*. Nodus, nodum, nodos nectere, in nodo, in nodum ligare, nodis implicitus, *pron*. 813. Texo, contexo, *gren*, *gûren*. Impello, impulſus, impulſio, *valtuln*. Carmino, *ruren*. Villus, *ponpon*. Villoſum eſſe, *ponponn*. Pannum detricare, ut villos excites atque erigas, *ponponln*, *ponponmn*. Res contenſa, tenſa, *puf*. Arcum contenſum, tenſum eſſe, *pûfn*, *pûfclen*.

Exempla. *Meli mallûen vuupe vachi cal*, quatuor mulieres ex hac lana filum deducant.

Quelû vuû lagmabin piquei, filum rubrum mortem denuntiat. 363. 417. 419. 520. 522.

474. De re cibaria, *ial*, *iael*.

Panis, *coſque*. Libum, *ticl*. Ex maicio *mlan*. Commeatus, annona, viaticum, *r… quin*. Caro, *ilon*. Caro elixa, lixivia, *avu… ilon*. Aſſa, toſta, aſſum, *cancan*, *recan*. Minutal, *rùpun ilon*. Caro aſſa aut coct… quæ frigida comeditur, *vircú ilon*. Car… ſalita, condita ſale, *charqui*. Carnis ſalit… fruſta, *huillhuill*. Jus, juſculum, *corù*. con… ficere, *corùn*, *corútun*, *corùcan*. Condimen… tum, conditura, ciborum conditio, nun… ego ita convivis cœnam conditam dabo, u… quisque, dum guſtabit, digitos prærodat ſuos, *incan*. Caro juri incocta, *vaitucan*. Puls ex tritico, hordeo, &c. *tùcun coru*. Pul… ex phaſeolis & maicio, *pidcu*. Farina, *rg…* Molo, tero triticum, hordeum, &c. *rgon… rgoln*. Pollen, pollis, *achùl*. Furfur, ſili… quæ, *amchi*. Pulmentum, puls ex mer… farina, *mda*. Farina ex tritico, hordeo, ve… maicio toſto, *murque*. Farinam torrere… *murquen*. torreri curare, *murqueln*. Fari… na toſta in aqua calida, *chedcan* in aqu… frigida, *ulpu*. Farina toſta mucida, *huechi… murque*. Triticum coctum contuſum, con… tritumve, *mùltun*, *mltun*. Tritici, maici… grana excluſa cocta, *motte*. Maicium co… ctum, *chuchoca*. Toſtum, *cuten*, *cuchen*. Toſtum at ſuis foliis incluſum, *coven*. ſine foliis, *cotùn*. Succus aut jus ex corylis, *mlu…*

Jus

Jus herbarium, *mallo*. Illud conficere, *mallon*, *mallun*. Mala terreſtria toſta, *cue*. Illas torrere, *cuen*. Ovum, *curam*. Ovum urinum, cynoſurum, ſchyſtum, incubatum nec excluſum, *ucam curam*. Ovi album, albumen, *liù curam*. Ovi luteum, ovi vitellus, *chod curam*. Ovum geminum, *epu quine curam*. Ovum decumanum, *devu*, *vuta x*. Recens, *hue x*. Molle, ſorbile, *allue*, *yavùnolu*. Durius, *yavùgelu*. Suæ teſtæ incoctum, *tahua meu*. Coctum, *avun*. Crudum, *carú*, Ex adipe ovum, *metaucan*. Herbæ marinæ, *luche*, *lluche*. Cochayuyum, *mùgu*, Toſtum, *cutafn*, *cuchafn*. Cochayuyi radices, *lúgbú*. Aliæ radices comeſtibiles, *gadu*. Fruſtum carnis inſtar ligni carbonibus impoſitum, *tanacupuaun*. Cibi reliquiæ, *etchel*. Aliæ reliquiæ quæcunque, *opuntu* Res rancida, annoſa, vetus, corupta, *uúntu*.

475. Fames, eſurire, *gnn*, *gnún*, *gúgún*. Caritas, annonæ difficultas, gravis rerum omnium penuria, *villa*. Annonæ difficultate laborare, *villan villagen* Eſurire, ſitire vehementer, *aron*. Eſſe jejunum, integram famem ad ovum afferre, *relihuen*. Jentare, jentaculum ſumere, *númuln*. Coquo, cibum conficere, concoquere, *incan*. Rado, radula deterere, *iſcún*. Vello, pilos aut plumas evellere, glabro, deglabro,

riſn,

rifn, *laumn*. Contero, contundo, commi-
nuo, *mlan*. Panem in micas friare, digitis
comminuere, item: farinario cribro ſuccer-
nere, farinam ſubcerniculis purgare, excu-
tere, *núinúin*. Diſperſa colligere, *nuimi-
tun*. Olera in ollam mittere, *carúman*.
Torreo, *cotúrn*, *cotrn*, *cuchen*. Craticulæ
aliquid imponere igne torrendum, *enadtu-
cun*. Sub cinere torrere, coquere, *cunafn*
Fame deficere, confici, perire, *entin*. Ine-
dia cruciari, viſum amittere, *tetin*. Stre-
pitus tritici, maicii dum torretur, *teún*.
Langueſcere, intepeſcere, frigeſcere, *tuún*
Rumpi, disrumpi, *tofn*. Liqueſco, lique-
fio, liquor, *lleun*, *lluin*. Liquefacio, liquo
lleumn, *lluimn*. Ova batuere, res liquida
confundere, verſare, *ruiln*, *duiln*. Oll
nova uti prima vice, *domuln*. Ollam vapo-
rare, *uruan*. Spumare, ſpumas agere, *tor-
vann*. Deſpumo, ſpumam detrahere, au-
ferre, *núven*, *gven*. Ad ignem calefacer
aquam, vinum, &c. *cuvunln*. Res ad ignem
calefacta, *cùvun*. Coquo, *avuln*. Coctum
eſſe, *avun*. Efferveſco, *buadcún*, *yofyofn*
Ferveo, *vain*. Fervet olla ſpumans, *chu-
lun*. Recoctum eſſe, *vultun*. Eduliis con-
ciſis refercire, replere, infarcire, *gion*, *gionn*
Menſam mappis ſternere, ornare, inſtruere
eln meſa. Mappas auferre, menſam tollere
entun meſa. Suum cuique ferculum & da-
pes

pes impertiri, *reyùn.* Cibum alicui præbere, *ileln, ilelcan.* In modum fili liquorem extendi, *builquenn.* Ejusmodi fila liquida, *builquen.* Edere, comedere, veſci, cibum capere, ſumere, cibo corpus curare, *in.* Carnem comedere, *ilon.* Frugaliter vivere, tenui cibo uti, frugali cibo contentum eſſe, *muna in.* Se cibo ingurgitare, omnia abſumere, *viltun, chuſtun.* Voro, devoro, helluor, deglutio, *lmn., ùllgmn, urcùmn, lmùntun, rulmen.* Delibo, ſummis labris attingere, primoribus labiis guſtare, deguſtare, *dicúmn, gnetun.* Sugo, *ùvircún, vochann.* Sorbeo, res liquidas delibare, *oſcùn, ovùlln.* Plenis buccis comedere, *últamcon, úpagúpagn, ùpagupagknon.* Omnibus ac ſingulis ad comedendum dare, *tapùmn.* Cibo ſuccurrere, ſubvenire, *cùimtun.* Singulis aliquid de aliqua re æqualiter detrahere, decerpere, *quemcùrn.* Participo, commune habere aliquid cum aliquo, partem rei capere, in ſortem & partem admitti, *llauquetun.* Dicta pars, *llauquetu.* 767. Carnem bene coctam eſſe, *ollan.* Solo pane veſci, panem ſine obſonio manducare, *panun, panunn.* Sejungere, ſeponere aliquid, *pùntún.* Stipem cogere, cibum, panem, panis fruſta mendicare, *buiſcùn.* Genio & naturæ indulgere, molliter pelliculam curare, *cùmelcaun.* Edere

U

re ad ſatietatem, *huedan.* Se cibis ingurgitare, ventrem dapibus infarcire, replere, ſaburrare, *non.* Cibum palato hærere ex ſatietate aut præ dulcedine, *tufn.* Faſtidire cibos, non facit hoc ad palatum meum, ſatietatem mihi affert, ſatietate me afficit, ſatietate teneor, non eſt hoc mei ſtomachi, faſtidio mihi eſt, *pueln.* Nauſeo, nauſeam mihi movet, *ucaipuegen.* Putreſco, *percan*, *vunan.* Exedi, confici, tabeſcere, contabeſcere, *pivunn.* Putris, exeſus, *pivun.* Caries, mucor, muſcus, rubigo, *percan.*

Mundo, purgo, detergo, verro, ſcopis pavimentum purgare, *lepún.* Scopæ, *lepùhue.* Sordes, *lepuntu.* Suavis ad guſtum, guſtatu jucundus, gratiſſimi ſaporis cibus, ſapidus, ù*lúmún.* Vas in quo cibi reliquias ſervant, conſervant, reſervant, *rebùn.*

476. Exempla. *Numúlelan*, ſum jejunus.

Relihuegen, jejunium naturale.

Coſquelen, cedo panem.

Villtubi quine coſque, panem integrum abſumpſit.

Coſque iquellebin, *mlan no*, malo panem quam libum comedere.

Huema coſque iabun, *ilon no mai*, magis mihi placet panis, quam caro.

Chumcatùcoſqueabun genochi huinu? quo modo ſcindam panem absque cultro?

Coſquevalbin ta ni rgo, mea farina curavi panem fieri.

Mur-

Murquelelen ta mi nuque, cura ut mater tua mihi farinam torreat.

Rgolvalbimi ta mi cachilla cam? an molendum dediſti tuum triticum?

Ella ellape v. ella avúpe veichi curam, fac ſis, ut hæc ova nec nimis dura ſint, nec nimis mollia.

Allue cancaen vachi curam, hæc ova velim ſuæ teſtæ incocta, at mollia.

Allue avúpei vachi incan, hic cibus eſt ſemicrudus, ſemicoctus.

Entutorbige veichi challa, ſpumam huic ollæ detrahe, aufer.

Deui ta in iabuel, jam hora, jam tempus eſt rei gerendæ, tempus nos ad prandium, cœnam, cœnulam, jentaculum, merendam vocat, jam eſt tempus capiendi cibum, curandi corpora, cibo curandi corpus.

Elge meſa, menſam inſtrue, mappis ſterne, exſtrue conquiſitiſſimis cibis.

Imean, me ad prandium confero.

Reian piquei v. piquei ta ni duam, nihil aliud quam cibum, potum cogitat.

Chem ilaimi rume, nimium cibo abſtines, nihil comediſti omnino.

Ibueduamquelan, non amplius eſurio, non libet amplius.

Opùpui ni púta, jam ſatis ſuperque comedi, ſatis, abunde eſt.

Mnatubitge veichi ralli, agedum, abſolve ferculum tuum.

Calli lachi, huedachi, ventrem nunc non mortem curo, moriar at moriar ſatur.

Deuma ta ni imom, *v. deuma ta ni iuyen v. iuyeum, rapitui*, poſt ſumptam menſam cœnam, prandium vomuit.

Epu duam uûau tutelvalai, nemo eadem diligentia & ſorbet & inflat, nemo eodem actu & inſtante ſorbet inflatque, nec ſorbens inflat, nec inflans ſorbet.

477. Potio, *in, pútun.*

Epulum, convivium, *cahuin. 692.* Parentales epulæ, *cùru cahuin.* Epulum una cum ſaltationibus, cantu, muſica, *nuin, cunquin, calcutun x.* Potus, potio, *pùlcu.* Vinum, *vinu*, *curù pùlcu.* Potio ex contritis contuſis malis, *chicha.* Potio ex hordeo, *mudai.* Ex maicio, *hueicon.* Farina ex grano toſto cum aqua calida, *chedcan.* cum frigida, ù*lpu*, ù*llpud.* Illam bibere, ù*llpudn.* Potio ex maicio melioris notæ, *muſca.* NB. conficitur ex maicio a mulieribus præmanſo, & in praxi ſuccedit, ut eadem opera pediculos, uti ſolent, dentibus conterant & maicium, unâque in vas paratum expuant. Hæc confectio vocatur ù*lan*: ita præmandere, ù*laln*, ù*lantun.* Tomentum, fœces, *llid, perper.* Dari, *llidn, perpern.* Sitis, *buiùùn.*

uún. Hauſtus, *ovùln.* Bene potum eſſe, *ingen.* Vino madidus, vino madere, vacillare, *caŋenman* Ebrietas, ebrium, vino obrutum eſſe, *ŋollin.* Cantharus, amphora, urna vini, *can curù pulcu v. cúru pulcu.* Aquæ, *can co.* Parum vini, *pichin vinu.* Bibitor, bibax vini, *pútuvinuquelu, pùtuvinuvoe, pútuvinuchi, pùtuvinuquechi, pùtuvinuŋechi che.* Abſtemius, *quimvinunolu, aiùvinunolu.*

478. Invito, aliquem ad convivium vocare, *maŋeln.* Vocator, invitans, *maŋelquelu.* Conviva, convio intereſſe, *maŋen, maŋetun.* Convivium inſtituere ad occidendum aliquem, *maŋenn.* Bibendi tempus obſervare, occaſionem captare, *colletun.* Ad convivia circumcurſare, *cahuin cahuin iaun.* Quærere, inveſtigare quod vel ubi bibat, *ŋdotun.* Opportune, tempeſtive venire, *tenn.* Dare, ut liberali hauſtu parem benevolentiam præſtet, *munun, munucan.* Carnem ad convivium conferre, contribuere, *mavun.* Potum, *mencun, mencutun* Sitire, *uncon, huiuùnn.* Bibo, poto, *pútun, in.* Hauſtum ſumo, *quinentun, quinentcun.* Compoto, *llaûn, llaûpan* Alicui propinare propinando præſenti, *raŋinn, ſaŋinn, llaûpan, cachùn.* 766. Abſenti cuipiam bene precari, *mari mari.* Accipio, *tavn.* Ire ad

rem alibi deponendam, *elpun.* Intro portare, *tuculn.* Acidum, acerbum, amarum eſſe, *mútun.* Experiri, delibare, guſtare cibum vel potum novum, inexpertum, *muien.* Vomo, evomo, *rapin.* Locum procurare, diſcedite, decedite, abſcedite a via, expedite viam, detur locus, *huellintcun.* Manticæ ad portandum in equo oenophora, *chincull.* Fluo, commoveor, confundor, *clcofcùn.* Torrentis inſtar fluere, *huichùlln.* Stillo, *huidn*, *huidhuidn.* Ex plenitudine rumpi, dirumpi, *huitern.* Effluo, effundi, *hueiun*, *uyùn*, *lludtipan*, *lludchutipan.* Diffluo, perfluo, guttatim liquorem exprimi, *cludun.* Vas grande, in quo potum ſervant, conſervant, *mencuhue.* Aliud vas majus, majoris capacitatis, *carca.* Operculum, obturamentum, *gdihue.* Occludo, obturo, *gdin.* Lutamentum, lutoſa fimbria, *pllcon.* Evacuo, depleo, exhaurio, vacuum facere, *huelliln*, *huellitun.* Impleo, expleo, repleo, *opuln.* Plenum eſſe, *opun.* Capio, *munan.* Superfluo, redundo, *chulun*, *chifn.* Conſumi, evaporare, *uyun*, *uûun.* Detineri, *ùcun.* In utres aut vaſa oris anguſti liquorem infundere, vel in aliud vas invertere, *rhuntun.* Supero, ſupereſſe, *puchun.* Redundantia, affluentia, *puchu*, *opuntu.* Cibi reliquias legere, colligere, *chigen.* Miſceo, admiſceo, permiſceo, *reipuln*

puln. Mixtum, permixtum, promiſcuum eſſe, *reipun.* Invitare ad ſaltandum, *mtmun.* Ad finem vas pervenire, finire, *llidn*, *lludchun.* Cochleare ingens ligneum, ad cujus extremitatem anguſtiorem os applicant, ut potum qui alteri extremitati veluti vaſi infunditur, alacres hilaresque quam copioſiſſimum excipiant, *pacacha.* 795. Cranium hoſtis ab ipſis occiſi, quo veluti vaſe ſibi invicem propinant, *valli lonco.* Vino, potu vacillare, titubare, *tantann.* Semiebrium eſſe, *caŋenman.*

479. Exempla. *Tipale cahuin, cachún ŋehuelai*, donec eris felix, multos numerabis amicos, tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

Mi uabuel Igleſia mo, amoimi cahuin mo, quando erat adeundum templum, cauponam adiiſti.

Mi pútun mo allcùMiſſamelaimi, ut biberes, non interfuiſti Sacro.

Huelli púlcu v. pùlcu mo, cantharus eſt exhauſtus, vacuus.

ŋelai vinu vachi vúl mo, in hoc vaſe nihil vini ſupereſt.

Pulcu entulbige, da illi bibere.

LLaûpaeimi, *cachùeimi*, tibi propino, præbibo, tuæ libo ſanitati.

Epu antu v antù mo pùtuprai, biduum dedit exhauriendis calicibus.

Amomariabuimi v. mi amomariabuel v. deui ta mi amomarimeabuel, pùtumeimi, maluiſti intereſſe compotationi, quam orationi.

Mi nùbium v. mi nùn mo v. mi nùbiel charu ta mi putuam, mnatuqueimi, toties quoties cantharum ad bibendum arripis, tibi e manibus excidit, elabitur.

Incupai, venit vino madidus.

Tva mi pichi ovùllge, accipe tibi hunc hauſtulum, hoc vaſculum.

Tva ta mi pegelbin, hoc tibi ita adbibendum, ut nec gutta ſuperet.

Ancui ta ni *pel*, pumex non æque eſt aridus, atque ego v. hic eſt homo.

Reputuquei, bibere eſt ſuum unum neceſſarium, ſuum unicum negotium.

Vei no! abſit, ne Deus ſiverit, Deus Superique prohibeant.

Ta mi mapuchegen mo gollinqueimi, quatenus Indus es ebrioſis vinoſisque annumerandus.

gollinche gei piam, dicunt illum ebrioſum eſſe; ebrietati, vinolentiæ, temulentiæ, crapulæ deditus habetur, audit.

Tva mencubue pùlcu ni *acúmom*, his in vaſis apportatum fuit vinum.

Nillavalge quine can pùlcu, mitte petitum cantharum vini.

Ilan púlcu, non bibo vinum, ſum abſtemius.

Tva ta mi pùlcual, en unde potum conficias, ecce materia potûs conficiendi.

Rebueicon illebin, non bibi niſi potum ex maicio, illumque inferioris notæ.

Huellin gelai? an datur locus?

Ancaple lei, ſumus in medio vaſis.

Iod ancaple coni, plus quam dimidium eſt abſumptum.

Cùme anùlelu tananaûpralai, bene poſitum, locatum, collocatum, cadendi periculum non incurrit: abeſt a delicto, qui ſibi cavet, aut delinquendi periculo non ſe exponit.

Veipe, *ventenpe*, ſufficit, ſatis, ſatis eſt.

Inche iaulbin, ego illud attuli, adduxi, Item, portavi, avexi, abſtuli.

Inche tavlan, ego nihil accepi, ſum expers.

gelai ta mi elugeam v. elugeal, *tutelpalaimi*, *tenpalaimi*, ſero veniſti, ſero venientibus oſſa.

Abi, *gelai*, *gebuelai*, actum, peractum, venit finis, nil amplius ſupereſt, valete.

Iegepai v iepagei, Dominus, poſſeſſor repetiit, tulit ſecum.

Tutele dgu peumauain, dimiſſo hoſpite, non abibis impunis.

Ui v. uyùi ta ni lonco v. ta ni duam, perdidi v. perdidit judicium.

Inau inau pútubin, pitiſſavi.

Moll quine cùyen mo apúmquei quine men-

 cue

cue pùlcu ſingulis menſibus abſumit urnam vini.

Nahuelgrù cúla venten iod pútuquei Pichihuala mo, *v. Nahuelgrù ni pútun cùla venten iodi Pichihuala ni putun mo*, Nahuelgrú ter tantum plus bibit, quam Pichihuala.

480. De Anima.

Facultates illius Virtutesque.

Mens, memoria, ingenium, voluntas, judicium, decretum, propoſitum, *dùam.* Meminiſſe, memoria vigere, reminiſcor, recordor, memoria teneo, *duamtun.* Intellectus, intelligo, capio, percipio, non me fugit, *quimn.* Voluntas, bene v. male in aliquem animatum eſſe, *duam*, *piuque.* 460. 199. Scientia, prudentia, prudens conjectura, recte conjicere, rem attingere, rem acu tetigiſſe, *tuten.* Judicium, rem recte æſtimare, expendere, rectum judicium facere, *cùme toquin.* Fides, vera Religio, credo, pro certo habeo, fidem alicui habere, *mupiltun.* Spes, ſpem concipere, in magnam ſpem venire, in ſpem non dubiam adduci, calet animus ſpe, in ſpe ſum, *ùgelgen*, *yavúlun.* Charitas, pietas, *aiún*, *quellun.* Juſtitia, æquitas, jus, facere quod jus, quod æquitas poſtulat, *mupin toquin.* Manſuetudo, lenitas, mitem, manſuetum, miti lenique natura, tractabilem, placidum eſſe,

man-

mancha duam. Miſericordia, miſeratio, commiſeratione tangi, *Bùrenien.* Obedientia, obedio, pareo, obtempero, obſecundo, obſequor, morigeror, morem alicui gerere, alicui v. ejus dicto audientem eſſe, *inautun, inaitun.* Fiducia, fidentia, alicujus fidei credere, aliquid committere, *elduam.* Liberalitas, largitas, benignitas, munificentia, fuit erga me beneficentiſſimus, munificum ſe in primis & liberalem in me ornando & augendo ſe præbuit, exhibuit, *cúmelcan.* Moderatio cupiditatum, cura & ſtudium corporis & animi continendi, domandi, *nieun.* Patientia, tolerantia, labores pacate & moderate ferre, *yavùduam.* Gratia, gratus animus, memoria beneficii, gratificor, habeo gratiam, *manum.* Remuneratio, præmium, merces, remuneror, gratiam rependere, referre, *tafmanum.* Fortitudo, robur animi, *nehuen.* Virtus, præſentia animi, vir maximi animi, magnanimus, *lihue* Dignitatis cura, *pramun.* Veritas, verum, mentiri non eſt meum, *mupin, leú dgu.* Amicitia, animorum ſumma conjunctio, *huenuiun*, *huenuihuen.* Correctio fraterna, *glam.* Cautio, documentum ex proprio vel alieno malo, experientia, *pelelduam.* Abſtinentia, frugalitas, ù*llhuemtun.* Sagacitas, verſutia, ſtratagema, Argum ipſum aut Ulyſſem fallere poſſit, *gnen.*

731. *cúme gnen.* Bonitas, probitas, *cùmegen.* Bonum, *cùme*; eſſe, *cúmen.* Velox, pernix, celer, agilis, citus, *tùf.* Sic eſſe, *tùfn.* Cito, citiſſime, *túftu.* Cicur, domeſticum animal, cœlo ne fide ſereno, cave tibi a vultu blando, fluctus mutus, *huim.* Stabilis, diuturnus, *yavú.* Certum, *leú dgu.* Profecto, *leú*, *mugel.* Mundus, purus, lautus, purgatus, *lif*; mundum eſſe, *lifn.* Mundo, eluo, purgo, expurgo, detergo, abſtergo, Pœnitentiæ Sacramento aliquem expiare, a peccatis abſolvere, *liſln*, *lifeln*, *lifelcan.* Animoſus, alacer, fervidus, audens, impiger, impavidus, *huentu*, *huenchu.* 741. Pacificus, *napen.* Pacificum eſſe, *napenn.* Senſim, placide, moderate, paulatim procedens, *allue che.* Taciturnus, honeſtus, pacificus, *nom*, *yom.* ſic eſſe, *nomclen.* Affabilis, humanus, comis, *cùme duam*, *cùme piuque gelu.* Doctus, eruditus, litteris perpolitus, doctrina excultus liberali & exquiſita, *quiìnlu.* Validus, fortis, viribus & animo præſtans, *yavu*, *cona*, *huentu.* Virgo, *pebuentunolu.* Dubito, ambigo, hærere in aliqua re, hæſitare, *duamclen.* Dicere quod ad rem pertinet, cum re, de qua agitur, omnino cohæret, ſcite & in loco dictum, *huifdugun.* Plane, aperte, emendate loqui, *ritodugun.* Tranquillum, quietum, pacatum eſſe, *paillalen.*

481. Meminiſſe, *duamtun*. Comprehendo, cogitatione aut mente complecti, *pouduamn* Pendeo animo, ſuſtinui me ab omni aſſenſu, *epuduamn*. Captum meum non ſuperat, hoc mente & ingenio facile aſſequor, *puduamn*. Credere, obedire, ſe ſubjicere, ſummittere, *múgeltun*, *mupiltun*. Obſervo, colo, vereor, revereor, *raquin*. Subvenio, ſuccurro, ſubſidio aut auxilio eſſe, auxilium, opem ferre, *quellun*. Laudo, collaudo, laudibus ornare, efferre, extollere, in cœlum ferre, *ulmeyen*. Submiſſe ſe gerere, de ſe humiliter ſentire, *pichilcaun*. Admiror, miror, demiror, in admirationem rapi, admiratione affici, teneri, *cachentun*. Obedio, *tancùn*. Verecundor, erubeſco, pudet, pudore teneri, *yehuen 753*. Scio, cognoſco, ſentio, *quimn*. Doceo, edoceo, erudio, inſtruo, inſtituo, documenta tradere, fidei myſteria rudibus exponere, pro eorum captu explicare, *quimln*. Suſpicor, ſuſpicionem ex aliqua re ducere, ſuſpicione percelli, hac ſuſpicione perculſus ſum, *peknoun* Cogito, mente, animo aliquid agitare, meditor, aliquid intento animo intueri, perpendere, in alicujus rei cogitatione verſari, *duamtun* Facio, efficio, formo, committo, præſto, ego id præſtabo, *vem*, *mln*, *mùln* Eleemoſynam largiri, erogare, *DIOS ni vla elun*. Alicui ſuadere,

con-

conſilium dare, præbere, moneo, admoneo commoneo, commonefacio, hortor, *glamn* Diſſidentium animos placare, ad concordi am inducere, revocare, g*bn*, g*ùvn*. Gu berno, doceo, inſtruo, omni cura incum bere, *gnen*, *gnecan*. Animadverto, noto obſervo, g*pin*, *inaduamn*. Bene, probe, re ɛte facere, h*uifn*. Optatis fortunam reſpon dere, rem ex animi ſententia ſuccedere, *mann* Spem ſuam in aliquo ponere, reponere, fi gere, collocare, repoſitam, collocatam ha bere, *yavúln*. *752*. *greucun*. *733*. Audeo projeɛtæ audaciæ homo, *yovùn*. Aſſueſco conſueſco, inſueſco, dare ſe in conſuetu dinem, callum obducere, h*uimn*. Man ſuefacio, feras cicurare, manſuetas reddere manui aſſuefacere, *huimtun*. Exploro, ob ſervo, *inagnen*. Permitto, patior, concedo quibusdam in rebus connivere oportet, ne omnia contendamus, *rupaln*. Callide ali quid petere, elicere, exprimere, extorque re, callida petendi ratio, *pilelentun*. Diffi cilis, ardua res, *kdau mlei*, *cuniun* g*ei*.

482. Exempla *Cùme mo*g*eum v. cùme mo* g*en mo*, *llucan* g*elai*, reɛte faciendo nemi nem timeas.

*Mi mupium v. mi mupin mo v. mi mupien mo aiecau*g*e*, ama, cole veritatem, & in ſinu gaude, ride.

Pe-

Pelelduamgelu, *gechi vembuei*, Piſcator
ctus ſapit, & ſtultus malo accepto, quæ no-
cent docent, aſinus ad lapidem non bis of-
fendit eundem.

Deutumn, *pelolemn*, *aldù digelelai ta mn
laial*, fac ea, quæ moriens facta fuiſſe vo-
les.

Penobilmi ùla ta DIOS piaulgeaimi, ar-
dua ad cœlum via.

Ta ni cùmegen mo aiùvali ta DIOS, pro-
pter ſuam bonitatem Deus eſt mirifice aman-
dus, unice colendus, effuſiſſime diligendus.

Aldù vanei ni nemel, eſt in illo autorita-
tis plurimum, vir autoritate præditus, gra-
vis, graviſſimus.

Aldú vanei ni piuque, forti animo & ex-
cellenti præditus, magnanimus.

Lifigetui mi pllù, jam a peccato abſolu-
tus, crimine liberatus es.

Lihue gei, eſt acer, vegetus, acri & vi-
vido ingenio.

Quintupllún pu Patiru ta ni duam lle, Re-
ligioſorum munus, officium, partes ſunt ze-
lus animarum.

Pepilknobige ta mi pllu cùme vemn-mo,
animam tuam virtutibus exorna.

Allue yavùgechi piuque nehuen duguquelai,
Cor tepidum non profert verba calida, ne-
mo dat, quod non habet.

Pu Mallûen nobi ta ni puhuentu kdau mo,
Indæ Indos labore v. diligentia antecellunt.

novali kdau, *datubilmi*, labor & conſtantia omnia vincit.

Gnetumellebige, *mupiltunolmi*, ſi non credis, experire.

Quimllebichi, experiar.

Yavuluge peni! cape animum frater, animum erige, te ipſum excita.

Yavulumn pu peni ema, ſtate animis, adeſte animis fratres! ne cadatis animo, ne abjiciatis animum, viros vos fortes & conſtantes præſtate.

Cùtancaun mo yavuduamgen, in re mala animo ſi bono utare, adjuvat; ſi te premit adverſitas, ne deſit æquanimitas, ſolare te & dic, non erit ſemper ſic.

LLitulquechi duam tva, hæc eſt cauſa cur inceperim.

Cúmei cùmelcaun, laudanda eſt Hoſpitalitas, erga hoſpites, proximum benignitas, humanitas.

Aldú cúmelcai tva v. aldù cúmelcan gei, maxime prodeſt, conducit, adjuvat.

Cùmelcaimi, bene feciſti

Quimn aiùquebimi ta DIOS, ſcio te Deum amare, colere, diligere.

Cùmeabui DIOS ta ni aiúgeabum, utinam omnes Deum O. M. diligerent!

Cùmei ta mi gúmabiel ta mi buerilcan, bene facis dolendo de peccatis tuis, deflendo peccata a te commiſſa.

Ma-

Marichi aiùlan ta mi búrenieabin, propono quod nunquam tui ſim miſerturus.

Peyepeyequebin ta ni huerilcan, ſemper mihi verſantur ob oculos peccata mea, peccatum meum contra me eſt ſemper.

Quinelelai puduam egn, *v. quinelelai ni piel egn*, alia aliis mens eſt, inter ſe vehementer diſſentiunt, non eſt eadem omnium ſententia, quot capita, tot ſententiæ.

Chanalknobin ta ni piuque, dedi ipſi rationem meæ conſcientiæ, omnia interiora mea ipſi manifeſtavi.

Inche iom tutelbin vachi dgu, pillei ta puhuentu, ſuum cuique pulchrum, quilibet ſibi placet.

Quinechi tutei, *marichi tutelai*, ſi ſemel ſapit, centies deſipit, invenit interdum cœca columba piſum.

Mancha huentu, Fabius cunctando reſtituit rem.

Manchan, *manchacan*, feſtino lente.

Duamtumn ta mn Chriſtianogen v. Chriſtianogeel, reminiſcimini vos Chriſtianos eſſe.

Huema toquibilu ta ni duam, *huelelai*, malis imminentibus occurrendum, ne erres, præcavendum.

Iod quimchi che huelelquei, quandoque bonus dormitat Homerus.

Iod quimlu çupape, doctior accedat.

 Ma-

Marichi iod quimchi che mo, eimi iod quimimi, ipſa ſapientia, ſapientior es.

Vill quimi ta DIOS ta in piuque ple, nihil eſt ta abditum & occultum, quod DEUS non videat, ipſos animi ſenſus exploratos habet, omnes animi latebras penetrat, intimosque receſſus callet, cognoſcit ac penitus introſpicit.

Cúme che getui, ad frugem bonam ſe recepit, & a vitæ turpitudine recedens honeſtam vivendi rationem iniit, ſuſcepit.

Tutelclechi glam pelelduami pu nua, monitum ſuo tempore & loco datum infideles ad fidem, malos a vita flagitioſa & impura ad honeſtatem reducit, traducit.

Tute acuimi, tutelpaimi, in tempore veniſti, opportune, tempeſtive, opportuno tempore.

Hueringelu yehuepe, hæc non ad me, ſibi male conſcius erubeſcat.

Marichi vei pieli, mupiltuhuelaiaieimi, nec jurato tibi crediturus ſum, etiamſi Divos omnes conteſteris,

Inaitugeai DIOS ni piel, mugeltugeai ta DIOS, ſerviendum eſt Deo.

Allcúllen ta mi aiúbiel ta mi Chriſtianogeal, audivi te velle ſacro fonte luſtrari, baptiſmate initiari, Chriſticolis, Chriſtianæ & orthodoxæ Religionis cultoribus annumerari.

Eimi

Eimi mo yavúluquen, in te confido.

Inche ni piel clei tva, meam tibi oppignero fidem, obligo, obſtringo, interpono, tibi hoc polliceor, in meque recipio.

Aldún manumbin ta DIOS ta ni cúmelcaeteu mo, DEO O. M. gratias pro præſtitis mihi beneficiis ago, habeo.

Inaitubige ta mi toquiel, morem gere, dicto audiens eſto.

Quinei ni pichi duam, paucis te volo, habeo negotiolum.

Ea pienu, reſpondit mihi: etiam, ita.

Cúmelcage ta mi aiúpranoam, ut dent da, ut faciant fac, ut ameris ama.

DIOS ni piel ta in aiùun, hoc eſt præceptum meum, ait Dominus, ut diligatis invicem.

Inche ta ni vamgelu Miſſapiquen, eimn illcútuleaimn, Sacris operanti vos attenti cooperamini.

Inche cùme chelan cam ve? an me eſſe malæ fidei arbitramini?

Cùmelcaun gei vachi mapu mo, floret hic loci officioſa in hoſpites humanitas.

Pramun gelai vachi huentu, dignitatis ſuæ curam non habet homo iſte.

Cùmelcai ni pigen, officioſus, hoſpitalis habetur, audit in hoſpites comis, perhumanus.

Yavuduamlu nopinvalai, audentes fortu-

na juvat, timidoſque repellit.

Inche yavùgen v. yavúgen inche, piquei t
mapu che, Ego, inquiunt Indi, ſum vali
dus, fortis, viribus & animo præſtans, al
ter Hercules.

Hueſa que huentu neyumel nacmpraquei
nemo tam malus, ut ſemper & in omnibu
malus ſit.

Tenpalaimi ta mi gnencaiabubiel, multi
tibi opus erit, ut illum fallas, decipias.

Cuniun gei ella que dgu, inei yovùabui
non eſt cujuſcunque ardua & adverſa ſu
perare.

Aldù yebuevali arelen pin, magnum pu
dorem infundit, mutuum aut commodatun
petere.

Yebuelcabin, affeci eum pudore.

Tepenclei, eſt hilaris, jucundus.

Rito peuman, fortuna ſecunda uti, omni
peropportune cadere, ex ſententia cedere

Arol pegeabui ta peuma, non tibi per ven
tos aſſa columba venit.

Huele peuma , fortuna adverſa.

ùto peumagen em! nihil ſtabile ſum ex
pertus, inconſtante ſemper fortuna uſus.

DIOS ni piel raquilabimi , veimo albue
ruca mo upe pigeaimi, Dei mandata non ob
ſervas, ergo condemnaberis.

Raquilabimi ta mi Toquieteu, veimo tùpù
geaimi , Superioribus debitum honorem

obe-

obedientiam ac obſervantiam non præſtas, igitur vapulabis.

Cúmei mi raquibiel ta mi chao, ta mi nuque cai: vei ni raquibiel cai, parentes ſunt honorandi, quapropter ego quoque illos revereor & honoro.

Quidu tpubi ta ni peni raquinobilu ta ni chao, contra reverentiam parenti debitam ipſe ſuis manibus fratrem ſuum verberibus patre inconſulto mulctavit.

Hueracagei raquigenolu, procaciter cum ipſo actum eſt, petulanter illum deſpexerunt, os importuniſſimum ipſi oſtenderunt.

Pichilcaumege vochúm ta mi papai mo, agedum fili, ſupplex ad matrem accede, ad ejus te pedes abjice, eique te ſubmitte, ut tibi tui delicti gratiam faciat, veniam ac immunitatem concedat, impunemque te dimittens in priſtinam gratiam amoremque priſtinum te recipiat.

gepai mapu mo ta ni raquigeam pu ulmen mo, ingreſſus eſt Provinciam, ut a Caciquiis munera ac honores reciperet.

nellipuquen ta ni amomarial v. amomarian biquen, cupio, deſidero, volo orare, recitare preces.

ni votm duami v. duamtuquei, de filio ſuo cogitat, meditatur.

Duamtuquei ta ni uútaial, iter meditatur, cogitat de itinere faciendo.

Peknobiğe ta mi laial, memento mori, fac te nunc moriturum.

Peknobimn ta mn apoğeal, imaginamini, animo aut mente fingite, concipite vos futuros eſſe Superiores, Duces, Reges.

Chao vemğelu toquien, Supponite me patrem eſſe v. habete me loco patris.

Peñi vemğelu toquieimi, fratris apud me locum obtines.

Glam ğei v. cúme glam ğei vachi Huinca, optima monita, documenta, conſilia dat, præbet Hiſpanus iſte.

Glam ğehuelai mapu mo, caret nunc Provincia viris doctiſſimis & timentibus Deum, quos in conſilium adhibeas, quibuscum conſilium ineas, qui populo dent ſalutis monita, & a ſcelere ad frugem bonam revocent.

Glamuğe, ipſemet te admoneas, nec opus ſit, ut alius monitoris apud te fungatur officio.

Inche ñi aiúel ta DIOS, DEUS meus & omnia.

ño *duğuimi*, concinna fuit & elegans tua oratio, feſtiva, compta, & tempeſtivis jocis aſperſa, peracutisque ſententiis condita.

Chaſtumabiğe ta mi pu caiñe, JESU Chriſto ñi piel mai, inimicum tuum vel cum propriæ vitæ periculo defende, nam ita JEſus Chriſtus Deus & Magiſter noſter docet, præcipit, jubet. *Cheu*

Cheu peɡei veichi dɡu? unde hoc ſcitur, conſtat, habetur,

Peknouquebin ta ni laial, mihi in mentem venit, quod brevi ſpiritum Deo ſim redditurus, horam mortis meæ inſtare mihi omnino perſuadeo, imaginor.

Vamaimi, ita facies.

Vamɡen, ita ſum comparatus, hoc mihi a natura inditum, tributum, ingenitum eſt, iſtud mihi natura ingeneravit, hujus ſum indolis.

483. Vitia.

Aſtutia, calliditas, callidus, vafer, verſutus, fraudulentus, fallax, *gnen.* Peccatum, delictum, noxa, crimen, erratum, culpa, ſcelus, flagitium, maleficium, *huerin*, *huevilcan*, *huerintu.* 225. Malum, *huera,hueda.* 4. Damnum, jactura, detrimentum, *ùllúa.* Negligentia, incuria, *uduam.* Defectus, erratum, inurbanitas, ruſticitas, *rulmen.* Dementia, error, inſania, ɡ*enoduam.* Impudentia, petulantia, procacitas, ɡ*enoyehue.* Intemperantia, immoderatio, *ùɡentu.* Intemperantius, immoderatius, nimis,nimium, ſupra modum, immodice, extra modum, plus æquo, plus ſatis, úɡ*echi.*

Immodicus tui æſtimator es, modum in eo non ſervaſti, nimium te ſuſpicis, tibi arrogas, urbanitatis & pudoris fines tranſiliſti

immoderatius egiſti, ſuperbius te geſſiſti, nimius & intemperans in eo viſus es, *úꝥen*, *úꝥentun*. Amens, demens, ſtultus, *hued-hued*, *cùmpem*, *renmalu*. Mendaciorum architectus, fraudulentus, Syçophanta, totus ex fraude & mendacio compoſitus, *coilla*, *gnencavoe*, *coilla caman*. Malus, *bueradu am v. piuque nielu*. Trux, crudelis, *buera huentu*. Segnis, negligens, ſocors, languidus, remiſſus, piger, deſidioſus, iners, *chovú*. Nequam, furcifer, veterator, verſipellis, ſceleratus, *nua*. Rebellis, perduellis, *auca*. Audax, projectæ audaciæ homo, *nedquen*. Arrogans, inſolens, elatus, qui nimium ſibi ſumit, arrogat, *huichatuvoe*, *devùpraulu*. Suſurro, *dalluvoe*. Superbus, tumidus, inflatus, ſuperbia tumens, qui ſe glorioſe ſuſpicit, alios faſtidit ac deſpicit, *raquiun*, *raquiupran*. Affectare gravitatem, ſeveritatem, auctoritatem, *tùquercùn*. Simulator, ſimulandi arte eruditus, vitia infucare, probitatis ſpecie occultare ſtudens, ſciens, *epu piuque*, *epu duamꝥelu*, *pataraꝥelu*, *vurintuche 225*. Perjurus, perjurioſus, perjuro, pejero, *jurapran*. Fur, *huenevoe*, *huenen caman*. Abigeus, abactor, *huinca*. Latro, homicida, *laꝥmche*. Prædo, graſſator, *muntuvoe*. Adulter, mæchus, *damentuvoe*.
489. Loquax, dicax, *papaſ*, *huillmen*. Avarus, miſer, ſordidus, tenax, *rcù*, *rùcu*.

Sto-

Stolidus, ſtupidus, vecors, attonitæ mentis homo, *cúmpem.* Perverſus, pravus, diſtortus, qui exſpectationi, quæ de ipſo adoleſcente habebatur, non reſpondit, ſed pravis & corruptis moribus evaſit, *cùni.* Magus, ſtrix, lamia, *calcu, machi, anchù mallûen.* 681. Incapax conſilii, *glamvalnolu.*

484. Decipio, fallo, deludo, imponere alicui, verba dare, fraudem, fucum facere, *gnencan.* In errorem aut fraudem hominem illicere, deducere, inducere, impellere, circumvenire aliquem, aſtu capere, *gneknon.* Incautum excipere, imparatum occupare, opprimere, *gnentun, uduamtun.* Oblivifci, parum de re cogitare, laborare, rem parum curare, excidit mihi nomen, *uduamn.* 844. Memoriam deficere, vacillare, labare, intercidere, jam me fallit memoria, memoriam amiſi, perdidi, *rume duamn, uyen, upan, goiún.* Glorior, *raquiun.* Se de viribus & animi præſtantia jactare, *buentuun.* Efferri, erigi, attolli, ſuperbire, inſoleſcere, intumeſcere, *raquiupran.* De poteſtate mentis abire, furore corripi, *goiúrumen.* Per inconſiderantiam res vel verba commutare, abuſus verbi multa ſignificantis, lapſus linguæ aliud pro alio enunciantis, *quenan.* Titubo, hæſito: nec vox illi, nec lingua conſtitit, vox illum & oratio defecit, *cu-*

vùlluùnn. Carminibus aut cantionibus, ut quis obmuteſcat, efficere, g*pemn.* Loquelam deficere vel ex nimio ſomno aut ex immoderato affectu, g*cúmn.* Aliquem injurioſe & indigne tractare, vexare, exagitare, *hueraln*, *hueracan.* Damnum inferre, ù*llúan*, ùll*uatun.* Senectutis vitio deſipere, delirare, *umenn.* Faſtidire aliquem, aſpernari, deſpicere, contemnere, maritum illum dedignatur, *huerinpen.* Pecco, delinquo, culpam ſuſcipere, facinus, malificium committere, aliquid in ſe admittere, ſcelus perpetrare, concipere, ſcelere ſe aſtringere, obſtringere, culpam contrahere, *huerilcan.*
Erro, in errorem labi, delabi incidere, errore capi, *crin* Sui nimium tenax, avarus, *rcù.* Avarum eſſe, *reún* Alieni cupidus, *culmen*, *cuniln* Obtrectator, maledicus, detrahere abſentibus, alicui vel de ejus fama detrahere, *domdomn.* Cum aliquo de re aliqua rixari, inter ſe jurgare, digladiari, jurgio contendere, *quebuan*, *quebuatun.*
Vociferor, clamores edere, *quebuenun.* Litigo, contendere cum aliquo, *tein*, *lucan*, *lucatun.* Inurbanum, ruſticum, ſuperbum eſſe, *conaln.* Pudore ſuffundere, afficere, *yebuelcan.* Falſum alicui affingere, falſo illum criminari, calumnior, *vutalcoilladugun*, *pilelpran*, *punchuln.* De aliis hic illic male loqui, *pipiyen.* Se ultro alienis rebus ingerere,

rere, in alienam meſſem falcem mittere, ſine ſuffragio cenſuram gerere, *inchelcaun.* Pertinax, contumax, altercor, tricor, contra tendere & non pertendere, ſi duriorem te præbes, non contendam amplius, *nagegen*, *notucan.* Certatim, *notu.* Adulor, blandior, aſſentor, verborum lenociniis aut blanditiis aliquem petere, captare, tenere, *huaichifdugun.* Mentior, mendacium contexere, conflare, architectari, *coillan*, *collatun*, *coilladugun.* Mendacium alicui objicere, exprobare, in aliquem retorquere, *coillatuln.* Falſo aliquem criminari, calumniatus eſt me fugam meditari, *úpúmn*, *ùpmn.* Incuſatio poſcentis aliquem ad pugnam appellare aliquem de proditione, &c. & provocare, minas jactare, *gchan*, *lgchatun*, *tchan*, *tchaln.* Neco, occido, obtrunco, perimo, interimo, interficio, vitam adimere, necem afferre, de medio tollere, *lagmn.* Per inſidias aliquem interficere, *mteun*, *mtulagmn.* Carminibus aut cantionibus aliquem ligare, in aliam formam mutare, incanto, excanto, *nùrin.* Machiorum in modum mente deſtitui, furere, inſanire, *yaiùn.* Veneficos, ſagas arcum adducere, intendere, *cúllin.* Veneficiis occidere, *ùvùnn.* Furor, ſurripio, furtim averto, aufero, *uenen*, *chuquin.* Pecora, equos, &c. furto auferre, avertere, *buincún.* Rapio, abripio,

ripio, rapinam, exercere, *muntun*, *notu muntuun*. Veneficiis explorare, furem indagare, in auctorem inquirere, *munun*, *munuln*. Pravum ingenium, perverſa indoles, *huelu duamn*. Contra atque aliquis opinatur, accidere, *huele duamn* Aliquid malitioſe, ficte, ſimulate, non ex animo, in ſpeciem factum, *huente duam*.

485. Exempla. *Ta mi quinechi huerilcamom leú llùcaqueimi*, ſi vel ſemel peccaveris, eſt cur merito timeas, juſtamque habes pertimeſcendi cauſam.

Tutelaimi ta mi piel meu, extra chorum ſaltas, extra orbitam & metam excurris, tua oratio cum re de qua agitur, non cohæret, nihil dicis quod ad rem pertineat, ſcitus quidem jocus, ſed parum in loco dictus.

Huedhued getui, *huedhuedi*, *huedhuedtui*, de poteſtate mentis abiit, deſipit, inſanit, debacchatur, cerebrum illi non eſt, elleboro indiget.

Catùduamlei, *cageduami*, hoc illi mentem exturbavit, ſuſcitavit furorem, ad inſaniam adegit.

genoduamquilmi, non ſis imprudens, ſanusne es, qui hæc dicis?

Vill genoduamchi che niei ta ni gamnomequeum, quisque ſuos patimur manes, ſua cuique inſania eſt, neque omnibus eadem, ſuum cuique ſtudium maxime probatur.

útùbi ta ni *yehue*, depuduit, pudorem abjecit, perfricuit frontem, dedidicit pudorem, ultro deſpondit, depoſuit.

Calecaquei ta ni *duam*, per fictas & inanes cauſas obſequium exuit, imperium detrectat, obedientiæ vim eludit, cauſatus allii fœtorem ſuperbe hominem repulit.

Chuchi nu*que mo* g*euyei tva venten* h*uera*g*elu*, quæ terra talem protulit, ut illum Dii perdant.

ùdebi ta ni *glam*g*eal*, bona monita averſatur.

Veula duamtuquebi ta ni *pepiltuabiel deuchi d*g*u mo*, poſt bellum auxilium, ſero ſapiunt Phryges.

Huera h*ue*n*evoe tipatui vachi cara mo*, inſignis fur hac urbe exivit.

Mtorcùn g*ei mlechi cura mo*, occaſio facit furem, non facile eſuriens poſita retinebere menſa, & multam ſaliens incitat unda ſitim.

g*amnopraquen acu*l*i ta lan*, parva ſæpe ſcintilla magnum excitavit incendium, parvum erratum ſæpe morte plectitur, mulctatur.

Muchai pr coni huera que ad, talis fere quisque eſt vel fit, quales ejus amici.

Inche ta ni *vùcha*g*en i*ll*abueneu*, canos meos, meam canitiem conviciis proſcindat, contumeliis afficiat, vellicet.

Rul-

Rulmebin, inurbanitatem in ipſum admiſi, procaciter cum ipſo egi.

Rulmen eimi mo, debitam reverentiam me tibi non præſtitiſſe fateor, doleo.

Duꝗulai veichi huentu, inſociabilis, aſper, inhumanus, difficilis, moroſus eſt homo iſte.

ꝗlamvalai vachi che opulelu gnen mo, fruſtra illum mones, nam audiens non audit.

Ta ni cùmechecaun mo tapmknobi ta ni gnen, probitatis ſpecie ſua vitia fraudesque occultat, infucat.

Cùpa ꝗamno pibun, parum aberat, quin dicerem v. dixiſſem non dicenda.

Duꝗuntenꝗei, nimium loquitur, effutit, temere verba fundit.

Quimlai rume, eſt prorſus ignarus.

Pepilduꝗupraquei, verborum concinnitatem & ornatum exquirit, cultum in verbis affectat, conſectatur: exquiſito orationis cultu eloquentiæ famam aucupatur.

Inaduamnoquechi v. inaduamnochi notucaqueimi, inexplorato omnia proteris, peſundas, conculcas.

ꝗen huerin, auctor delicti una cum reliquis e. g. conſanguineis, amicis, &c. nam omnes habentur complices.

Pehuelaiabun vachi huentu, abſit, nec DEUS ſiverit, ut iſtum hominem videam deinceps.

Adtubi ta ni coillatual, eſt mendax, mendaciorum architectus. *Ad-*

Adtubi ta ni cuſnoal, nec ſuo nec alieno periculo ſapit, diſcit, cautus eſt.

Hueragei lagmun, ſe ipſum occidere non licet.

Lagmbimi quine huentu iod cúmelu v. cùmegelu eimi mo, hominem interemiſti meiorem te.

Veituche ta mu cúmelu huedai, ejus generis vel optimus longe ſit a me.

Ui ta ni cuú, non feci de induſtria, ſtudio, conſulto, data v. dedita opera, ſciens, volens, prudens.

Bùrenien mai, chumabun em! albue ta ni gnencaeteu, parce quæſo, ignoſce, quid agerem, Diabolus me decepit.

Leù quimlau ta ni buerilcan, albue ta ni oquiel, neſcio qua ratione acciderit, generis humani hoſtis tentatio fuit.

Rulmen em! chumgeabui, culpam meam confiteor, quid agas?

ni buerilcanon cam chi, quid enim? an dicam me non peccaſſe, atqui a me erratum eſſe, minime nego, nec dubito, ſatis ſcio me deliquiſſe.

nuamiauquei, pergræcatur, ſcortatur, in luxu ac libidine ætatem agit.

Pramuiauquilmi ta mi buerilcan mo, udumgechi peaimi ta mi lludnoam, noli de peccatis tuis gloriari, nam quando minus cogitas, ex improviſo pœnas improbitatis tuæ dabis,

dabis, feres, ſolves, ſuſcipies, Deus pœnas jure debitas a te repetet.

Eimi mi coillatulbiel pu che, ab omnibus mendax, & ex fraude mendaciisque compoſitus haberis.

Eimi mi matulcabiel mo, allvulbimi em! quia nimium properaſti, offendiſti, feſtina lente.

Huenevoe elcullinvalimi em! ovem lupo commendaſti.

Chao ni lamom v. ni lauyeum, votm nuatui, patre mortuo filius pergræcatur.

Rcugeimi piai, piam, pigeai, avarus haberis, diceris.

gollinche gei pien, mihi dixiſti me eſſe vinoſum, ebrioſum.

Chovúqueimi ta mi cùtanduamn ta mi huerilcan mo, pigritia tua fit, quod non elicias dolorem de peccatis tuis.

Chovùqueimi ta mi cùmegen v. ta mi cùmegeal, piget te eſſe bonum.

Aldù chovùgei, pigritia languet, torpet.

Unamtuiauquei, eſt concubinarius, concubinatu infamis.

Coillaiauquei, non illum pudet impoſturæ nomine male audire.

Hueneiauquei ta mi duam, furtum mente verſas, cogitatione volvis, machinaris.

Cùme dgu no machitun, machitugen, Veneficiis curare vel curari eſt illicitum.

Inei

Inei cam aucalmaputuuyei, quis fuit Au-
or, cauſa, ut Provincia res novas molire-
ur.

Inche ni *lagmabiel Pedro*, Petrus eſt,
juem de medio tollam, cujus ſanguinem &
itam peto, cui hujus uſuram lucis eripiam.

Oviſa caman huenevoellechi, Opilio ſæ-
penumero non ovium paſtor, ſed lupus eſt.

Huera huenevoe geaimi, quid de te fiet,
juæris? inſignis fur.

Calcu em eimi, maleficis artibus afficiebas
liquando.

Cúme machi melipillan, Melipi medicinam
icere, morbos pellere, ægrum ſanare ſatis
ntelligit.

Calli ni *duam huerilcalu nehue glamtuvali*,
ui ſciens prudens peccat, næ iſte medius
dius reprehenſione dignus eſt

Leli h*uenentubi*, in oculis illud furatus eſt.

Huenenmabimi ta ni *cullin*, *ina lagmbimi*,
na cum reliquis ipſam adeo vitam illi ab-
ulisti, primum bonis deinde etiam vita il-
im exuiſti.

*Adgech*i *rume huenequei cullin hueraque
ua*, in omnium oculis, inſpectantibus om-
ibus, coram, in conſpectu, præſentibus
ſpectantibus omnibus furantur facinoro-
homines.

Huenevoe gei v. hueneiauquei ni *pigen*,
rti nomine male audit, audit fur.

Mi chao ta mi chao *gebum v. ta mi chao gebun mo, buenelmqueabuimi cam chi*, non te pudet tali patre natum latrociniis infamem, famoſum eſſe?

Ape acui, vill tepelcaquebi ta ruca, vix redit domum, quando turbas ciet, movet, ſerit, excitat.

Ape tuui v. tuulu, lagmmebi quine cunúval, vix egreſſus pauperem quendam ad necem quæſivit.

Allcùn ta mi lagmuyen v. ta mi lagmmom, audivi occiſum eſſe a te aliquem.

Eimi lagmchequeimi v. lagmchelu eimi v. lagmlmchequeimi v. lagmchevoe eimi v. lagmqueimi ta che v. lagmbilu che eimi v. lagmlmqueimi ta che, es graſſator, inſidiator, itinera infeſtas, vias obſides, viatoribus inſidiaris, ex inſidiis eos occupas, excipis, intercipis, ſpolias, expilas, occidis.

Ulmen inche quine oviſa rume muntunmaabuen, mihi Caciquio tu ovem abripere auſis.

Afentubi ta DIOS, Deum O. M. abjecit.

Pramungei vachi buentu, eſt elati animi v. dignitatis ſuæ curam habet homo iſte.

Pdamuniebi ta ni *che*, educat ſuos elatos, tumidos, inſolentes, inflatos.

Ea pilanu, nullum apud illum obtineo locum, nullo loco apud illum ſum.

Epui ta ni piuque, homo ambiguus, dubiæ

ıiæ fidei, duplex animo, qui aliud coram, liud adverſus loquitur, facit.

Ta ni lagmmaeteu ta ni chao, qui occidit ıeum patrem.

Calcu lagmlmquei, Venefici ſolent noıines vita privare, exuere, morte afficere.

Vei vemquilmi pieimi! omitte iſta, non ıcias inquam!

Ta ni huerilcauyeum cùtu, *v. ta ni hue-'lcamobium cùtu ta DIOS*, *cùme huetulai ı ni duam*, ex quo tempore DEUM O.M. ffendi, nulla eſt animo meo pax, quies, ·anquillitas.

Ta mi chgarcumobium cutu, *tanalehuecai*, ‹ quo illum vulneraſti, multa illi vulnera, ıultas plagas inflixiſti, e lecto non ſurret, adhuc graviter decumbit.

Vemabun cam chi, *cúmpem gei ni piabueum ·ei*, cur facerem? forte ut diceres me eſſe olidum, ſtupidum, vecordem, attonitæ ıentis hominem.

ni *confeſſaum v.* ni *confeſſan mo v.* ni *conſſael mo*, *goimaquen*, quoties commiſſa per ›nfeſſionem expio, perturbor, hæſito, nec ›x mihi, nec lingua conſtat.

486. 487. 488. 489. 490. 491.

486. Animi motus.

Amor, benevolentia, charitas, pietas, ùn. Amor proprius, *aiùun.* Libido,

 amor

amor laſcivus, fœdus, turpis, inſanus, *aiù-pran.* Bene erga aliquem affectum eſſe, *cùpa puen, raquiduamn.* Cum aliquo convenire, animo conjungi, *adelun.* Cupio, appeto, aveo, concupiſco, *culmeien.* Deſiderium videndi rem amatam, illo teneri, ſtudio ejus videndi efferri, *cúellun, buenamcùn.* Sum proclivis, propenſus, pronus, inclinatus, *vùlknon.* Zelotypia mariti, *rumpelen,* Uxoris, *múrin, múritun.* Societatem cum aliquo inſtituere, conflare, inire, contrahere, *llidyen.* Odium, odio habere, proſequi, cane pejus & angue odiſſe, ú*den.* Male erga aliquem affici, eſſe averſum, non perinde affectum eſſe, ſegnius diligere, *vùrepuen, vùrepuetun, vùrepue.* Nauſeo, faſtidio, aſpernor, nauſeam mihi movet ejus aſpectus, abhorret animus & oculi ab ejus aſpectu, *illgn, illgún, ucaipuen.* Vapide ſe habere, impatientem, moroſum, faſtidioſum eſſe, *uneun.* obtundere, moleſtum eſſe, feſſus ſum, noli me hac de re amplius obtundere; premit, occidit, in quem incidit, *ùlenn, quecun. 818.* Offenſionem prae ſe ferre, os ab aliquo avertere, exacerbari, ſubiraſci, *bueritun.* Vitam ſibi acerbam ducere, putare, tædio vitæ laborare, affici, *chonìun.* Invidia, inveterata invidia, livor, ù*napiuquen,* ù*napuen,* ùt*ir.* Laudi alicujus invidere, divitias, honorem alicui invidere,

aemu-

æmulatione accenſum laudes ejus deterere, commodis obtrectare, invidiæ ſtimulis agitatur, potentes & dignitate conſpicuos æquis oculis videre non poteſt, *ùtirn.* Timor, metus, formido, pavor, timeo, metuo, *llcan*, *llùcan.* Timorem incutere, in metum adducere, metu afficere, perturbare, *llúcantun*, *llcantuln.* Terrore concuti, percelli, commoveri, expaveſcere, metu perturbari, *cúggenn*, *yamn* Terrorem alicui afferre, injicere, hominem terrere, *yamln.* Conſternari, exterreri, exhorreſcere, *tepefcùn.* Concuti, contremere, tonitru concuſſa domus, timore perterritus contremuit, *taniſcùn.* Torvis & obliquis oculis aliquem intueri, *uùmalcùn.* Dicturum pro concione ſubitus horror occupat, genua mihi labant, mens vacillat, totusque torpidus ac pene elinguis efficior, *tùnamun.* Tremo; metu, frigore horrere, contremiſcere, *tùntùnùn* Caſu aliquo hominem ſtupefacere, conſternare, *uyùln.* Sum metu perterritus, terrore concuſſus, debilitatus metu, *pellpelln.* Suſpicio, hac ſuſpicione ſum perculſus, taciturnitas tua mihi ſuſpicionem affert, ſuſpecta mihi eſt, *peun*, *peutun.* Attonitus, ſtupefactus, obſtupui, ſteteruntque comæ, vox faucibus hæſit, *tepeucun*, *tepeſcún.* *841.* Metu obturbari, hærere, *collvùdun.* Ira, ſtomachus, iracundia, ſuccenſere, iraſci ali-

 cui,

cui, cum aliquo ſtomachari, *úllcun.* Sto-
machum alicui facere, movere, exacerbare
aliquem, bilem illi movere, commovere,
hominem ad iracundiam provocare, conci-
tare, ejus iracundiam excitare, *úllculn.* In-
genio pravus, indole feroci & contumaci, ni-
mium vehemens es, feroxque natura, *únbi*
Sic eſſe, *únbin*, *únon.* Tetricum, triſtem
eſſe, mœrore, triſtitia affici, *tepean pilan*
Aliquem objurgare, increpare, cum illo de
re aliqua vehementer agere, *ùllcunpen.*
Contentioſus, pugnax, contentionis cupi
dus, offenſionum cauſas arceſſere, *quintud*
gun. Facile iraſci, ſuccenſere, proclivis ac
iram, *nayùn.* Faſtidium, ſatietas, tædium
nigai, *ùnapue.* Satietatem, faſtidium affer
re, ingratum, putidum eſſe, *nigaipuetun*
únapuegen. Ira, furor, indignatio, *pinmaln*
pinacmn. Fremo, ardere dolore, *mùruln*
Furere, debacchari, vehementer iraſci, ex
candeſcere, furore corripi, agitari, incitari
inflammari, *yayun.* Clamo, vociferor, cla
mito; inconditas voces edere, *nútaun.* Stri
deo, ſtridor, *quiquircún.* Cum aliquo ſto
machari, *lucatun.* Defervuit ira ejus, detu
muit, *túun.* Triſtitia, mœror, mœſtitia
lladcùn, *ladcún*, *raquiduam.* In mœrore ja
cere, triſtitia affici, *raquiduamn.* Ex bon
abſentia in magnum luctum incidere, ma
gnum dolorem haurire, *eucalihuen.* Ejus
modi

modi triſtitia; neſcio quid triſtis eſt, non temere eſt, *eucalihue.* Gemo, ingemo, ingemiſco, gemitum edere, gemitus ingeminare, *eiùn*, *eyútun.* Suſpiro, ſuſpirium emittere, edere, ab imo trahere, ſuſpiria ab imo pectore ducere, ſolvere, laxare, in aliquem ſuſpirare, *pratulihuen.* Queror, conqueror, lamentor, queſtus edere, ciere, querelas jacere, effundere, quærimonias jactare, *vurentun.* Detrahere de abſentibus, alicui v. de ejus fama detrahere, *úlmeùen*, *huera úlmeyen.* Doleo, pœnitet, piget me, *afcùduamn.* Miſereor, me miſeret, miſeratio me tenet, miſericordia moveor, *cutannien*, *búrenien.* Affligi, angi, in luctu eſſe, infortunio afflictari, *afcùduamn*, *cutanduamn*, *lladcùn.* Contemno, ſperno, deſpicio, deſpicatui habere, ducere, *illamn.* Imminuo, diminuo, vitupero, vitio aliquid vertere, criminis loco objicere, in vituperationem adduco, *ùchan.* Patior, fero, ſuffero, perfero, tolero, ſubeo, ſuſtineo labores, cruciatus, ærumnas, tormenta, dolores, *piaun.* Alium multis miſeriis & ærumnis premere, opprimere, malis & calamitatibus obruere, vel ſua culpa jactari malorum fluctibus, verſari in magnis miſeriis, graviſſimam malorum tempeſtatem ſuſtinere, fortuna uti infenſa & iniquiſſima, *piauln.* Lætitia, hilaritas, jucunditas, alacritas, feſtivitas, lætor,

gaudeo, exhilaror, exulto, præ gaudio geſtire, tripudiare, lætitiæ voluptate perfundi, maximam capere lætitiam, *tùûún*, *tùyun*. Aliquem exhilarare, hilarem lætumque reddere, efficere, riſum alicui movere, lætitiam excitare, *túyúln*. Lætitia geſtire, exultare gaudio, tripudiare, *tepen*, *tepenclen*. Alium alacrem, hilarem, jucundum, feſtivum efficere, *tepeln*, *tepentun*. Miſeret, *cútannien*, *bùrenien*. Piget, *chovún*. Tædet, *afentun*. Delectat, *tepelcai*. Juvat, prodeſt, *cùmelcai*. Decet, *adi*.

487. Putidum, importunum, moleſtum, *puel*. Faſtidio eſſe, faſtidium afferre, offendere alicujus animum, *pueln*. Egeo, indigeo, opus eſt mihi, *llidmeyen mon*. Male Verbis exceptum dimittere, *ùtúſentun*. Calumnior, falſum alicui affingere, falſo illum criminari, *ùnbiln*, *unviln*. Alapas, colaphos alicui impingere, infringere, infligere, quot miſero colaphos inflixit, ut palmis faciem ejus percuſſit, genas verberavit, *buetaſcún*, *tagontcun*, *tavontcun*. Sanna, deriſus, vultu, voce, corpore aliquem deridere, ejus mores, geſtus ridicule imitari, effingere, exprimere, *rincún*. Averſa manu colaphum impingere, tranſverſo ictu cædere, ferire, *rulitcun*. Manu, geſtu, baculo minari, minitari, minaciter terrere, pericu-

riculum oſtentare, *aneln*. Jacio, projicio, in terram, pavimentum conjicio, contorqueo, *chanan*, *builadcùn*. Strideo, ſtridor, *buirarcùn*, *gcurún*, *gtunn*. Ad parietem v. parieti aliquid allidere, illidere, *builadcùn*, *chanan*. Infortunium, infelicitas, infelix caſus, fatale malum, *ella*, *ela*. Si quid ejusmodi accidat, contingat, in me impetum fortuna convertit, *ellan*. Adverſa, adverſitas, *ella que dgu*. Importune aliquem urgere, importunis precibus obtundere, premere, vexare, oppugnare, occidere, *gdaln*.

488. Exempla. *Raquiduamelcaiaeimi*, cogor tibi eſſe moleſtus, quod absque moleſtia tua fiat, ſi non gravaris, niſi moleſtum tibi eſt.

Tepelaimi v. tùyúlaimi ta mi chao ta mi glameteu, non te delectat a tuis parentibus reprehendi.

Cutanduamaimi ta mi buerilcamobium mo ta DIOS, te pœniteat DEUM O. M. offendiſſe.

Inche ni aiùvoegeum eimn ùdequeimn, amore ego vos, vos me odio proſequimini.

ni aiúel inche DIOS llechi, DEUS meus & omnia.

Aiùel ema! Dilecte mi.

Iod aiùquebin ta DIOS, *quine rupaluchi tùyùn mo*, Deum momentaneæ voluptati

 uti

uti par eſt, præfero.

Chem rume dgu aiüquebi ta che, lan no v. lan mtn ai labi, omnia amant homines præter mortem.

Vill afrupaquei maputu dgu, DIOS ni aiügen no, v. DIOS ni aiügen mtn afrupalai, omnia prætereunt præter amare Deum.

Aiüpraquei re uün ulquelu, operibus non verbis amor probatur, multi fumos vendunt, ſuos ſplendidis promiſſis alunt, at non oportet verborum ineptiis virum commoveri.

Aiübin ta DIOS v. aiüDiosquen, hæret mihi in medullis DEUS, ejus amore flagro, ille mihi ante oculos dies noctesque verſatur.

Aiüeimi v. inche ni aiübiel eimi, te diligó, tuî amore teneor, ſingulari te benevolentia complector.

Cúmei ta mi aiüuyen, bene feciſti amando, licite amaſti, amorem tuum probo, non improbo.

Patiru ema, pu peni ema! O Pater Reverende, o Fratres cariſſimi.

Cúlmeien ta mi huincaiebin, tuus famulus, ſervus eſſe cupio, deſidero, famulum me tibi præbebo perlubenter, non invitus.

Cúlmeielabin ta ni peabiel ta ni cunüvalgeal, nollem me videre pauperem, abſit a me ſæva neceſſitas & triſtis egeſtas.

üdebi ta ni glamgeal, conſilia ſpernit, monita

monita contemnit, documenta ridet.

Antitipaŋe, *vamtipaŋe*, ne mihi lucem adimas, item. abi, abſcede, recede, aufer te hinc, apage ſis.

úŋechi údenŋeimi nai, amice nimis importunus es, næ tu valde es moleſtus, premis, occidis, in quem incidis.

Calli piaupe! abeat in malam crucem, malumque cruciatum.

Quine vla amotuŋe, vade actutum, illico, confeſtim, ſtatim, e veſtigio.

Quine cùŋen huentu quehuatuahueiu quine Huinca, ergo Indus Hiſpanum altercationibus vexet, contentionibus impetat, invadat, adoriatur.

Eimi pieimi, tibi non alteri dico.

úllculen eimi mo, habeo contra te non pauca, tibi iratus ſum.

Penchuknouquieli, abi e conſpectu meo, diſcede a me.

Aldùn alùlúi ta mi piŋen, acriter tibi dolet, quod tibi dictum eſt, oratio illius te alte pupugit, nec leviter perſtrinxit.

Venten dŋu duŋupraquebi, *laŋmpubi*, adeo eum verborum ſuorum aculeis ſtimulavit, fovit, concitavit, ut animam ipſi vitamque expulerit.

Taftueneu em! coram mihi exprobare auſus eſt.

Rupai v. naûi ni úllcun, *naûpapetui ni*

duam

duam v. ta ni *piuque*, defervuit mea v. illius ira, reſedit iræ impetus, remiſit, quievit.

Vemeneu, intulit mihi injuriam, me læſit, injuria affecit.

ni *vemaeteu huerinielaiaeneu chei ?* nemo me impune lædet.

Eimi mo mlei ta ni *ùnapiuque*, contra te mea eſt indignatio, tecum mihi res eſt.

Eimi vùrepuenielmqueen, *v. ta* ni *vúrepuenielmqueeteu eimi llechi*, tu me conſtanti odio averſaris, a meo congreſſu & conſuetudine abhorres, me oculis fugis, auribus reſpuis, animo aſpernaris.

Quimbin ta ni *duguiegen v ta* ni *duguyegeuyen*, *v. ta* ni *duguiegemom*, ſcio de me rumores vagari, pronis auribus obtrectationes contra me excipi, in invidiam vocari, in multorum ſermonem, vituperationemque veniſſe, incidiſſe.

Ladcùluqueimi ta mi raquigenon mo, dolore afficeris, quod tibi honorem non habeant, reverentiam non præſtent, exhibeant.

Raquilabimi ta mi nuagen *v. ta mi* nuageal *v. ta mi* nuageimi, non te pudet ſcelerum, virtus, honeſtas, fama bona, bonum nomen jam vilia tibi ſunt.

Ta ni nuagen *mo ùdegequei*, ob morum perverſitatem omnes illum oderunt, odio habent.

Peaimi rume, veniet veniet illud tempus, quo

quo pœnas dabis, non abibis impunis, non tibi ſic abibit, referes gratiam qua dignus es. v. contra: veniet illius laudi ſuum tempus: ad poſteros enim virtus durabit, non perveniet invidia.

Eimi llùcantulquebimi reChe, tu es qui Indis terrorem affert, timorem incutit, eosque in metum adducit, terret, perturbat.

Eluquibilmi ta ñi duguyequeum, non des illi cauſam, materiam murmurandi.

ñùtamcagen ta mi ladcùn v. ladcúel quiñe nemel mo ta mi pibin, mihi fuit narratum, relatum, nunciatum, te ægre moleſteque tuliſſe verbum, quod tibi fuit a me dictum, quod illo verbo graviter fueris offenſus, commotus, perculſus, nec te injuriam diſſimulare, aut dolorem premere potuiſſe.

Ladcùnman ta ñi piuque, in magnum luctum incidi, mœrore ac triſtitia afficior.

Tùyùbin, perhumaniter, porrecta fronte, hilari vultu, comiter illum excepi, lætitia affeci, obviis ulnis accepi, complexus ſum.

gú*mancupan*, flens adſum, vicem meam lugens, caſum deplorans.

Huiflu ta ñi duam tùyùtipai, huifnolu ladcùquei, prout ipſe acceptus eſt, ita hoſpitium laudat aut damnat unusquisque.

Tepean pilai ladcùn piuque, non eſt conveniens luctibus ille color, oderunt hilares triſtem, triſtesque jucundum.

Qùintuìauquehuimi ta mi tùyùahun v. ta mi tùyùahuel ta mi chao ta ñi acutun mo, velles celebrare adventum tui patris.

LLadcúpraquilmi, modum lugendi fac, parce lacrymis nihil profuturis, noli ſine cauſa lacrymis aſſiduis confici, contabeſcere.

Ladcùpan, ad lugendum, ad luctum venio, ad domum luctus.

Ladcùn uùtaian, iter faciam triſtis.

Ladcùquen ta ñi chao ñi lan mo, ex parentis morte in luctum incidi.

Ladcùquen ta ñi piuque mo v. ladcúpiuquen v. ladcùquei ñi piuque inche, doleo ex corde, ex animo, ex intimis præcordiis pœnitet.

Huerag̃ei ta mi ladcùn, ta mi ladcúal, male facis lugendo, ne animum des mœrori, animum a luctu recipe, abſtine, revoca.

G̃úma utun, redeo, revertor plorans.

ùllcu conpai, intravit iratus, ira commotus, incitatus, percitus, incenſus, inflammatus.

Dug̃uquei ñi ladcún, has voces dolor mihi exprimit, præ triſtitia ac mœrore in hæc verba erumpo.

Ladcùn, ladcúnquechi, ladcúg̃echi tipai, eſt egreſſus mœrore affectus & triſtitia.

Pratulihuen g̃epai v. pratulihuenquechi v. pratulihuequechi, venit ſuſpirans, ſuſpirium ab imo trahens.

Ladcùn ella que dgu mo, adverſa mihi dolorem, luctumque extorquent.

Aldùcutancayecupan, multa mihi in via fuerunt toleranda, magnos ſuſtinui labores.

Aldùladcúnyecupan, feci iter triſtis, mœſtus, tetricus, melancholicus.

Bùrenien mai, *daquieli chai*, *chachai*, miſereat te mei, meam vicem dole, mei miſericordia tangere, nec me oppugnes, vexes, exagites velim, rogo, obſecro.

Marichi bùrenielaiaeimi, nunquam tui miſerebor, te miſerum, aut vitam tuam acerbam putabo.

Duam gen, *quinei ta ni duam*, habeo quod dicam, petam, negotium quod tractem, opus eſt mihi te convento.

Caletui ta ni piuque, *ni duam*, *unoduamn*, a ſententia mea diſcedo, ſententiam muto, revoco, conſilium abjicio, incepto deſiſto, calculum reduco.

Unoduamn, *cutanduamn ta ni huerilcan ni ola*, doleo de peccatis meis, pœnitet me meorum delictorum.

Eluquebige v. eluquellebige ta ni cutanduamqueum v. ta ni cutanduamam huerilcan mo, propone, explica illi motiva doloris vel eliciendi actus contritionis de peccatis.

Adi eimi mo ta mi huerilcan genon, decet te vitæ puritas.

Yehueeimi, pudet me tui.

Cho-

Chovùquelain ta in raquiabiel ta in putem, non nos piget majores noſtros venerari.

489. Flagitia, quæ vitiorum, cupiditatumque effrenatarum effectus ſunt.

Nimio ſtudio in aliquem inclinare, nimis ſtudioſe alicui favere, plus juſto illi tribuere, plus quam par eſt illi deferre, præter modum alicui ſtudere, omnia illius cauſa velle, *nielduamn*, *aiùpran*, *ampelpran*. Blanditiis, pulchritudine aliquem ad ſui amorem allicere, pellicere, trahere, excitare, lenociniis ſibi amorem alicujus conciliare, capi alicujus amore, allici, incendi, flagrare, *nualcan*, *mallûen pin*. Rem turpem, inhoneſtam, obſcœnam, flagitioſam committere, *nuanpen*. Mulieris pudicitiam tentare, ſollicitare, fœminam ad concubitum aut inconceſſam venerem allicere, de ſtupro appellare, *mallûen pin*. Libido, effrenata cupiditas, aliquid vehementius appetere, concupiſcere, *apin*, *apill*, *apilln*, *huitorcùn*. Luſtror, ſcortor, lubricam & præcipitem vitiorum viam perſequi, *nuamiaun*. Corporis quæſtum facere, *huedquintun*, *huedemtun*. Virginem violare, vitiare, corrumpere, pudicitiam illi eripere, vim & ſtuprum inferre, *mallûentun*, *huemallûentun*, *hue mallûen entun*. Vim fœminæ afferre, inferre, virginem per vim comprimere, vitiare,

nùntun.

núntun. Fornicari, *mún, peancan.* Amicus ab honeſto deflectens, item, amica, amaſia, *unam.* Uterque, *unambuen.* Concubinæ aut pellicis amore captus, concubinatu infamis, concubinarium eſſe, *unamtun.* Eſſe fornicarium, fornicariam, *unamtuiaun, mùvoe.* Ad turpitudinem commota, concitata, *nancan.* Pellex, concubina, *gapi.* Publica meretrix, proſtituta, vulgare ſcortum, *nua, mugevoe, cridomoche, nùllvoe domo.* Adulter, mœchus, ſubſeſſor alieni ma-rimonii, *damen, damentun.* Saltum, ſylvam, nemora, latebras quærere, *dúni* Nocu ad turpia domo exiens, *umanchun.* Sodomia, præpoſtera libido, *hueiú, hueye.* llam committere, *hueyetun.* Cum puella em habere, *úllchatun.*

490. Ludo, colludo, inquietare, turbas dare, *aucan.* Jocor, nugari, nugas agere, oco aliquid dicere, jocis in alios ludere, cavillari cum aliquo, *vucheun, vucheucan.* Dare philtrum, poculum amatorium, *maichún, naichútun* Clanculum jungere, convocare, *apmn* Dare mandata alicui ad aliquem, *ludugun.* Mandata ferre, perferre, *yedujún.* Referre, exponere, *entudugun* Nuibus amorem mutuum declarare, deſiderii ut voluntatis ſuæ ſignum dare, oſtendere, *gdiſcùn.* Dare in malum finem, timeo Da-

 naos,

naos vel dona ferentes, *bueſcùmtun*, *medan*. Cognoſcere carnaliter mulierem, exercere copulam actu, *chiquin. 701.* Modeſtius, *vúln*, *vln*, *vúltun 688.* Reſiſto, obſiſto, repugno, conatibus alicujus occurrere, ſe opponere, impetum ejus reprimere, audaciam frangere, contradicere, *cochimn.* Fugio, fugam arripere, capeſſere, ſe in fugam conjicere, fugæ ſe mandare, commendare, ſe fugæ v. in fugam dare, fuga ſibi conſulere, aufugere, *nulln.* Laſcivio, attrectare aliquem, ſe invicem attrectare, petulanter colludere, *mtatun.* Factis turpibus gloriari, ſe de voluptatibus jactare, glorioſe ſibi de flagitiis blandiri, *dallian.* Errare, peccare, *rulmen*, *crin.* Ita in anguſtiis hærere, ut nec progredi nec regredi poſſis, item, ita defatigari, ut vocem, loquelam amittas, *mrin.*

491. Exempla. *Vai ni mollvùn*, calet, fervet ipſi ſanguis.

Aiùpran mo entumallebi ta ni ge quidu ta ni votm, ſummo amore damnum illi maximum intulit.

Pevmabin, vidi illum per quietem, per quietem mihi viſus eſt, dormienti objecta mihi eſt ipſius imago.

no aiùvali ta DIOS, DEUS O. M. ſupra modum eſt amabilis, ſupra omnia diligendus.

Ma-

Marichi aiúlan, nolo, nullo modo, nequaquam, minime, nullatenus.

Marichi lali rume, *Patiru ɡetulaian*, citius me vita exuent, quam religioſa veſte induar.

Ta mn prquechi aiùbiel Tue tu dɡu! O cœcas hominum mentes & cœleſtium inanes, non ſordet terra, dum cœlum aſpicitis?

Rupal dɡu ɡechi aiùquebin, non eſt mortale quod opto.

Huiſi ta ni duam, jam voti compos ſum, quod quærebam inveni.

Deuma ta mi pemom v. mi pemobium v. mi pebin v. mi pebiel, *tepen amotun*, poſtquam te vidi, libens abeo.

Unamtuiauquei, eſt concubinarius, fornicator, turpibus aſſuetus.

Llumquechi v. elcaɡechi nuaiauquei, clam, clanculum ſe ſceleribus aſtringit, polluit, caute quidem, ſed non caſte.

Elcaɡechi ta ni chao mo, *v. quimnolu ni chao*, *v. ni quimnoel ta ni chao*, *tipatui v. tipapatui*, exiit patre inſcio.

Deuma ta ni nuapemom, *ina tpuɡequei*, amor in odium converſus, poſt cornua verbera.

Glamun ni buevilcan mo, me facti pœnitet, egomet me de meo ſcelere reprehendo.

Udalei ta ni piuque, doleo ex toto corde.

guman gei vachi dgu, dolendum, prô do lor, res ſanguineis lacrymis jure merito de ploranda.

Regùmatuqueimi, lacrymis aſſiduis confi ceris, contabeſcis.

Nochicage, manum cohibe, animo impe ra, furorem, iram, &c. ſuſtine.

naûpape ta mi piuque, quieſce, conquieſ ce, ad tranquillitatem animi redi.

nopinuvalai, vitioſam ſuam naturam do mare, caſtigare, comprimere, pravum in genium ſuum corrigere neſcit, non didicit

432. PARS TERTIA.

DE CIVITATE EJUSQUE PARTIBUS.

Terra, tellus, humus, *mapu.* Cælum, cœlum, cœli, *Huenu mapu.* Terra, orbis terrarum, *Tue mapu, vachi mapu.* Mundus, mundi univerſitas, univerſa rerum natura, cælum & quidquid cæli ambitu continetur, *vill mapu.* Hiſpania, *Huinca mapu.* Mauritania, Anglia, Gallia, Germania & reliqua Regna omnia & ſingula, *Muru Huinca mapu.* Provincia, Regio, *udan v. vutan mapu.* Civitas, oppidum, caſtellum, pagus, arx, *cara, vùta cara, pichi cara.* Urbem condere, *caran* Deſtruere, exſcindere, evertere, vaſtare, delere, diruere, excidere,

dere, *entucaran.* Locus ubi Troja, urbs, &c. fuit, *carabue.* Vicus, pagus, *pichi cara.* Miſſio ſanctæ Fidei, *ſanta Feè mapu.* Reductio, Converſio Tucapelina, Araucana, *Tucapel mapu*, *Arauco mapu.* Littus, ora maritima, *lafquen mapu.* Sinus, fundula, *tùhuer*, *gion mapu.* Uſus, conſuetudo, mos loci, *ad mapu.* Dominus, poſſeſſor terræ, *gen mapu.* Se loci moribus accommodare, *mapun.* Solum vertere, alio migrare, commigrare, ſedem, domicilium mutare, *mapuutun.* Domus, domicilium, ædes, *ruca.* Via, trames, platea, callis, *rpuú*, *rúpu.* Viam capere, captare, *rputun.* Viam ire, *rúpun*, *rpun.* Via arenaria, *cuyùm rpu.* Via recta, *huif rpu.* Bivium, *epu rpu.* Trivium, *caql rpu*, Via arcta, anguſta, *úped rpu.* Limes, confinium, *qcham*, *v. afmen mapu.* Deſertum, ſolitudo, *ubue.* Locus ab arbitris liber, remotus ab omni turba, *mlenobue.* Regio meridiem verſus, *Hillù*, *builù mapu.* 746. Incolæ, *Huillúche.* Verſus Septentrionem, *Picu mapu.* 746. Montes Andes, *Pire mapu*, *pire mahuida.* Horum montium incolæ, *PehuenChe.* Indus transmontanus, *Puelche.* Cis montanus, *Lelvun mapu che.* Mons, *mahuida.* Collis, *pichi mahuida.* Collis perpetuus, *butvolen.* Montes in quibus Majores ſuos, aiunt, diluvium evaſiſſe, *tegteg.* Terra peregrinorum, viatorum,

torum, *uútan mapu.* Alia, diverſa terra, *udan v. uùdan mapu.* Finis, extremitas, ultimum, extremum, culmen, vertex, cacumen, ſupercilium, calx, *buechun.* Apricus locus, *nùcúmgelu.* Specus, ſpelunca, antrum, ſpelæum, *renú.* Regio in novem Regiones ſubdiviſa, *ailla Rehue.* unde *meli-Rehue, Quechurehue.* Conciliabulum v. convocatio Machiorum, Machios advocare, convocare, *Rehuetun, geicurehue.* Conditores, Fundatores, Expugnatores, qui primi urbes condiderunt, gentes debellarunt, armis ſubegerunt, in ditionem ac poteſtatem ſuam redegerunt, *llin mapu.*

493. Patria, natale ſolum, *maputu, huim*. Patriota, quibus eſt communis Patria, *maputu Che.* Recta tendere, recta ad forum, templum, curiam, &c. tendit, *huiſiaun, huiſcontun, rito, ritolen, ritoclen.* Aberrare a via, *crù iaun, bueluln, nuin, gun.* Deflecto, hic de via deflectere debemus, *chiean.* Circumeo, per circuitum iter facere, præſtat per diſpendium ire, quam compendio perire, *ollon, huaichiſn.* Ambio, circumdo, cingo, *ollon.* Ambitus, circuitus, anfractus, obſidio, *ollol, huaichif, buaidùf.* Erro, in errorem labi, delabi, incidere, deferri, errore capi, duci, a recto tramite deflectere, declinare, *crin, crún.* Viam docere,

re, indicare, oſtendere, *dallquin.* Viam monſtrare, ducem ſe præbere, *giuln.* Ad latus tranſire, *quineple rupan.* Venio, pervenio, devenio, *acun.* Diverſor, diverto, hoſpitium, diverſorium, *elun* orbis, circulus, *tùhuer.* Circulum deſcribere, in orbem ſtare, *tùhuern*, *tùhuerclen.* Ora, margo, limbus, *úpl.* Diſcedere, egredi, ſe ſubducere, *tuun.* Caſu occurrere alicui, aliquem offendere, in illum incidere, *tafentun.* Alio migrare, *ca maputun.* In aliam domum immigrare, *ca rucatun.* Iter facere, tendere, pergere contendere aliquo, *uùtau*, *utan.* Viator, hoſpes, peregrinus, *uútanche.* *849.* Divido, dividi, diſtinguere, diſtingui, ſeparare, ſeparari, *uùdan.* Ambulo, gradior, ingredior, gradum facere, *amon.* Redeo, reverto, revertor, remigro, remeo, repeto, reſtituo, *unon*, *unotun.* Ut redeat, reſtituat efficere, *unoln.* Reſtitutio, reſtituo, *unoltun* *847.* Circumeo, vagor, vagum errare, *hualln*, *huallìaun.* In circuitu, *huall.* Sepio, vallo, circumdo, urbem obſidere, obſeſſam tenere, obſidione cingere, premere, corona urbem claudere, ſepire militum copiis, *huallman.* Aſſueſco, conſueſco, inſueſco, dare ſe in conſuetudinem, *huimn.* Finire, finis, terminus, extremum, hic finem facit, *buechuntun.*

494. Exempla. *Chili*, *Chilli*, *Chile* Regnum Chilenſe in America meridionali, quod incipit in *Copiapo* ſub gradu 28 latitudinis meridionalis, ubi dividitur a Regno Peruviano, & protenditur Baldiviam ſub gradu 40 ejusdem latitudinis, & ultra. Huc pertinet *Chiloe* Inſula, & plures aliæ ſub gradu 44 & ultra. Item Provincia Cuyana ubi Mendoza ſub gradu 32. v. 850.

Vill mapu ni *cùllin* ni *vla no*, *DIOS* ni *vla mtn*, Chili *mapu mo unomean*, pro toto mundo in Chilim non ibo ſecundo: Proque Deo ſolo ſemper adire volo. 1775. anno meæ ætatis 62. Coloniæ Agrippinæ.

Indi Chilenſes vocantur *Reche*, *Chili v. Chilli Che*. *698*.

Notandum diſcrimen inter Indos & Indianos, nam hi ſunt quidem nati in India, ſed a parentibus Europæis, vel ſaltem ab illis oriundi, & plerique ab Hiſpanis: Indi autem ſunt prognati & oriundi a meris Americanis.

Meli vútan v. uúdan mapu ǥ*ei*, Terræ Indorum dividuntur in quatuor diverſas grandes Regiones v. Provincias:

Lafquen vútan mapu, Terræ mari adjacentes.

*Ra*ǥ*itun vútan mapu*, dimidia pars terræ planæ, ſita inter terras mari adjacentes, & alteram dimidiam partem, quæ vocatur

Ina

Ina pire vútan mapu, Terra plana vicina montibus perpetua nive coopertis, denique quarta Provincia eſt

Pire vùtan mapu, montes Andes ſemper operti nive. 850

Cacùl vútan mapu, Commercium, conſuetudo, familiaritas, communicatio, amicitia, &c. quibus utuntur invicem Indi harum quatuor Provinciarum.

Unomen mapu mo, redeo, ſum redux e terris Indorum.

ğemen cara mo, eo v. ivi ad civitatem.

Mlequen ruca mo, ſum domi, domi me contineo, intra domeſticos parietes.

Rupaian leuvu mo, tranſibo, trajiciam fluvium.

Uan Arauco mo, eo v. ibo Araucum.

Miaullen Huaiquilafquen, *tuutun millavùdú mo*, ivi ad Huaiquilaf, unde redux ſalutavi Millavúdum.

Utuan pu ruca, eo, ibo, redibo, revertar domum.

Aldúnman v. aldunmamen Penco v. Penco mo, cunctantius egi, diutius moratus ſum, moram feci in urbe Conceptionis.

Pichinmapan, venio moraturus pauliſper, non traham, non nectam moras, poſt biduum, triduum, quatriduum iterum me viæ, itineri committam.

Huinamtuquen ca mapu v. ca rucatuu, alio

alio migro, ſedem, domicilium muto.

Vill che ta ni mlen mo, gellei cutancaquechi mogen, quo quo te vertas, omnia plena malis.

Cùmelèchi che ta ni mapu mo, ca mapu em! pilai, aliena non deſiderat, ſorte ſua contentus, cui domi ſuæ bene eſt, domi ſuæ ſe continet.

Mapu em! o natale ſolum! ſed quis me transferet illuc?

Lafquen puhuentu inche, mea Patria oræ maritimæ adjacet.

Cupachi Che Porem meu, quidam Poremâ adeſt.

Inche cautùn che vemabun? ego Imperialinus hoc facerem?

Cuivi pu cara mo Villarica cara marichi iod cúme comùtun gebui, ex priſcis civitatibus erat oculis gratiſſima urbis divitis ſeu Villaricæ amœnitas, ſita erat ad proſpectum pulcherrimum, eo ſitu gaudebat, eo loco conſtructa erat, ut undique aut nemoris proſpectu, aut hortis amœniſſimis & grata agrorum varietate delectaret.

Teye huentu rupai, inche llechi, ego ſum, qui hac tranſiit.

Chumgei ta mi miaun, quid tu hic, quid agis, quid hic circumſpicis.

Chuchi v. inei cam ualu, iturus quis? ubi eſt?

Chuchi

Chuchi rpu, ubi eſt via, quo ducit? qua itur? an eſt lata, anguſta, trita, æquabilis, num anfractus, ſalebræ, ſuntne viæ flexus ad dextram, ad ſiniſtram, lævam: eſtne recta, publica, prætoria, militaris, danturne ſemitæ & diverticula?

Rito ucai vachi rpu, recta ducit hæc via.

Hueragei veichi rpu em! viam ſuſcepiſti ſatis incomodam, in viam ſatis difficilem te dediſti, laborioſam viam ingreſſus, aggreſſus es, plenam difficultatibus viam iniviſti, iniſti.

g*bi rpu*, via evanuit, e conſpectu ſe proripuit, ex oculis evolavit, aditum non video, nec invenio exitum.

Teye rpu ta in cupamoabum, En viam, quam captare, qua ingredi, proficiſci debuiſſemus.

RamtuChelu ta ni *utangen mo*, ni*ulai*, iter ut teneas, linguam habes.

Aldùn amoimi munan antú mo, longiſſimam brevi tempore viam confeciſti, percurriſti.

ni *amoum v. amolu inche*, dum v. interea temporis quo iter facio.

Va mo ula udapabin, hic, in hoc loco ſumus digreſſi, disjuncti, ſeparati, hoc ipſo in loco diſceſſimus, ab eo ſum divulſus, moleſte tuli a complexu ejus diſtrahi.

Taſtulabin, non incidi in illum, illum non reperi, offendi.

Hue-

Huelulhin, non vidi illum, uterque aliam ingreſſus eſt viam.

Vaple miauqueam, huc, horſum veniunt.

Pirpualin, dicam obiter, in via, in itinere narrabo.

Irpuain, comedemus in itinere, v. ibimus, tranſibimus ad prandium, cœnam, &c. v. faciemus iter & eadem opera comedemus.

Verpuaeneu, in via, itinere diſcedet, & ad me equo, curru, rheda avehendum, aſportandum veniet.

Dugulrputuabimi, redux illi obiter loqueris, v. in via, in itinere eum obiter inviſes.

Quinenple co rupage, deflecte non nihil ab aqua.

Chumin pu mlei Mapuchu? quantum diſtat, quam longe v. procul abeſt urbs Jacobopolis Regni Chilenſis Metropolis ad fluvium *Mapuchu* ſita.

P chi pu mlei Pire Mahuida, montes Andes non longo hinc intervallo diſtant.

Quintuquen ta ni eluam v. elual, hoſpitium, diverſorium quæro.

Elun eluain, diverſabimur ubi facultas dabitur.

Vebige mencun ta ni elupuam mo, fer, perfer, porta, vehe, advehe ſarcinas, impedimenta ad hoſpitium, ad diverſorium.

Miauchelai va meu, deſertum hoc & ſolitudo eſt.

Cheu

Cheu ùnmaimi, ubi noctem tranſegiſti, duxiſti, traduxiſti.

Che miauquei, ſentio homines, homines percipio.

Amoain v. amoan pign, dixerunt ſe venturos.

Pepi ulaian piai, dicet ſe venire non poſſe.

Veula amocaquen v. ni amocaquen, prima vice iter facio, ſuſcipio, itineri, viæ me committo.

Iod cùmeabui ta ni utuabuel, ta ni mlecatuabuel mo, præſtat me ire, quam manere hic.

Adochi, expecta pauliſper, parumper, aliquantulum.

Quine naû gei v. naûal v. naûel, en deſcenſum, deſcendendum eſt.

Tva ta ni epu naû, jam bis deſcendi.

Tva ta ni quine naûn, hæ ſunt primæ vices, quod deſcendam.

Nacmn, demitto, alium demittere.

gepai mapu mo ta ni vaquigeam pu ulmen mo, ingreſſus eſt Provinciam, ut a Caciquis dona honoreſque referret.

Lapai Chili mapu mo, in Chilim moriturus advenit.

Inche ni tuumom v. tuuuyen mo; v. tuuuytum v inche ni tuuuyeel mo v. inche tuuuyen, eimi mlecatuimi, cum ego abirem, v. me abeunte, tu manſiſti.

Anù

Anùpatirupai, Patres veniunt hic habituri domicilium, ſedem hic conſtituunt, collocant, figunt.

Vill vemgei, vill vemgeign, vill vemgein: quine trn inchin, ſi quis Pariſios indoctum mittit aſellum, qui fuit hic aſinus, non ibi fiet equus.

Vill mapu gequei ta ni ad, ſi fueris Romæ Romano vivito more; ſi fueris alibi, vivito ſicut ibi: non erit illuſus faciens ſicut obtinet uſus.

Cùme miaun, habui (Laus Deo) iter fauſtum & felix.

Ipan, v. iputun ta ni ruca mo, veni, perveni, adveni domum hora prandii.

Uali Chillan, yumvel ipuan, profecturus Chillanum yumbeli prandebo.

Mapu mapu iaun, ex alia in aliam Regionem migrare, proficiſci, vagari.

Mivú antù mo uútaiaimi, intra quot tempus, dies iter inſtitues.

Anúpai vachi mapu mo, venit ſedem hic fixurus.

Abue cupatuabui? tam cito rediret?

Aretuyecupan cabuellu, ſum advectus equis meritoriis.

Aldùcutancaiecupan, iter habui incommodum & laborioſum.

Anca unomei, regreſſus eſt dimidio itinere jam confecto.

495.

495. CAPUT I.
DE INCOLIS CIVITATIS. ÆTATIS DIFFERENTIA.

Infans, recens natus, *llud pnen*, *hue pnen.* Pupus, infans, puſio, parvulus, *pichi pnen.* Puer, *pnen.* 811. *huilteu.* Juvenis, *hueni.* Adoleſcens, *hue che*, *huentu*, *cona.* Vir perfectæ, corroboratæ, confirmatæ ætatis, *ragin huentu.* Vir major natu; ætate provectus, *teu*, *v. teu huentu.* Vir grandior, ætate ingraveſcente, *tem.* Senior, affecta ætate, in ſenium vergens, *allue tem*, *allue vùcha.* Senex, *vùcha 689.* Senex ætate confectus, *úmein.* Senex ætatis extremæ, decrepitæ, *úchùſpun.* Pupa, infantula, *pnen.* Puella, virguncula, *úllcha.* 853. Adoleſcentula, *ùllcha*, *hue mallûen.* Puella adoleſcentula, *mallûen.* 772. Virgo nubilis, viripotens, matura viro, & nuptiis tempeſtiva, *hue domoche.* Fœmina, mulier, *domo.* Vetula, *tem*, *tehu v. teu domo.* Anus, *cuse*, *cuye*, *cude.* 710. Decrepita, *pl pl*, *templcahue.* 837. Majores, *cuivi che*, *unen me*, *putem.* Poſteritas, ſtirps, genus, *elpa.* Conditores, fundatores, truncus, *lin*, *ttin mapu.*

496. Eſſe, exiſtere, naſcor, edor in lucem. *gen.* Dare exiſtentiam, *geln.* Dare eſſe humanum, facere hominem, *chen*, *cheln* 203. Reſurgere, ad id, quod erat, redire, *getun.*

Naſci

Naſci, vitam ingredi, ſpiritum de cælo hau-rire, vitæ limen attingere, item: herbas erumpere, *lleún*, *lleûn*. Vivo, vitam agere, degere, ſpiritum ducere, *mogen*, *lihuen*. Genero, gigno, *yalln*, *votmn*. A patre genitus, *yall*. Pario, enitor, fœtum in lucem edere, gignere, procreare, liberos ſuſcipere, *coṅin*. Virum conſummare actum venereum, *elmen*. Mulierem, *elgen*. 490. Prægnantem, gravidam, fœtam eſſe, parturire, *vuquigen*. Facere abortum, fœtum immaturum edere, *lludcún*. Abortivus, immature editus, *llud*. Partum medicamentis abigere, abjicere, accelerare, *lludcùmn*. Secundæ, ſecundinæ, *cùclin*, *cdin*. Sugo, lac ex mammis ore elicere, haurire, *moyun*. Lactens, *moyulu*. Infantem lactare, uberibus admovere, *moyuln*. Lactans, *moyulquelu*. Paſcere, alere, educare, *temmùnn*. Nomen, *uúi*, *uûi*. Nomino, ſuo nomine aliquem appellare, vocare, nomen ejus enunciare, *uùin*. Nomen habere, ede tuum nomen, qui vocaris? *uùigen*, *uùitun*. Indere, facere alicui nomen, *uúiln*. Creſco, adoleſco, *temn*. Malum ſerpit, gliſcit, augeſcit, *ivùn*. Ætas perfecta, *teun*. Seneſcere, conſeneſcere virum, *vúcha yecuùmen*, *vùchan*. Mulierem, *cuden*, *cuyeyecuumen*. Alo, paſco, ſuſtineo, ſuſtento, *mogeln*. Blandiſſime aliquem tractare, demulcere, ſuaviſ-

ſime

ſime appellare, benigniſſime habere, blandiri alicui, blanditias alicui adhibere, feſtivum & blandum ſe illi præbere, exhibere, *manpuùn*. Vagitum ſive fletum infantis demulcere, motu, cantu ſopire, lenire, *negùmn*. Uncinulis veſtem aſtringere, infibulare, *núcùrn*. Nudare, aperire pectus uncinis aut globulis ſolutis, diloricare veſtem, *entumoyun*, *entunùcùrn*. Effici ſicut parvulus, ſe ſubmittere, deſpicatui ſe habere, *pnencaun*, *picbilcaun*. Nutrix, *moyulvoe*. Altrix, *ilelve*. Doctrix, *quimelvoe*. Genus, progenies, familia, gens, ſtirps, claris ortus parentibus, avis, majoribus, nobili genere, ex illuſtri familia, clara ſtirpe, Regia progenie, clarus majorum imaginibus, *cúga*. 715. In meis inſigniis perdicem præfero, *ùdú pu huentu inchin v. inche*. Meum ſtemma, meum nobilitatis monumentum eſt a lapide, *inche cura pu huentu*, *cura inche ni cùga gei*.

497. Exempla. *mivù tipantu geimi*, *chumteni ta mi tipantu*, *chumtn tipantu geimi*, *nimi?* quem annum agis? quot annorum es? ùm ſexagenarius, ſexagenario major eſt, annos natus magis ſexaginta, vigeſimum annum ingreditur, attingit, init, vigeſimum annum ago, nondum explevi.

Deuma uùi elgei, jam inditum eſt ipſi

nomen, jam eſt baptiſmate initiatus, luſtrali aqua ablutus, ſacro fonte luſtratus.

Lùilen ta ni *votm*, filium meum baptismate expies velim.

*Inei pi*g*eimi?* quod eſt tibi nomen, qui vocaris?

*Pedro pi*g*en*, *Pedro ta* ni *uúi*, Petrus appellor, Petrus v. Petro mihi nomen eſt.

g*elai Chriſtiano*, *Chriſtiano* g*elan*, non ſum Chriſtianus, Chriſticola.

Inei Pedro ni *pi*g*en? cupaiai piam v. pi*g*ei:* g*elai piam*, quis vocatur Petrus? illum arceſſitum volunt, dicunt abeſſe.

Mtmlelen Liencura ta ni *votm Huenumi*ll*a pi*g*elu*, arceſſe, adduc, voca filium Liencuræ, qui Huenumilla appellatur.

*Uûintu*g*elai rume*, *pe*g*elupatui*, lupus in fabula, vix nominatus quando præſens.

*Vi*ll *d*g*u* g*elbi ta DIOS*, res univerſas Deus fecit, effecit, creavit, rerum omnium auctor & effector Deus eſt, a Deo cuncta profecta ſunt, ab uno Deo principium habent, originem trahunt.

ni *cheel tva*, hunc ego bonis moribus inſtruxi, liberalibus diſciplinis erudivi, honeſtis ac piis documentis formavi, imbui, informavi.

Chuchi nu*que mo* g*euyei tva venten huera*g*elu* unde hic abortus, hoc hominis monſtrum, hoc ſcelus?

Huente

Huente glam temlaimi, ne veſtigium quidem honeſtæ educationis in te apparet, omnis humanitatis & urbanitatis expers es.

Huente glam temmquebi ta ni puyall, liberos ſuos honeſte educat, liberaliter inſtituit, bonis moribus informat.

Yetupalu ta ni huera ad, *cùme che gepalai rume*, non procul a proprio ſtipite poma cadunt, qualis pater, talis filius, non abhorret a moribus matris filia.

Pnencaunolmn, *poulaiaimn huenu mapu mo*, niſi efficiamini ſicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum.

Aldù gùmavoe gei pichique pnen, parvuli ſunt plorabundi, in fletu nimii.

Tva ta ni pnencaun, hæc ſunt mea puerilia oblectamenta, pueriles nugæ.

Tpugehuequile veichi pnen, ſatis ſuperque ſævitum eſt, non vapulet amplius iſte parvulus.

Abue tipanmalai ta ni voro pu pnen, pueris non ſtatim dentes erumpunt.

Ta mi conigemom cùtu nielleimi veichi cottu, a die natali, ab ipſo vitæ limine, ex quo vitam ingreſſus es, in lucem ſuſceptus, editus, ex quo lucis uſura frui cœpiſti, illo nævo tinctus es.

Quine huaranca, *relûe pataca*, *relûe mari*, *epu tipantu JESU Chriſto ta ni lleûmom*, ſalutis noſtræ anno, a Chriſti ortu, a partu

Virginis, a Chriſto nato, ab orbe redempto 1772.

Vemgebui veichi dgu, *inche buinoltubun*, id temporis, in illo tempore quadrupedis in modum ambulabam, nondum mihi puero rationis lumen affulſerat.

Amoge buera bueni, *uia ula conigeimi quimlcamoabuin*, apage, apage te, apage ſis ridicule! vix heri natus, nunc nos doceas.

Ta ni bueni tva, hic eſt mihi cordi, familiaritate amicitiaque conjunctus, ex meis intimis eſt.

Titi cani builteu! en nequitiam illius parvuli.

Ella que pu hueni *adtubign ta ni cùllpaituual*, pueri ſolent ſupplantare ſe invicem, & pede ſuppoſito ad terram impellere, dejicere.

Vachi pitu pitui chei ta ni vùchagen, in una ergo ſede morantur ſenectus & papulæ? a vitiis virtus, non grandior eximit ætas.

Vúchageprai, eſt ſenex capularis, decrepitus, ſenio & ætate confectus.

Pepalabin v. quimpalabin ta ni chao, eram infans, puſio, quando patrem amiſi.

DIOS ta ni mogen llechi, Deus eſt vita mea, quantum vitæ mihi Deus indulſerit, in ejus obſequium exigam, libenter pro Deo, eodem Deo juvante, mortem perferam, ſubibo, oppetam, obibo.

Ula

Ula geachi mogen quintuqueimi, *veimo vaquilabimi veula gechi mogen*, præſentem vitam contemnis, quia inquiris futuram, moreris morte prima, ne moriaris morte ſecunda, terram deſpicis, quia cælum reſpicis.

Ayarn v. ayargen, ne unus quidem eſt in meo capite pilus, qui non albicet.

Eimi mogelen v inche ni mogeleteuchi che eimi llechi, *v. eimi ta mi mogelal inche*, meus altor tu es, ego alumnus tuus.

ni chao ni mogebum, patre meo nondum vita functo.

Mogeum peuqueam, occurrunt homines, nequeunt occurrere montes.

gelai ta ni mogeam, mihi deſunt, quibus ſuſtenter, victitem, alimenta.

Huera mogen, *hueraquechi mogen*, tenui victu, triſti mendicitate vitam exigo, traho, produco, tolero.

Inchin laſquen cùgagein, ego ex illorum ſum familia, qui *laſquen* appellitantur.

ùnm ta ni cúga, *ùnm pu huentu inche*, noſtra ſtirps ab avibus nomen deſumit, mutuatur.

498. Diverſitas conditionum.

DEUS, *DIOS*. 720. *Re Apo*. 584. 585. Papa, ſummus Pontifex, Pontifex maximus, Eccleſiæ Catholicæ Hierarcha, *mu vúta Apo Patiru*. 584. Archi Epiſcopus, Hierarcha,

Vuta Patiru ni Apo. Epiſcopus, Pontifex, Antiſtes, *Vuta Patiru.* Generalis, totius Ordinis, Societatis, Congregationis Præpoſitus, *pu Patiru ni Apo iod vuta Apo.* Provincialis, Provinciæ Præpoſitus, Præfectus, Moderator, *pu Patiru ni Apo.* Præſul, ſuperior dignitate, qui ſubditos habet, *Apo Patiru.* Subditus, ſubjectus alicui, *pichi Patiru.* Sacerdos, Presbyter, *Miſſan Patiru.* Religioſus, religioſæ vitæ cultor, *Patiru, Pachiro, Pachiſo, Padre, Paye.* Imperator, Cæſar, Rex, *mu Vuta Apo.* Auguſta, Imperatrix, Regina, *mu vuta Apo ni Pinom.* Pro-Rex, Præſes, *Vuta Apo ni Apo.* Dux, Princeps, &c. *Vuta Apo.* Duces, Præfecti, Tribuni, Centuriones, &c. *Apo.* 682. Cui exigua poteſtas, jurisdictio, &c. *pichi Apo.* Cui minor, *iod pichi Apo.* Cui major, *iom Apo, iom vuta Apo.* Caciquius armorum pro tempore Præfectus Generalis, *Toqui.* Caciquius, Toparcha apud Indos, *Cacique.* Baculum portans, *mamll nielu.* Imperatoria rudis, *Toqui.* Caciquius, vir nobilis, dives, locuples, *ulmen.* 853. 845. Miles, *cona, huentu.* Pedes, *epu namun.* Eques, *cahuellluchi cona.* Servus, famulus, juvenis, *hueni, quintudgu.* Indus, *ReChe.* 698. Crucis inſigne v. cruce inſignis, cum divite cenſu habens Indos commendatos, *gen che, elval che.* Factionis

ctionis princeps, dux, caput, *nudol.* eſſe, *nudoln.* Hiſpanus, *Huinca.* Alterius nationis cujuſcunque, *MuruHuinca.* Dominus, *chinur.* Domina, *chinura.* Herus, *huinca,* Famulus, ſervus, mediaſtinus, agaſo, mulio, &c. *yana, yanacona.* Famula, ancilla, pediſequa, *China.* Advena, externus, peregrinus, *ca Che.* Peregrinus, viator, *ùtanChe.* Cliens fiduciarius, tributarius, *hue che.* Plebejus, *cùgen. 715.* Liber, *llùdche. 770.* Captivus, mancipium, *reuche, tavaicoche.* Niger, *curùche.* Pauper, *cunùval.* Vagus, qui vagam vitam ſequitur, nec certum habet domicilium, *huallqui.* Mendicus, *huenanma.* Artifex, opifex, *caman.* Magnarius negotiator, qui in negotiis agendis alicui reſpondet, *con. 708.* Nuncius, tabellarius, *huerquen.* Curſor, tabellarius, *acutuchillcavoe.* Barbarus, *iloche.* Magnates, *pu Ulmen.* Magiſtratus, *Toquin, pu toquiquelu.*

499. DEI locum obtinere, in Dei locum ſuffectum, ſubſtitutum eſſe, *DIOS ni vla mlen.* Adminiſtro, guberno, regno, *toquin.* Herum habere, *huincayen.* Gaudere alicujus patrocinio, ù*ncoyen* Refugium, perfugium, ú*nco. 855.* Magnifico, familiam ſuam divitiis & honore auxit, illuſtravit, clariſſimam & ampliſſimam fecit, ad ſummum

dignitatis faſtigium extulit, ad magnam potentiam evexit, *ulmenelen.* Concedere poſtulationi alicujus, poſtulatis annuere, precibus cedere, *eapin.* Deſpicere, contemnere, negligere, *eapilan.* Repulſam ferre, accipere, *mton.* Dare repulſam, *mtoln.* Aliquem Regi v. ad Regem legare, legatum mittere, *huercùn*, *huercúln.* Legationem agere, gerere, obire, legationis munus exequi, legati munus obire, *huercùgen.* Donum, munus reverentiæ & honoris cauſa oblatum, *camaricu.* *693.* Donum gratuitum, mere gratuitum, *mari mari*, *re mari mari.* Eleemoſynam petere, rogare, corrogare, ſtipem oſtiatim cogere, panem quæritare, *lihuetun*, *mogetuiaun.* Tua Paternitas, *ta mi Patirugen.* Veſtræ Paternitates, *ta mn Patirugen.* Vos Hiſpani, *ta mn Huincagen.* Nos Indi, *ta in Chegen.*

400. *DIOS Re Apo mtn*, Unus Trinusque DEUS qui regnat in orbe, qui ſolus Dominus, ſolus Sanctus, ſolus Altiſſimus, Ens unum neceſſarium.

gei Dios, *gei Toquin*, Eſt Deus in cælis, res cunctas ipſe gubernat.

Quidu moulu ta Dios, Deus nulli eſt obnoxius, nulli devinctus, nemine indiget, in ſe, ex ſe ipſo & per ſe ipſum ſubſiſtens.

Quidugen, *ta ni quidugen ìno*, *cùmei ta Dios*, Deus in ſe, per ſe, & ex ſe Optimus, Maximus.

Hue-

Huenu mapu, Tue mapu, vill ca que dgu vemvoe, eltuquelu, Toquiquelu cai, DIOS pigei, Ille O. M. Naturæ Parens, rerum Conditor & Creator, mundi Opifex, Artifex, Parens & Auctor, qui cuncta ex nihilo creavit, condidit, finxit, formavit; qui rebus omnibus præeſt, imperat, dominatur, ſub cujus poteſtate & arbitrio ſunt omnia, a cujus voluntate, nutu & imperio pendent univerſa, qui omnia regit omnipotens, temperat, moderatur, adminiſtrat, cujus Divino conſilio ac providentia omnia geruntur; ille vocatur Deus, Deus Optimus Maximus, humanarum Divinarumque rerum Moderator & Rector, qui ſine labore ullo cuncta regit, & gubernat Providentiæ ſuæ clavo.

Mu raquivalgei ni piel ta DIOS, in primis Deum O. M. ſancte, religioſe, caſte & pie venerari & colere debemus, ſumma pietate, cultu & veneratione Divinum Numen proſequi, adorare, revereri & obſervare par eſt.

Apo miauquei v. Apo vemgelu miauquei, Regem credas, ita incedit.

Vuta apo gevalimi, Imperio dignus es, mereris Rex eſſe.

Apobi, illum fecit Superiorem, Prætorem deſignavit, renunciavit, aliis præfecit.

Apoeneu, apoleneu, apoelenen, aponmaenen, elueneu ta ni Apogeam, eluenen ta ni apogeal, Superioris dignitate me ornavit.

Lonco ǥ*ei*, habet ſubditos.

Vuta Lonco ǥ*ei*, inſigni Præfectura ornatus, multos ſubditos numerat.

Quidu Toquiuquei tva, ſuo vivit arbitrio.

ǥ*elai quidu toquiun*, non eſt ſui juris.

*Ca*ǥ*eca*ǥ*ei che*ǥ*en*, magnum eſt inter homines diſcrimen, homo ab homine differt; multis idem nomen ſed non omen.

Inche ta ni *inche* ǥ*eum v ta* ni *inche* ǥ*en mo*, *vemabuimi cam*, cum ſim qui ſum, id faceres.

*Ulmen inche qui*ne *oviſa mùntunmaiabuen*, tu mihi Caciquio ovem abripias.

Mapu che toquiaiu Apo cam, Indus Præſidi mandet, imperet.

Apo ni *a*ǥ*e mo*, coram Præſide, in conſpectu Prætoris.

Vill ni *a*ǥ*e mo*, in omnium ore atque oculis.

*Ra*ǥ*in pu ulmen*, coram omnibus Caciquiis.

Mu Che, Homo nobilis, illuſtri genere, honeſto loco natus, clarus natalibus, honeſtus, generoſus.

Ulmen toquibi, laute, ſplendide, magnifice illum habuit, tractavit, accepit.

Quidu duamn, eſſe ſui juris.

Inche iod eimi v. noeimi, te præcedo, non es mihi comparandus.

noulaiǥn, *uyauiǥn pu Patiru*, Patres Miſſionarii ſunt honore ac dignitate pares.

Aldù

Aldú huei ta ni uûautuaeium eimi, ingens eſt inter utrumque diſcrimen.

Uûauŋenochi che huimuquelai, non in una ſede morantur Majeſtas & amor.

Patiru ŋetui, religioſæ militiæ nomen dedit, eſt in Religionem ingreſſus, religioſam vitam iniit, eſt amplexus; ſuſcepit, ad Religionis portum confugit, ſe recepit.

Ta mn Patiruŋen anùmmapuqueimn, veſtræ Paternitates pacem inter diſſidentes conſtituunt, diſcordias ſedant, ſeditionem comprimunt; diſſidentium animos placant, ad concordiam adducunt, inducunt, revocant; diſcordiarum incendia extinguunt, reſtinguunt.

Eimn chaoyemoli, inche cai votm yeuain, ſi ego apud vos patris locum obtineo, vos mihi filiorum loco eritis.

Inei ta mi Huinca? quis eſt tuus Herus.

Yanaiteneu vachi Huinca, huic Hiſpano ſervio, inſervio, in ſervitio famulatu hujus Hiſpani ſum.

Cùlmeien ta mi huincaiebin, deſidero, cupio, opto eſſe tuus famulus, miniſter, ſervus.

Ca chelan inche, non ſum advena, externus, peregrinus.

Cunival inchin, cunùvalŋein inchin, tenuiſſimi & egentiſſimi ſumus, extrema laboramus inopia, pedem ubi ponamus in noſtro, non habemus, Codro & Iro pauperiores ſumus.

Ovicha caman tva, *v. tva oviſa caman gei*, hic eſt Opilio, Upilio, paſtor ovium.

Huerquen, *huerquen nami*, mitto nuncium alium poſt alium, nec ullus apparet.

Mlge pigelu mlvalen piquei, quod ego huic, hic alteri faciendum imperat.

Inche vemge pibin, ego facere illum juſſi, juſſi ut faceret.

Mi vemn vemaimi, fac quod in te eſt.

Pdamuniebi ta ni che, ſui nimium ſibi ſumunt, tribuunt, confidunt, arrogant.

Apo eign malopaqueign, Rex cum ſuis bellum contra nos adornat, conflat, apparat.

Amat ni Apogen mo deſtugei Betancur, D. Emmanuele Amato Præſide captus eſt Betancurus.

Dugucloaiu Apo, una loquemur Prætori.

Taſtudugubigu v. quinevla v. ina dugubigu Apo LLancavelmu Nahuelgru cai, uterque LLancarelmu & Nahuelgru una Præſidem allocutus eſt.

Ibùm che. 753.

Vill Toquin afyecuumei em! Regnabo, regno, regnavi, ſum ſine regno.

501. Cognationum varii gradus.

Cognatio, affinitas, *gillan. 730. uùtamon.* Proavus, abavus ex Patre, *iom Lacu.* Proavia, abavia, *iom Chuchu.* Proavus, abavus ex Matre, *iom Cheche.* Proavia, abavia,

iom

iom Cutu. Avus ex Patre, *Lacu.* Avia ex Patre, *tutu*, *Chuchu.* Avus ex Matre, *Cheche*, Avia ex Matre, *Cucu.* Pater, *Chao.* Mater, *Nuque.* Patruus, *Malle* Amita, *Pallu*, *palu* 797. Avunculus, *Huecu*, *llopu.* 769. Matertera, *nuno* Filius Patris, *votm*, *mu votm.* Matris, *coni huentu.* 708. Filia Patris, *Nahue*, *nahue*, *nau.* Matris, *coni domo.* Frater, *peni.* 801 Soror, *lamûen*, *llamyen.* Gemellus, geminus, *cúne.* Ejusdem Patris, *penihuen.* Ejusdem Matris, uteri, *quine pue*, *quine pùta.* Nepos patris, *Lacu.* Matris, *chedcui.* Abnepos, pronepos patris, *iom Lacu.* Matris, *iom chedcui.* Eodem patre, *quine Chao.* eadem Matre, uterini, *quine pue.* Patruelis, filius fratris, *peni votm.* Sobrinus, filius ſororis, *lamûen coni huentu*, *chocum* Amitinus, *nene*, *uúdan peni.* Conſobrinus, *llopu.* 769. Neptis patris, *llalla.* Matris, *llalla.* Abneptis, proneptis, *iom llalla.* Patruelis, *peni nahue.* Sobrina, *lamûen coni domo.* Amitina, *uùdan lamûen*, *nene.* Conſobrina, *llopu*, *múri.* 785. Propinus, affinis, *chale.* Sorores, *llame.* 765. Fratres, *peniun.* Pater & filius, *votmbuen.* 204. Mater & filia, *conihuen.* 204. Omnes alicujus familiæ, generis, ſtirpis, Nationis, *Cheun.*

502. Eſt mihi cum illo jus cognationis,

cogna-

cognatione mihi conjunctus eſt, communione ſanguinis devincti ſumus, ejusdem gentis & familiæ ſumus, *monmahuen. 782.* Patris loco habere, *Chaoien. 500.* Amicitiam cum aliquo conjungere, contrahere, inire, inſtituere, in alicujus amicitiam incidere, recipi, *peniun.* A principio, ab origine, linea recta, *múllin.*

503. Exempla. *Chemyebimi vachi hueṅtu? gen conigen mo*, quæ tibi cum iſto conſanguinitas, communio ſanguinis? ſum ejus Mater.

Mi chem tva? ca che, eſtne tibi propinquus? minime.

Chem ad gei vachi huentu mo? v. chem ad yebimi vachi huentu? quæ tibi cum iſto eſt cognatio.

Eimn ta in monmahue lle ve, eſt inter nos jus cognationis.

Iom monmahue gen eimi meu, ego ſum cognatione propinquior, quam tu.

Ta ni pnen iebin, materno illum amore proſequor, inſtar filii eum diligo.

Ta mi mollvùn cam? an tuus eſt conſanguineus?

Inche votm ielabin ni chao yenoeteu, non agnoſco filium, qui me Patrem non veretur.

Inche chao vemabueimi cam chi? id tibi facerem Pater?

Mi-

Mivúgei ta mi votm? (ſi patrem) *mivùgei ta mi coni?* (ſi matrem interrogas) quot filios habes?

ni mtn votm v. coni, hunc ſolum.

Inei ni votm eimi? Catúcura, *v. Catucúra ni votm*, cujus es filius? Catúcuræ.

Conmpamelan pu Huinca mo, mihi cum Hiſpanis nec ſeritur, nec metitur.

Cupamelan pu Huinca mo, nullus mihi Hiſpanus communione ſanguinis devinctus eſt.

Cheche chedcui egu lagmbigu, avus una cum nepote occiſus eſt.

Pedro eign vutalcoilladgulprabign, Petrus cum ſuis hoc criminati ſunt.

Ta in peniun, *ta mn monmaheun*; *ta ni malleun*, *peniun egn cai*, nos fratres, vos conſanguinei, Patrui, Avunculi, fratresque.

Ta in quine cheun deumallein ruca, nos ejusdem familiæ, domum, ædes exſtruximus, abſolvimus, ultimamque ei manum quaſi faſtigium coronidemque impoſuimus.

gen huerin, Auctor delicti & tota ejus cognatio

gen ladcùn, *gen gùman*, offenſus & omnes ſui propinqui.

504. Affinitatum varietas.

Maritus, conjux, *pinom*, *mupin pinom*. 807 Uxor, conjux, nupta, *mupin pinom* Nupta more patriæ, præcipua, *cure*. 713. *unen domo*.

mo. 846. Reliquæ, *gapi*, *inan domo. 755.* Socer, *queupu.* Socrus, *nanug* Gener, *llaqui.* Nurus, *púinmo.* Socer futurus, *enum ruca.* Levir, ſororius, uxoris frater, *quempu*, *villca.* Glos, fratris uxor, *cùrun. 717.* Vitricus, *pelcu chao.* Noverca, *nuquentu.* Privignus, *pelcu votm*, *conintu.* Mei mariti, aut uxoris meæ filia, *pelcu nabue.* Sobrinæ maritus, *challe.* Patrinus, *metan. 778.* Ejusdem nominis, *lacu 758.* Uterque conjux, maritus & uxor, *pinom buen.* Conſoceri, *nono.* Fratris uxores, *mchu.* Frater Sponſæ v. illius quam petit uxorem, *bueſo.* E ſacro fonte ſuſceptus, *huichan pnen. 496. 497.* Joannes, *Cuan. 497.* Joſephus, *Cosè*, *Coſef.* JEſus, *Keſus.*

Zelotypia mulieris, *murin*, *muritun. 785.* Uxorem a marito torqueri, affligi, &c. *gillùtun.* Parvulos a Patrinis e ſacro fonte ſuſcipi, *huichan*, *huichatun.* Conſanguineis uxoris ſolvere veſtes, pannum, &c. *quegun. 713.* Carnem, oves, vaccas, &c. *mavùn*, *mavútun. 713. 776. 486.*

505. Exempla. *Eputu pinomi tva*, bis uxorem duxit, bis nupta, matrimonio conjuncta eſt.

Epugentu, ſecundus: *cùlagentu*, *meligentu*, &c tertius, quartus &c. 546. 550. His numeralibus utuntur loquendo de ſuis filiis

vel

vel uxoribus. E. g. ſecundo, tertio, quarto, &c. genitus. ſecunda, tertia, quarta ex uxoribus.

ni domo tva, hæc eſt uxor mea.

Quimbin ta mi pinomtubiel quine mapu domo che, ſcio te duxiſſe Indam uxorem.

LLadcùtunmaquieli ni pinom, non me perturbes affligendo meam uxorem.

Mivú ktal geimi, quot uxores habes. 355. 712.

Mapuche yehuelai quempuaeimi piun, *v. quempuaeimi piun mo yehuequelai*, Indi non erubeſcunt dicere ad invicem te volo Levirum meum.

Quine gei ta ni nabue, *marii ta ni quempu*, unus trochus, turbo, luſores plurimi.

Lacutun, *tantuln*, 835.

506. Modi ac formulæ ſalutandi, bene precandi, valedicendi.

Salve, ſalvus ſis, ſalvete pariter omnes, ſalve plurimum amicorum optime, gratulor tibi adventum tuum, optato advenis, ſervet te Deus, ſit fauſtum & felix, opto tibi felicem diem, fauſtam noctem, precor tibi diem proſperum, det tibi Deus placidam quietem, vale, vale in reditum, in proximum congreſſum, in craſtinum, in hoc biduum, &c. vale, *mari mari*.

Et tu, ſalvus ſis tu quoque, & tu tantun-

dem ſalve, habeo gratiam, tantundem & tibi precor, & tu vale, valebis tu quoque, & tu fac valeas, precor tibi viciſſim omnia proſpera, *mari mari.*

Exempla. *Mari mari vochum*, *mari mari chocum*, eſt modus & formula ſalutandi minores & inferiores.

Mari mari chao, ſic minores ſalutant majores.

Mari mari peni v. joci cauſa *mari mari quempu*, ad æquales.

Mari mari puhuen v. pu huentu, ad plures.

Mari mari pu mallüen, viri ad mulieres. vel:

Mari mari Chacha, quod eſt ſignum benevolentiæ. Item:

Mari mari nahue, *nuque*, *papai*, prout fuerint minoris vel majoris ætatis.

Pai, *papai*, appellantur Matres a filiis, & iisdem vocabulis delectantur vetulæ.

Mari mari lam v. llam; *Chao v. Sao*, mulieres viris.

Mari mari pu mallüen, *pu pnen*, mulieres invicem.

Mari mari Antümilla, *Huaiquilafquen*, *maripillan*, *v. Antümil*, *Huaiquilaf*, *maripil.* 4

Mari mari naique, *nai*, ad quemcunque, & eſt ſignum benevolentiæ.

Mari mari Hueni. 742.

Mari mari cachù, an notos.

Mari

Mari mari Patiru, Parde, Padrè, Paye, Pachiru, Pachiſo, Religioſis.

Mari mari Huinca, Hiſpano.

Mari mari Chinura, Hiſpanæ.

Inei? inche. Eimi em? inche em. Vau mo mleimi? vau mo mlen. vau mo miauqueimi? vau mo miauquen. cùmelequeimi? cùmelequen, eimi cai cúmelequeimi? cúmelen cai, duamvel? mai. entuge ta mi duam. gelai cutan? gelai. Huaiquilaſquen mogei? mogei. cùmelequei cai; cùmelequei cai. venteni: deuma veii ta ni amual, peuquelleiu v. peuquellein Quis? quo properas, quo te confers? confero me domum: eo in templum auditurus Sacrum, bo hinc in forum empturus chartam, qui v. ut vales? quomodo tecum agitur? DEI gratia bene valeo, mediocriter, & tu quâ-nam valetudine es? non optima ſane, parum ex ſententia. Doleo vicem tuam, bono ſis animo oportet: multum juvat animus in re mala bonus

Dum quis ingreditur domum aliquam poſt *mari mari* ſolent dicere ad unum, *ni quintupamom tva?* ad plures, *ta iu v. in quintupamom tva*, æquivalet, unde hoc mihi ut venias v. veniatis ad me

Ultima valedictio: *peuquelleiu, peuquellein, v. venteni, deuma veii ta ni amual: aldù tiantú mogeaimi, cúme rupaiaimi*, vale.

507. Per alium ſalutandi.

Mari mari pilelan v. pilelaen v. piaimi ta mi chao, &c. v.

Aldú mari maribichi: v. ta ni mari mari eluabimi. v.

Aldú mari marilen v aldú mari marilelaen v. aldù mari mari pieimu piabimi. v.

Mari mari búrenien. v.

Vei pilelen ta mi chao, æquivalet: Patri tuo ex me ſalutem dicito, nuntiabis matri tuæ a me ſalutem, fratres tuos a me plurimum ſalvere jube. Saluta parentes tuos meo nomine, amicos omnes meis verbis ſalutabis, ſalutabis omnes, qui de me percunctabuntur.

Vei mai, vei llechi, vei ta &c. curabo, curabitur, fiet: libens faciam.

508. Petendi, colloquendi, &c.

Mari mari bùremen, fac mihi hanc gratiam.

Vei pilelen ta ni peni, rogo, quæſo dicas meo fratri.

Dugulelen Apo, dic obſecro meis verbis Superiori.

Vei piaimi, lladcún, aldún tuyun, dic me dolere, gaudere vehementer, ſummopere.

Aldú mari maribichi pii v. pieimu ta ni chao, Pater meus te ſalutat.

Mari mari, habeo gratiam.

Tayel-

Tayeltuen, en tibi quod mihi commodaſti, commodatum reddo, reſtituo.

Ventenpe, *ventemi*, *ventencai vachi dgu*, de his ſatis, ſufficit.

Aldún tűyún ta mi pebin mo v. ta mi pemom mo, gaudeo quod te viderim.

Eiu pehuain em! non niſi poſt longum temporis intervallum nos videbimus iterum; at ironice, proprie: mox rediero, vale, ſed ut brevi redeas. 288: 6.

Aldù tipantú mogeaimi, *cùme rupaimi*, ſervet te Deus.

Quine vla amoin, *vanten*, *vanten*, eamus obſecro, ſatis ſatis eſt.

Amuge DIOS egu, bonus Angelus te comitetur.

Alios terminos urbanitatis, quod ſciam, neſciunt: imo ex his paucis multos didicerunt ab Hiſpanis: omnibus & ſingulis dicunt tu; nec aliter loquuntur Superiori, quam alteri cuicunque: nullum inter ipſos diſcrimen, nulla ferme differentia, neque obſervantiæ cauſa aperiunt caput, v. ſimilia niſi forte ut imitentur Hiſpanos, v. moniti aut inſtructi.

509 Minæ, Comminatio, minitatio.

Cupachi, mox adero.

Utuaeimi rume, tuo malo te inviſam.

Muchai peaimi v. penmauaimi, mox videbis, experieris.

Muchai nacmaeimi, mox ſenties.

Peaimi rume, tu mihi dabis pœnas, non abibis impunis, non tibi ſic abibit, tarditas ſupplicii gravitate compenſabitur.

510. Juramenta.

Inei ſm? per quem juras?

DIOS ſm, per Deum v. Deum juro, Deum teſtor.

Inche ſm! ne ſim ſalvus, ſi aliter dico ac ſentio, ita me Deus amet.

Chao ſm! per vitam patris.

Pai ſm! papai ſm! nuque ſm! per matrem, per Equeſtris Ordinis nomen, &c. Et hic eſt modus jurandi conceptis verbis: Opere jurant, ut videre eſt verbo *mancùu uln v. manculn.* 774.

511. Execrationes, Imprecationes.

Tanarumeaimi, larumeȝe! Dii te perdant.

Calli piaupe, eat in malam crucem.

Calli lachi, utinam morerer.

Albue yeemu, Diabolus te auferat. Irati alios vocant 1) *Albue*, Diabolus. 2. *Tehua*, canis. 3 & cenſetur peſſimum, *Calcu*, Veneficus. adhibent etiam *llavacha*, inſectum; *nucu*, bubo, &c.

512. Excuſationes.

Ui ta ni cuù, *uln ta ni cuú*, ita excuſant quodcunque damnum manu illatum.

513.

513. Nomina Cognomina.

Cognomen familiæ, generis, ſtirpis, ſtemmatis peti ſolet a ſole, avibus, quadrupedibus, ſylvis, montibus, metallis, lapidibus, &c. Nomina autem propria Perſonarum formantur addendo cognomini Nomen ſpecificum ita ut detur genus & differentia. E. g. *Antùmilla*, *antùlican*, *Huenu antú*, *Huaiquilaſquen*, *Huaiquimilla*, *Huaiquipagi*, *Huaiquigrú*, *Quintulemu*, *Curùlemu*, *liûlemu*, *&c.* Ejusmodi nomen imponunt in ſuis comitiis, vel in aliis cœtibus duntaxat illis Perſonis, quos benevolentiæ & honoris cauſa ſuæ Nationi inſerunt, præcipue Patribus Miſſionariis, Illmo Epiſcopo, excellmo Præſidi. Et mihi quidem impoſitum fuit nomen *Huaiquilaſquen: Huaiqui*, lancea, quod ſim procerioris ſtaturæ; *laſquen*, mare, quod ſim Europæus & reſpectu ipſorum ultramarinus.

Reliqua legantur ſub ſequentibus vocibus & numeris.

Pom. 811. plqui 809. gen buenu. 809. gillatucan 730 Chalin. 696. con. 708. cure. 713. cùga. 715. dgu dgu milla. 719. lacu. 758. palin. 797. pinom 807. pron 812. raquin. 823. Toqui 832. taf 834. unen domo. 846. ùi. 854. ullhuemtun. 854.

514. Mutuæ rationis diverſitas inter homines.

 Signum

Signum generis maſculini; ſexus maſculinus, *huentu*, *alca*. 12. Sexus fœmininus, fœmina, *domo*. Vir, mas, *huentu*. Mulier, fœmina, *domo*, *domo Che*, *Mallûen*. Primogenitus, natu major, *unen votm*. 846. Natu minor, natu minimus, *inan*. 755. Nothus, adulterinus, ſpurius, *tapmtu*. Suppoſititius, *huelu elknoel*. Uxor præcipua, *unen domo*. cæteræ, *inan*. Gemellus, geminus, *epuntu*. Orphanus, orbus, orbatus parentibus, *cunùval*, *cunival*. Projectitius, expoſitius infans, *vuquipra*. Adulta ætate, ætate adultus, provectus, provecta ætate, *temlu*. Filia nubilis, viripotens, jam matura viro, & nuptiis tempeſtiva, quam quis habet ſub ſua poteſtate, *dea*. Virgo, puella, virguncula, *ullcha*, *ulcha*, *hue mallûen*. 772. Cælebs, innupta, ſoluta, *llud*. 770. Uxoratus, conjux, nupta, uxor, *pinomgelu*. Prægnans, gravida, fœta, *vuquin*. Puerpera, enixa, *conilu*. Vir impotens, *huichob*. Mulier, *mlo domo*. Hermaphroditus, *atai*, *nata*. Viduus, *lantu*. Vidua, *lanpe*. Eunuchus, *entucudan*. Exoleta virgo, ſuperadulta, ætate provecta, *cudepra*. Anus, *cuſe pllu*. Homo bonus, integer, probus ſi quisquam alius, *nomche*. Mulier honeſta, bonæ famæ, *nom domo*. Vafer, veteratus, callidus, ſubdolus, verſipellis, ſceleratus, *nua*. Paraſitus, ſcurra, *ayecahue*,

taſma,

taſma, *chaſma*. Parum utilis, *muna huentu.* Ineptus, inutilis, *pepilnochi rume.* Famulus, qui parum eſt uſui, *alta hueni*, *ella hueni.* Servus, cujus opera in multis commoda & opportuna eſt, in multis uſui, multas utilitates affert: frequenter ejus opera utor & induſtria, *cúme huentu.* Timidus, inhabilis, ineptus, *cúgen.* Sic eſſe, *cùgenn 715.* Amicus, familiaris, neceſſarius, *hueni*, *cachù.* Sodalis, contubernalis, *cúlla.* Amici intimi, qui ſemper videntur ſimul, *mùrhuen.* Res, negotium, novitas, *dgu.* Res dubia, ambigua, *duamclengechi dgu.* Res nova, inaudita, admiranda, oſtentum, portentum, monſtrum, prodigium, *perimon*, *perimontu*, *perimol.* Hæc videri, apparere, *perimóln*, *perimontun.* Res ridicula, feſtivitas, facetiæ, lepor, urbanitas, ſuavitas, *bureu*, *bucheu.* Res ingrata, inamœna, injucunda, diſplicens, *cùilu.* Res fœda, turpis, deformis, tetra, mala, *alta.* Adagium, paroemia, proverbium, dictum, ſententia, *dugu.* Felicitas, fortuna proſpera, ſecunda, *peuma.* Qualis, *inei*, *chem*, *chuchi*, *chumgelu.* 267. Talis, *vei*, *veichi*, *vemgelu.*

515. Eſſe acerbum, durum, auſterum, immite, *ritan.* Aſprum, ſcabrum, *cugon.* Crudum, durum, *tencùl*, *tenql.* 840. Blandum, molle, *nùvan*, *yavúnolu.* Lene, ſua-

ve, *panuiỹen*. Bellum, pulchrum, elegans, *aibinn*. Lubricum, *meyudỹen*. Leve, levigatum, *lludỹen* 770. Clarum, patens, evidens, apertum, *chaỹalen*. Certum, compertum, ~~minime~~ dubium, *leû*. Cavum, inane, vacuum, *buellin*. Durum, permanens, *iavu*. Conjunctum, adjunctum, affixum, inhærens, *vl*, *vùl*. 688. Depreſſum, ſimum, *chapúd*. Planum, æquum, *illaf*. Æquale, planum, ad perpendiculum, *chaú*. Concavum, cavum inſtar tegulæ, *Chollof*. 702. Inſtar pyramidis, *pidcun*. Præceps, devium, *lar*. Immundum, ſordidum, ſpurcum, fœdatum, inquinatum, *cupùd*, *por*. Robuſtum, *allca*. 12. Bonum, *cùme*, *domo*. 516. Malum, *huera*, *huentu*. 516.

516. Exempla. *Chemchi dỹu ỹei*, quid agitur? quid novi? quid novi accidit.

Cupalbiỹe veichi chem, affer illud, neſcio quomodo dicam, appellem, vocem.

ỹelai ca dỹu, mi pùteleal mo chei, mi tùyùleal mo chei afnochi tipantu mo, non datur medium: aut in inferno æternum ardendum, aut gaudendum æternum in cælo.

Chupiauquei Curùlemu, qui rumor increbreſcit, quæ fama vagatur de Curùlemu.

ỹùman ỹei vachi dỹu, dolendum profecto.

Aienỹei vachi dỹu, riſum movet iſta res.

Piam dỹu, piam, piam, totum hoc leve

eſt

eſt & nugatorium, falſa hæc ſunt & inania, meri rumuſculi, mera fabula.

Ladcún ella que dgu mo, tot adverſa mihi triſtitiam pariunt, mœrore me afficiunt, lacrymas mihi exprimunt.

Muchai vemgei ta ni unon ella que dgu, fortuna nihil eſt inconſtantius, quod cuiquam potuit accidere, cuivis poteſt.

Inaleuign ella que dgu, felicem hoc malo me, niſi alia ſuccedant, abyſſus abyſſum invocat.

Venten dgu gelai, nugæ, mira de lente.

Coilla dgu no, *quidu ni peelchi dgu*, a veritate non abhorrere illa, teſtes mihi ſunt oculi, meis oculis egomet vidi.

Leû quimn, certe v. certo ſcio, compertum mihi eſt, compertum habeo exploratumque.

Ca dgu tva, hoc eſt aliud, longe aliter, longe, multo ſecus.

Allcùpamelan veichi dgu, nunc primum hæc accipio, nunc primum ad aures meas hæc fama pervenit, novum hoc mihi eſt & inauditum.

Pivallai tva, non eſt mentione dignum.

Yemein ca dgu, pergamus ad alia.

Affpe vachi dgu, *buenu prape*, *pu pùlli conai v. conpe*, hanc rem ſilentio tegamus, obliteremus, omittamus, oblivione deleamus.

Piquei ta dugu, eſt in proverbio, dicit paroemia. *Pe-*

Pelabin vamgechi buentu, talem hominem non vidi.

Mù huentu, Magnanimus, magni æſtimatur, magno in pretio habetur.

Mu Che, Nobilis, illuſtri genere, natalibus clarus.

Epui ta ni ad, utraque manu agilis.

Requine duamgechi che, homo uni rei intentus, pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus.

Aldù vanei ni nemel, eſt in illo Auctoritatis plurimum, magnam habet auctoritatem, valet auctoritate: vir graviſſimus.

Aldú vanei ni piuque, magnanimus, animi excelſi.

Adcageprai ta che, alii ſementem faciunt, alii metunt.

gamno huentu, homo nullius momenti, pretii, utilitatis.

Mleprachi che, nos numerus ſumus, & fruges conſumere nati.

Inche cam aiecahuegen v. inche aiecahuegen cam chi, an ego paraſitus aut ſcurra, ut tibi riſum moveam, excitem.

Cachùgebin, eſt meus amicus, familiaris eo utor familiariter.

Huema conilu, Primipara.

gamno cullin, res exigui valoris, pretii parvi facienda.

Ta ni gamno, ta ni pichi que gamno, meæ reculæ, mea curta ſupellex.

Domo anil, glaſtum bonum.
Huentu anil, glaſtum malum.
Domo cal, lana bona.
Huentu cal, lana mala.
Domo coyam, robur alba, quæ bene & facile ardet.
Huentu coyam, robur rubra, quæ fere in fumum abit. ita præter communem aliarum Nationum opinionem fœmina veluti magis perfecta, aut minus imperfecta, antonomaſtice vocatur *domo* bonum: mas autem *huentu*, malum. *Alca pirina*, frenum diuturnum.
Allca eſpuela, calcaria permanentia.
Favñ curâ v, *cuſa*, lapis durus, tempori ac conatui reſiſtens.
Inei em? quis eſt?
Unen, primus.
Unegę, præcede.
Unelei, ſtat primo loco.
Unelepai, prior venit.
Eimi inagęimi, tu ſequeris.
Epugęntu, primus a primo.
Cùlagęntu, primus a ſecundo.

517. CAPUT II.
DE DOMO EJUSQUE PARTIBUS.

Domus, ædes, domicilium, *ruca*. Familia, gens, genus, *rucatu Che.* Caſa, domuncula, ædicula, *tavú*, *mlebue.* Domum ædifico, conſtruo, exſtruo, fabrico, fabricor,

cor, erigo, condo, *rucatun.* Caſa ex ramis ad tempus confecta, *púto*, *cúni.* Umbraculum ex frondibus conſtructum, *llauvùtu.* Umbraculum quærere, eo ſe recipere, *llauvútun.* Septum arundineum intra domum in loco privato & ſeparato ad quædam conſervanda vel abſcondenda fabricatum, *builli.* Cubiculum, conclave interius, ſecretius, *catúntcu.* Ligna domus inter ſe commiſſa, rudis domus tignis & trabibus informata, rudis coagmentatio domus, *cùpl. 717.* Columna, fulcrum, *ùnco*, *855.* Columnam erigere, collocare, *úncoln*, *úncomn.* Lignum in duo brachia ſe ſuperius extendens, dividens, *chaûin.* Paries, *pirca*, *tirca.* Paries terreus, ſolidus, *tnùn.* Illum terram contundendo conficere, *tnúnn.* Luto aliquid linire, contegere, delutare aliquid, *builan*, *builpadn.* Fulcio, ſuſtentaculum, fulturam addere, *dechun.* Tabula, aſſer, *caſmamll.* Later crudus, laterculus ad ſolem exſiccatus, ſed non coctus aut igne toſtus, *tica.* Tectum, *tacun ruca.* Pertica, rami ſicci, *buimll.* Illos colligere, iiſdem aliquid adimplere, parietem ex illis conficere poſtea luto contegendum, *buimlln*, *buimlltun.* Fundamentum, firmamentum, baſis, *anùl.* Tegula, *chollof. 702.* Tegularum figulus, *chollofvoe.* Calcaria fornax, *chollofmlbue.* Tegulas conficere, *chollofn.*

Do-

Domum tegulis operire, munire, *tacun ruca chollof mo.* Palearum ad tegendam domum manipulus, *concan.* Hos manipulos conficere, *cútùn, cùchùn.* Suo ordine collocare, ligare, *mcúfn.* Suggrunda æ, ſuggrundia orum, *cuicuipagi, padal.* Conficere, *badaln, padaltun.* Pars domûs ſuperior, laquear, lacunar, tabulatum, *pdll.* Feneſtra, *alelhue.* Feneſtella, *chocov, chocof.* Tranſenna, clathri, clathra ferrea, feneſtræ, *caqlcaql.* Rima, rimula, *tou.* Oſtium, janua, porta, fores, *ullûin, ullgin.* Lectus arundineus, ſponda, *cahuitu.* Cella vinaria, *vinu ruca.* Angulus, *upl.* Domus pars poſterior, *chocof, nudo ruca.* Ædium frons, facies, *ad ruca.* Solum, area, pavimentum, *puùlli. 816.* Area, impluvium, *lepùn.* Area, ubi frumentum teritur, *lila.* Cors, cohors, ſtabulum, ovile, *malal.* Turris, *puta, devu ruca.* Palatium, *aldùn, ulmen, Apo ruca.*

518. Ire de domo in domum, *ruca ruca miaun.* Accedo, devenio, pervenio, advenio, *acun.* Eſſe, adeſſe, *mlen.* Ingredior, introeo, intro, *conn.* Immitto, intromitto, *cun.* Obſiſto, obſto, officio, impedio, *atùn* Inſperatus, inexſpectatus venio, ex inſperato, præter opinionem adſum, *ùfcùnnapan.* Accipio, *taun.* Excipio, recipio, *lloun.*

lloun. Officia in hoſpitem conferre, illum honorifice excipere, liberaliter habere, tractare, omnibus officiis proſequi, affectari, *dapin.* Sedeo, *anún.* Pono, ſedere facio, *anúmn.* Viſo, inviſo, viſito, ſaluto, *cúchaltun.* Sede ſurgere, ſedem relinquere, a ſede recedere; ſi qua ſede ſedes, ſique eſt tibi commoda ſedes, illa ſede ſede, nec ab illa ſede recede, *anùtipan.* Cum bona alicujus gratia abire, diſcedere, valedicere alicui, *chalin*, *chalitun.* Egredi, excedere, exire, *utun*, *tipan.* *839.* Redire, *inautun.* Extrahere, *huitantcun.* *743.* Stillicidia habere, ſtillas per tectum in domum ferri, *oùn*, *buaùn.* Tego, operio, occludo, obturo, *togmn.* Tectum, opertum, &c. eſſe, *togn.* Deſtrui, dirui, everti, deleri, *lofn*, *llofn.* Ruo, corruo, concido, *tein*, *larn.* Hiſco, dehiſco, rimas agere, *toún*, *tiùn*, *telolùn.* Hio, rimis, fiſſuris ſcatere, *toúmn*, *tiúln*, *tiùmn.* Rima, fiſſio, *toù.* Hoſpes, *pellùm.* Hoſpitio aliquem accipere, ſuſcipere, ſuis tectis, domo, ædibus excipere. item, diverſari, divertere apud aliquem, *pellumn*, *pellumtun.* *800.* Pulſo, januam, fores pulſare, pultare, *toncùn.* Aperio, recludo, patefacio, reſero, item: patere, aperiri, *nùlan.* Patere, apertum eſſe, alteri aperire, *nlaln.* Claudo, *racùmn.* Januam impetu claudere, *nebuen racúmn.* Claudo, includo, concludo,

nú-

nùrúſtun. Clauſum eſſe, *núrùfn.* Fores repagulis claudere, firmare, vecte munire, *dechun.* Repagulum, vectis, *racm, racmvoe.* Paterfamilias, dominus domûs, *dencho,* gen *ruca.* Intus, intro ſe adduxit, conjecit, *minu, puminu.* Intus eſſe, *minun, minulen.* Intromitto, *minutun.* Extra, foris, foras, *huecun.* Vix ingreſſus egreditur, vix egreſſus regreditur, *tipatipan, conconn.* Verrere, *ipùn, lepùn.* 761 Sordes, purgamenta, *lepùntu, ipùntu.* Scopæ, *ipùhue, lepùhue.* Forica, latrina, *mecahue.*

519 Exempla. *Inei* ni *ruca tva?* cujus eſt hæc domus.

gen *ruca* gen, ſum Paterfamilias, domûs poſſeſſor, dominus.

Eimi Calvùqueupu mi ruca tva, ad te o Calvuqueupu, hæc domus pertinet, tua eſt hæc domus.

Vebige tva gen *macùn ta* ni *ruca mo,* hanc veſtem ſtragulam porta ad ædes, domum ſui domini.

Ape acui, vill teplcaquebi ta ruca, vix domum redux perturbat omnia.

Quine tipantu v. tipantu mo mlelaimi ta mi ruca mo, anno integro abſens domo tua fuiſti.

Inche ni *tuumom v.* ni *tuuuyeum v.* ni *tuuuyen mo v. inche* ni *tuuuyeel mo, v. inche* ni

 tuu-

tuuuyelmo, v. *inche tuuuyen*, *eimi mlecatuimi*, me abeunte tu manſiſti.

gelai ta mi chao? gelai, adeſtne Pater tuus? non.

Contuvali Patiru? Paterne acceſſus ad Patrem? NB. Non pulſatis foribus apud Indos nemo irrumpit nec ingreditur, etiamſi fores ſint apertæ, ſed accepta prius venia & a Domino ſalutatus & invitatus.

Conpahuelaian rume ta mi ruca mo pieimi, juro, promitto tibi me nunquam deinceps in domus tuæ limine poſiturum pedem.

Pegelhuerumequilmi vau meu, noli redire huc iterum, aditu deinceps prohiberis.

Chumal lagmche cupalqueimi, quare adducis huc homines nequam, latrones.

Anùmrucaun, ſibi domum ædificare.

Rumenclei ta ni ruca, ædes meæ ſtillicidiis patent, ſcatent.

Pichinma mo mlen, parum diſto, abſum haud procul.

Reli ta ni ruca, e regione, ex adverſo mea domus ſita eſt.

Ta in peniun deumallein ruca, nos fratres ſoli & ſimul domum exſtruximus, abſolvimus, perfecimus.

Ca rucatun, alio migrare, in aliam domum immigrare, ſedem, domicilium mutare.

Mlequen ruca mo, ſum domi, domi me contineo, intra domeſticos parietes.

Utuan pu ruca, redibo domum.
Pu mlei, *minulei*, *minu mlei*, eſt intus.
Cupamelai va meu, non ſolet huc venire.
Chem quintupaqueimi, quid eſt quod huc te attulit, quæ te huc adduxit cauſa? quid tu huc.
Mútu cara mo, in medio civitatis.
Mùtu mamll mo, ſupra menſam.
Ta ni umautuqueum mo, in dormitorio meo
Chillcatuqueum mo, in muſeo.
Iqueum, triclinium.
Kdaucaqueum, laboratorium.
Incahue, coquina.
Tipatipatuquilmi v conconquilmi, quieſce, mane in eodem loco, noli vix ingreſſus exire, aut egreſſus redire.
Pepi amoam, licet abire.
Pepi cupalaiam, non poſſunt venire.
Rupaduamlam, nolunt tranſire.
Ullcùconpai, intravit iratus.
Pinolu tuutui, tacitus exivit.
gúma utun, flens redeo.
Aldùllei ta ni caſal; habet multas arbores unde tabulas, aſſeres ſcindat, findat, ſecet.
Tva ticaiabuel llechi, hinc, ex hac materia fient laterculi.
Requintuulpapeimi : *re mi quintuulpabin*, ad ſalutandum duntaxat huc veni, & ut tu meos, ego conſoler labores tuos.

Pepapranu, perperam, fruſtra ad me vi-dendum venit.

Quintuquen ta ni eluam, hoſpitium, di-verſorium quæro.

Acule, *nietuaimi*, *lloubige*, ſi venerit, ad-mitte, recipe illum.

Pellùmtugechi pin, Hoſpitium ut mih apud te ſit, ſi tibi moleſtum non eſt, rogo

Huellin gelai? munan gei ta ni munam *munan gei*, an datur pro me locus? datur

Núlabin ullûin, januam ipſi aperui.

Anùmbin, obtuli ſedem.

Dugubin, ipſi ſum locutus.

Cùme dgu pibin, comiter illum appellavi

Túyùbin, ipſius gratia ludicrum egi.

Peupabin, ipſum inviſi, viſitavi.

520 Domûs Supellex.

Lectus, lectulus, ſtratum, gù*tantu*. Ster nere lectum, g*tantun*. quod ſit colligend gramen vel herbas, quibus dormiens incum bat. g*tan*, gramen. Fulcrum lecti, *cabuitu* Cunæ, cunabula, incunabula, *dcha*, *cúplbue* 717. Storea, teges, tegeticula, *dami*, *llami* *llapin*. Pavimentum ſtoreis tegere, ſterne re, *danin*. Pellis, corium, quod ſit pr lectulo, *buaquin*, *nonque*. Cervical, *metl* *metlbue*. 778. Pulvinar, *nonque*. Tegu-men, tegumentum, integumentum, operi-mentum, *tacun*. Pecten, *rumca*. Scopæ

ſco-

ſcopula ſetacea, *lepùhue*, *ipùhue*. Rigo, irrigo, *queipllcon. 518*. Cantharus, amphora, urna, *can*, *metahue*. Cantharus niger, *purunco*. Vas ligneum ad bibendum, *malhue*. Luteum vas, *rau charu*, *pele charu*. Vitrum, *lilco*. Olla, *challa*, *llupùg*, *dgoll*. Olla, in qua potus coquitur, *cúlilhue*, *clilue*. Olla, in qua ſervatur, *huicun*. Olla in ſummitate fracta, cæterum non inutilis, *huilpegelu challa* Dolium, hydria, cadus, *carca*, *meſeg*, *mencuhue*. Vas in qua ſervantur eſculenta, *rebún*. Lans, catinus, paropſis, catillus, catillum, orbis, diſcus, patina, *lican*, *pichi*, *iod pichi*, *vùta*, *iom vúta lican*. Diſcus luteus, *lican*. Diſcus ligneus, *ralli*, *tonco*. Diſcus luteus major, *lupe*. Pollubrum, malluvium, *leupe*, *naucuhue*. Cantharus pictus, elegans, *huirin*, *huiſin can*. Cochlear, cochleare, *huitú*, *huiti*. Cochleare majus, tudicula, *vùta huiti*. Culter, cultellus, *huinu*. Salinum, ſalillum, *chadihue*. Calathus, quaſillus rebus ſolidis metiendis, & liquidis purgandis, ſecernendisque deſtinatum, *chaihue. 554*. Colo, per qualum aut cilicium liquorem purgare, item. eliquo, liquorem ex uno vaſe guttatim in alterum effluere, *chaitun*, *chaihuetun*. Farinario cribro ſuccernere, farinam ſubcerniculis purgare, excutere, *chunidn*. Incerniculum, ſubcerniculum, pollinarium, cribrum

 ſe-

ſetaceum, *chunidhue.* Mantica, hippopera, bulga, ſaccus, *hualca*, *llaban*, *tarintcu.* Marſupium, crumena, *yapau* Gladium, cultrum acuere, aciem ad cotem ducere, *idan*, *llimentun* Cos, *ida*, *llimen*, *llimencura* 768. Molæ lapis inferior, *cudi.* Superior, *numcudi.* Scopæ ad volvendum, revolvendum, aliquid in orbem verſandum, *rugi.*

521. Eſſe neceſſarium, neceſſe, *pitun.* Egeo, *duamn.* Jaceo, hic jacet Regum maximus, hic ſitus eſt, ſub hoc lapide ejus oſſa teguntur, quieſcunt, *mlen*, *cudulen.* E lecto ſurgere, *vutan.* Cubo, recubo, recumbo, *cudun.* 711. Concubo, *cudumn*, *cuduln.* Obliquo corpore recumbere, *tierclen.* Strideo, *cùquirn.* Scindo, ſeco, cædo, abſcindo, reſeco, amputo, *catùn.* Aciem gladii, cultri, aut vaſis labrum curtatum, diminutum eſſe, *builefcun.* Gladium, cultrum acuere, *yúgmn.* Mola, lapide molere, *glircùn.* Veho, porto, adveho, aveho, fero, *ien*, *yen.* 753. Evacuo, depleo, exhaurio, vacuum facere, *buellіln* Demitto, *naûùmn*, *nacmn.* Mitto, *yevaln.* Miſſito: crebro mittere, *yevalmn*, *yevalquen.*

522. Exempla. *Ta ni gamno*, *ta ni pichique gamno*, res mea familiaris, mea curta ſupellex.

Inei

Inei ni *molleel vachi cullin*, quis his rebu?, mercibus indiget, cui his opus eſt.

Inche ni *monoal mai*, ego illis non indigeo. 92. 93.

Mnatubige veichi lican, agedum, quid moraris, abſume ferculum tuum.

Ralli deumaini caſcaman genolu, feciſti, perfeciſti diſcum ligneum, quamvis non ſis faber lignarius.

Chum coſque catúabun v. chum catùcoſqueabun genochi buinu v. genochi buinu mo, qua ratione ſcindam panem absque v. carens cultro.

nillavalge quine can pùlcu, mitte petitum amphoram vini, cereviſiæ

Tva mencubue pulcú ni *acùmom*, in hoc vaſe allatum fuit vinum.

Vecupamn, venite acceptum, accepturi.

Mlei rau ta ni *mldgollam*, *dgoll ta* ni *mlam v. mlabiunn*, habeo cretam, unde ollas conficiam

Cullintuabige Huenumilla quine chaibue murque, Huenumillæ modium farinæ toſtæ ſolve. 472. 473 437. 438. 439. 452. 554.

523. CAPUT III.

DE TEMPLO ET REBUS SACRIS.

Colo, veneror, vereor, revereor: Reverentiam alicui præſtare, exhibere, honorem habere, *ùſchin*. 844 Precor, preces fun-

 dere

dere, recitare, *amomarin. 680.* Sacrum, res divina, Miſſæ Sacrificium, Liturgia, *Miſſa.* Rem ſacram, divinam facere, Miſſam celebrare, Sacris operari, cæleſtem immolare Hoſtiam, Sacrificium facere, peragere, *Miſſapin*, *Miſſan.* Sacrum ſolemne, *vúta Miſſa.* Miſſæ Sacrificio miniſtrare, Sacris inſervire, cooperari, *Miſſapiclon.* Audire Sacrum, Sacro intereſſe, *allcùMiſſan.* Aliquem de peccatis audire, confeſſionem ejus excipere, *allcùn Confeſſion*, *allcùCon-feſſalun.* Infantem luſtrali aqua tingere, immergere, abluere, conſpergere, perfundere, ſacro fonte luſtrare, baptiſmate initiare, expiare, *bautizan.* Sacra ſynaxis, ſacroſancta Communio, *Comunion.* Cæleſti pane ſe reficere, Euchariſtiam accipere, ſacram ſynaxin ſuſcipere, recipere, *tavn ta ſanta comunion.* Sacroſanctam Euchariſtiam alicui porrigere, miniſtrare, dare, *elun Comunion.* Transmutare, tranſubſtantiare, in rem aliam convertere, *dullan. 642.* Me do alteri ut ab ipſo comedar, *eluutun ta ni iael v. ial v. ilel-caun* Sacrum initiale primum, *hue Patiru ni quine Miſſa v. unen Miſſa.* Piaculare ſacrum, *curù Miſſa.* NeoMyſtes, *hue Miſſan Patiru.* Altare, *Miſſapihue*, *Miſſaqueum.* Liber Miſſalis, *Miſſan chillca.* Peccatum, *huerilcan. 742. 743*

524. Exempla. *afentubi ta DIOS*, Deum

O.

O. M. abjecit: confregiſti jugum meum, dixiſti non ſerviam.

Pepi amomarilaiaimi v. rupallaimi quine amomariqueum, non poteris perſolvere, recitare unum Roſarium.

Quinechi allcúMiſſapalaiabuimi rume, fieri poſſit, ut ne una ſaltem vice Miſſæ Sacrificio aſſiſtas?

Tenpan Miſſa mo, opportuno tempore ad Sacrum audiendum acceſſi.

Coni Miſſa, Miſſa cœpta, incepta eſt, Sacerdos Sacrum inchoavit, aggreſſus eſt.

Tipai Miſſa, Miſſa eſt, eſt finita, Sacerdos Sacrum jam abſolvit.

Miſſa Patiru ſanto nemel mo dullabi ta cofque JESU Chriſto ni mupin anca meu, Sacerdos verbis Conſacrationis panem in verum JESU Chriſti Corpus tranſubſtantiat.

glamun ta ni huerilcan mo, Tædet me, vehementerque pœnitet peccati mei.

Huema laiabun pin v. calli lachi pin, huerilcalan v. huerilcabuelaian mai, malo mori quam peccare.

Reliqua ad hoc Argumentum pertinentia V. in Parte tertia a No. 575. uſque ad 676.

525. CAPUT IV.
DE FORENSI CURIA.

Prætor, urbis Præfectus, *Toquicaraquelu, Toquicaravoe, Toquicarachi, Toquicaraquechi*,

quechi, *Toquicaragechi che.* Judex, *Apo*, *toquiquelu.* Juſtitia, æquitas, *mupin toquin.* Tribunal, *Toquin.* Altum tribunal, *vùta toquin.* altius, *iod vùta.* ſupremum, *mu vúta.* Territorium, jurisdictionis tractus, *Toquitu mapu.* Lis, cauſa, controverſia, *duam*, *dgu.* Conſilium, monitum, repræhenſio, *glam* Res occulta, ſecreta, abſcondita, *llum.* Inquiſitio, diſquiſitio, *inarumen.* Rogatio, interrogatio, percunctatio de re nova, *ramtudgu* Delictum, *huerin*, *huerilcan.* Debitum: *culliaël ubuem.* Damnum emergens, *cutancaun 714.* Mos, conſuetudo, uſus, *ad.* Mos Regionis, Provinciæ, Regni, *ad mapu.* Lex, mandatum, præceptum, jurisdictio. Item: mandare, præcipere, *toquin*, *toquiln.* Pœna Talionis, Caſcus Caſcam ducit, dignum patella operculum, *taflonco*, *chaflonco.* Recta ſententia, judicium æquum, *mupin toquin.*

526 Culpam, crimen in aliquem conferre, derivare, conjicere; tranſcribere; noxam alicui adſcribere, attribuere, *adelcan.* Os obvertere, e regione, ex adverſo conſiſtere, *adman.* Accuſo: agere, facere reum; crimen alicui objicere, deferre nomen alicujus, in jus, in judicium aliquem vocare, *tcun*, *túcun*, *nùmun*, *dallumtun.* Celo, occulto, tego, clam aliquid habere, *tacun.*

Ex-

Exploro, comperio, deprehendo, *inadgun, dqmn.* De aliqua re edoceri, notitiam habere, aliquid ad aures perveniſſe, delatum, perlatum, allatum eſſe, *bueun.* Aliquid eſſe manifeſtum, clarum, perſpicuum, apertum, minime obſcurum, *pinalen.* Manifeſto, palam, aperte, *pina.* Voco, arceſſo, accio, *mtmn.* Quæro, interrogo, exigere rationem de aliqua re, *ramtun.* Reſpondeo, reſponſum dare, præbere, *tafdugun.* Dico, aio, loquor, *pin.* Affirmo, aſſero, aſſevero, aſſeveranter affirmo, *maipin.* Inſuſurrare alicui: in aurem aliquid alicui dicere, *cafcùlun.* Nego, abnego, denego, inficior, inficias eo, *buabùln, mayen.* Teſtis, teſtem eſſe, *vutalen.* Commentitio crimine aliquem petere, ſcelus in aliquem invidioſe comparare, conferre; calumniis me opprimere cōnantur, *vutalcoilladgun* Refero, narro, recenſeo, *nútamn* Hiſtoria, narratio, apologus, fabula, *nútam.* Merum commentum, fabella, *epeun* Fabellis delectari, fabularum auditione duci, capi, *epeuduamn.*

Interpretor, expono, explano, explico, *entudugun.* Interpello, *ecun, eculn.* Obturbari, hærere, *ecun.* Inſto, urgeo, perſequor, argumentis veritatem elicere, rationum pondere exprimere, *dan.* Reſiſto, obſiſto, repugno, ſe opponere, *chaùtun.* Denuntio, *tculn.* Alicujus res geſtas vitupera-

perare, reprehendere, ſugillare, pro ſupervacuis elevare, vitio aliquid vertere, criminis loco objicere, ù*chan.* Impedire, prohibere controverſias, contentiones, diſcordias, *catúdgun.* Fide, patrocinio, præſidio alicujus uti, *poulun.* In aliena ſe inferre, intrudere; non vocatus ades; & ſine ſuffragio cenſuram geris, *conumtun.* Negotium urgere, excitare, ſuſcitare, alere, fovere, *inagion.* Protego, defendo, tueor, auctoritatis ſuæ clypeo tegere, munire, *chaùtunman*, *piauln.* Pro aliquo dicere, cauſam alicujus agere, partes alicujus ſuſcipere, *dugunman.* Deprecari, intercedere pro alio, *uſchindugunman.* Negotium dirigere, componere, *ritomn.* Adipiſcor, nanciſcor, conſequor, obtineo, impetro, conata perficere; voti compotem fieri, rem ad exitum perducere, *huiſn.* Vincere in contentione, compotem voti fieri; evadere invitis, reluctantibus, gementibus inimicis, *mann.* Vix non obtinere, *ampeln.* Non perficere, non obtinere, malum exitum ſortiri, *huelen*, *huerá tipan.* peritiam in agendo habere, conſequi, *adln.* Invenio, reperio, deprehendo, *penmaln.* Convinco, coarguo, *nopin.* Mando, jubeo, volo, impero, *pin.* Prohibeo, veto, *catùtun*, *catúman.* Deponere argentum, veſtem, &c. apud aliquem, *rann*, *ranknon.* Aliquid alicui

cui injungere, mandare, commendare, committere: curam illi delegare, demandare, *eln, elvaln.* 723. De pretio cum aliquo paciſci, convenire, *daqueln.* Mitto, lego, *buercún.* Opus, neceſſe, neceſſarium eſſe, *pitun, pnegen.* Facio, efficio, fingo, effingo, formo, *múln, vemn.* Factito; crebró, ſæpe facere, *vemtun.* Utique, ibo utique, non committam ut abſim, *mutu, mullin.* Deſino, ceſſo, deſiſto, omitto, ſuperſedeo, *ucaln.* Recupero, exigo, repeto, *dupen, unopitun.* Reddo, reſtituo, *unotun.* Solvo: Creditoribus ſatisfacere, æs alienum ſolvere, ære ſe alieno levare, liberare, verſuram facere, *cullinn.* Trado: traditio, *uln, elun.* Accepto, conſentio, *eia pin, mai pin.* Finem facere, ſortiri: acceptilatio, apocha, *mùlpùntun.* Vincere, cauſam obtinere, pro me judicatum eſt, ſuperior a judicio diſceſſi. Item: ſubjicio, ſubdo, ſubigo; in ſuam ditionem aut poteſtatem redigere, *gancon, gancoln.*

527. Exempla. *Pichi, vuta, iom pichi, iom vuta, mu vuta Apo*, Judex ordinarius, delegatus, ſubdelegatus ſuperior, inferior, parvæ, magnæ, minoris, majoris, ſupremæ jurisdictionis.

Toquivalnolu, incompetens, incapax Dominii, Jurisdictionis.

Eimi

Eimi mi toquiabubiel gebulu ta mapu,ventenlaiabui huenevoe, ſi tu Rempublicam gereres, adminiſtrares, clavum Reip. teneres, moderareris; non profecto eſſet tanta furum, latronumque multitudo.

Toquivalaimi, indignus es, qui aliis præſis, præficiaris, juſtitiam adminiſtres.

Mapu dgu ta ni pepilmageal pu Huinca ta ni duam llechi, officium Hiſpanorum eſt res Indorum recte & bene conſtituere.

Inche toquiabin vachi dgu, hanc rem in me recipio, mea fide ſuſcipio, ego periculum præſtabo, ſi res perierit.

Inche daquelgen, hæc res meæ curæ & diligentiæ commiſſa eſt.

Cùme que Apo uûau *toquibign ta* ni *pu Che*, Rectus Judex omnibus & ſingulis æquus eſt, expendit cujusque merita, perſonam non curat, non hominis ſpecie aut benevolentia ſed æquitate & virtute ducitur, dignitati ac meritis cujusque favet, non perſonæ.

Inche getui vachi dgu, hæc res ad me devoluta eſt, hoc negotium, hæc cauſa.

Eimi daqueleimi vachi dgu, hujus rei curam tibi delego, demando, committo.

Inche ni toquin v. toquibin tva, hoc ad meum tribunal pertinet.

Eimi mi duam tva, *eimi elvalgeimi*, *da quelgeimi*, tibi hoc onus injunctum eſt, hæc

per-

perſona impoſita tibi eſt, has partes ſuſce-
piſti, ſubiviſti tu.

Inche gen te v gen cullin gen, hoc ad me attinet, pertinet, ſpectat.

Inche veimo comumtuquelan, vei peabi ta Apo, noli me in hanc turbam vocare, ne me in tricas iſtas conjicias, ego in illa non me induco, infero, hæc ad ſuperiorem ſpectant.

Pehuelaiabun v. pehuelaiaiabun vachi huentu, ugechi renmabi ta ni duam, utinam illum hominem nunquam videam deinceps: unius tantum negotii eſt, uni rei, nec pluribus intentus eſt.

Chumal vau conpaimi, ta mi piel molai vachi dgu, imperitus apud doctos judicium quid interponis tuum: cur non vocatus ades, & ſine ſuffragio cenſuram geris? tua ſententia hac in re nobis opus non eſt.

Eimi molan, mihi te opus non eſt.

Eimi rume molai vachi dgu, nec tua opera hac in re indigemus, non eſt, quod hac de re ſis ſollicitus, non eſt quod de hoc labores.

Lagmvalgei, homicidii illum accuſant.

gehuelai dgu vachi huentu, non invenio cauſam in hoc homine, abſolutus eſt.

Pigen tva, vulgo dicitur: ita prædicant, ita fama vagatur, hoc in omnium ore & ſermone verſatur.

Mi pigen tva, hæc rumor de te ſpargit,

hic

hic ſermo de te diſſipatur; ſi ea quæ de te rumoribus afferuntur, certa ſint, nec temere diſſipata.

Cheu peꝗei vachi dꝗu, ubi accidit, unde ſcitur, conſtat? quis dixit.

Chumtubin, *vamꝗechi pilelcaeneu*, quid illi feci, quod ita de me loquatur.

Adtubi ta ni *coillatual*, eſt mendax, mendaciorum architectus; ſuis mendaciis illuſit quam plurimos.

ꝗ*elai*, falſa hæc ſunt & inania, a veritate abhorrent, tota res mendacio nititur.

Catútubimn ta mn pillelleteu, curam habetote famæ, bonique nominis.

Iom duꝗuquilmi, tace, ſilentium! ſufficit, ſatis eſt.

Tculbin Apo mo, illum accuſavi apud Prætorem.

Inarumeꝗei ta ni *huerilcan*, *ta* ni *hueril-camom*, jam de ejus delicto inquiritur, fit inquiſitio, ſtudioſe inquirunt in ipſum & ejus complices.

Diqmyecuúmeꝗequei ta ni *huerin*, ipſius delicta jam patefiunt.

*Diqm*ꝗ*ei ta* ni *huerilcan*, ejus ſcelus compertum & exploratum habetur, eſt ſceleris manifeſtus, in ſcelere deprehenſus.

*Cha*ꝗ*alei*, eſt clarum, apertum, planum, res nota, manifeſta.

Quimnoel cam chi? res eſt minime obſcura,

ſcura, perſpicua, luce ipſa clarior, adeo aperta eſt & illuſtris, ut in dubium vocari non poſſit; eſt notorium.

Teye mlebui, ille eſt teſtis, ille præſens aderat.

Mi vutalen mo, eimi vutalebuimi, oculatus teſtis es, coram aderas.

Quimcloen, allcùcloen, te atteſtor, teſtem te do, adhibeo, appello.

Allcùtulen vachi dgu, audio, accipio, exaudio, aures præbeo, pronis auribus accipio, auſculeo.

Piyecuùmege, incipe, dicendi initium fac, dicere aggredere, proſequere.

Manchaquechi duguge, ne tam celeriter verba expedias, non tam rapido orationis curſu, non tanta volubilitate linguæ.

Chem iom piabun, quid dicerem amplius.

Pivallai, non eſt mentione dignum

gelai catùdgualu, an nemo eſt, qui iſtos contineat, pacem inter iſtos procuret, hos ad concordiam revocet.

Mupiqueimi, vere, verum dicis: ſuadet hoc ratio, hoc eſt rationi conſentaneum, cum ratione conjunctum.

Inche gelai, inche mo gelai, abſit, non velim, nec feram, ut me talibus annumeres.

Mlei ad mapu, invaluit hic mos, increbuit hic uſus & conſuetudo, more majorum ita comparatum eſt, id jam uſus & con-

 ſuetu-

ſuetudo ſuſcepit, obtinuit, id in conſuetudinem venit: hæc indulta conſuetudo eſt, ſolemne iſtuc eſt, uſu & conſuetudine receptum.

gelai ta in mapu meu vamgechi ad, talis mos apud nos non eſt.

Aiúlabimn vachi mapu ni huera ad, v ad mapu tva, nolite conformari huic ſeculo.

gebuelai ulchen v. ulcheun, mos vendendi vel emendi perſonas jam non viget, perſeverat, licet.

Adtulabi vachi dgu ta in mapu v. quimlai, hoc in mea Patria neſcitur, non ſervatur, tenetur, vim, robur non habet.

Quinei v. quine gei ta mi ramtuabin, unam rem te rogo, interrogo, ex te quæro, ſciſcitor, percunctor.

Numuntcugeaimi ta mi huenemom v. mi hueneuyemom, furti te reum agent, facient; furti tibi crimen objicient.

Ucalel cullin, bona derelicta.

Nehuenmoquelai vachi dgu, gnen mtn mo mlei, hic ingenio magis, quam viribus opus eſt, arte non Marte.

gelai ta ni chaftunmaiaeteu, hominem non habeo: deeſt ad quem tanquam ad aram confugiam, qui me adjuvet, protegat, tueatur.

Chaftunmabige ta mi pu caine, Jeſu Chriſto ni piel mai, diligite inimicos veſtros, ait Dominus.

Ni mtetun v. mtenn v. mtepun cupamomtulbin, ſummis viribus egi, ut illum liberarem.

Inche ni pepilque vill mlan, laborabo pro viribus; quantum poſſum præſtabo; conabor quantum in me eſt, acerrime contendam, quoad potero dimicabo.

Mi vemn vemaimi, quantum potes enitere, conare, perfice.

Ni elubiel eluabin, dabo quod v. quando potero.

Glamchealu huema glamupe, monendus ne moneas; qui alium accuſat, a reprehenſione ipſe immunis ſit.

Llumpe veichi dgu, ne foras mittas, ſecretum ſerva, nemo reſciat.

Huivi v. huifi dgu, jam res eſt compoſita: lis ex pacto & convento dirempta.

Huele duamn em! oleum & operam perdidi; amici omnia perdidimus.

ù*dengei ta nii chaùtunman*, optime rem tuam geſſiſti, acerrime pro te pugnaſti, minime tibi defuiſti.

No duguimi, concinna fuit & elegans tua oratio, feſtiva, compta, & tempeſtivis jocis aſperſa, peracutiſque ſententiis condita.

Aldú elugevalimi, dignus es, qui ampliſſimis præmiis decoreris, afficiaris, doneris. 420. 422. 498. 499. 500. 516. 484. 486. 489.

528. Reorum Supplicia.

Quæro, inveſtigo, indago, *quintun.* Stre-pitum edere, *ialalcaun.* Obſervo, oppe-rior, præſtolor, *lloftun.* Promptum, ex-peditum, paratum eſſe, *llpan, llpalen, lloyun* Sequor, inſequor, ſubſequor, veſtigia ali-cujus premere, veſtigiis inſiſtere, *inan 373* Veſtigiis aliquem ſequi, perſequi, inſectari *inapran.* Perſequor, oppugno, vexo, ex-agito, *datun.* Veſtigia alicujus perſequi illum diligentiſſime perveſtigare, *inarumen inapnon.* Aſſequor, conſequor, *din, ditun* Inveniri, reperiri, *pegetun.* Arripio, pre-hendo, apprehendo; unguibus, unco, am-babus manibus tenere, *gtun.* Prendo, te-neo, capio, anſam arripere, manum injice-re, *huichan, huitan, huichatun. 743.* In car-cerem conjicere, condere, mittere, ducere *deftun.* Funibus aliquem ad columnam al-ligare, *tarin.* Cuſtodio, ſervo, *elcan.* O oculos habere: hoc tibi curæ ſit, in han curam incumbe, *quintumien.* Multis miſe-riis & ærumnis premi, opprimi, fortun uti infenſa & iniquiſſima, *piaun.* Traho rapto, *huitdn, huigdn* Minor, minitor minas adhibere, jactare, *aneltun.* Clava au fuſte contundere, *dafcan.* Scutica, flage-lo, fuſte, baculo ictum infligere, *huivùln.* Fuſte aliquem cædere, percutere, verbera-re, contundere, *mtann, mtancùn, dafcan mamlltun.*

mamlltun. Torqueo, crucio, excrucio, diſcrucio, excarnifico, *cutantun.* Punio, plecto, ſupplicio aut gravi pœna aliquem afficere, ſupplicium de illo ſumere, in illum animadvertere, *hueracan.* Flagello, verbero: multi in Chriſti patientis memoriam flagris ſe cædunt, in ſe ipſos acriter ſæviunt; funiculis, ferreis tribulis inſertis, dorſum lacerant, cruentant, *tpun.* Vibex, vibices ſupereſſe, exſtare, *popoſn*, *popoſcùn.* Vinculis hominem ſolvere, exſolvere, exuere, liberare, eximere, expedire, e carcere emittere, dimittere, *leln*, *ledcùmn*, *lelcùmn.* Ingenuum & ſui juris eſſe, nulli obnoxium, liberum eſſe, *lludn.* Exilio hominem multare, in exilium mittere, exigere, ejicere, nobilem virum relegare, proſcribere, amandare, deportare, omni Gallia Romanis v. Romanos interdixit, *giuntun.* Aliquem aliquo ejicere, *tpuntun.* Fuſtibus aliquem immittere, intromittere, *metantcun.* Compedes, *milla ecull.* Compedibus hominem vincire, *milla eculln.* Ferre, proferre, dare, pronunciare ſententiam mortis, *lape pin.* Ad mortem damnari, *lape pigen.* Suſpendo, ſuſpendio vitam finire, *niduhuen.* Semetipſum ſuſpendio necare, *niduhueun.* Suſpendo, *púltúln*, *pltln.* Pendeo, *pùltùn.* Suffoco, elido, ſtrangulo, ſpiritum intercludere, gulam alicui frangere, *gtún.* 733.

529. Fugio, fugam arripere, capeſſere, ſe in fugam conjicere, fugæ ſe mandare, commendare, ſe fugæ vel in fugam dare, fuga ſibi conſulere, aufugere, *nulln.* Solum vertere, profugio, *miticun.* Abdere ſe in aliquem locum, latebris ſe occultare, ſe in latebras conjicere, ſe in locum abditum detrudere, alicubi deliteſcere, *llumpun, elcantuun.* Occulto, celo, abdo, tego, condo, abſcondo, recondo, *llumln.* Clam, clanculum abire, *llumtipan.* Lateo, *llumn, llumun.* Sono, ſonum reddere, edere, efficere, *nugoln.* Obnitor, obluctor, *yocúrcún.* Elabor, evadere, effugere, erumpere, evolare, ex alicujus manibus ſe proripere, imminenti periculo ſe eximere, eripere, ſubtrahere, laqueis ſe exuere, *lefentun.* Volo, velociter currere, *lefn.* In locum munitum, tutum, in aſylum ſe ſalvum, incolumem recipere, *montun.* Servo, ſalvum facere, ſalutem alicui dare, afferre, in ſalutem aſſerere, vindicare, in ſalutis portu collocare, ex inferni faucibus animas eripere, in æternam felicitatem perducere, *montuln.* Dolores, tormenta, cruciatus patienter, pacate, moderate ferre, ærumnas, labores æquo animo perferre, ſuſtinere, tolerare, *yavulun.* Laſſari citra fatigationem, capere ex proprio vel alieno periculo documentum, ſapere tempeſtive, *cufn.* Libertatem acquirere, liber-

libertate donari, *lludn.* Solutum, liberum abire, *nalvitipan.*

530 Exempla. *Niei vachi huentu ta ni datuabiel reche v. ta ni datuabium reche aldún tipantú mo*, habet hic homo cauſam vexandi Indos multos annos, annis quam plurimis.

Lagmtubige, arripe, occide illum.

Lagmtubi, cœpit, interfecit.

Tcubige pu ruça, mitte illum intra domum.

Tanantcubige, ictibus rem age, tunde ipſi latera, verberibus compelle intrare,

Tpubige, vapulet.

Aiúlabin ta ni tpugeal, nolo flagris cædi.

Tpunmüi ta mi nuaiaun, tua nequitia, flagitia tua, ut vapules petunt, ſuadent, poſtulant, inſtant, volunt, jubent, imperant.

Tpugevalimi, mereris verbera.

Puchan tpúcaqúebi ta ni pu votm ta ni yehuenon mo, ta ni cutántulgen mo mai pelelduamquei, Patres filios ſuos procaces, impudentes, protervos verberant, verberibus excipiunt, flagris cædunt, nam quæ dolent, docent: & vexatio dat intellectum.

Bürenien mai, per DEUM parce, ignoſce, ſupplicium condona, veniam concede, delicti gratiam fac

Rulmen em, chumgeabui, quid agas, culpam meam & agnoſco & confiteor.

ni huerilcanon cam chi, habes confitentem reum.

 In-

Inaitubigȩe ta mi toquiel, da te ad ſupplicium, virgis terga da, pænam ſuſcipe, ſuſtine.

Inche ni *mlvaȩal tva*, ego non poſſum non facere: jubeor, injuſſus non facerem.

Tpuȩeabulu lludtipaimi, vapulaturus, es abſolutus.

Tariniegȩepei, jacet in vinculis.

Eimi mo deſtuȩen, propter te his vinculis ſum circumdatus, propter te ſum miſſus, conjectus in carcerem.

Eimi mi vla v. eimi ni *vla*, tuî cauſa.

Nehuen mo cupalȩen, vi, invitus, volens nolens huc perductus ſum.

Quimabun ta ni *huerin*, *v. quimabun mai* ȩ*ei chei ta* ni *buerin*, vellem ſcire cauſam hujus perſecutionis; quid, in quo, contra quem vel quid deliquerim.

Ta ni *nuaȩen mo piaui*, malo male eſt.

Ta ni *cùme cheȩen mo pltúlȩepelai*, ex vitiis mala, ex intemperantia cruditas, ex luxu egeſtas.

nua *ta* ni *ad mo ta* ni *uùintuȩen ta* ni *huerintu*, *llucanȩei*, ingrata eſt commemoratio, quæ videtur exprobratio.

ȩ*en hueringelu ta* ni *Apo*, *inche* ni *lonco mo lludpraquellei*, nocentis Domini innocens pœnas luo, ſolvo, perſolvo, dat veniam corvis, vexat cenſura columbas.

ni *buerilcan mo v.* ni *buerilcaùm mo ta che*

tpun.

*tpuntugequei al*hue *ni rucamo*, propter peccata homines in inferno æternis ſuppliciis afficiuntur, pœnis addicuntur ſempiternis, æterna morte multantur.

Ktal mo cutantuquebi buera que pllú pu albue, Cacodœmones, generis humani hoſtes, immortales nocentium hominum animas æviternis flammis urunt, torquent, cruciant.

ni cutantugenoam iom cutantugetun em! qui non moritur morte prima, morietur morte ſecunda; incidit in ſcyllam cupiens vitare charybdim.

Cùmei cuſm v. pelelduamcleum, bonum eſt ut alieno damno & ſuo periculo diſcant, ſapiant, cauti ſint.

Aiùnolmi rume, ucaltuabimi, lelgeprallei mai lemvalnoel, velis nolis deſiſtes: nam dum complecti multa vis, pauca tenes: ſequeris quidem multa, ſed pauca conſequeris.

Pramuiauquilmi ta mi buerilcan mo, uduàmgechi peaimi ta mi lludnoam, noli inepte de peccatis tuis gloriari certus non tibi ſic abiturum, quod non abibis impunis, quod haud impune feres.

Cullinmabin ta ni bueriniebiel mo, impoſitam, indictam pro delicto multam v. mulctam perſolvi.

Elucullíabimi meli buaca ta mi lamûen ta mi buenen mo v. ta mi huenenmom *mo*, qua-

tuor vaccas ſorori tuæ pro furto ſolves,dabis.

Taſtueneu em! os mihi obvertit, ſe mihi oppoſuit, mihi in faciem reſtitit.

Taſtulabin, in illum non incidi, non reperi, non offendi illum.

Chafloncotubi ta ni huerilcatubiel mo, par pari retulit.

Deuma lludi, jam ſatisfecit, quod debuit ſolvit, præſtitit.

Quine antùhuebuita ni núdhueabium, unus deerat dies, ut illum v. ſe ſuſpendio necaret.

Ta ni núdhuelgeabum, ut ſuſpendio necaretur.

531. CAPUT V.

DE RE MILITARI.

Imperator, generalis armorum Præfectus, *Toqui*, *gen toqui. 832.* Exercitus, copiæ, acies, agmen, *linco.* Factionis princeps, dux, primipilus, Chiliarcus, tribunus, centurio, &c *gudol*, *lonco*, *Apo. 498.* Caſtrorum Præfectus, Legionis Magiſter, *Martin Campo.* Miles, *cona.* Eques, *cahuellutu cona.* Pedes, *epu namun.* Gregarius,tyro, *chapi.* Cataphractus, *chùquelclelu.* Scutatus, *tananalelu.* Haſtatus, *Huaiquilelu.* Vigiles, excubiæ, vigiliæ, *utintumapuve.* Speculator, explorator, emiſſarius, *mancan huerquen* Rebellis, perduellis, *auca.* Hoſtis, *caine.* Inimicus, *huerileteu.* Injuria, *hue-*

huerilcael. Factioſus, *huinca culme. 712.* Secta, factio, familia: copiæ unius tantum Caciquii, *lof.* Turba, *quine lepún.* Cœtus, cónventus, comitia, *coyautun*, *coûautun.* Conventus generalis, *Hueupin.* Rata portio, pro rata parte, portione, *eln. 723.* Murus, ſeps, ſepes, ſeptum, ſepimentum, vallum, palatio, transverſa ſepimenta, *malal. 772.* Vacerra, palus, vallus, *mtenquel. 783.* Vexillum, ſignum, inſigne, indicium, ſignificatio, ſpecimen, *gnel.* Bellum, *malon. 773.* Pugna, *hueichan.* Prælium, dimicatio, conflictus, certamen, *taûtpun.* Hoſtes in inſidiis poſiti, hoſtium inſidioſa cohors: in inſidiis eſſe, *gnen*, *gnencan.* In ſylvam ſe abdere, ſylvis ſe occultare, *lemutun.* Aditum hoſti præcludere, obſtruere, aditu hoſtem prohibere, hoſtem intercludere, *catúrpún.* Periculum, diſcrimen, *cuniun.* Murmur, admurmuratio, *goigoin.* Vociferatio, clamor, certaminis initium, *lúlùlù.* Conflictus initium facere, *lùlùlún.* Strategema, *gnen. 731.* Arma, armatura varia, *nùlin.* Tela, jacula, miſſilia, enſis, gladius, aliaque ex chalybe, *chùquel.* Tormenta bellica, militaria, ænea, currulia, *mu vuta talca; talca carita. 830.* Sclopus, ſclopetum, ſclopus longior, major, tubus furcillis librari ſolitus, *talca*, *vuta talca*, *iom vuta*, *venten vuta &c.* Pila plumbea, ferrea, *bugl.* Tronare: ex-

plodo,

plodo; diſplodo, *talcan*, *talcatun*. Enſis, gladius, *panilhue*. Acinaces, *corvo*. Scutum, parma, cetra, *tanana*. Colobium ferreum, ſcorteum, ex pelle bubalina, *tucu tucu*. Galea, caſſis, capitium ſcorteum, *queme*. Lancea, haſta, ſariſſa, pilum, geſum, *huaiqui*. Haſta, lanceæ haſta, *coel*. Arcus, *huepll*. Sagitta, ſpiculum, *pùlqui*, *plqui 809*. Funda, ſcutale, *huituhue*, *huitucurahue*. Clava, *loncoquillquill*. Harpaſtum, *uno*. Duo lapides rotundi corio involuti, & utrique funis extremitati fortiter & fideliter alligati, *laque*. Tendicula, decipulum, decipula, machina irretiendis aviculis, aut beſtiis capiendis comparata, *huachi*. Murices, tribuli, *copin*. 708. Subjectio, ſervitus, *ufchin*. Pax, *anún*. Pacem ſancire, conſtituere, ſtabilire, in gratiam & amicitiam reſtituere, ad mutuam concordiam redire, *anumn*. Summa pace frui, nullo bello turbari, in ſummo otio vivere; eſt in toto regno diuturna pax, & longa a bellis quies, *anun mapu*, *pailla mapu*.

NB. Indi Chilenſes tribus præcipue de cauſis celebrant ſua comitia, quæ propterea etiam ſua propria ſortiuntur nomina. Unus ex his cœtibus vocatur *coyautun v. coûaûtun*. quando ſola una particularis Provincia vel *aillarehue* deliberat de pace danda vel acceptanda aut rumpenda.

Alter

Alter cœtus appellatur *Hueupin*, & ſunt comitia generalia, ad quæ undique ex omnibus Provinciis concurrunt; ſolentque celebrari, quoties novus Præſes ſeu Gubernator ex Hiſpania advenit, ut illo præſente tractetur, quid de bello aut pace ſtatuendum ſit.

Alius cœtus, qui dicitur *Raquidgún*, eſt plurium vel paucorum Conventiculum, Conciliabulumve ad deliberandum num ſuis vicinis inferendum ſit bellum, nec ne. 823.

In ſupradictis comitiis ſolent occidere unum vel plures arietes, qui *Chilihueque* vocantur; ſuntque proprii Terræ Chilenſis, noſtris meliores & rariores: His cor extrahunt, quod vix extractum mox omnes & ſinguli ſuis manibus excipiunt, aliaque ſimilia.

Habent præterea ſuas Congregationes. Una quæ celebratur pro Infirmis, vocaturque *tafman:* fit ut deprehendatur Author Veneficii, vel ſaltem ut hic *Huecubu* ſeu Veneficium tollat: nam juxta ipſorum opinionem ac ſententiam omnes Veneficio morimur.

Altera Congregatio *Mavúllboqui*, Scenopegiæ ſeu feſto tabernaculorum non abſimilis, celebratur per plures dies, & ad eam undique concurritur: præcipua ceremonia eſt arbor in medio, unde pendent omnis

gene-

generis fila & funes, quos trahentes, retrahentes, adducentes, &c. ſaltant, tripudiant, pede plaudunt, digitis concrepant, choreas ducunt, mimos agunt, geſtus & ejusmodi ridicule effingunt.

Alia demum Congregatio inſtituitur ad locuſtas vermesque extirpandos, propterea *apmpiru v. apmpirun* appellata, ad hanc accedentes unusquisque affert, intra ollam vel cantharum quot poteſt vermes, ſimiliaque: mox ex cinnamomo ingens conficitur ignis, in quem dictos vermes projiciunt: circum ignem tripudiant turba puerorum, juvenesque larvati, & centonibus pellibusque involuti: totoque illo tempore, quo functio durat, nemini edere nec bibere licet.

His addi poteſt conventiculum, quod *Cunquin v ſanta MARIA* vocant: ob quasdam canciones, in quibus de Beatiſſima Virgine fit mentio, quod ab Hiſpanis videtur originem traxiſſe.

Maxima autem in his Cœtibus, Congregationibus & Conventiculis ſolemnitas conſiſtit in largo & copioſo potu, qui ubi ceſſat, mox etiam ceſſant reliqua, & unusquisque ſuas vias abit. *Raquicoûau. 823.*

532. Locum alicujus obtinere, alterius vices gerere, perſonam agere, *huelu mlen.* Vocare, convocare, arceſſere, *mtnn. 783.*

Pro

Pro aliquo mittere, per alium arceſſere, *mtuvaln.* Mittere, legare, *huerqueln, yevaln.* Mittere ad dicendum, *pivaln.* Eligo, deligo, ſeligo, *dullún.* Munio, firmo, vallo, *malaln, malaltun.* In ſummum evadere, obedientiam negare, nolle obedire, *huentun.* Turbas facere, concitare, ſeditionem conflare, claſſicum canere, *huentuln.* Homo inepte glorioſus, ſuimet laudator; minas inanes jactare, *huentuun.* Copias comparare, milites cogere, contrahere, *anùmiaun.* Conjuro, rebello, res novas moliri, *tepeſcùn 841. aucan 683.* Sub ferula, diſciplina, ſub ſua poteſtate habere, *rutanien.* Aciem in hoſtem obvertere, *adman.* Inter ſe jurgantes, jurgio contendentes, rixantes ſeparare, *hudantun, hudalbin.* Peto, precor, rogo, imploro, precibus aliquid contendere, efflagitare, *nillan.* Urbem obſidere, obſidione cingere, obſeſſam tenere, *huallman. 736. olloln, olloltun* Aliquem ambire, circumdare, cingere, *olloln, olloltun, huallman.* Prævaleo, ſuperare, ſuperiorem eſſe, *iodn, iod pepiln.* Vinco: hoſtem acie vincere, pugna frangere, prælio ſuperare, hoſtium copias fundere, fugare, profligare, victoriam conſequi, obtinere, ex hoſtibus reportare, *non, nopinn.* Civitates everti, urbes, ædificia dirui, ædes, muros demoliri, diſturbari, exercitum fundi, profligari, *loſn,*

lloſn.

llofn. Naſcenti, ſerpentique malo occurrere, obviam ire, invaleſcentem ignem & in tecta graſſantem compeſcere, comprimere, conatibus alicujus reſiſtere, obſiſtere, *catùn, catùtun.* Ejicere, exturbare, expellere aliquem domo, urbe, regno, *utuventun.* Luctor, colluctor, Luctatio, paleſtra, lucta, luctator, athleta, *tantuun, mùtatun.* Hominem dejicere, deturbare, proſternere, præcipitem in terram dare, *tanmn*, *tauln*, *tantun*, *tantuln.* Aliquem impellere, pulſare, intrudere, extrudere, *tamtamcún.* Impello, repello, *rúten*, *rutentucun*, *roltan*, *ioltan.* Labor, delabor, *pelcain*, *plcaûún.* Supplantare aliquem, pede ſuppoſito ad terram impellere, dejicere, *cúlpaitun.* Subvenio, ſuccurro, ſubſidio aut auxilio eſſe alicui, *incan.* Succurri, adjuvari, *incagen.* Velitor, proludere ad pugnam, leviorem pugnam committere, *ùnùtun.* Periculum evitare, ne quid fiat providere, *mudin.* Jacio, lapide aliquem petere, lapidem in illum mittere, *ùtúfn.* Volvere: verſare, circumagere, *huipun* Harpaſtum, clavam capiti alicujus impingere, *mtoncun*, *mtancún 782.* Aciem inſtruere, milites ordine ponere, diſponere, ex ordine collocare, *elchen*, *elconan.* Animum infundere, oratione ſua aliquem confirmare, languentem excitare, timidum roborare, jacentem erigere, *yavùln. 752.*

Mili-

Milites ad pugnam excitare, hortari, impellere, *nùtchaln.* Incipio, exordior, initium facere, *llitun.* Invado, adorior, aggredior, *leſtun. 760.* Prælium committere, ſigna conferre, manus cum hoſte conſerere, concurrere, confligere, *hueichan.* In aliquem irruere, aliquem aggredi, *naln.*

Aliud ſuper aliud intromittere, *tanma conn.* Coliineo, collimo, *quilitun.* Explodo, diſplodo, *topnn. 840.* Arcum adducere, intendere, ſagittam mittere, *pùn.* Inſidias alicui parare, comparare, ſtruere, moliri, machinari, tendere: inſidiis aliquem petere: appetere: inſidior, *pechunn.* Expedire viam, ut detur locus, ut a via diſcedant, abſcedant, decedant, efficere, perrumpere, *huellintun*, *huellitun*, *huellintcun* Fugio, fugam arripere, capeſſere, ſe in fugam conjicere, fugæ ſe mandare, commendare, ſe fugæ v. in fugam dare, fuga ſibi conſulere, aufugere, *nùllin.* Fugo, in fugam agere, conjicere, *lepùmn.* Separo, ſejungo, ſegrego, abſtraho, *pchagmn*, *pchagtun*, Separatum, disjunctum, diſſitum eſſe, *pchagn*, *pchagcún.* Fatiſco, deficio, defatigari, *ùrcún.* Quieſco, requieſco: ceſſare ab opere; labore ſuperſedeo, *úrcútun. 226. 856.*

Reficio, recreo, vires recipere, recuperare, *yavùtun.* Capur lapide, virga leviter percutere, contundere, *huedon.* Lancea per-

 cutere,

cutere, confodere, *huaiquitun*. Punctim ferire, percutere, gladio confodere, transverberare, *dichon*, *glen*. Solam cutim transfigere, trajicere, transfodere, *rivùln*. Transfodio, trajicio, transfigo, transverbero, *catan*. *695*. Vulnero, ſaucio, cædo, *chgarcun*. Illaqueo, irretio, innecto, *laçun*. Pellem ictu detrahi, vulnerari, *topon*, *tlrcùn*. Strideo, *quiquircùn*. Ejulo: voces inconditas edere, *huarun*. Auxilior, opitulor, adjuvo, auxilium, opem ferre, afferre, præſtare, ſe adjutorem alicui præbere, exhibere, ab illo ſtare, facere, *inamn*, *inamtun* In medios hoſtes irruere, irrumpere, in confertiſſimos hoſtes ſe dare, immittere, *útúfn*. Præceps ruo, *ùtùfnaûn*. Præcipitem ago, *utúfnacmn*. Me mitto præcipitem, *útúftcun*. Præceps intro, *útùfconn*. Præceps exeo, *útúftipan*. Expello, *útúfentun*. Protero, obtero, peſundo, conculco, *globn*, *quetadpun*. Calco, conculco, pedibus obterere, proterere, *glladcùn*, *tanman*. Neco, occido, obtrunco, perimo, interimo, interficio, *lagmn*. Morior, emorior; vita v. de vita decedere, e vita cedere, diſcedere, excedere, migrare; obire, vitam cum morte commutare, mortem obire, extremum vitæ ſpiritum edere, ſpiritum DEO reddere, *lan*. Proſtratus jacens, *tanma*, *chanma*. Receptui canere, *ventenn*, *venten pin*.

pin. Alios aliis imponere, injicere, *tanmauln.* Capio: in ſervitutem aliquem redigere, dare, tradere, adducere, abripere, *tuchen*, *tavaicon.* Conficere, finem afferre, deſtruere, ſublatum, ſepultum, extinctum, deletum eſſe, *abn*, *abln*, *namn*, *nammn.* Caput hoſtis lanceæ, palo, perticæ infigere, *namculn.* Exſto, appareo, *huebn.* Hoſtes fundere, hoſtium copias profligare, cuncta diſturbare, disjicere, evertere, confundere, diſſipare, *teivúmn.* Perdi, profligari, diſſipari, *teivùn* Aliud pro alio, quid pro quo loqui, *huelu dugun.* Vigilo, invigilo, *huanpen*, *huanpelen.* Elabor, evado, effugio, erumpo, evolo, imminenti periculo ſe eximere, eripere, ſubtrahere, *montun.* Alicujus poteſtati, ſervituti, imperio, diſciplinæ ſe ſubducere, eximere, *huenchen.* Pars, diviſio, res diviſa, *reu.* Divido, diſtribuo, partior, diſpartior, dilargior: prædam, liberam prædam dividere, *reùtun.* Pars quæ me contingit, *reútu* Plauſus, acclamatio, victoria: plaudere alicui, applaudere, plauſum dare, tribuere, *yape púllin.* 752. Victricia ſigna, *nopinvoe gnel.*

533. Exempla. *Inei cam aucalmaputuuyei*, quis in his terris res novas eſt molitus?

Inei iod toquiquei vachi mapu mo, quis eſt hujus Provinciæ Gubernator, quis illi præcipue præeſt?

Toqui gen, ſum Caciquius, generalis armorum Præfectus, Imperator, v. habeo Imperatorem.

Rùtaniebimi meli Vutan mapu, omnes ac ſingulæ quatuor magnæ, amplæ, vaſtæque Provinciæ tuam in rebus omnibus voluntatem ſequuntur, quidquid illis injungis, exequuntur, præſtant, executioni mandant, tibi ſemper ſunt dicto audientes: velle tuum eſt velle omnium; illudque & pedibus & manibus obedientes obeunt.

Lemtuniebi vill mapu ta DIOS, Deus O. M. mundum univerſum e ſua voluntate appenſum tenet, & quanto vult tempore conſervat.

Anùi mapu, anúlei, cúmelei, paillalei mapu, anùn mapu tva, terra in ſummo otio vivit, nullo bello turbatur, ſumma pace fruitur.

Anúmmapun pu Apo ta ni toquin lle ve, officium, munus, partes Gubernatorum ſunt pacem in terra procurare, comparare, comparatam conſervare.

Huelu duguquilmi, noli dicere aliud pro alio, dic quæ & quomodo tibi ſunt dicta.

Cùmelcan gei ta in lagmabiel ta in pu caine, noſtra intereſt, refert, eſt e re noſtra, eſt nobis utile, commodum, convenit, oportet, hoſtes noſtros a nobis occidi, interfici, peremi.

Cùme

Cúme cona em ta mi chao, Pater tuus erat miles egregius, manu ſtrenuus, fortis, animoſus.

Libue gei, eſt animoſus, alacer, fervidus, audens, impiger, impavidus.

Mlepraimi, es numerus, nec non fruges conſumere natus.

Millapalmimi em! a Millapalúmo es, ſtas, facis.

Tarilei ni huaiqui, lancea mea jam haſtæ ſuæ eſt alligata, lanceam meam paratam, promptam, in promptu habeo.

Huema toquibilu ta ni duam huelelai, prius deliberans, non facile in errorem labitur, incidit, defertur; bene præmunitus, raro vincitur.

Plquituquilmi huenu mo v. huenuple, in cælum nec ſagittam mittas, nec expuas.

Ulimi ta mi chúquel quine Huinca mo, arma tua ex chalybe confecta Hiſpano vendidiſti; a te ſunt vendita, venierunt, venum iverunt, ierunt.

Chuchi ta ni ad tva ta mi anùhue, hujus loricæ, hujus toracis ferreæ quid eſt neceſſe ut appareat exterius, ne ſit inverſa, aut præpoſtere collocetur.

Tva panilhue ta ni rialoncoam, en acinacem, en gladium, enſem, quo hoſtium findam, ſcindam, metam capita.

Tubige ta mi huaiqui, haſtam arripe, vi-

vibra ; gladium exime, e vagina educito.

Huaiquitueiu em, g*llui ta* n*i huaiqui rume*, miſerum ſe ſubmittentem, deditionem facientem, manus dantem, herbam porrigentem lancea transfixit.

Toſpai, hucusque auditus eſt tormentorum boatus, fragor, ſtrepitus.

Unomen ta n*i chgarcùgemom*, redeo, revertor ſaucius, vulneratus, vulneribus affectus.

Mivù coni ! quot plagas numeras, quot vulnera accepiſti. 267. 296.

*Nal qui*n*e mita mo tubi*, *lagmeiu*, primo ictu, vulnere, mox in primo aggreſſu vitam ipſi ademit, animam extorſit, morte illum affecit, de medio ſuſtulit.

Cùlatu mo tananaûi, tertio vulnere, ictu concidit, proſtratus eſt.

JESU Chriſto utuntubi ta n*i mollbùn, lai cai cruz meu inchi*n n*i vla*, JESUS Chriſtus pro ſalute noſtra & ſanguinem copioſiſſime effudit, & in cruce mortuus eſt.

Chgarcúbi, hueluquemai lagmtubi v. chgarcùbi, ina lagmtubi, non ſolum plaga ſed ipſa morte illum affecit, multis illum vulneribus affectum e vivis ejecit, vita privavit.

A pu huentu, A pu huen ! yavulumn, yavulumn ! adeſte animis, ſtate animis viri ! quam unusquisque ſit forti animo & excellenti præditus, hic patefaciat oportet.

Vill

Vill cúme cona inchiñ, conſtanti animo, erectoque ſumus; ſatis animi habemus, præſens nobis eſt animus; præſenti, confirmato animo, quæ Dei benignitas eſt, ſumus.

Adochi, ſiſte, ſiſte gradum, expecta inquam.

Deutuge, tva ta mi lagmgeal, cave, occideris.

Nal ta necùlge, fuge, fugam arripe, curre, vola, velociter.

Quidu ta ñi allvùlmaun mo yavùduam nien, hæc patior telis vulnera facta meis.

Ta mi lagmnobium ula, v. ta mi lagmnouyen ula, v. ta mi lagmnobiel ula, duchetubimi, antequam illum occideres, pugione ipſum transfodiſti.

Leù quimn ta mi lauyeabuel, bueichamebulmi, certo ſcio te ſi in prælium deſcendiſſes, occidendum fuiſſe.

Allcúbin ta mi lagmabubiel ta mi caiñe, buaiqui niebulmi, audivi hoſtem tuum a te perimendum fuiſſe, ſi lancea fuiſſes inſtructus

Mùtatuiu pienu, me laceſſivit, provocavit; mihi dixit: luctemur.

Vau mo hueichaiaiñ, hic nobis pugnandum, dimicandum, prælio decertandum.

Vau meu laqueam chei, ñoqueam che mai, hic aut vincendum aut moriendum.

Quiñe Huinca cona aldú cùme hueichacavoe gelu, aldún reche lagmbi, quidam miles

 Hiſpa-

Hiſpanus pugil egregius, ac ſummis viribus dimicans Indos quam plurimos de medio ſuſtulit.

Cupatun ta ni hueichamom, ex prælio adſum, redeo ex pugna.

Acutun ta ni lagmmobium, paulo ante illos interfeci.

Epu huentu lagmbin, *vei ni cupatun*, adſum, ſum redux poſtquam duobus vitam ademi; necem attuli, hujus uſuram lucis eripui.

Lagmuigu, alter alterum occidit, uterque ab altero occiſus eſt, mutuis vulneribus conciderunt.

Lagmunobige, quid tardas miſerum occidere; quantocyus illum & vita & ſummis doloribus exue.

Lagmmarichen, decem miſi ad inferos.

Lagmlbin ta ni coni, hujus mulieris filium interemi.

Ta ni lagmmaeteu ta ni peni em! homicida, parricida, interfector mei fratris.

Eimi mi lagmmom v. mi lagmmobium v. mi lagmuyen mo v. mi lagmuyeum v. eimi lagmbimi ta mi quempu; quimlai ta mi chao. interfeciſti Levirum tuum inſcio patre tuo.

Eimi mi lagmgebum v. lagmgeabuel mo v. lagmgeabum v. mi lagmgeabuel mo, *acui ta mi malle*, tibi jam jam occidendo Patruus opem attulit.

DIOS ta mi aiüeteu ta mi montuuyen, DEO in acceptis refer te evaſiſſe, evaſiſti divinitus.

*Mi la*ɣ*mbiel mo v. mi cúpa la*ɣ*mabium v. la*ɣ*mduamaimi ta mi cai*n*e*, n̄ùll*imi*, hoſtem jam jam occiſurus, arripuiſti fugam.

*Mi la*ɣ*mduam*ɣ*ebuel mo v. mi la*ɣ*mduam*ɣ*ebun mo, montuimi*, jam jam occidendus elapſus es.

Huera montulchelai, vix ſe ſuosque imminenti periculo exemit, eripuit, ſubtraxit.

Ta n̄*i cayu Reche cona*ɣ*en mo, meli michicutipai*, ex ſex militibus Indis quatuor ſe fugæ mandarunt.

Huera montui, vix v. ægre ſibi fuga conſuluit.

Eimi n̄*ullquiiauimi v. mi nullquiiaumom v. mi* n̄*ullquiieum; aldù*n *miticùiaubui ta mi pe*n̄*i*, quando tu fugam capeſſiviſti, tuus frater jam dudum ſe in fugam conjecerat.

n̄*oquilmi, cu*n*iun* ɣ*ei puleuvu*, noli fluvium trajicere; adeſt ſubmergendi periculum.

Relibue montun, ita ut me videtis, ſum elapſus.

*Requidu*ɣ*en, che* ɣ*ehuenolu*, ſum unicus & ſolus, nemo ſupereſt.

Taricupalcheam, captivos afferunt vinculis onuſtos, oneratos, conſtrictos.

n̄*ovali kdau, datubilmi*, labor omnia vincit

cit: fortitudine & conſtantia obtinetur victoria. 498. 499. 500. 483. 484. 486. 536 537. 538.

534. CAPUT VI. Scientiæ.
MEDICINA.

Medicina, ars medica; medicamentum, pharmacum, medicina, remedium: curo, medeor, medicor, medicinam facere, adhibere, medicas manus admovere, ægrum ſanare, morbos pellere, *ampin.* Medicus, *ampin caman : machi. 771.* Ægrotus, æger, languidus, morbus, ægritudo, adverſa, incommoda valetudo, dolor, miſeratio, *cutan.* In morbum incidere, delabi; morbo corripi, tentari, teneri, ægrotare, languere, ægro corpore eſſe, *cutann.* Hujus hominis miſereor, me miſeret; miſeratio me tenet, moveor miſericordia, *cutannien.* Affligor, angor: anxio animo eſſe; dolore affici, *cutanduamn.* Laſſitudo, fatigatio, defatigatio, languor, damnum emergens, *cutancaun.* Plaga, vulnus, *chgarcun*, *lloi.* Ulcus, *lloi*, *lampa.* Struma, ſcroſulæ, *paſpilco.* Scabies, *pitu.* Achores, tinea capitis, manantia capitis ulcera, *plol.* Impetigo, *albue pitu.* Panus, *mui.* Ejus radix, *lco.* Panus inguinis, *codin.* Papulæ rubentes, *charam.* Vitiligo, *quelpu.* Lues venerea, *chima.* Lepra, *ùda.* Sacer ignis, eryſipelas,

las, *lùflúf.* Tuber, contuſio, *huincúl.* Vari, ſubtiles tumores, *colchau cutan.* Tumor, tuber, inflatio, *ile, poi.* Tumeo, turgeo: tumidum, turgidum, inflatum, tumefactum eſſe, *poncùn, poncùnn, ponquin, poin.* Lædi, detrimentum pati, *allvùn.* Sibi ipſi obeſſe, ſibi obſtare, ſibi injurium eſſe, ipſe ſibi obeſt, ſuam ipſe cauſam prodit, *allvùlln, allvùlun.* Oſſa luxari, *ùllgodon, ùlgorcún, huelgirn.* Frangi, infringi, confringi, *tovon.* Hernia, ramex, enterocéle, *pahua.* Enterocelicum, hernioſum eſſe, hernia affici, *pahuan, pahuatun.* Herniarum medicus, qui enteroceles ſecat, *pahua caman.* Sectio, ſciſſio, ſciſſura, *cúna.* Contrahi, coarctari, *túcon.* Obdormire, obdormiſcere, *hillimún,* Nervorum rigor, *comufnn.* 708. Diſſolutum, ſubactum, contuſum eſſe, *aten, ùlmedun.* Lædi, elidi, læſum, luxatum, debilitatum eſſe, *uùlgorcún, cùlmedun.* Tundi, quati, *tolencùn.* Caput ad fornicem offendere, *togcùnn.* Alapa, colaphus, *huitafcùn.* Sanguinis fluxus per nares: ſanguinem per nares emittere, *huauiun.* Pulverem, pulviſculum in oculos intrare, *rùamn.* Intra carnem hærere, *dicùfclen.* Callum, calloſi pedes, *coni namun.* Callis v. callo vexari, laborare, *pagúmn.* Pedem alicui rei infigere, re infixa torqueri, *rúcafùn.* Calcare ſpinam, pedem ſpina offendi, *reafcún.*

reaſcún. Oſſe, *lácarùn*, *canaſcùn.* Ardor, nimius calor, *alùlùn.* Prurigo, pruritus, *úmircùn.* Formicare, *llmllmn.* Exulcerare, vulnus intumeſcere, *loglogn.* Gangræna: cancro occupari, *lolodcun.* Mors violenta, immatura, improviſa, repentina, *carú v. cadú lan.*

535. Mali humores, *huedanca.* Male ſe habere, *tlbun*, *chlbun.* Oſſa dolere, *rnùncún.* Dolor capitis, *loncocutan.* Noctem, quam longa eſt, inſomnem ducere, *pepi umautulan.* Cephalæa laborare, *cutanloncon.* Venenum, virus, *vunapue*, *688.* Queror, conqueror, lamentor, queſtus edere, ciere; querelas jacere, effundere, querimonias jactare, *etncun*, *etntun.* Frigore ex ſudore torpeo, ſudore madentem frigus invaſit, ſudans frigore ſubito correptus ſum, *conùten.* Frigus, *ùten.* Frigida tempeſtas eſt, *úten gei.* Frigus ingruit, *cúpa úten gei.* Frigeo, algeo, frigidum, algidum eſſe, *ùtegen.* Frigore concuti, tremere, *túntùncùn.* Horror, rigor, *tanchin*, *yanchin.* Febris: inceſſit illum febris, febri correptus eſt, in febrim incidit, *alincun.* Morbus tabificus, febris æſtuans, peſtilens, *chavon*, *chavoloncon.* Pervigil, inſomnis, totam noctem pervigilavi, noctem totam inſomnem duxi, *tepelen.* Experrectus omnino: vigilasne, ex-

experrectusne es, *tepelen: leli.* Experrectum eſſe, immotis oculis intueri, attente aſpicere, oculos in aliquo defigere, *lelin, lelilen.* Deficio, fatiſco, *achuircùn, ngn.* Deliro, deſipio, *culpemn.* Deliramentum, delirium, *culpem.* In ipſa infirmitate amens, demens, deſipiens, inſaniens, *pual.* Inteſtina corrupta, *alta pu anca* , Defatigari, *atún.* Linqui animo; deliquium animi pati, *tanaporumepran.: ngn.* Apoplexia; fulmine apoplectico tangi, *ùchirùn.* Papulæ, peſtis, *piru. 807.* Peſtilentia afficere, peſtem afferre, diffundere, importare, *pirutucan.* Peſte infici, peſtilens, corruptus, tabidus, *pirun, pirutun.* Concuti, contremere, timore perterritus contremuit, *tomircùn.* Serpo, ſerpit quotidie malum, longe lateque diffunditur, latius opinione diſſeminatum creſcit in dies, multasque occupat Provincias, *púdn.* Febris hectica, hectica febri laboro, tabeſco, *ancùquen.* Aqua intercus, hydropiſis, hydrops; eſſe hydropicum: aqua intercute laborare, *ponquin cutan.* Vertiginem patior, vertigine afficior, corripior, *uyùn.* Gravedo, coryza, rheuma, catharrus, deſtillatio, v. diſtillatio. defluxio, *rle, rùle.* Deſtillatione laborare, *rlen.* Dolor dentium, *úte, piru cutan.* Ophthalmia, ocularia ægritudo, *chob.* Fauces ſiccas habere, *achircùn.* Rauceſco,

raucus

raucus ſio, *taſpeln*, *chaſpeln*. Singultus, vehementius aliquid appetere, *huitorcùn*. Suffocor, ſpiritum intercludi, *nútupeln*, *tuvùn*. Tuſſis, tuſſio, *tvonn*, *eonn*, *eoncùn*, *vonuan*. Vetulas tuſſire, *tulun*. Anhelatio, reſpirandi facultate v. difficultate laborare: ſuſpirioſum, aſtmaticum eſſe, anhelator, *mrin*, *pepi neyùhuelan*. Cor palpitare, *teſteſn*, *teſteſcùn*. Acriter dolor verminat, æſtuat, ſævit, urit, morſus doloris acres; cor affectione æſtuat, vehementius palpitat, cordis palpitatio vehemens, *tùlirn*, *capiſcun*, *huita huitan*. Suppreſſio nocturna, incubonis; incubus, *nùquegen*, *tepeun 838*. Pleuritis, *cachan*, *cadi cutan*. Vomica, apoſtema, ſuppuratio, abſceſſus, *pav*, *paf*. Rumpi, *pafn*. Rumpere, aperire, *paſin*, *papmn*. Dyſpepſia, cruditas, *poipoi*. Cruditate ex cibi intemperantia laborare, *poipoin*. Ichias, ichiacus dolor, coxendicis morbus; e coxis laborare, *lugllin*. Diarrhæa, alvi profluvium, ventris fluxus, proluvies, *caichún*, *culluin*. Ex diarrhæa languere, fluxu ventris laborare, *culluinn*. Dyſentheria, *caichu mollvùn*. Stranguria, ſtillicidium, *chùdcùnn*. Lotii retentio, ſuppreſſio, *gbhuill ùen*. Stilla, ſtillare, *chúdcùn*. Pedibus debilis, pedibus debilitari, debilem fieri, *tnoſn*, *chocon*. Morbus caducus, *cutanpiuquen*. Calore nimio æſtuare, languere, ſolvi, deficere,

ficere, *enumlen.* Morbi genus, unde naſcitur prope jecur membrana cærulea coſtis anexa, putantque eſſe veneficium, *llimen buecubu.*

536. Curo, medeor, *ampinman.* Medicina, *lahuen*, *ampin lahuen.* Partes vitales, quæ corruptæ v. quarum corruptio mortem generat, eſt cauſa mortis, *lahue.* Machios medicinam adhibere, *machitun.* Sugere, *ùlun* Illorum geſtus, geſticulationes, &c. *cùimin.* 715. 771. Congregatio de procuranda Infirmorum ſalute, *tafman.* 531. Herbas torrere, ad ignem calefacere, *cunafcún.* Apprehendo e. g. pedem, compono, ſuo loco reſtituo, colloco, pono, ligo, e. g. os luxatum, *gtarn*, *gtarcún.* Acum vel ſimile quid, carni ad inde aliquid extrahendum immittere, *mayain*, *mayaintun* Dirigo: ut quid recte & ſuo loco modoque conſiſtat, ſtet, maneat, efficere, *ritoknon*, *nútamn.* Oculos ſanare, *gehuenn* Vomicas, apoſtemata, &c. maturari, matureſcere, miteſcere, *avun.* Vomicas, apoſtemata, &c. aperire, *rupen.* Venæ aut arteriæ pulſus, *bùn*, *neiùn.* Pharmaco cathartico noxios humores ejicere, ſalubri potione corpus eluere, *pùtulahuenn*, *púlln* 817. Medicinam ad vomendum, vomitandum, ſtomachum purgandum ſumere, *orcún*, *orcútun.* Vomere, *rapin.*

Nau-

Nauſea, niſus vomentis ex gravi odore, aut languentis ſtomachi faſtidio, *rapiduamn*, *cùparapin*. Victus parſimonia, ubi modus a medico præſcriptus: cibo uti moderate, modum in victu tenere, a præſcripta victûs ratione non diſcedere, *ullhuemtun*. Venam incidere, ſecare, ſanguinem venis detrahere, minuere, ſanguinem ex brachio mittere, *gicun*, *mollvùtun*, *malintun*. 773. Clyſter, clyſtere ventrem purgare, abluere, *gnomn*, *naûtun*. Clyſter, *pucuchu*. Tubus, tubulus, internodium, *pilco*. Scarifico, cutim leviter incidere, *deican*. Mano ſuaviter percurrere, mollire, complanare, *ilùrin*. Sudo, exſudo, exudo, deſudo, ſudore madere, ſudorem emittere, *aroſcun*. Sudorem elicere, hypocauſtis uti, *aroſculn*. Operari: ut exeat efficere, *tipaln*. Philtrum, poculum amatorium, *aiùlknochi labuen*. Offam illi venenatam obtulit, qua extinctus eſt, *mlunman*. Pus, tabes, ſanies, *tar*. Putreſco, tabeſco, tabeo. contabeſco, *tarn*, *tarpen*.

537. Meliuſcule ſe habere, paulatim convaleſcere, dolorem leniri, mitigari, levari, extenuari, minui, remittere, *llaumun*, *cúmegetun*: *vemletun*, *pichi vemlen*. Detumeſco, *namutun*. Nondum obducta eſt cicatrix, nondum vulnus cicatricem duxit, non-

dum

dum cutem obduxit, *taſtun*, *taſtulai.* Non optime ſane valet, incommode, parum ex ſententia, uti heri & nudius tertius, *vemlen.* Male valere, laborare adverſa, incommoda, infelici, parum proſpera valetudine, *hueralen.* Omen, ſignum adeſſe mortis, calamitatis, oſtenta videri, dari præſagium, denuntiationem, divinationem, prædictionem, *perimolquen*, *huelequen.* Pectus ſonare, *cavircùn.* Fauces obſtrui, ſonitum reddere, edere, *concùlun.* Animam agere, morti propinquum, in extremo vitæ conſtitutum eſſe, moribundum jacere, moriturus, extremum vitæ ſpiritum editurus, *laduamn.* Morienti, moribundo, animam agenti pie ſubvenire, in extremo vitæ periculo, certamine, conflictu ſalutarem illi opem ferre, extremum morientis ſpiritum piis adhortationibus, precibus, orationibus jaculatoriis excipere, comitari, *cùme iauln*, *yavuduamln*, *yavùln laialu.* Non reſpirare amplius, ſpiritum, animam, reſpirationem, halitum, anhelitum ceſſare, actum, peractum; finita vitæ ſcena eſt, *teſn*, *tſn.* Morior, emorior, vita v. de vita decedere, e vita cedere, diſcedere, excedere, migrare, obire, vitam cum morte commutare, mortem obire, extremum vitæ ſpiritum edere, ſpiritum Deo reddere, finem vivendi facere, *lan. 759. ablihuenn*, *albuen. 678.* Mortem afferre,

 morte

morte afficere, *laln*, *lalcan*. Teſtari, teſtamentum condere, *chalin*, *chalitun*. *696*. Patrem, matrem v. alium conſanguineum mori alicui, *lalcan*, *laeln*, *laieln*. Conjuge orbari, viudari maritum *lantun:* uxorem, *lanpen*. Viduus, *lantu*. Vidua, *lanpe*, *lanpen*, *lanpel*. Video mori, *pelan*. Defunctus, mortuus, qui exceſſit e vita; qui vita functus eſt, *la*, *albue*. Mors, obitus, interitus, vitæ exitus, occaſus, exceſſus, ſupremus dies hominis, *lan*, *laial*. Mors repentina, abruptæ vitæ exitus, *arol lan*. Cædes, nex, *carú lan*. Cadaver aperire, ut ſolent ad videndum, quo veneficio aut veneno ſuerit mortuus, *cpon*. Cauſa, ut aiunt, immediata cujuscunque infirmitatis & cujusvis obitus, *buecubu*. *738*. *plquibuecubu*. *809*. Locus, quo aiunt omnium animas poſt obitum migrare, *carculaſquen*, *gullchenmaibue* *734*. Anus ſeu vetula, quæ eo mortuorum animas inſtar Charontis perducit, *templcabue*. *837*. Spectrum, larva, *am*, *anchù mallûen*, *anchúlamûen*. Manes, *am anchùlamûen*. Cadaver ferali linteo involvere, ſindone inſuere ad ſepulturam, *clmunn*. Emortuale lineum, induſium funebre, ferale amiculum, *cúmun*, *cùlmun*. Aliquid moveri, audiri; crepare, tumultum, ſtrepitum, ſtridorem, fragorem, fremitum, mugitum excitari, audiri, *tevn*. Crepo, crepito;

pito, ſtrepitum edo, crepat a tergo ſonus, *tepmn.* Cœmenterium, *puúllil.* 723. Sepulchrum, ſarcophagus, ſepultura, tumulus, *eltun.* 723. Sandapila, feretrum, tetraphorum, *pillùai.* Illam conficere, portare, *pilluaitun.* Sepelio, humo, tumulo: corpus terra condere, humo injecta contegere, terræ mandare, *rgaln.* Adhuc inſepultus jacet, communisque matris beneficio excluſus, *rgalgelai.* Veſpillo, libitinarius, *rgalvoe.* Putreſco, tabeo: exedi, confici, contabeſcere, *vunan.* 688. Pulvis, *tuvúr.* In pulverem reverti, *tuvùrn.* In demortui fortunas jure hæreditario venire, ſuccedere, hæredem eſſe bonorum alicujus, *ellcuntun.* Hæreditas, *eletcullin*, *elcun*, *elrupùel cullin.* Teſtamentum rumpere, irritum facere, poteſtatem alicui abrogare, abrogare legem v. legi, *unoduamn*, *unolduamn* 696. Appareo, apparitio, viſio: Angeli ſpecies mihi objecta fuit, oblata, viſa, oſtenſa, *pegen*, *pegetun*, *pevalun.* Hæres, *tavcullinlu.*

538. Exempla. *Chumlei cutan?* æger, qui vel ut valet; quanam valetudine eſt?

Petu vemlecai, non ſatis recte, non optime ſane; ſatis adversâ adhuc, eadem qua prius.

Tanalebuecai, adhuc decumbit.

Quine antú quidulebuen, toto die fui ſolus,

Vill anca cutani, totum corpus mihi dolet, doloribus opprimitur, torquetur, cruciatur: morſus, ſtimuli, aculei dolorum me undique premunt, lacerant, lancinant, fatigant, atque ita pungunt, ut reſpirare non ſinant.

Vircùlei ta ni namun, pedes habeo frigidos, gelidos.

Arei ta ni anca, nimio ardore langueo, ſolvor, fatiſco.

Quine cùyen tanalehuen, menſe integro continuo in lecto decumbo, aſſidue, perpetuo, continenter, jugiter, uſque lecto affixus ſum.

Renmai ta ni cutan, perſeverat adverſa valetudo, ac ſemper eodem infelici ſtatu permanet.

Cauchui ta ni cutan, morbus ingraveſcit, augetur.

úgechi cutani, gravi & periculoſó morbo laborat, tenetur, afficitur, urgetur, afflictatur, premitur, opprimitur, gravi morbo decumbit, jacet omnium judicio deſperatus.

Mogen mogequen, vix, ægre vitam traho.

Apelpebun, apelpapebun ta ni laiabuel, vix non ſum mortuus, in magno vitæ periculo diſcrimineque ſum verſatus, in magnum vitæ diſcrimen adductus fui.

Laiai pi ampin caman, medicus dixit illum moriturum.

Uyúi ta ni *lonco*, vertiginem paſſus ſum.
Pitu tipanman, ſcabie afficior.
Cutani lonco, *cutanloncon*, caput mihi dolet.
Ta mi chgarcumobium cútu, *tanalehuecai*, ex quo vulnus illi inflixiſti, e lecto non ſurrexit.
Lai ni *cuù*, uſum manus amiſi.
Lai ni *queuún*, eſt mutus, loquelam amiſit.
Tar niei, *tavi*, *tarpei*, pus eſt, ſanie ſcatet.
Chumgechi, *chumulu allvùlui*, qua ratione fuit læſus, damnum paſſus.
Cad cai chùnmollbùnmai, nimia dyſentheria laborat.
Cauchu mollvùnmai, nimium ſanguinis profluit, emittit.
Tva ta ni *eputun ta gicun*, jam ſecunda vice vena mihi inciditur.
Peknouquebin ta ni *laial*, me moriturum arbitror, ad vitæ exitum vocor.
Aldù cùmelu tva; *aldùn cùmelcan* gei, valde conducit, oppido prodeſt, eſt optimum remedium.
Ullhuemtuge chaditu ilon ta mi cutan namun mo, ut articulari morbo non tam graviter labores, ut podagræ doloribus minus crucieris, a carne ſalita tibi abſtinendum eſſe ſcias.
Ullhuemtun mo tipacutanmaquei ta che, temperantia & abſtinentia eſt optimus Medicus,

 dicus,

dicus: adverſus morbos nihil abſtinentia utilius.

Tva ta ñi laiam, hoc mihi mortem afferet; cauſa mortis erit.

Laian em! pii, dixit ſe non longe abeſſe a funere, moriendi tempus jam inſtare.

Vamǥechi udaqueimi huera lan? ſiccine ſeparas amara mors?

Muchai vemǥei ta ñi uñon ella que dǥu, fortuna nihil inconſtantius, hodie mihi cras tibi: omnia ſunt hominum tenui pendentia filo, exceptis caligis, quas mihi fune ligo.

Muchai vemǥei uñon, conſtans rerum inconſtantia.

Quiñe cuú ñi chǥarcúǥemom v. ñi chǥarcùǥeuyeum v ñi chǥarcùǥeuyen mo, v. quiñe cuú chǥarcuǥeuyei, vill anca cutani, una manu infirma totum infirmatur corpus: unum membrum quando dolet, totum corpus condolet.

ǥamnopraqueñ aculi ta lan, parvum erratum non raro mortem attulit, quotusquisque tantum ſemel eſt lapſus, at ſurrexit nunquam.

Hueralei, male habet.

Pichùn llaumui, ſe habet paulo meliuscule.

Anùlecai, convaleſcit, e morbo recreatur; fit indies valentior.

Tipai lepún mo, jam valet, convaluit, vi-

res

res collegit, recepit, confirmatus a morbo eſt.

Prai cabuellu, valet jam ut ſolebat, pugilice, athletice.

DIOS pile, Deo volente, annuente, favente, ſi Superis placet.

DIOS cùmegelu elutueneu ta ni mogeal, Deus O. M. mei miſertus mihi priſtinam valetudinem reſtituit.

Acui piru, inche mlelan va meu, tempore peſtis, quando graſſabatur peſtis, peſtilens aer omnia infeſtabat, ego non aderam, eram abſens.

Laiabui pigen v. piam; pirutubuli, me moriturum fuiſſe aiunt, ſi papulis fuiſſem correptus.

Lan aiùlabi ta che, qui mori velit vix invenies.

Quine tipantunole ula, laiaimi, priusquam annus effluxerit, vitam cum morte commutabis.

Deutumn, pelolemn, aldù digelelai ta mn laial, vigilate & orate, quia mors appropinquat, prope eſt

Ladcùpiuquei, laiaimi ni pibium, quando illum monui, mortem non longe abeſſe, magna triſtitia eſt affectus, animum mœrori dedit.

La vemgei, mortuum vultu & colore refert.

Neyuquelai rume, ne reſpirat quidem, nul-

nullus in eo ſentitur anhelitus, nulla reſpiratio.

Laduami, animam agit, angoribus poſtremis afficitur, afflíctatur, animus a corporis complexu divellitur.

Pelalaiabun ta ni chao? Patrem reddentem Deo ſpiritum non videam.

Rupalpi antù, diem ſuum obiit, exceſſit e vita, animam efflavit, egit: occidit, obiit, vitam finivit, terminavit, mortalitatem explevit, corporis vinculis exſolutus eſt, ſtadium vitæ decurrit, vitæ fabulam peregit, fato functus eſt, ceſſit e vita.

Lai pigei, dicitur obiiſſe.

nami, occidit, periit, interiit.

Ta ni ladcùn mo v. ta ni ladcùel mo ta ni chao ta ni lan mo lai, adeo commotus eſt, adeo ægre moleſteque tulit mortem ſui patris, ut & ipſe haud diu poſt mortem obierit.

Ta in conigen quine tecan rume pulelai ta in eltun mo, vitæ humanæ oriens ab occaſu vix paſſu diſtat.

Aiebui v. aiebulu v. petu aiebulu lai, mortem riſu excepit, vitam contemnens mortem ridendam putavit, ridens, riſum edens, ſolutus in riſum mortem amplexus eſt.

Rupa rupaum acupei ta lan, ſerius aut citius metam properamus ad unam: ſerius aut citius mors ſua quemque manet.

La

La gen, habeo ſepeliendum, ſepulturæ mandandum.

Lalcanu ni vúcha em! me miſeram! maritus mihi morte ſublatus eſt.

Cache ta ni la gùmatuabun, ergone ex ignoti hominis morte in tantum luctum inciderem, tam magnum dolorem haurirem, in tali mœrore & lacrymis jacerem.

Ca mel lai, anno elapſo obiit.

Mu ca mel lai, multis abhinc annis mortuus, extinctus eſt.

Chao ni lan mo v. ni laum, huelu conquei ta votm, nullum omnino malum eſt, quod alicui non proſit: Patri filius ſuccedit.

Chao ni lamom v ni lauyeum, votum nuatui, Pater ad tumulum, filius ad cumulum, genitor ad ſacrophagum, gnatus ad œnopolium.

Lale chao, votm hueletauai v. tavai ta ni cullin, mortuo patre filius eſt hæres.

Ellcuntubin vachi cúllin ta ni chao mo, hanc rem mihi pater teſtamento reliquit.

Aldùn cullin ellcuntubi ta ni pu votm vachi ulmen, prædives iſte ſuis filiis opes ampliſſimas, amplam rem familiarem, multam & lautam ſupellectilem, poſt obitum ſuum reliquit, teſtamento legavit.

Igleſia ni elgeal mo rgalgeam, volo ut meum corpus terræ mandetur ubi templum eſt ædificandum, conſtruenda ædes ſacra.

Ta ni lagmumom mo, rgalgequelai ta Igleſia mo, quia ſe ipſe occidit, ſibi ipſi violentas manus intulit, attulit; quod ipſe ſibi mortem conſciverit, ſepultura eccleſiaſtica non gaudet, caret, privatur.

Cruf getui, illico evanuit, ex conſpectu ſe proripuit, ex oculis evolavit.

Duamtuquelaiaimi ta mi mleam deuma lalmi, piquei buera que che, perverſi homines ad excludendam mortis omnibus & ſingulis ſemper imminentis memoriam dicere aſſolent: quid ſit futurum cras, fuge quærere; Tu vero Lector benevole memor noviſſimorum fac ea, quæ moriens facta fuiſſe voles.

Am gelu, gei ca mogen, ſunt aliquid manes, Lethum non omnia finit.

615. 532. 533.

539. Aſtronomia.

Dies, *antú*. Menſis, *cùyen*. Annus, *tipantu*. Ver, vernum tempus, *peùn*, *peùl*, *peùgen*, *peún cùyen ica 803* Æſtas, æſtivum tempus, *uùcan*, *uùcan antù*, *antù cùyen ica 847*. Autumnus, *bualùg*. *736*. Hyems, hybernum tempus, *puquem*. Hyemem eſſe, *puquemn*. Hyemo, hyberno: in hyberna dimiſſus ſum, hyemem tranſeo, *puquemman*. Illuceo, illuceſco; luceſcit: aurora, matuta, prima luce, ſummo mane, diluculo: illucente aurora, albeſcente die, *ape uni*, *uùni*,

uún.

ùùn. 848. Dies appetit, lux adeſt, ſol exoritur, affulget, apparet, adventat dies, *ùùnn*, *ùùnman.* 848. Exoriente ſole, ad ſolis ortum, *deuma uni.* Sol oritur, exoritur, *tipai antú.* multo mane, valde mane, ante primam lucem, *pulihuen*, *mu lihuen*, *aldùn lihuen.* Mane, diluculo, *hue lihuèn.* Cras mane, *lihuen.* Intervallum inter nonam & undecimam, *malcu.* Circa meridiem, *ape ragi antú.* Meridies, *ragi antù.* Tempus pomeridianum: jam ſol vergit in veſperum, jam inclinat, jam flexus eſt in veſperum dies, *clùn antú.* Veſper, veſperus, veſpera, veſpertinum tempus: veſperi, veſpere, veſpertino tempore, flexo in veſperum die, *tavuia.* Ad veſperum, ad veſperam, *ragi tavuia.* Veſperaſcit, adveſperaſcit, *petu devùpralei antù*, *ape coni antù.* Occidente ſole, ad ſolis occaſum, *gùll antú.* Sol occidit, *coni antù*, *huaichif antú.* Imminente jam nocte, præcipiti jam die, dubia luce, ſub crepuſculum, *gf antù*, *gúfquen antù.* Adveſperaſcit: nox appetit, ingruit, adventat, imminet, *gùfquenn*, *nùfquenn.* 728. Obſcuritas, tenebræ, caligo, tenebras offundere, obducere, noctem caliginem afferre, *duminclen*, *gtantu.* Nox ſubluſtris, fulgente luna & ſideribus illuſtris: obſcura, caliginoſa, cimmeriis tenebris atrior, *pun.* Imminente jam nocte, *pichi pun.* Paulo ante mediam noctem,

ctem, nocte concubia, *muna pun.* Media nocte: ad mediam noctem, intempeſta nocte, cum ſilentium tenerent omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet, in noctis meditullio, *ragi pun.* De media nocte, de tertia vigilia, *aldún pun.* Ultima noctis vigilia, *ape uúni.* Hoc noctis, *vanten pun.* Hac hora, *vamel antù.* Claritas, *liùhuen.* Clarum eſſe, *liúhuenn.*

540. Cum, quum, quando, quotieſcunque, quandocunque, *chuml, chumel, ahuechi.* Jam, jam dudum, jam pridem, jam tandem, *deuma.* Opportune, tempeſtive, opportuno tempore, in tempore venire, *tenn, tuten.* Nunc, nunc modo, nunc demum, *ado, veula.* In tempore, tempore, per tempus, præpropere, ante tempus, *ella.* Sero, ſero experrectus es, *ahuechi ula.* Dudum, *culai.* Hac circiter hora, *vaml, venten antù.* Quam diu eſt, cum.. quam diu eſt, quod.. quam dudum, quam pridem? *chuntnma. 287. venten mo ula.* Tandiu, *ventenma.* Modo, dudum, paulo ante, *pichinma, pichi ado, pichi mutai, munahue mo, munan antú mo, pichi ado chai ula.* Non ſane diu eſt, cum illum vidi, *munanma.* Diu eſt cum ille diſceſſit, *aldúnma, chaichei, cuivi.* Olim, quondam, antiquitus, quodam tempore, *rupan, cuivi.* Paulo poſt, *pichi veimo, chai ula, pichi mutai.* Quouſque tandem, *chuml ula.* Non

tam

tam cito, lentius, *ahuechi.* Jam nunc, *vachitu, ado tu, ado mo cútu.* Jam tum, ex eo tempore, ab eo tempore, *veichi tu, vei mo cútu.* A tempore antiquo, a priſcis temporibus, *euivi cútu.* Nunc, nunc jam, modo, *ado.* Quouſque, *chuml gei, chuml ula, chuml cùtu; chumtnma cùtu.* Suo tempore, tempore commodo, tempeſtive, *peuca, peucachi.* Cito, celeriter, *muchai, matù, lef, veiyeli, arol, quine lef, geni.* Quamprimum, quantocyus, quam citiſſime; quam celerrime, *túſtu* 842. *necul.* Nunc ſtatim, *quine vla, quine mutai mo.* Repente, ſubito, *rume.* 224. Omni momento, *muchaiquechi.* Paulatim, ſenſim, pedetentim, *alluen, pichiquen, nochi, manchaquechi.* Expecta, *adochi.* Cave, *Deutuge.* Semper, perpetuo, nunquam non, in perpetuum, in æternum, in ſempiternum, in omne ævum, *vill antú, moll antú, mgen, mgenchi.* Duro, permaneo, perſiſto, tenuit ea pugna horæ circiter ſpatium, ſtetit ad illud tempus, manſit, permanſit, perſeveravit, perſtitit, trahebatur adhuc bellum, *man.* Feſtino, propero, accelero, advolare, celeritatem adhibere, inſtare alicui, urgere aliquem, *matuln, geniln.* Expecto, præſtolor, opperior, hic me mane; expecto dum videam hæc, quæ commota ſunt, quorſum evadant, *genmaien.* Obiter, curſim, ſtrictim, per tranſennam,

in

in tranſitu aliquid videre, *perumen*, *perupan*.

541. Jam dudum, dudum venit, *culai*. Interdum orationi, interdum litteris vaco, nunc precibus, nunc litteris do operam, *quinelque mita*, *ca mita*; *ado*, *ado*. Paulo ante, *bue ula*. A die heſterno, *uúia ula*. Hodie, hodiernus dies, hodierna lux, *chai*, *vachi antú*. Hora prima, *quinetu*. 287. Hora ſecunda, tertia, &c. *eputu*, *cúlatu*. Cras, dies craſtinus, *ule*. Perendie, poſt diem craſtinum, &c. *epubue*, *cúlabue*, &c. 287. 545. Toto die, die integro, *chuſantu*. Heri, heſterno die, pridie hujus diei, *uúia*, *uia*. Poſtridie, nudius tertius, quartus, &c. tertio, quarto, &c. abhinc die, ſuperiore nocte, quæ proximam anteceſſit, *epubue mo*, *cùlabue mo*, *melibue mo*. Dehinc, poſthac, impoſterum, deinceps, *vachitu*, *adotu*, *ado mo ula*. Poſt dies non multos, *munan antú mo ula*. Poſt biduum, *epubue ula*, *epu pun*, *epu punal*, *epu punai*. 296. Poſt triduum, ad tertium, poſt tertium diem, *cúlabue ula*, *cùla pun*. Anno & paulo plus, amplius, *allue tipantu*. Annus eſt & eo amplius, *allue tipantu gei*. Biduum eſt, duo dies ſunt, *epu puni*. Poſt elapſos duos, &c. dies, *epubuemom*, *cùlabuemom*, *melibuemom*, &c. Hactenus, hucuſque, *veula cùtu*. Uſque eo, uſque illuc, *vei cùtu*. Quoad, donec,

uſque

uſque eo dum, uſque eo quoad, uſque donec, *gele cùtu.* Uſque ad alium menſem, alio menſe, *ca cùyen ula, ca cúyen mo ula.* Anno ſequenti, *ca mel.* Multis abhinc annis, *mu camel.*

542. Luna ſilens, novilunium, *getui cùyen, hue cúyen.* Luna creſcens dimidiata, luna in quadratura poſita; luna dum creſcit, cornua orientem verſus habet, cum autem decreſcit, occidentem verſus, juxta illud: Dextra decreſcit, creſcit tangente ſiniſtra, *ape puri cúyen.* Plenilunium, *pur cúyen, puri, opui cúyen.* Luna decreſcens dimidiata, *afyecuumei cúyen.* Solis & Lunæ concurſus, *chomn, chumi cùyen.* Sero exoriens, *tori cùyen.* Finiens; curſum abſolvens, *abi cùyen.* Sol, Luna ſiccitatem cauſans, unde fit, ut mira ſit & inaudita alicujus anni ſiccitas, pluviæ inopia, qua multis menſibus laborat ſeges, jejuna, & humilis in agris creſcit, exareſcit, terra paſſim dehiſcens aquam inhiat; deficiunt amnes, fontes arent, paludes exſiccantur, *anquen cùyen, anquen tipantu.* Luna pluvia, pluvioſa, unde ſuccedit ut aſſidue & copioſe pluat; copioſa indies pluvia decidat, maxima ſit imbrium vis, aſſiduos habeamus imbres, *maun cúyen.* Eclipſis, ſolis aut lunæ defectio, deliquium, 340. 341. Luna terræ interpoſitu laborat:

rat, deficit, obſcuratur, *gbi cùyen. 728.* Interjectu lunæ ſolis lumen languet & hebeſcit, *lai antù. 340. 341.* Aprilis, *unen rimu* (*rimu* flos eſt citrii coloris, deliciæ perdicum. NB quod *Chili* ſitum ſit in oppoſito & contrario Europæ Hemiſphærio, ubi fere perpetuum ver, æſtas autem quando hic eſt triſtis hyems. Vocantur hi flores *unen rimu* ſeu primi, quando incipiunt: *inan rimu*, ſeu ultimi, quando deſinunt, & ſic diſcurre de reliquis. Majus, *inan rimu.* Junius, *unen tor*, *tor cùyen* (*tor*, ſpuma) & hoc menſe fluvii ob inundantiam ſpumant vel ſpumare incipiunt. Julius, *inan tor.* Junius & Julius, *epu vilu.* quia his duobus menſibus hyems eſt, ſeu maximum frigus, quamvis non ningat, niſi in altioribus montibus. Auguſtus, *unen peun.* V. Partem quartam verbo *peun*, & ſic de reliquis. September, *inan peun.* October, *unen gdf.* November, *inan gdf.* December, *unen teu gil.* Januarius, *inan teu gil.* Februarius, *unen teu gebun gen.* Martius, *inan teu gebun gen.* Et hæc quidem ſunt nomina propria menſium ab ipſis Indis his menſibus impoſita ac uſitata: poſſent autem (ſalvo meliore aliorum judicio) etiam vocari reſpective ad ſitum, mores, & clima Regni Chilenſis.

Januarius, *cogi cùyen.* Februarius, *antú*

cúyen,

cùyen, *cad antú cùyen*, *ptei cúyen.* Martius, *glor cúyen* 413. 731. Aprilis, *púlcu cùyen.* Majus, *iodi pùlcu cùyen..* Junius, *afyecuúmei pùlcu cùyen.* Julius, *abi pùlcu*, *gelai pùlcú* : *maun cùyen.* Auguſtus, *lahue cuſe*, September, *pillel cuſe.* 806. Novemb r, *villacùyen.* December, *coûaûtun*, *coyautun cùyen v. Hueupin cúyen.* Anni dimidium; initium a Feſto S. Joannis Baptiſtæ uſque ad feſtum D Thomæ Apoſtoli: ſeu a ſolſtitio ad ſolſtitium, *udan tipantu.* unde Solſtitium, *udan tipantu.* Æquinoctium, *uûaui-pun*, *uyaui pun*, *v. uûavi pun antú.* Menſis, menſtruus, bimeſtris, trimeſtris, quadrimeſtris, quinquemeſtris, ſemeſtris, Octimeſtris v. ſpatium novem, decem, undecim menſium, &c. *quine, epu, cula, &c cùyen.* Hebdomas dis, hebdomada æ, *Relûebuen.* Dominica, *Miſſan antú.* Dies lunæ, feria ſecunda, *getui kdau.* Dies Martis, feria tertia, *iom kdau.* Dies Mercurii, feria quarta, *ragin kdau.* Dies Jovis, feria quinta, *petu kdau* Dies veneris, feria ſexta, *aldùn kdau v. abyecuúmei kdau.* Sabbathum, *venten kdau.* 580. Feſtum, dies feſtus, dies ſacra, *Miſſan cai.*

543. Exempla *Epu antù v. epu antú mo pútùprai*, biduo ſe vino obruit, ingurgitavit.

Quine tipantunmaimi, anno moratus es, anni moram feciſti.

Chuchi cúyen vlpai, quis menſis ſequitur.

Ca cùyen ula v. ca cùyen mo ula, uſque ad alium menſem.

Relûe antùnmaian ta ni cupatuam, poſt hebdomadem v. hebdomadam redibo.

Chumtnmallei vachi Patiru ta ni Miſſan mo, quantum moratur, cunctatur, quas moras trahit, nectit in celebrando Sacrificio Miſſæ.

Ventenmalquibilmi ta mi confeſſan, non tam cunctanter confitearis, citius commiſſa per confeſſionem expia.

Ventenmaiabuimi ta mi confeſſaiabum, ventenmalabuimi ta mi confeſſaiabuel, ventenma mo confeſſaiaimi, in tantum tempus noxarum tuarum per Confeſſionem expiationem rejicies, prorogabis, procraſtinabis?

Iom antúquibilmi ta mi unotual ta DIOS mo, uduamgechi tuaeimu lan em, noli diem converſionis tuæ ex die differre, ne repente mors te opprimat, inſperata morte occuperis; ne ſubito mortis impetu exanimatus occidas.

LLaû antùnmapraimi em ta mi huirubiel mo quine huaca v. llaû antùlmapraqueimi, medium diem cunctaris in excorianda vacca.

Aldùmaquilmi ta mi elugeal, quæ offeruntur non differenda, ſed mox arripienda, nam fronte capillata poſt eſt occaſio calva.

Aldùnma chillcatuquei, eſt litterarum perquam

quam ſtudioſus, litteris apprime deditus, diſcendi cupidus, muſarum cultor eximius.

Petu pepiluquei, dum ſe comit & comparat, annus eſt.

Petu mtmgequeimi, vocaris jam pridem, jam dudum te inclamant.

Eieu peuain em, poſt longum tempus revidebimus.

Quine vla amoin, eamus quantocyus.

Lagmunobige, non adeo in eo occidendo moreris. 230.

Launobun, utinam nunc ſtatim morerer.

gei ta ni ual ula, ſatis adhuc eſt ad eundum temporis.

Tutelclechi glam, monitum datum ſuo loco ac tempore.

Tute acuimi, opportune, tempeſtive, opportuno tempore veniſti.

Epu duam uùau tutelvalai, nec ſorbens inflabis, nec inflans ſorbebis: utrumque tamen diverſo tempore.

ùgelmochi, expectate me.

Vachi acutuimi, *quimbin*, mox ut adveniſti, ſcivi de adventu tuo.

Chai acutuan, mox rediero; hic ſum atque iſtic ſum.

Chaituun, vix exivi, quando redux.

Muna acullebuin, *eimi tuulmi*, venimus paulo poſtquam exiveras.

Abuechi peuaiu Deus novit quando ite-

rum conveniemus, videbimus alterutrum. 288. 6.

Uia dgu tva, hoc eſt modernum, res moderna.

Chaichei gebui veichi dgu, apud priſcos, olim, quodam tempore erat iſtud.

Abue vemaimi chei, an illud es mox facturus.

Chaichei veman, forte faciam ſtatim.

Abuelaimi, ne feſtines, properato opus non eſt.

Abuelbige, inſta illi, urge illum, illum excita.

genicaquilmi, feſtina lente, offendit qui nimium properat.

Aldúman pei, videor cunctantius egiſſe, moras traxiſſe, tardius rem expediviſſe.

Tenknopabini vachi dgu, opportune mones.

Quine tipantu gei ta mi cupamom v. deuma ta mi cupauyen v. cupauyeum, annus eſt ab adventu tuo.

Epe quine cùyen v. cùyeni, acun v. ni acumom v. ni acuuyen, ante menſem adveni.

Chumtn mo lai ta mi chao? chumteni ta mi chao ni lan, quamdiu eſt quod obierit pater tuus?

Ule quechu tipantu gei ta ni lamom ta ni chao, cras complerur quinquennium a morte mei patris.

Chumtn v. mivú antù mo uútaiaimi, quot abhinc diebus te dabis itineri, iter ſuſcipies, viæ te committes.

Epe cùla cùyen v. cùyen mo acutuan, ante trimeſtre ero redux, reducem Deo favente expecta.

Cùla antú mo rgalgeai, intra triduum terræ, ſepulturæ mandabitur.

Cayu antú mo geai ſan Cuan, poſt ſex dies celebrabitur feſtum S. Joannis.

Vachi antú mo lahue cuſe cùyen cútu vill laiai pu cuſe em, deinceps uſque ad Auguſtum omnes vetulæ de vita decedent.

Vachi antù cupaiai, hodie veniet, expectatur, aderit.

Uia acutuabui, heri expectabatur, eum expectabant.

Chuml gei ſan Pedro? quando eſt dies Divo Petro Apoſtolorum Principi ſacer?

Chumtn antú, chumtn cùyen, chumtn tipantu gei ta mi confeſſamum v. deuma ta mi confeſſamom v confeſſauyen; chumtnma mo rupai ta mi confeſſauyen, quam pridem, quam dudum ultima vice es confeſſus? peccata per confeſſionem expiaſti.

Chaichi aucatui mapu, putasne nunc primum Provinciam, Regnum res novas moliri, rebellionem machinari.

Quine tipantu cùtu, ab anno integro.

Mivúi ta mi tipantu, mivu v. chumtn ti-

pantu g*eimi*, *chumteni ta mi tipantu*, *mivu tipantu nieimi*, quot annos numeras?

Epu tipantu moi v. pitui, *ta* ni *cayu mari tipantuam v. tipantual v. epu tipantu* huei, ago quinquageſimum octavum.

Deuma cayu mari tipantu g*en*, jam ſum ſexagenarius.

Quine ùùnman, iter unius diei integræ.

Unmai, lux illi orta eſt.

Unpamelaiai pu alhue ta ni *ruca mo*, apud inferos, in deterrimo inferni carcere æternæ tenebræ, mera caligo, nox ſempiterna.

*Acule v. rupale ra*g*i antù*, hora duodecima.

Acunolmi ula, *aldú huema inche mlean*, multo prius adero, quam tu.

Aldúhuei ta ni *acutuam*, multum adhuc itineris, viæ reſtat.

Apelpapei ta ni *vuchael v. vuchaiam*, parum abeſt a ſenio, quin ſenibus annumeretur.

Chem antù tva? kdau antù, hodiernus dies eſtne feſtus, an profeſtus? profeſtus, in quo labor ſervilis licet.

Chem antù g*ei?* quænam eſt hujus diei tempeſtas? *Chuml antù*, quota hora?

Cùme antú g*ei*, optima tempeſtas, aura favet.

Huera antù, *crúf antù*, *maun antù* g*ei*, *cupa mauquei*, turbido ac ventoſo die te viæ committis.

Uùaulai ta antù, ipſa dies quandoque parens, quandoque noverca.

Deui

Deui ta in iabuel, jam eſt hora ad comedendum, prandendum, cœnandum, jentandum, hora nos ad merendam, cœnam vocat.

Ibun mo acuimi, veniſti tempore menſæ.

Inoli ula uan, ante horam prandii iturus ſum.

Acui ial, *umau*, hora nos ad menſam, ad lectum, cubitum vocat.

Ula cupaian, *cupaian ula*, veniam poſtea.

Umaun mo v. umautual mo cupatuaimi, redibis ſub noctem, quando itur cubitum.

Acui tipaial, jam eſt tempus eundi, redeundi domum.

Palin antú, *cudan antù*, dies recreationis, tempus ludendi.

Tpuugen antú, dies diſciplinæ.

Cuden antù mo cúmelcauge, Soli affulgenti aperienda feneſtra eſt.

Aculai ula, nondum advenit.

Lali ula, donec moriatur.

Cùmelebuelaian lagmelmi cùtu, quoad vita te privem, non ero contentus.

Ta ni chao ta ni lan mo v. lamom mo cútu, a morte mei patris, ab obitu parentis.

Epu antù vemgelu v. vemlelu, duos circiter dies.

Calcu em, Veneficus veteranus, emeritus, antiquus.

Camel cupatuan, redibo anno ſequente.

Antú ni conabun mo v. ni conabuel mo v.

ni conabum, Sole occidente.

Rupan v. rupal kdau, peracto labore.

Rupan umautun, finito ſomno.

Chumi cúyen, eſt novilunium.

Acui ni cúyen, jam tempus ipſius advenit, finitum eſt ejus vitæ curriculum, vitæ ſuæ curſum abſolvit.

Rupai cúyen, tempus ſerendi, plantandi, &c. præteriit: poſt eſt occaſio calva.

Deui ta in *quetaial*, *quetaiabuel*, *quetaiaùm*, nunc tempus arandi eſt, nunc ſulcanda tellus. 719.

Deui lagmbuacaquen, tempus occidendi boves, vaccas, jam finitum eſt. 719. 288. 304. 320. 334. 585. 617. 618.

544. Arithmetica.

Numerare, inire numerum, *raquin. 823.* In medio mundo terra ſita eſt: medius inter duos fratres incedo: medium agmen perrumpere, *raginn. 822.* In rationem aliquid inferre, *raquinconmn.* Additio, adjectio, *iomn*, *quine mo eln.* Addere, *iomn.* Computare, in unum cumulum colligere, *quine mo eln* Adimo, ſubtraho, deductio, ſubtractio, *entun.* Reſtare, ſupereſſe, ſuperare, *gebuen.* Multiplicatio; multiplicare, *aldúlcan.* Diviſio; dividere, *ùdan*, *reûen*, *vùdan*, *vùdaln.* Ex æquo in duas partes dividere, *llaûn.* Ex æquo dividere, partiri,

ri, partitionem, partes facere, *uûau vùdaln.* Duplum dare, duplo pluris conſtitit, duplum portare, ſolvere, *mùchamn.* Alicui v. aliquem antecedere, anteire, præcurrere, præire, *penchuln 801.* Incipio, exordior, auſpicor: initium pono, facio: dicere aggredior, *llitun, hueman.* Sequor, ſubſequor, *inan, vlpan. 688. huemun.* Seligo, ſepono, interloco, *huichuntun.* Separo, ſejungo, ſepono, ſecerno, ſegrego; ſejungi, ſeparari, *chucaknon, chùcan.* Removeo, ſegrego, *igentun, digentun, digeln. 753.* Rejicio, repudio, reſpuo, *yaventun. 752.* Eſſe multos, plures, complures, magnus hominum numerus, ingens multitudo, conventus, concurſus, cœtus, magna caterva, frequentia, celebritas, *cautun, cauchun, aldùn.* Pauci, rari, non multi, minime multi, admodum pauci; pauciſſimi, rariſſimi, *munan, aldún no.* Parum, paulum, paululum, pauxillum: nihil admodum, *pichún.* Parum tabaci, herbæ Nicotianæ, *pichùn ptm.* Æqua retributio; æqualis compenſatio, *uûaugen.* Quantum, *Chumtn.* Quot, *mivu, chumtn.* Tot, tantum, *venten.* Plus, amplius, magis, *iom, iod, doi.* Minus, *venten no, iod pichi, genochi.* Minime, *genochi, gelai.* Solum, tantum, tantummodo, duntaxat, *mtn.* Diſtinguo, alterum ab altero ſecernere, ſeparare, diſcernere, ſejungere, *cageln,*

cagentun. Digredi a re propoſita: ab eo, quod propoſuerat parumper diſcedere, ad alia divertere, excurrere, aberrare, mente & animo vagari, divagari, aliud agere; alias res agere, *caduameln.*

545. Dimidium, dimidia pars, *llau, ragi.* 822. Unus, *quine.* 821. Duo, *epu.* 725. Tres, *cùla.* Quatuor, *meli* 777. Quinque, *quechu.* Sex, *cayu.* Septem, *relûe, relle, relgue.* 1. Octo, *pura.* Novem, *ailla,* Decem, *mari.* Undecim, *mari quine, quine huente.* Duodecim, *mari epu, epu huente.* Bis ſex, *mareupu, maropu.* Tredecim, &c. *mari cúla, &c. cúla, &c. huente.* Viginti, *epu mari.* Viginti unus, unus & viginti, *epu mari quine.* Viginti duo, duo & viginti, *epu mari epu.* Viginti tres, quatuor &c. *epu mari cúla, meli, &c.* Triginta, *cùla mari.* Triginta unus, duo, tres &c. *cúla mari quine, epu, cùla, &c.* Quadraginta, *meli mari.* Quinquaginta, *quechu mari.* Sexaginta, *cayu mari.* Septuaginta, *relûe mari.* Octoginta, *pura mari.* Nonaginta, *ailla mari.* Centum, *pataca.* Centum & unus, duo, &c. *pataca quine, epu, &c.* Centum & decem, *pataca mari.* Centum & undecim, undecim ſupra centum, *pataca mari quine,* Centum & duodecim, *pataca mari epu.* Centum & viginti, *pataca epu mari.* Cen-

Centum & viginti quinque, *pataca epu mari quechu.* Ducenti, *epu pataca.* Trecenti, triginta tres, *cùla pataca cùla mari cúla.* Mille, *huaranca.* Bis mille, duo millia. *epu huaranca.* 1772. *quiñe huaranca, relûe pataca, relûe mari, epu.* 338. *&c.* Alius, *ca, cagelu, ca quiñe.* Alii duo, *ca epu.* Alii tres, quatuor &c. *ca cùla, ca meli, &c.* Alter probus eſt, alter improbus; alter eligitur, alter rejicitur, alter ſic, alter contra, *buellhuell.* 740. Nil, nihil, nihilum, *chem no rume, chem no.*

546. Primus, *une.* 846. *unelelu, penchulelu.* Secundus, *inan, epulelu, epuntu, epugentu.* Tertius, *cùlalelu, cúlantu.* Quartus, *melilelu.* Quintus, *quechulelu.* Sextus, *cayulelu.* Septimus, *relûeleu.* Octavus, *puralelu.* Nonus, *aillalelu* Decimus, *marilelu.* Undecimus, *mari quiñelelu.* Duodecimus, *mari epulelu.* Decimus tertius, &c. *mari cùlalelu, &c.* Vigeſimus, *epu marilelu.* Vigeſimus primus, *epu mari quiñelelu.* Vigeſimus ſecundus, *epu mari epu lelu.* Trigeſimus, *cúla marilelu.* Quadrageſimus, *meli marilelu.* Quinquageſimus, *quechu marilelu.* Sexageſimus, *cayu marilelu.* Septuageſimus, *relûe marilelu.* Octogeſimus, *pura marilelu.* Nonageſimus, *ailla marilelu.* Centeſimus, *patacalelu.* Ducenteſimus,

mus, *epu patacalelu.* Ducenteſimus primus, *epu pataca quinelelu.* Ducenteſimus vigeſimus, *epu pataca epu marilelu.* Ducenteſimus trigeſimus ſextus, *epu pataca cúla mari cayulelu.* Eadem methodo & proportione trecenteſimus, quadringenteſimus, quingenteſimus, ſexcenteſimus, ſeptingenteſimus, octingenteſimus, nongenteſimus. Milleſimus, *huarancalelu.* Milleſimus ſeptingenteſimus, ſeptuageſimus, ſecundus, *huaranca, relûe pataca, relûe mari, epulelu.* Medius; *ragin, ragintu, ragintulelu.* Aliquid interjicere, interponere, interſtinguere: interjectus, interſtinctus, inſititius, *ragin ragin, huell huell.* Principium, initium, primordium, caput, fons, origo, *lli, llitu.* 767. *une.* Ordiri: orditur ab ovo, *llitun.* Exordior, incipio: rem inchoare, inſtituere, aggredi: res a te incepta eſt, ad exitumque perducta; tu ejus rei fundamenta jeciſti, initium feciſti; a te res initium duxit, exordium ſumpſit; in te & per te feliciter deſiit: rem a te inchoatam idem feliciter abſolviſti, perfeciſti, *huemaln, penchuln, unen.* Perficere, abſolvere, ad exitum perducere, *deuln', deumaln.* Finis, finitum, abſolutum, perfectum eſt, *deui.* Primum eſſe, *unen, huemaln.* Ponere primo loco, *uneln.* I præ, ſequar, *unege.* Eſſe prævium, præcedere, *penchun, penchuln.* Tempeſtive, ante tempus,

pus, *penchu*. Sequens, ultimus, primo adſtare; adſtare, ſequi, *inalen*, *inan* 755. Stare ſecundo, tertio, &c. ultimo loco, *inan*. nam NB. Indi Chilenſes ſolum diſtinguunt inter primum & ſecundum locum; & quicunque locus, excepto primo, eſt & ſecundus & ultimus locus. 846. 755. Remotus, longinquus, ſeparatus, disjunctus, diſſitus, *chùca*. Seorſum, ſeparatim, *yaf*, *dig̃e*. Stare ſeorſum, ſeparatim, *huichun*, *dig̃elen*, *ig̃elen*. Sic ſtans, *dig̃elelu*. Terminum, finem, limitem, metam attingere; pervenio, perficio, abſolvo, finio, numeris omnibus abſolutum perficio, *deun*, *deuman*, *mtnn*, *mtntun*. 782. Singuli, *quine quine*. Bini, *epu epu*. Terni, *cùla cùla*. Quaterni, *meli meli*. Quini, *quechu quechu*. Eodem modo ſeni, ſepteni, octoni, noveni, deni, undeni, duodeni, tredeni v. terni deni, quaterni deni, quindeni, ſeni deni, ſepteni deni, noveni deni, viceni, viceni quini, triceni, quadrageni, quinquageni, centeni, duceni, trecenteni, quater centeni, quinquies centeni, milleni, bis milleni, ter milleni, deni milleni, viceni milleni, centeni milleni, deni centeni milleni, &c. Interſtinctim ita ut jam adſit jam deſit, ſemperque quid aliud interſit, e.g. poſt nigrum albus poſt album niger, *buell buell*, *huellentu*. Alius poſt alium, *caque caque*. Primus a primo,

mo, *epugentu*. Primus a ſecundo, *cùla gentu*. Primus a tertio, &c. *meligentu, &c 505*.

547. Vicis, vicem, vice, *chi*, *tu*, *mel*, *mita*, additum in fine. E. g. Semel, una vice, *quinechi*, *quinetu*, *quine mel*, *quine mita*. Bis, duabus vicibus, *epuchi*, *eputu*, *epu mita*. Ter, *cùlachi*, *cùlatu*, *cúla mita*. Quater, *meli mita*. Quinquies, *quechu mita*. Sic ſexies, octies, novies, decies, undecies, duodecies, tredecies, quatuordecies, quindecies, ſexdecies, decies ac ſepties, decies & octies, decies & novies, vicies, vicies ſemel, bis & vicies, tricies, quadragies, quinquagies, ſexagies, ſeptuagies, octogies, nonagies, centies, ducenties, ter & centies, quater & centies, millies, bis millies, centies millies, *pataca huaranca mita*. Millies millies, *huaranca huaranca mita*. Decies centies millies, *marichi pataca huaranca mita*. Quoties, *chumtnchi*, *chumtn mita*. Toties, *venten mita*, *vantenchi*. Quandoque bonus dormitat Homerus, *quinelque mel v. mita*. Aliquoties, interdum, *geûumel*, *neyumel*. Raro, non nunquam, *munan mita*. Sæpe, ſæpiſſime, *aldùn mita*. Non ſemel, iterum iterumque, ſecundo ac tertio, iterato, *udan mita*. Quam ſæpiſſime, *marichi mita*. Minus ſæpe caſtigaris verbis, quam dignus es, *venten mita no*, *vantenchi no*. Alterni loquamur,

quamur, viciſſim dicamus, alterum verſum pſalmi recitabis tu, ego alterum, *huellque mita*, *huell huell mita*. Hac vice, *vachitu*. Illa vice, *veichitu*. Alia vice, *cagecbi*. Iterum, repete, *ca mita*.

548. Quot, quam multi, *chumtn*, *mivu*. 779. Quotusquisque eſt, qui alieno periculo amoris inſidias caveat, *chumtn.. ape quine quine pacata meu*, vix centeſimus. Nemo, nullus, nemo unus, ne unus quidem, nemo quisquam; qui velit ingenio cedere nullus erit, *quine no rume*, *inei no rume*, *inei no rume vill mapu meu*. Nil, nihil, nihilum *chem no rume*. Par turturum, perdicum, ovorum, jugum boum, *quine mùr*, *quine taun*, *quine tarin*. Impar numerus, par impar ludere, *huell*. Alius: aliud ex alio mihi occurrit, *ca*, *ca quine*, *cagelu*. 691. Aliter, ſecus, tu ſi aliter exiſtimas, vehementer erras: nemo dicet ſecus, fieri non potuit aliter, *ca dgu*. Iterum, rurſus, denuo: ſi parum intellexiſti, dicam denuo, *ca mita*. Alter, *ca*, *cagelu*. Alii, *caque*. Uterque, ambo, *ûñau*. 852 Aliquis, nonnullus, ullus, vide num quis abſit, ecquis deſideretur, an aliquis non interſit, *quinelque*, *huelque*. Pauci, rari, non multi, minime multi, oppido, admodum pauci, pauciſſimi, rariſſimi, rari nantes in gurgite vaſto, *munan*,

aldùn

aldùn no. Multi, plures, complures, *aldùn, cauchu.* Crebro, ſæpe, identidem, ſubinde, frequenter, ſæpenumero, perſæpe, ſæpe ſæpius, *aldùchi, aldún mita, marichi mita.* Cuncti, univerſi, omnes ſimul, omnes quotquot ſunt, univerſus cœtus, *vill, moll, huall.* Etiamne amplius? *gehuei cam?* Reſtat utique, *gehuei, gei, gei cai.* Nihil amplius, *gehuelai.* Abundat, habentur plurima, ſat, ſatis, abunde, ſat ſuperque, plus ſatis, *gecai.* Tantundem, alterum tantum, *ca venten.* Unicus, unus ſolus, *quine mtn.* Unus ex iſtis hominibus, *quine vachi pu huentu mo.* Alter, tu vel ego, *ta iu epugen quine.* Aliquis, quidam noſtrûm v. ex nobis, *quine inchin.* Quatuor circiter, *melilque.* Vos duo, *mu epugen.* Duo ex vobis, *epu eimn v. eimn mo.* Vos tres, *ta mn cúla gen.* Ex vobis quatuor tres, *cùla ta mn meligen.* Illorum decem, *mari teye eign.* Nos duo Patres, *ta iu epu Patirugen.* Qualis qualis ſupereſt, *quineque gei v. gehuei.* Paulo plus, parum amplius, *iod aldùn, aldún iod.* Paulo minus, *munan, iod, pichi.*

549. Quotuplex, quot modis? *chumtn rumei, chumtn cageign, chumtn geign, chumtn peign, chumgechi udantugeign.* Duplex, dupliciter, bifariam, *epu rumequechi, epu rumelu, epuchi.* Trifariam, trifarie, tri-

tripliciter, triplex, *cùla rumelu*, *cùla rumequechi*, *cùlachi*: & ſic deinceps. Plurifariam, *quinelque rumelu*, *rumequechi*. Quomodo, qua ratione, quo pacto, *chumgechi*, *chumgelu*. Sic, ita, hoc modo, in hunc modum, *vamgechi*, *vamgelu*. Inſtar pilæ, in modum pilæ, *palin vamgelu*, *vamgei*, *vamgechi*. Aliter, alio modo, *ca rumelu*, *ca rumei*, *ca rumequechi*. Alioqui, alioquin, ſecus, aliter; alioqui tibi non credent, ſecus fidem non facies, aliter non perſuadebis, *vei genole*, *tva v. va genolu*. Ita, adeo, uſque eo, uſque adeo exarſit, ut, *ape* . . . *vanten*, *vamgelu ùllcui*, *venten ni ùllcun gebui*. Primum, principio, *buema*, *une*, *unen*. Deinde, *veimo*. Poſtea, *iom*, *iod*, *doi*. Demum, denique, tandem, poſtremo, ad extremum, *inan*, *inagechi*. A principio, primordio, fonte, ab initio, origine, *llitugen meu*. Medium, *ragitun*, *ragi*. Uſque ad ultimum, *buechun meu*. Finis, terminus, extremum, *buechun*, *abmen*, *afmen*, *avmen*. Diverſus, diſſimilis, longe alius, omnino diverſus, contrarius, *buelte*. Sic eſſe, *buelten*. Unum atque idem, unum & idem, uno eodemque modo, *quine rumen*, *quine adn*, *quinentrùn*. Ut, ſicut, quemadmodum, *chumgechi*, *chumgelu*. Ita, eodem modo, item, itidem: Temperantia eſt itidem duplex, *vamgelu*, *vamgechi cai*. Ad latus, a

 la-

latere, *quiñenple.* Utrobique, *epuñple.* Ubique, uſquequaque, undique premitur: a tergo, a fronte, a lateribus tenetur, *vllple.* Quivis, quilibet, quicunque, *inei rume, inei quechi rume.* Utervis, uterlibet, utercunque vicerit, *quiñe rume.* Quodcunque, quidquid ſit, *chem rume, chuchi rume.* Ubicunque, *cheu rume.*

550 Exempla *LLaûpape*, cedo dimidium, dimidiam partem.

LLaû coſque eluaeimi, dimidium panis, dimidiatum panem tibi dabo.

Ragi iod pichi mo elugeai, dimidio minoris conſtabit.

Ragin buentu, homo ætatis mediocris.

Ragin v. ragintu amùge, ſede medius.

Une cupalu, une llauquetulgepei, qui prior eſt tempore, potior eſt jure.

Quiñe rume llanca uli, unam tantum vitriorum filo inſertorum lineam eſt largitus.

Quiñe gei ta ñi ñabue, marii ta ñi quempu, res una, poſſeſſores complures.

Quiñelen, cedo unum.

Quiñelebui ta ñi piriña, epubin, ex uno freno feci duo.

Ragin raginlepe, ragin ragin compe vau meu, ſinguli ſtent hic in medio.

Quiñelen acuſa, cedo acum.

Quiñe piuque, qui conſpirant, conveniunt:

unt: fœderati, eodem fœdere aſtricti.

Quinelei ta ni duam eign, omnes unum & idem ſentiunt.

Quine dgun, ejusdem familiæ, patriæ, idiomatis.

Quine DIOS mtn, Unus Trinusque Deus qui regnat in orbe.

Veula ni cupan cam chi? non venio prima vice, non ſoleo tam raro venire.

Veula amocaquen, *veula ni amocaquen*, nunc prima vice iter facio, hoc eſt primum iter, quod inſtituo.

Quine naû gei v. naûal v. naûel, deſcenſus datur, deſcendendum eſt.

Tva ta ni quine naûn, deſcendo nunc prima vice.

Tva ta ni epu naû, ego ſecunda.

Epugen mo quine vau meu cnpape, alteruter veniat huc.

Ta in meligen mo quine arol laiai, aliquis noſtrum quatuor ſubita morte corripietur.

Ta in quechugen mo quine cona Huinca, aliquis ex nobis quinque militibus Hiſpanis.

Epulan cofque, mihi dabis duos panes.

Epu rupal antù v. rupal epu antú, duo integri dies.

Vill epu mencuhue apmbi, duos prægrandes cantharos plenos ipſe abſumpſit.

Epui ta ni ad, eſt utraque manu agilis.

Epu rumequechi vembin, duobus modis id feci.

Epu ad gei ta mi pep.um, epu rume pepium geimi, epu ta ni ad ta mi pepium gei, veſtis tua duplici colore inſtar planetæ gaudet, ita ut ex altera parte ſit e. g. alba; ex altera rubra.

Eputu pinomi tva, bis fuit junctus matrimonio.

Cupatuaimi v. ca cupaiaimi, redibis alia vice.

Tva ta ni eputun ta ni gicun, jam ſecundo mihi vena inciditur.

gei ta ni vemtuam, habeo, unde denuo faciam, faciam iterum.

Epu toi gei ta mn piabin, ad duo capita mea revocatur oratio.

Unen . . . inan v. inagechi, primum . . . alterum orationis caput:

Cúlapaign, tres advenerunt.

Cúla antú kdau yecuúpan, tribus diebus continuis laboravi.

Nal quine mita mo, cúlatu mo tubi, lagmeiu, primo, tertio ictu eum interfecit.

Cùlatu cudei, vill nambi ta ni cullin, tertio ludo omnibus ſuis everſus eſt, nihil illi reliquum fuit.

Cùlatu mo v. culatun mo v. cùlatugele, bueun gei, in tertio aſſultu, incurſu, aſcenſu conſiſtit victoria.

Cùlanma v. cùlanma mo huinaminamllaimn, omnes tres ſimul & una ligna colligetis, importabitis.

Meli

Meli deumaquellepe vachi kdau, vos quatuor hoc penſum abſolvitote.

Meligentu che no tva v. meligentu no che v. meligentu v. meligentunochi che, an non ille eſt quartus.

ni quechun tva, *quechun tva*, ſunt quinque, habeo quinque.

Inche cayun, *eimi melimi*, ſex ego, tu quatuor numeras.

Relûeal tva, cum hoc ſunt ſeptem.

Mariabuel tva, cum hoc fuiſſent decem.

Marigen mo melilque amope, ex decem eant quatuor.

Inche pura elan, *eimi mari cúla*, ego ponam octo, tu tredecim.

Marichi vei pibin, illud dixi multoties.

Marichi aiùlan, nolo, nequaquam, neutiquam, nullatenus, minime, nullo modo.

Chumteni v. chumtn gei ta mi oviſa? quot oves habes, numeras?

Mivù gei ta mi votm, *coni*, quot filios habes, quot tibi ſunt filii pater, mater!

ni mtn votm, meus unicus filius.

Quimlan ta mn mtngen, neſcio quot ſitis, ſum neſcius.

Tva ta ni mtnhuen v. ta ni ventenhuen, hic ceſſat, nil ſupereſt, nihil reſtat.

Tva ta ni mtnn, hoc ſolum datur, non habeo plus.

Vill amomaripaiaign, *re vùcha v. vùcha-*

 mtn

mtn amomaripalaiai, omnes aderunt ad recitandum preces exceptis tantum ſenioribus, præter ſeniores.

Vei ni mtntubiel, hoc ſolum, unicum, tantum accepi, ſumpſi.

Reche mtn mlei, ſoli Indi adſunt, nemo adeſt præter Indos.

Tva ta iu mtn peun, hac ſolum vice nos videmus.

Tva ta ni melitun ta mi pibin, jam quarta vice tibi illud dico.

Mivulan em chei? quot v. quantum dabis mihi?

Vill pape, cedo totum, adſint omnes.

Rupal antú, chuf antú, quine antù mo, die integro.

Tva ta ni mtn cupan, venio & prima & ultima vice, venio nunquam venturus deinceps.

Aldùn huentu cupalu pei, videntur veniſſe complures, ingens hominum caterva.

Caque caque cupape, veniat alius poſt alium.

Villclei, omnes adſunt, nihil deeſt.

Huelu huelu conpe, intrent modo ſemper oppoſito ac contrario aliud erectum aliud inverſum; aliud pronum, ſupinum aliud.

Huell pun mlen, altera tantum adſum nocte.

Huell gei ta ni eſpuela, habeo calcaria imparia, inæqualia.

Vill antú mo, ſingulis diebus.

ùto

ũto peumaŋen em, varia ſum expertus, inconſtante fortuna uſus, meâ fortunâ nihil fuit inconſtantius.

Inaleuiŋn ella que dŋu, abyſſus abyſſum invocat; ex morbo alius morbus; ex naufragio captivitas.

Chem quimi rume, chem rume quimi, eſt omniſcius, ſcit omnia.

Quimlai rume, omnino ignarus, imperitus, inſcius, imprudens, indoctus.

Chem ilai rume, nihil omnino comedit.

Va mo ula ùdapabin, hic, in hoc loco ab illo diſceſſi.

Leſclon, neculclon, ſimul currere.

Uũaulefiŋn, currunt pari paſſu, pariter, paria faciunt; parem ſe alter alteri præſtat, exhibet.

Uũau v. quine mo urbiŋu, uterque ſubmerſus eſt, ambo fluctibus obruti.

Uũau ŋei ni quimn, ſunt ſcientia & doctrina pares.

Uũauiŋn, ſunt pares, æquales.

Ta in Ŋuque Virgen ſanta MARIA ve elŋenchi dŋu mo uũau ŋelai, nulla pura creatura eſt cum Beatiſſima Virgine MARIA Matre & Domina noſtra comparanda.

Eimn mo unelechi che Huinca ŋelai, primus veſtrum Hiſpanus non eſt.

Vill vemŋei, non datur inter illa diſcrimen, aliud ab alio non differt, diſtat, diſcre-

 pat,

pat, abhorret.

Aldùn oviſa nielaimi, pecus tuum non difficulter numeras.

Aldún che no prallei huenu mo, venten hueragei ta pu che ni vemel, quia pauci ſunt innocentes, & vere pœnitentes rariſſimi, ideo oppido pauci ex laborioſa hujus vitæ peregrinatione in æternam patriam perveniunt; ex hujus vitæ procellis, decumanisque fluctibus ad optatum ſalutis portum appellunt: decurſo legitime hujus vitæ ſtadio, metam feliciter attingunt, mortalis vitæ ærumnas cum immortali gaudio commutant.

Huerilcatui, huerilcahuetui, repetivit ſcelus, in eodem luto eſt volutatus; vitiis ſe denuo implicuit, vomitum repetiit, ad vomitum redivit, eſt reverſus.

Vachitu mo hueulaiaimi, hac vice lucrum non facies, præmium non feres, victoriam non conſequeris.

Vembuelaian, nunquam faciam impoſterum.

Huema laiabun huerilcahuelaian mai, malo mori, quam iterum peccare; moriar potius, quam ut denuo ſcelere me aſtringam, culpam contraham, peccatum committam.

Inche huema laian, eimi ina v. inagechi laiaimi, ego occumbam prior, tu poſterior, ego prius tu autem poſtea.

Eimi inageimi v. inaleimi, tu ſequeris, es poſterior. *Va-*

Vaventugepe veichi dgu, omittamus iſta.
Vani piaimi, ſic dices, ſic dicendum.
Huenu mo cupai vachi dgu, Titius, Sempronius, Bertha; certus quidam, neſcio quis hoc fecit.
Quine huaranca, relûe pataca, relûe mari, epu tipantui ſenor JESU Chriſto ni lleûmom, anno ſalutis noſtræ, a Chriſti ortu, a partu Virginis, a Chriſto nató, ab orbe redempto, Milleſimo, ſeptingenteſimo, ſeptuageſimo ſecundo v. ſecundo ſupra v. poſt milleſimum ſeptingenteſimum, ſeptuageſimum. 334. 338. 339.

551. Statica v. ſtathmica.
Pendo, appendo, penſo, penſito, trutino, pro pondere vel pro eo, quantum in quibusque ſit ponderis, æſtimantur, *vanen*, *toquin*. *841*. Libro, compenſo, *vanen vanen* Lanx, ſtatera, libra, *vane vanetuqueum*. Quantum: quanti eſt, conſtat, æſtimatur? quanti licet? quanti indicas? quanti docet? neſcio quanti tua interſit, quantopere tibi expediat, *chumtn*. Tantum: hoc mihi tanti non eſt, tanti non emo; tanto pluris, minoris veniit: eo me coges aut compelles, ut.. *venten*. Plenus, refertus: impletum, expletum, repletum eſſe, *opun*. *794*. Impleo, expleo, repleo, *opuln*. Redundantia, affluentia, cibi reliquiæ, *opuntù*. Accedo,

devenio, pervenio: ſufficere, ſatis eſſe: ſatis multa poſſidet, his contentus ſit, *pun*, *poun*, *paun*. 815. *ventenn*. Additamentum, auctarium, aliquid ex benevolentia addere, *devun*.

552. Onus, faſcis, ſarcina, impedimenta: onus ſuſtinere; ſuis humeris, dorſo portare, *mencun*. Onus imponere, onerare, *menculn*. Onus veho, adveho, aveho, *yemencunn*. Inſtructum, paratum, accinctum, expeditum eſſe ad aliquid faciendum, ad munus obeundum, *mlen*, *vill mlen*. Ad ampliſſimos honores aliquem evehere, extollere, efferre, ad altiſſimum dignitatis gradum, culmen, faſtigium promovere, evolare, *huenutun*. Pondus levare, ſublevare, attollere, in altum tollere, *lemn*. Pondus ſuſtinere, *lemtunien*. Pondus portare, *pltayen*, *plchayen*. Humeris portare, *pavuyen*. ulnis puerum gerere, inter manus afferre, geſtare, gradientem manuducere, *metan*. In hoc aut illud latus incumbere, ſe vertere, in hanc vel illam partem inclinare, *clùn*. Ligo, illigo, obligo, alligo, religo, aſtringo, conſtringo, vincio, *tarin*. Solvo, diſſolvo: aſtrigmenta ſolvere, *entutarinn*. Ornare aliquid, apparare, inſtruere, concinnare, aptare, comparare, componere; *pepiln*. Exonero, onus deponere, onere, faſce, ſarcina aliquem levare, *entumencuun*.

Au-

Auxilior, opitulor, adjuvo: auxilium, opem ferre, afferre, præſtare: ſe adjutorem alicui præbere, præſtare, exhibere, ſolem facibus adjuvas, *incan.* Traho, retraho, adduco, *huitan.* Funalem equum ducere, *huitayen.*

553. Exempla. *Aldú vanei ni nemel*, eſt in illo auctoritatis plurimum: vir auctoritate præditus, gravis, vir graviſſimus.

Aldú vanei ni piuque, vir magnanimus, magni animi, animo præſtans.

Pui, jam pervenit; ſatis eſt, ſufficit.

Pulai, nondum pervenit, adhuc deeſt, deſideratur.

Munape, *venteni*, ſatis, affatim.

Pichi devupe; quine mari mari, cedo inſuper auctariolum.

Yebige mencun ta ni elupuam mo, porta, perfer, vehe ſarcinas ac impedimenta ad diverſorium, hoſpitium.

Lemlaiabimi vachi mencun? lemlaian, num par es his ſarccinis onerandis? ſum impar. an tibi tantum eſt virium, tantum corporis robur, ut hoc pondus attollas, jumento imponas, aptesque? non certe, impar meis viribus hoc onus eſt; oneri iſti non ſum par; onus iſtud ſuſtinere diutius non valeo.

Inei pepilabui pepilvalnoal, ſupra vires nemo tenetur.

Nebue genolu mencutuabun? diſplicet ille labor, ſub cujus pondere labor.

To-

Topeli, ſarcina non dorſo, ſed collo jumenti incumbit.

Clùlei, inclinat in latus.

Pepilmatubigę ta ni pirina, apta, compone, concinna trenum meum.

Incaen, fer opem, adjuva me quæſo, obſecro.

Chumulu entumencuncloaeneu, *tutelnolu*, qua ratione alteri conſulat, qui ſibi non conſulit. 366. 367. 368. 372. 492. 493. 494. 555. 556.

554. Geometria.

Menſura, menſio, dimenſio: metior, dimetior, *toquin*, *toquiln*. Decempeda, ulna, libra, modius, hemina, *toquiqueum*, *toquihue*. Caniſtrum medimni capax, medimnus, *ganhue*. Semimedimnus, *llepu*. Semimodius, *chaihue*. Sextarius, modii duodecima, *logo*. Vacerra, palus, vallus, *mtnqueel*, *mtncùhue*. Vacerram figere, infigere, *mtnquen*, *mtncùn*. Vallum, transverſa ſepimenta, palationem conficere, *mtnqueln*, *mtncùln*. Planum, æquum, planities, *tavùl*. Altum, profundum, *punun*. Eſſe diſtans, diſſitum, longinquum, *pulen*. Quouſque, *chumtn pu*. Uſque eo, uſque illuc, *venten pu*. Parum diſtans, non longe, non multum, haud procul abeſt, *pichi pu*. Valde diſtans, longe diſſitum; longinquitas; lon-

giſſime

giſſime abeſſe, *aldú pu*, *devupu.* Nec valde procul, nec nimis prope, mediocriter diſtans, *munan pu.* perge, progredere, *amuge.* Paulo, paululum, parum, non nihil, *pichi puel*, *pichi con.* Amplius, *iom puel*, *iom con.* Paulo plus, *pichi iom puel*, *pichi iom con.* Procerus, homo excelſa ſtatura, prolixo corpore, *devu*, *vùta.* Parvus, exiguus, brevis, modicus, *pichi.* Longus, *vùta.* Profundus, altus, ut altus eſt puteus, *vùta coni*, *devu coni.* Latus; quam late patet? quantum habet latitudinis, quantum patet in latitudinem? laxa mihi eſt & ſinuoſa veſtis, *vúta rumei. 288 : 20.* Arctus, anguſtus, *pichi rumei.* Craſſus, tabula craſſa eſt tres digitos, *rugei. 825.* Denſus, ſpiſſus, condenſus, *pdi.* Compreſſus, conſtipatus, *togei.* Criſpus, criſpulus, *tinti.* Rarum, non compreſſum, *cùlincui*, *ulpivi.* Solidum, firmum, ſtabile, duraturum, *rumelu*, *vúni. 688. alca.* Plus eſſe, *iod gen.* Tantundem, alterum tantum, *ca venten.* Bis tantum, ter tantum, &c. *epu vanten*, *cùla &c.* Paulo minus, *iod pichi.* Paulo plus, amplius, magis, *pichi iod.* Longe minus, *aldu iod pichù.* Ordo, ſeries, linea, porticus, continuus & longus parietis ductus, *huif.* Longo ordine alium poſt vel proxime alium ſtare, procedere, &c. *huifn. huipdn*, *huipdclen.* Longo ordine ducere, *huifyen*, *huipdyen.*

huipdyen. Rectum, directum, *nor.* Sic eſſe, ſtare, *norn.* Rectum, directum ponere, efficere, *norln*, *normn.* Rotundum, globoſum, integrum, cui nihil abeſt, vel nihil eſt imminutum, *moncoll.* Inſtar globi, *temvúl.* Orbis, circus, circulus, *chinql.* Æqualis, *nûau*, *túr*, *tr. 843.*

555. Leuca, tria paſſuum millia, tria milliaria; tertius lapis, *tupu. 833.* Unam, duas leucas diſtat; ad tertium, ad ſextum lapidem abeſt; ad tertium, ad ſextum milliarium, *quine tupun*, *epu tupnn*, &c. Ulna, *nùfcú.* Metior ulnâ, *nùfcùtun.* Paſſus, *tecan. 837.* Stadium, *quine pataca*, *epu mari*, *quechu tecan.* Ire, procedere, *tecan.* Milliarium, *huaranca tecan.* Lente procedere, *nochi*, *manchaquechi tecan.* teſtudineo gradu incedere, *aldún manchaquechi miaun.* Paſſum producere, gradum grandiorem facere, *cúme tecan*, *vúta tecan*, *matun.* Gradum ſiſtere, continere, ſuſtinere, *adochi.* Palmus, *rula.* Palmo metior, dimetior, *rulan*, *rulatun.* Digitus, *quine chagl.* Lichas adis, ſemipes, *duque.* Pugnus, *rúna.* Pugno legere, colligere, diſpergere, accipere, *runatun*, *choqueln.* Utraque manu accipere, *tùnan.* Quod vel quantum ambabus manibus auferri poteſt, *túna.* Quantum pugnus capit, *quine nún*, *chocol*, *choql*,

choql, *choquel*. Pes, *namun*. Statura hominis, *vutan*, *vutanche*. Altus eſt puteus pedes ſex & triginta, *cayu vutanche devu coni*. Limes, terminus, *cuel* Supra, ſuperius, ſurſum, ſuperne, ſupernus, *buenu*.742. Stare ſupra, ſurſum contendere, ſuperius aſcendere, *buenun*. Supra collocare, *buenuln*. Superne: lapides ſuperne conjecti ſunt, *buenutu*. Supra, ſuper, *buente*. 741. Superſtare, imminere ejus cervicibus, habere omnia ſuperiora, *buenten*. Impono, *buenteln*. Infra, *nau*, *naû*. 788. Infra, ſub, ſubter, *minche*. 779. Subeſſe: nos infra ſe habet; ſubditi illi ſumus, in ejus, ſub ejus poteſtate ſumus, *minchen*, *minchelen*. Intus, intro, *minu*, *puminu*. Introrſum, *minutu*. Extra, foris v. foras, *buecun*. Foris, deforis, forinſecus, extrinſecus, *buecuntu*. Huc, huc adeſto, *vau*, *vau mo*, *va meu*. Iſtuc iter mihi eſt; iſtic eſt, illuc accede, recede a me, *teyeu*. 831. *teye mo*.

556. Exempla. *Epu tonco murque*, duo farinæ toſtæ catini.

Cùla nún ptm, ter quantum pugnus capit tabaci.

Ta in conigen quine tecan rume pulelai ta in eltun mo, cunæ & ſepulchrum, incunabula & ſepultura vix paſſu diſtant.

úcan antù mo quine uùnman gelai Voroe

mo

mo Tolten cùtu, in æſtate Boroa Tolteno vix diſtat diei unius itinere.

Cúla ùunman ŋ*ei Puren mo Penco cùtu*, Purenum ab urbe Conceptionis v. Pencopoli abeſt quatridui itinere. NB. quatridui non tridui; ſic enim vult jubetque vocis *uúnman 848.* ſignificatio: nam aliter res ſe habent in Chilenſi Regno, ubi plerumque noctu, præſertim ab Indis, iter conficitur, & eſt ibi plerumque nox ſerena & amœna: ſic

Aiḻḻa pun ŋ*ei*, eſt iter decidui, ſeu dierum omnino decem. 296: 5.

Cùlachi uúnmarpúaimi, quatridui moram facies.

Chumtn pu mlei mapuchu? quantum diſtat Jacobopolis Metropolis Regni Chilenſis.

Pichi pu mlei pire Mahuida, Montes Andes non longe abſunt.

Chumtn tupui, *chumtn tupu* ŋ*ei*, *mivu tupu* ŋ*ei v. lei*, quot leucæ numerantur.

Quiñe pichi tupulei, *muna pulei*, *munachi tupulei*, una parva leuca.

Quiñe tupui, *meli tupu*ŋ*ei*, *cayu tupulei*, *llaù tupui*, una, quatuor, ſex leucæ, leucæ dimidium.

Vene quiñe vutan iod prai llame mo, Ballena ſtaturâ hominis major eſt lupo marino.

*Iodn quiñe cha*ŋ*ll*, digito procerior ſum.

Iod pichimi quiñe rula, es minor palmo.

Vu-

Vutangeprai, nimium procerus eſt: homines non proceritate corporis, ſed robore, virtute, & animi præſtantia metimur.

Quine vara panu, ulna panni.

Iom quine vara, una ulna amplius, inſuper, præterea.

Iom v. iod quine vara mo, plus quam una ulna.

Genochi quine vara, iod pichi quine vara mo, minus quam una ulna.

Cuù toquitun, manu metior.

Chagll toquin, dimetior digitis.

Pichi devupe ta ni eluabin, cedo mihi illius, quod mihi es daturus menſuram bonam, abundantem, ſupereffluentem.

Pichi iodpe, quine mari mari, da auctariolum, additamentum aliquod: amori noſtro hoc indulgeas, ut pluſculum, quam par eſt, largiaris.

Quine tupuhuei, leuca ſupereſt.

Quine tupuhuelai, non reſtat leuca.

Pichinma mlei ta ni ruca Igleſia mo, mea domus haud procul diſtat a templo.

Veula pu llei, hic latet vis, anguis in herba.

Vei ni pun, eccum, hic eſt.

Deulai, deumagelai, huechuntugelai, ancaknogei, eſt opus imperfectum, deeſt dimidia pars.

Pu mlei, intus eſt.

Pu coni, intro ſe abduxit, conjecit.

Aldù rumelu v. rumei, valde craſſus, corpolentus, obeſus, corpore amplo, ingens corpulentia, corporis amplitudo, craſſitudo.

Pichi rumelu, exigua craſſitudo.

Muna rumelu, amplitudo mediocris.

Chumteni veichi mamll, quam longum, craſſum, ſolidum eſt iſtud lignum.

Mu vutai, longiſſimum.

Mu rumei, craſſiſſimum.

Chumtn vutani? quam longum, quam altum?

Vanten vutani, tam longum.

Ancaple lei, dimidium ſolum ſupereſt.

Iod ancaple coni, non reſtat dimidium, minus dimidio ſuperat.

Luan cura curam venteni v. curam venteni luan cura, lapis beſar ovo magnitudine non eſt inferior.

Minche ecull, ſub veſte.

Mleimi mo, ibi, ubi nunc ſtas; in eodem, in quo conſiſtis loco.

Rupaimi mo, ubi tranſiviſti.

Umautumeaimi mo, ubi cubitum ibis.

Tecatcun, ſeminare, quæ petunt invicem diſtare paſſu, v. aliud ab alio. 356. 544. 539.

557 Nautica, Navicularia.

Navis, navigium, *huampu*. Navicula, *pichi huampu*. Navem conſtruere: navigo, ena-

enavigo, velifico: vela ventis dare, navigationi, mari ſe committere, *huamputun*. Ratis, *tagi*. Lembus, ſcapha, *dallca*. Prora, *lonco huampu*. Puppis, *nudo huampu*. Clavus, gubernaculum, *toquihuampuqueum*. Remus, *cahue*. Contus, pertica, *edpeque*, *ritocahue*. Anchora, ancora, *gtùniehuampuqueum*. Jacere anchoram, ſtare in ancoris; jactis anchoris ſubſiſtere, navem anchora fundare, firmare, *gtùniehuampun*. Tollere anchoram, navem ſolvere, præcidere funem, *gtùentun huampu*. Camelus, rudens, anchoræ funis, *vuta mau*. Velum, *amolhuampuqueum*, *amolhuampuhue*. Dare vela ventis, *amolhuampun*. Vela contrahere, colligere, ſubſtringere, *vutaln ta huampu*, *amolan huampu*. Pixis nautica, *gnel mapu*, *gnellafquenqueum*. Charta geographica, *gnelmapuchillca*, *gnellafquenquechi chillca*. Remigo, remum impellere, remis incumbere, inſurgere, remis navem impellere, *cahuen*, *cahuetun*. Inhibere remos, *ventencahuen*. Secundo flumine remigare, *cùntùn*, *cùnten*. Haurire ſentinam, *gacan*.

558 Ventus, *crùf*, *crf*. Boreas, Aquilo, *picu*. Boreas flat, ſpirat, *picuquei*. Auſter, Notus, *huaihuen*. Notum flare, *huaihuenn*. Solanus, ſubſolanus, *puelche*, *puelcrùf*. Favonius, Zephyrus, *gúllhue*, *gùllque crf*.

Eurus, *Curúbuaibuen* Africus, *carùbuai-buen.* Caurus, Argeſtes, *carú picu.* Cæcias, *curù picu.* Ventus vehemens, *vuta crùf.* Ventus pluviam indicans, afferens, *maucrúf.* Ventus adverſus, contrarius, *buelu crf.* Turbo, *meulen.* Locus apricus, *ncm*, *ncùm*, *nùcúm.* eo ſe recipere, *nùcùmtun.* Maris tranquillitas, malacia, fluſtrum: magna eſt a vento maris tranquillitas, nullo vento mare concutitur, nullo flatu agitatur, commovetur, malacia naves detenentur, *nùcùm antù*, *ùdbue*, *údbue antù.* Ventum minui, deſiſtere, *tùgn.* Flo, ſpiro, inflo, *pimun. 805.* Afflat, aſpirat ventus, *cùmei vachi crf*, *cume crùf tva.* Pulveris nubes, *tuvúrn.* Frumentum ventilare, ventilabro excernere, purgare, *pichúln*, *pichúlcan.* Subfrigida tempeſtas, *virquen antù.* Subfrigidum eſſe, *vircùn.* Frigus, *ute.* Frigida tempeſtas eſt, *ùtegei.* Frigus ingruit, *cupaùtegei.* Frigeo, algeo: frigidum, algidum eſſe, *uten.* Frigeſco, langueſcere, intepeſcere, languidiorem, molliorem, remiſſiorem indies fieri: pia ejus ſtudia languerunt, deferbuerunt, in languorem abierunt, reſtincta ſunt: priſtinus ille pietatis ardor elanguit, refrixit, extinctus eſt, *túun.*

559. Jam ventorum vis remiſit; jam cæli facies torva & procelloſa in ſerenam & tran-

tranquillam abit, ut jam tranquillis utamur fluctibus, *cúmegetun*, *liſhuenun*, *liſgetun*, *elutun*, *liſtun antù*. Pluviam, imbrem, procellam remittere, ceſſare: jam imbrium vis remittit, cælumque ſudum ac ſerenum redditur, *chùn*. Eo ubi non pluit confugere, in locum ſiccum, ſub tectum ſe recipere, *chùtun*. Idonea ad navigandum tempeſtas, egregia, ſecunda, ſerena, *huegan*. Adverſa tempeſtas, frigida, turbida, turbulenta: anni tempore navigatione excludimur, nobis per tempus navigare non licet; turbulenta tempeſtas, & vis hyemis navigationi obſtat, ventus vehemens & atrox a navegando deterret, tempeſtas nos continet, *cùmelai*, *hueralei antú*, *huegagelai*. Procella, tempeſtas, *cúguma*. Sol pluviam prognoſticans, *pillel cuſe*. Solis reflexus, *aipin*. Sol intra nubem, *huemi antù*. Sol intra circulum, *antú cahuin*. Sol clarus, ſerenus occidit, *pegecontui antu*, *pege coni antù*. Exhalationes igneæ, quæ quandoque videntur noctu, *cheurvoe*.

560. Exempla. *Anui huampu*, navis hæret in ſcopulis, vadis illiſa eſt.

Chem crùf mlei, *amoquei*, *miauquei?* quis ventus exoritur, flat, ſpirat?

Crf vemgei, eſt velociſſimus.

Arei, *ptei antù*, ſol urit, adurit.

Hueihuin ktal naûpai, fulmen decidit, cælum ſulmina mittit, jacet, jaculatur; quidam de cælo tactus; fulmine ictus, percuſſus, fulminatus, fulguritus eſt.

Chem antù ᵹ*ei*? quæ aura? quæ tempeſtas?

*Cùme antù*ᵹ*ei*, bona tempeſtas, aura favet.

*Cupacù*ᵹ*umaquei*, turbida ac dira tempeſtas nobis imminet, impendet.

*Hueracù*ᵹ*uma*ᵹ*ebui*, ſæviſſimis fluctibus claſſis jactata, concuſſa, conflictata eſt, graviſſima tempeſtate navis quaſſata, agitata eſt, tantum non fluctibus ſubmerſi ſumus, pæne nos fluctus abſorbuerunt.

*Huelu iauquei ta in mo*ᵹ*en; huiſtùûún antù* ᵹ*elai*, variabilis eſt hujus vitæ conditio; ingens temporum viciſſitudo, multæ ac variæ fortunæ vices, nemo unus ex omni parte beatus.

*Cùme*ᵹ*etuai chei*, *cúme* ᵹ*etulaiai chemai*, neſcio an bona. an mala tempeſtas ſecutura ſit.

*Uche*ᵹ*ei*, ſentitur frigus.

*Oviſa vem*ᵹ*ei huirca huenu tvei*, iſtæ nubes a ſole rutilantes gregi ovium non ſunt abſimiles.

Veula mi cahuetun cam ve? num hæ ſunt primæ vices, quibus remum impellis? an neſcis adhuc quo pacto remis incumbendum, inſurgendum ſit. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 561.

561. Muſica.

Cano, canto, cantico, modulor, cantus edere, fundere, *ùlcatun*, *pramn. 571.* Concino, ú*lcatuclon*, *vill úllcatuign.* Cantio, cantiuncula, cantilena, ú*l.* Machiorum cantiunculæ, *geicurehuen ùl. 411.* Machiorum, dum medicantur, ſibilus, ſibilum, ſibilare, *pivùln.* Indarum, dum molent, cantus, *llamecan.* Indorum Pehuenchium more canere, *hueicutun.* Pulſare fides, canere fidibus; calamum, tibiam inflare, tuba canere, campanam pulſare, *duguln.* Multorum vociferatio, voces inconditæ, clamor, quiritatus: vociferor, quirito, *eupun*, *huarùln. huaquen.* Echo us: reciproca vocis imago; ſoni, vocis repercuſſio, *auquinco.* Ad ludendum provocare, *dan.* Obſtrepo: pedum ſtrepitus, *kmtùlun.* Inſtrumentorum fabrilium ſtrepitus, *tautaun.* Strepitus rei cadentis, quæ decidit, *ialaln*, *ialalcún.* Suſurrus, murmur, *reupin*, *reureupin*, *hualhualun.* Fremitus, mugitus, *lululun.* Relaxatio animi; animum a curis & negotiis avocare, avertere, abducere; a moleſtis occupationibus ad has nugas abeo; per hæc oblectamenta animum laxare juvat, & libere reſpirare; hanc aberrationem a moleſtiis habeo, expedio me ab iis, quibus detineor, negotiis; & dum aliis remiſſius intendo, mihi ab omnibus vacare videor; curis va-

cuum per hæc amœna vagari & ſpatiari tantiſper juvat, *cùchalcan*. Ludo, colludo, jocor, nugas agere; nugari, joco aliquid dicere, jocis in alios ludere: nunquam tam male tibi eſt, ut non aliquid facete & commode dicas, *ahuùn*, *ahuùcan*. Subſilio, ſubſulto, ſubſultatio, *lemuun*. Percuſſo crebris palmis calceo ad numerum ſaltare, pede plaudere & digitis concrepare, *yapen*. Tripudium, ſaltatio, chorea; ſalto, tripudio: ad numerum ſaltare, choreas exercere, agitare, pueros puellasque manu conſertos reſtim circumducere, *prun*. Tripudium victoriæ cauſa, *yape puùllin*. 752. *pruloncon*. quod circum caput tripudient lanceæ infixum. Saltatio quam ſancta Maria vocatam, olim didicerunt ab Hiſpanis, *cunquen*. Choreæ ad excutiendum frumentum, *nuinprun*.

562. Buccina arundinea vel oſſea ex tibia hoſtis ab ipſis trucidati, *tutuca*. Cornu ſymphoniacum, *culcul*. Tibia, fiſtula, *pivùlca*, *pivillca*, *pincùllhue*, *pitucahue*. Tympanum, *cultun*, *cultunca*. Tympanum Machiis proprium, *túntùnca*. Aliud minuſculum, *ralli cultun*. Sonorus ex ære globulus, ſiſtrum, *colocolo*.

563. Ludere, ludus, luſus, luſio, *aucatun*.

tun. Ludus pilæ, ſphæromachia; pila ludere, *pillmatun.* Pila, *pillma.* Pilam pal ma, pala, reticulo excipere, ſiſtere, intercipere, percutere, jacere, mittere, reddere, retorquere, repellere, *pillmapraln*, *pillmapramn.* Excipere, ſiſtere, intercipere pilam, *malcotun.* Currere; curſu contendere, certare, *leſn*, *notuleſn.* Præcurrere, *penchuleſn 801.* Incipere, *llitun*, *huemaln.* Harpaſto ludere, *palin.* 797. *palitun.* Globus, *pali.* Harpaſtum, *uno*, *núno.* In harpaſti ludo errare, aberrare, non adeſſe, *canin.* Harpaſtum conſuetis cæremoniis expiare, ſanguine agni perungere, & tabaci fumo ſuffire, *pimurcùn.* Ludere granis maicii varii coloris, *piſiman.* Phaſeolis aut fabis ludere, *melicann*, *lliûcann 768.* Ludus divine divina, *dga dga milla.* 719. Errare, aberrare, *cunen.* Sponſionem facere, ſponſione aliquem laceſſere, cum aliquo certare: unius aurei ſponſionem facio nî Petrus vicerit, tantundem ſpondeo ſi vicerit, *cuden.* Sponſio, *ran.* Deponere argentum, veſtem, aut aliam rem apud aliquem: periculum adire, dare ſe in diſcrimen, periculo ſe offerre, ſe committere, *rann.* Ludo vincere; præmium aſſequi, conſequi, ferre, lucrari, *hueun.* 743. Ludo vinci: eſt profecto ubi damnum præſtet facere, quam lucrum, *hueugen.* Amitto: nihil mihi reli-

quum fecit fortuna, everſæ ſunt meæ res omnes ac deperditæ; naufragium feci rei familiaris: actum eſt de rebus meis, res mea familiaris periit, interiit, omnia mihi fortuna eripuit, abſtulit, ademit, *namn.* Amiſſa in ludo recuperare, recipere: neuter alteri v. neuter neutri debet, paria fecimus, *coretun.* Auctio, auctionem facere, bonorum auctionem conſtituere; auctionor, bona haſtæ ſubjecta ſectari, *notucullin*, *notucullinn.* Ludere par impar, *huellhuellcan.* Chartæ pictæ, luſoriæ chartulæ, *cudehue chillca.* In ludo prædæ & pugnæ ſocii, *incahuen.* Horum contrarii in ludo hoſtes, *cainehuen.* Latrunculorum ludus, *vuta Apo ni cuden.* Fritillus, alveus, *laſquen*, *lelvun*, *loſ.* Pedites, *epu namun*, *pu cona.* Equi, *pu cahuellu* Curſores, *necúlche.* Elephantes, *vuta talca.* Regina, *Toqui.* Rex, *mu vuta Apo* Albus, *liû.* Niger, *curù.* Regem de loco mutare, transferre in aliam ſedem, *llucai*, *cuniun gei.* Regem capere præſidio deſtitutum, & interclusum undique, *tavaicon*, *cunùval* Ludus pyramidum ſeu bacillorum, *mamllcan.*

564. Exempla. *Cúmei ta mi úl*, bona cantio, placet tua cantiuncula, bene cantaſti, optime.

Cúmei ta mi pel, optima vox, clara, ſonora,

nora, reſonans, ſplendida, acuta, ſuavis, lenis, valida, contenta, grandis, gravis, flexibilis, ad inflexionem facilis.

Cùme cultuncatueneu, tympani ſonitu me recreavit, lætitia ac gaudio affecit, v. me obtudit.

Petu duguldgequei campana, campana adhuc ſonat, auditur.

Eimi mi chillcatuaum v. chillcatual mo, ca que che pipigequei, te incumbente libris, alii garrulitati vacant.

Mi neculn iodi ta mi peni ni neculn mo, tu tuum fratrem curſu ſuperas, vincis.

Notu cudeimu ta mi peni eimu, fratrem tuum luſu laceſſiviſti, ad ludendum provocaſti.

Ta mi unabuel mo Miſſa mo, cudeknoquebuimi, potius ludo quam Sacro interfuiſti.

gelai ta mi tepelcabue? eimi, an non habes, quod agas animi cauſa; cujus aſpectu paſcaris, recreeris: quod tibi pro deliciis ſit, quo pro deliciis utaris, oblecteris, delecteris? tu mihi pro ridiculo ac delectamento es.

LLamecan mo quimlai pu mallûen ni kdau, cantantis pariter, pariter ſua penſa trahentis, fallitur ancillæ, decipiturque labor.

Rupalpi antù, tempus loquendo fefellit.

Raniu, ſponſionem faciamus.

Cùlatu cudei, vill nambi ni cullin, tertio

luſu

luſu nihil illi deinceps reliquum fuit.

Cùlatu mo v. cùlatun mo v. cùlatugele hueungei, ex tertia luſione dependet victoria.

Vachitu mo hueulaiaimi, hac vice non vinces.

Vachitu mo cunivalcaumecuúmeimi, ex eo tempore inclinata eſt res tua; omnia tua ad interitum vergunt, ad præcipitium inclinant, in pejus ruunt, quotidie deteriora fluunt.

Deuma meligen, palingen, habeo quatuor, ergo palmam fero, ſum igitur victor.

Aldù huei ta ni uyautuaeum, mirum ſi tu mihi te comparas, mihi minime comparandus.

Uûaulefign, pari currunt velocitate.

Hueubin quine cahuellu palin mo, equum Harpaſto retuli, ſum lucratus.

565. Mechanica.

Medicus, Chirurgus, Artifex, opifex, faber, opilio, *caman*. Officina, *camanhue*. Ars, artificium, artefactum, *camangen*. Magiſter, *buenu*. Mercator, negotiator, *gillacavoe*. 420. Qui veſtibus emendis & vendendis vitam traducit, *ulmacunvoe* 466. Piſcator, *challuaentuve*. 392. 428. Arator, *quetave*. 397. 406. Auriga, vector, *quechave*. 366. 372. 552. Opilio, Upilio, *oviſa caman*. 362. Tonſor, *paiuntuve*. 458. *quedincave*.

cave. 363. Ephippiorum faber, ſellarum artifex, *ſillave.* 367. Figulus, *huidúve.* 425. 520. Faber lignarius, *rùpuve.* 397. 567. Faber ferrarius, *rútan caman*, *rutave panilhue.* 420. Aurifex, *rútave milla*, *rtave lien.* 420. Sartor, *nùdùſcaman.* 466. 469. Aves aviculasque prohibens, perterrefaciens, *igabun caman.* 379. 407.

566. Cocus, coquus, coquinaria miniſtra: vix coquum invenias, quin ſit milvinis aut aquilinis unguibus, *incanve.* 474. 477. Lanifica, quæ filum net, *vuùve.* 472. 363. Sarcitrix, ſarcinatrix, *nidúſcave.* 473. Textrix, *gùrecave.* 473. Infector, *avúlcave.* 417. Qui cæruleo colore inficit, *calvulve.* Qui rubro, *quelúve*, &c. at niger color nullo colore deletur. Lotrix, lavatrix, *cùchacavoe.* 428. 432. 520.

567. Contendere arcum; tignis & trabibus domum rudem informare, ligna omnia lecti, menſæ, ſellæ inter ſe committere, ſuo loco ponere, *eln*, *chicùmn.* Supradicta diſſolvere, laxare, *chilvuln.* Laxari, diſſolvi, *chllvun*, *chilvun.* Facio, efficio, *mùln*, *vemn.* Laboro: magnopere laboravi, ut perficerem, *kdaun*, *kdaucan.* Labor, opera, opus, *kùdau*, *kdau.* Aliud cum alio adæquare, *mùrln!*, *mùrknon*, *cúnchan*, *lùtùmn*, *tùrmn*, *trmn.* Par, compar, æqualis,

lis, *múr*, *túr*. *843*. Compono: unam rem alteri v. ad alteram aptare, aliquid ornare, apparare, conſtruere, concinnare, *pepiln*, *tùrmn*. Levigo, polio, *ilcoin*. Tendo, extendo, protendo, diffundo, *lapmn*. Bene rem facere, præſtare quod debet, officio ſatisfacere, *púlln* *817*. Refrico, attero, *pidcùn*. Aliud aliud, ſicut annuli catenæ, mordere, apprehendere, ú*natun*. Transverſum, transverſarium, *caquel*, *caql*. Transverſim ſtare, ponere, collocare, *caqueln*.
Includo: intromitto, ù*tafcùn*. Inæquale, iniquum, impar, imperfectum, *ùto*. Ita eſſe, út*on*. Inchoatum abrumpere; non perficere: non deſinam, donec perficiam; niſi perfecta re Deo favente, non deſiſtam, ùt*oknon*. Res perfecta, cui nihil abeſt, ad unguem facta, omnibus numeris aſſoluta, *opun*. Omnino, prorſus æquare, implere, perficere. Item, promiſſis ſtare, promiſſa ſervare, implere, exequi, exhibere, tueri, præſtare, fidem ſuam liberare; votum reddere, perſolvere, promiſſis non deeſſe, ſatisfacere, *opuln*. Scalpro fabri lignarii, terebrâ, ferro fodere, perfodere, terebrare, perterebrare, *catan*. Stylo præacuto pungere, perfodere, *pincùn* *807*. Perforo, perfodio, *dollmn*, *buepùmn*. Terebro, perterebro, *rincun*.
Scindere, findere ligna, *rian*, *huìran*.
Scindo, ſeco, cædo, abſcindo, reſeco, amputo,

puto, deſeco, exſeco, decido, intercido, in fruſta concidere, reſecare, *catan 695.* Conjungo, conglutino, copulo, *pnarcún.810.* Hæreo, adhæreo, inhæreo, *pnadn.* Præ-lo aliquid ſubmittere, ſupponere, premere, excudere, urgere, *tapedcùn.* Limo, elimo, ſcripta caſtigare, perpolire, perficere, ad limam revocare, urſino more fingere, *cugúrcún.* Aliquid frango, confringo, infringo, effringo, elido, *tavon, mutovn, hueton.* Contero, contundo, comminuo, *tanan.* Projicio, conjicio, affigo, *tanatcun.* Peritiam, in agendo acquirere, *adln.* Notam apponere, cenſoriam notam inurere, vitium, defectum, mendum objicere, unum illi objicitur, quod... videte quam rem mihi vitio vertant, quo nomine illis diſpliceam, maleque apud eos audiam, *adelcan, adlcan.* Pala terram attollere, in altum tollere. levare, ſublevare, *damun.* Terra locum munire, ſolum pavire, complanare, tundere, *gichinn.* Reſtes contorquere, *maun.* Reſtis, *mau.* Ligna, lapidem excidere, formare, informare, excudere; *cafn, rpun, qmpun.* Tabula, palus, lignum formatum, *caf.* Palum intercidere, in fruſta concidere, ſecare, *qmpun.* Lapides excidere, *rutin.* Ferrum incendere, adurere, *cubillcan.* Malleo percutere, tundere, *rtan.* Frangi, comminui, *chincdn, chinclln.* Abſolvo, perficio, conficio,

ficio, finio: rem perfeci, confeci, abſolvi, ad exitum perduxi, ultimam jam manum & quaſi faſtigium operi impoſui, impoſui coronidem, *deuman.* Secum portare, *yelnın.* In opere, labore ſocius, adjutor, coadjutor, *cùlla.*

568. Securis, *cachal.* Haſtile, *cùmpal.* Securis foramen, oculus, ge *cachal.* Aſcia, dolabra, *maichúhue.* 772. Scalprum fabri lignarii, *catahue.* Stylus præacutus, *pincù-hue.* Lignum acutum, quo terram perforant, *pal.* Duæ perticæ ligatæ inſtar forcipis, quibus trabes attollunt, ſuſtinent, *ichu.* Gluten, viſcus, *cùntal.* Carruca, currus, plauſtrum; *chincúlhue.* Rota, orbita, *chincl.*

569 Exempla. *Chem caman geimi?* quam artem calles, profiteris, in qua arte te exerces?

Ta caman niei ni mogeam, artem quævis alit terra: merx valet: ars præſtat; ſi merx perit, ars mihi reſtat.

Kdau nien, habeo quod agam, nunquam mihi vacat a labore, negotiis; nihil unquam habeo vacui temporis, nihil mihi otii unquam datur, nulla quies: labore, negotiis ita diſtrahor ac detineor, ut reſpirare vix poſſim: vix otium aut vacuum tempus ad ſcalpendas aures mihi ſupereſt; obruor nego-

gotiorum fluctibus; nunquam mihi per occupationes ſpiritum libere ducere licet.

Elueli ta ni ial , ni tacual , kdaucloaiu quine tipantu, ſi mihi das victum & veſtitum, in annum integrum tibi operam meam addico.

Chem kdau gueimi ? cui rei nunc vacas, in quod negotium incumbis, quid tractas, curas, meditaris, agis?

Chem kdau nacùmaimi v. nacmaimi, quodnam opus proxime abſolvis.

Entun ta ni kdau, penſnm meum peregi, abſolvi, confeci.

Mari antù entuan, poſt deciduum penſum meum abſolvero, v. petam, ſuſcipiam, admittam, ſpondebo decem dierum penſum.

Rupan v. rupal kdau, peracti labores v. labore peracto. NB. Indi Chilenſes habent, portantque ſecum funicnlum in quo annotant dies laboris peracti: nam ſingulis diebus laborioſis ſeu quibus operantur, poſt ſolis occaſum innectunt ſuo funiculo, qui idcirco *pron*, nodus vocatur, nodum. 813.

Cachal moi vachi mamll, huic ligno ſcindendo, ſecuri opus eſt.

Maichùbuetuquebin vachi tibue , aſcia hanc laurum formo.

Chem mo v. chem egu rputubimi vachi mamll ? cachal mo v. egu; maichùbue mo v.

 egu?

egu? quo inſtrumento formaſti lignum hoc? ſecuri, aſcia.

Catabuebin ta ni panilbue, meum ferrum in ſcalprum converti, transformavi.

Cataquilmi vachi cúti, *399.* noli ſcalpro, terebrâ lædere myrtum iſtam.

Cúulbimn ta mn rpun, proſequimini ligna hæc componere v. in his lignis recte formandis.

Cupaleleimi vau meu ta mi mlepraiam v. ta mi mlepraal mo, num te conduxi, ut hic deſideres? ad quid veniſti, an ut manum ſub axilla, ſub veſte aut in ſinu haberes; ut ſtes otioſus?

Pepi cupalaiam, non poſſunt venire, adeſſe illis non licet.

ni cupaiam nillipùgevali, *v. nillipun moi ta ni cupaial*, non venit niſi rogatus: ſemper eſt rogandus.

Pepi amoam, ire licet.

Chem mo mlgequei tva? ex qua materia hoc conficitur?

Chem mo tipai, *chuchi ni tipamom*, unde eſt ortum.

Mamll mo mlquebin, feci ex ligno.

Cura mo mlqueel, factum ex lapide.

Panilbue gei tva, hoc eſt ex ferro confectum.

Cumpanilbue vemgei tva, hoc cupro non eſt abſimile.

Mlei

Mlei rau ta ni *huidúam v. dgoll* ni *mlam v. mlabium v. ta* ni *mldgollam*, habeo lutum ad ollas efformandas.

Tva llechi maupeal, en unde reſtes contorqueam.

Aldú llei ta ni *caſal*, non deeſt, eſt abunde, unde ſcindantur tabulæ.

Tva ticaabuel llechi, hinc conficientur lateres.

Tva cúchacan, en lota, lauta omnia.

Maupen, reſtibus contorquendis occupor.

LLitulnoelchi dgu deumavalai, nunquam cœptum, nunquam finitum: quod caret principio, fine quoque careat neceſſe eſt: echinus parturiens malo ſuo cunctatur.

Ralli deumaimi caſcaman genolu v. caſcaman no eimi, catinum perfeciſti, quamvis non ſis artifex.

Deulai, deumagelai, huechuntugelai; ancaknogei, eſt opus imperfectum, deeſt dimidia pars.

ni *vemabiel mo v.* ni *vemabium quine antùnmaiai*, antequam id faciat, nectet diei moras.

Vamaimi, vemaimi, ſic facies.

Marichi vei pile, vemlaiabin, licet jubeat ſexcenties, non faciam.

Lemlaiabimi vachi mamll, esne huic ligno attollendo, ſuſtinendo?

Lemlaian em, non ſum.

gelai, *pepilan*, non, non poſſum, absque piaculo præſtare nequirem.

Oviſa caman buenevoe llechi, Opilio eſt perſæpe non paſtor, ſed fur & lupus.

Huera mlqueel, male, peſſime factum: perperam inſtituiſti hoc; aliam rationem ineas oportet.

Cúme pepilimi mai, eleganter factum; ſane multum doctus es; calles artem tuam, plurimum in ea profeciſti.

Cúme pepilelchi dgu ùchavalai, res eleganti opere atque affabre facta cito venit; de emptore non dubitet.

Opun pirina, frenum cui nihil deeſt, abeſt.

570. Artes liberales.

Medicus, *ampin caman*. 534. Notarius, *Chillcan caman*; *Chillcaknovoe*. Poeta ſciens carmina condere, facere, fundere, verſus ſcribere, conſcribere; carminibus aliquid pangere, celebrare, componere, perſequi, exprimere, facere cantinculas, *gen pin*. Auctor, inventor, rei machinator & architectus ſum, *vutaln: vutalbin*. Divinus, vates, Hariolus, Auſpex, augur, auctor, principium, inventor rei novæ, *llihua*. Idioma, patrius ſermo, vernacula lingua, *dugu*. Lingua Hiſpana v. Hiſpanica, *Huinca dugu*. Lingua Chilena v Chilenſis, *Chilidugu*. Aliarum nationum, *Muru Huinca dugu*.

571.

571. Cantio, verſus, carmen, cantiuncula, cantinela, *úl. 650.* Cano, canto, modulor, úl*n*, úl*can*, úl*catun*, *pramn*, *pramúln*, *pramùlcan.* Laudo, collaudo: aliquem a genere, a virtutis ſtudio, a litteris commendare: omnes illum maxime commendant, laudibus ornant, afficiunt, cumulant, efferunt, extollunt, in cælum ferunt: maximam illi laudem omnes tribuunt, impertiuntur, deferunt: celebratur ab omnibus; ſummas in illum laudes congerunt; eſt de illius laudibus fama conſentiens, ù*lmeyen*, *cùme ùlmeyen.* Obtrector: detrahere abſentibus; alicui v. de ejus fama detrahere: multi de te rumores vagantur, diſſipantur; male apud plures audis, eſt in circulis de te obtrectatorum ſermo liberior; in multorum ſermonem, vituperationemque veniſti, incidiſti; multi te in invidiam vocant, *huera* ù*lmeyen.* Liber, codex, charta, papyrus, epiſtola, litteræ. item ferrum, quo nota pecudi inuritur; vel ſtigma fugitivo inſcribitur, aut ſervus notis threiciis inſignitur, *Chillca.* Atramentum, calamus, &c. *chillcah*ue. Liber precum, Breviarium, Roſarium, *amomarih*ue, *amomariqueum* Scribo, conſcribo, exaro; notis literarum ſcribere, notis in ſcribendo uti, *chillcan*, *chillcaln.* Lego, ſtudeo: litteris operam dare, navare; ſtudio vacare, libris incumbere, *chillcatun.*

Tabellarius, nuncius, curſor, *acutulchillcavoe.* Atramentum charta bibit; atramento papyrus permadeſcit, charta aut papyrus bibula, *rumetipan.* Delineo; lineas ducere: pingo, depingo, velim mihi imaginem eximio artificio, egregio opere depingas, politiſſime exprimas, optimis coloribus illuſtres, ſingulari arte perpolias, perficias, *huirin.* Significare, *piquen.* Peritus, expertus, armorum & equitandi peritiſſimus, certo ictu deſtinata figere ſolitus, *quimlu.* Elegantiſſime loquitur, emendate, venuſte; ſplendidam quandam & minime veteratoriam dicendi rationem habet; elucet in eo nativa & incorrupta ſermonis puritas & integritas, *ritodugun.* Fingere, comminiſci: ex ſe araneus texit telam, ipſe mendacium aſtruit, e cerebro fingit, *llihuan, llihuatun.* Carmina facere, fundere, pangere, condere, ſcribere, cantiunculas componere, *entuùln, entuúlùn.*

572. Doceo, edoceo, erudio, inſtruo, inſtituo: præcepta dare, documenta tradere: Chriſtianæ fidei rudimenta tradere, fidei myſteria rudibus exponere, pro eorum captu explicare, pueros liberaliter educare, urbanis moribus inſtruere, erudire, ad humanitatem informare, *gnen, gneln.* Declaro, explico, expono, explano, aperio, exprimo,

primo, ediſſero, interpretor: loco obſcuro ac difficili lucem afferre, adhibere; ſententiarum floſculos ex optimis auctoribus carpere, colligere, decerpere, ex divite ſcientiarum & eruditionis penu ſubſidium juventuti depromere, parare, comparare, *entuln, entudugun.* Oſtendo, demonſtro, *pegeln.* Diſco ediſco: quidquid ſcientiæ, cognitionis, doctrinæ, intelligentiæ conſecutus ſum; a te didici, percepi, ſuſcepi, ſumpſi, arripui, ex te hauſi; tibi acceptum refero: tu mihi ad rerum ſcientiam & cognitionem præluxiſti, viam aperuiſti, oſtendiſti, facem prætuliſti: te duce ac magiſtro ad multarum rerum cognitionem perveni; ad rerum ſcientiam eruditus, inſtructus, informatus, expolitus ſum, *gneitun.*

573. Exempla. *Cúmie dgu ica cùme gneitubilu, hueraque dgu gneituquibilmi em*, ut melior fias, non autem dediſcenda addiſcito.

Quimmequen DIOS ni dgu, eo ad ludum litterarium, ut fidei rudimenta addiſcens bonis inſuper moribus excolar.

Acun ta ni quimam v. quimalu, venio exploraturus, examinaturus; ut ſciam, reſciam, audiam, videam.

Quimlai rume, nihil ſcit omnino, eſt prorſus ignarus, inſcius, imperitus.

Quimlcagepaquen, venio docendus.

Quimlcaŋemequen, eo ut docear.

Acun ta ṅi *quimlŋeam v. quimlŋealu*, venio ut erudiar, inſtruar.

Quimlelen amomarin mandamientos piel v. piŋelu, doce me orationem, quam Decalogum vocant.

Quimlṅuan, docere nebulones, nequam, vafros, nequitiam, &c.

ṅuaquimln, docere nequiter, &c.

Amoŋe buera bueṅi, uia ula coṅiŋeimi, quimlcamoabuin, apage te puer inquies, vix heri natus hodie nos doceas.

Inche ṅi *quimlal eimi*, tu es docendus a me, tu meus in arte novitius; in re autem litteraria diſcipulus ac Tyro eſſe poſſis.

Aldùn quiṅe nemel mo, quam multa quam paucis!

Peŋelbiŋe, oſtende ſis; ſine, videam.

Iod aiubun ta ṅi *umautuabuel*, *ta* ṅi *chillcatuabuel mo*, magis dormire juvat, quam legere: ſomnus me a libris ad lectum invitat.

Vill antú renmai ta ṅi *chillcatun*, toto die perſeverat in Muſæo.

Chillcatuli v. deuma chillcatuli umautumen, poſt ſtudium eo cubitum.

Urcutun chillcatun mo, totus in eo ſum, ut animum doctrina excolam, ad litterarum ſtudia me totum refero, omne meum tempus in litteris conſumitur: librum de manibus nunquam depono, die nocteque in mani-

manibus habeo; hoc mihi negotium eſt; hoc otium, hoc labor, hoc quies.

Inei chillcatulai rume, *inche mai chillcatuquen*, præter me nemo alius litteris vacat, ſtudiis incumbit, navat operam.

Aldùn tepelquei quine cúme chillca, litterarum ſtudium eſt quoddam quaſi animi pabulum, bonarum artium ſtudiis animus ſuaviſſime paſcitur, recreatur, ineſt animis noſtris magnus quidam ſciendi innatus amor.

Aiùlan ta mi chillcatubueael v. aiúbuelan ta mi chillcatual, nolo ut ſtudiorum ſpatium v. curriculum diutius percurras.

Munape ta mi chillcatun, velim tibi in ſtudiis parcas; modum tibi in litteris addiſcendis adhibeas, ſtatuas, præſcribas, velim tibi ſit ſtudiorum modus; ne nimium diu in litterarum ſtudiis incumbas: adige equum ad metam.

Eimi mi chillcatuum v. chillcatuel mo, caque che pipigequei, quando tu ſtudes, alii confabulantur, garriunt, ſermones miſcent, ſermonem per otium cum aliis habent, colloquuntur, ſtrepitum ac tumultum excitant.

Cupa chillcatutuan em! ad ſtudia redire, me referre vehementer cupio; priſtina ſtudia revocare, intermiſſa repetere juvat: ſcholas iterum frequentare, ad ſcholam ventitare, frequens venire, mihi in animo eſt.

ni chillcaum v. chillcaam v. chillcaal mo

mlmlai ta ni cuú, inter ſcribendum mihi manus contremit.

Acui acutulchillcavoe, curſor, nuncius, tabellarius venit.

Chillcavalpaeneu, litteras ad me miſit ſale & facetiis conditas, ſalibus aſperſas; urbanitate ac jocis ſuaviſſimas, feſtivas & ſuavitatis plenas litteras ad me dedit.

Huerquen ni vla aldùn matuluquen vachi chillca mo, quod nuncius nimium properet; ne nuncium urgentem detineam diutius, hæc ad te properans ſcribo: raptim, in magnis temporis anguſtiis, hoc ad te litterarum exaro.

Tva chillcaquibilmi, non eſt id epiſtolæ committendum, cave id epiſtolæ committas.

Aldùn tùyúeneu ta mi chilica, magna ex tuis litteris voluptate affectus ſum; jucundiſſimæ mihi fuerunt tuæ litteræ, magnæ mihi voluptati fuerunt, magno ex tuis litteris gaudio perfuſus ſum, magnopere tuis litteris lætatus fui, magna me lætitia tuæ litteræ affecerunt, magna me voluptate perfuderunt.

Chaichei ugellen mi chillca, jam diu a te litteras expecto: in ſumma ſum expectatione litterarum tuarum; jam diu litteras tuas requiro; abs te tam diu nihil litterum? tam longum, tam diuturnum tuarum litterarum ſilentium ferre non poſſum: in maximo ſum

tua-

tuarum litterarum deſiderio.

Chillcavalpaeneu ta ni chao, mihi a parente litteræ redditæ, allatæ ſunt: a parente litteras habeo, accepi, recepi.

Mi chillca gelabui tipantu, *antùno rume*, in tuis litteris dies non erat adſcriptus; quo die epiſtolam ſcripſeris non addidiſti, non ſubſcripſiſti epiſtolæ diem.

Chem piquei? quid ait, quid ſignificat?

Maldulelen vachi chillca, lege, perlege mihi hanc epiſtolam: quæ acerba ſunt ad experiendum, ſunt ad legendum jucunda.

Chillcatuvali vachi huirin, *chillcatuvalchi huirin tva*, quam ſcita manus; characteres quam pulchri.

Eimi iodbimi Pedro chillcatun mo, in litteris Petrus tibi cedat oportet, tibi primas concedat, tribuat, deferat; priores partes tribuat neceſſe eſt.

Inei rume Pedro Pablo egu quimChili duguquelai, neuter nec Petrus nec Paulus callet linguam Indo-Chilenſem.

Ramtuge mlele chei acutulchillcavoe, cognoſce, exquire an tabellarius advenerit.

Iodcúmei cúme quimquen, *aldún nien mo*, ſapere præſtat, quam multa poſſidere; nihil divitiæ ad ſapientiam.

Aldú chillcatuimi, *huelu mi peni iod chillcatuquei*, tu litteris diligenter, ſtudioſe, ſtre-

ſtrenue, naviter, accurate, impigre incumbis; at frater tuus diligentia, ſedulitate, vigilantia, induſtria, ſolertia multo majore. *ni llitun*, ni *deun ûûau DIOS* ni *vla*, a Jove principium cum Jove finis erit.

574. NB. Recolat nunc benevolus Lector dicta N. 300. jamque hujus linguæ aliquantulum peritus, facili negotio alia quam plurima vocabula proprio Marte acquiret præſertim ſi bene memoriæ inculcet, quæ habentur ſequentibus numeris: 12. 84. 85. 87. 86. 89. 91. 92 94. 191. 287.

Singula autem Vocabula, quæ in hoc libro reperiuntur veluti theſaurum & totidem Antiquitatis monumenta contempleris velim: quam autem id jure merito; Nota Antiquitatem eſſe duplicem : Antiquitas Temporis altera, altera loci antiquitas. Tempore ſunt antiqua, inter quæ intercedit longum temporis intervallum: ſunt loco antiqua, inter quæ interjacet ingens maris ac terræ tractus: illud eſt antiquum Tempore, quod multo tempore perduravit; & loco eſt antiquum quod ingentia marium ac terrarum ſpatia peragravit: antiqua tempore metimur longinquitate temporis; & quidnî loco antiqua longinquitate loci: quid autem hac ratione loci antiquitate eſt in

in toto terrarum orbe tam antiquum quam Lingua ſeu Idioma Regni Chilenſis in America meridionali remotiſſimi, parum abeſt, quin inter Antipodes.

Audi iter, quod mihi perficiendum fuit, ut hæc tibi vocabula inde afferrem. Cum anno 1746 agerem Miſſionarium Horſtmarienſem in Weſtphalia, India quæ mihi obvenit, quamvis quamcunque multos annos petiiſſem, fuit *Chili* in America meridionali. Sum igitur profectus Horſtmaria Monaſterio Weſtphaliæ, Colonia Agrippina, Amſtelodamo, ubi moratus dies novem. Ulyſſipone, ubi adveni die 22. Auguſti 1746. atque decem menſes moratus iter ſum proſecutus decima quarta Maji 1747. *Rio Janeiro* in Braſilia (utar nominibus ordinariis, ut ea in mappis geographicis inveniantur facilius) Huc appulimus 14. Julii die Divi Bonaventuræ; ſolvimus poſtridie S. Thereſiæ 17. Octobris. Inde *Rio de la Plata*, *Buenos Ayres*, veni pridie S. Martini urbis Patroni, atque ſecunda Februarii Feſto Purificationis quatuor vota profeſſus abii die nona ejusdem menſis, atque quadringinta & unius diei itinere *Por las Pampas* perveni *Mendozam*, ubi relictis curribus, mulis ſuperavimus Montes *Andes* altiſſimos: *la Cordillera*; quibus feliciter ſuperatis, perveni

ni una cum ſociis Jacobopolim Regni Chilenſis Metropolim, quatuordecim dierum mora ac perdifficili itinere. Inde perrexi Pencopolim ſeu ad urbem Conceptionis,ubi eſt Cathedralis ac proprius Epiſcopus, utì Jacobopoli: tandem perveni ad gradum Latitudinis Auſtralis trigeſimum nonum, & peragratis ibidem viginti annorum & aliquod menſium intervallo aliquoties mille leucis; anno 1768 in primis veſperis Divi Petri Apoſtolorum Principis perlatus ſum *Limam Peruviæ* Metropolim, ubi adveni 13. Julii pridie S. Bonaventuræ, diſceſſi die S. Patriarchæ noſtro Ignatio ſacra mox ubi ſonuit hora noctis duodecima, dum medium ſilentium tenerent omnia, & nox... pridie D. Auguſtini 28. Auguſti appulimus *Panama*, inde poſtridie S. Caroli Borromæi perreximus *Porto Belo* vecti fluvio *Chagres*, in quo fluvio in loco, qui *Barbacoa* vocatur, naufragium paſſi; itinere viginti dierum moleſtiſſimo pervenimus *Porto Belo Carthagenam*,in utroque unius menſis moram paſſus; *Havanam*, *Cadix*, Portus S Mariæ, ubi in Conventu *la Victoria* anno & quatuor circiter menſibus perſiſtens, diſceſſi feſto S. Roſaliæ 4ta Septembris *Genuâ Porto Spazziam*, ubi adveni ultima Septembris die D. Hieronymi 1770.

Inde *Maſſa Carrara Piſam*, Liburnum,

Flo-

Florentiam, Romam, Lauretum, Anconam, Riminium, Imolam, Bononiam, Venetias, Paduam, Veronam, Trientum, Oenipontem, Lanſpergiam, Auguſtam Vind. Dillingam, *Studgart*, Manhemium, Moguntiam, Confluentiam, Coloniam, Marcodurum, Monaſterium Weſtphaliæ, Geiſtam, ubi hæc ſcribebam 15. Septembris 1772. qui modo ſum Monaſterii Weſtphaliæ apud Conſanguineos Uedinck.

DEUS ſit ſemper nobiscum.

Duc me, nec ſine me per me Deus optime duci; Nam duce me pereo, Te Duce ſalvus ero.

Si mihi Chriſtus adeſt, mihi fiet aranea murus, ſi mihi Chriſtus abeſt mihi murus aranea fiet.

Sic continua doctus experientia, oro iterum atque iterum, etiam atque etiam: Mane nobiscum Domine & Mater Domini.

ERRATA TOMI I.

Nro. 3. p. 5. l. 21. *adde :* At quando *ù* immediate ſequitur u; utrumque u coaleſcit in u longum E. g. *cuú*, manus, pronuntia *cu* : uti apud Hiſpanos & Germanos fit in his vocibus *feè*, Schnee, quæ ſunt monoſyllaba, quia *eè* coaleſcunt.

N. 4. *lege :* Sinonyma

N. 23. lin. 8. *lege:* Tvei.

N. 45. lin. 7. *lege* : cahuellu.

N. 48. lin. 4. *lege:* deuma.

N. 53. lin. 2. *lege :* vel.

N. 71. p. 34. lin. 13 *lege:* connoalu,connoam.

N. 75. lin. 10. *lege*: ùt N. 485.

N 83. p. 39. lin. 3 *lege :* matulcabiel mo.

N. 117. p. 53. lin. 6. *lege :* mu ca.

N. 198. p. 89. lin, 11. *lege:* racùduamn.

N. 342. p 200. lin. 7 *lege :* langueo.

N. 532. p. 439. lin 2. *lege :* mtmvaln.

CHI-

J777
H387c
v. 1

L. 6
2 fl. 20